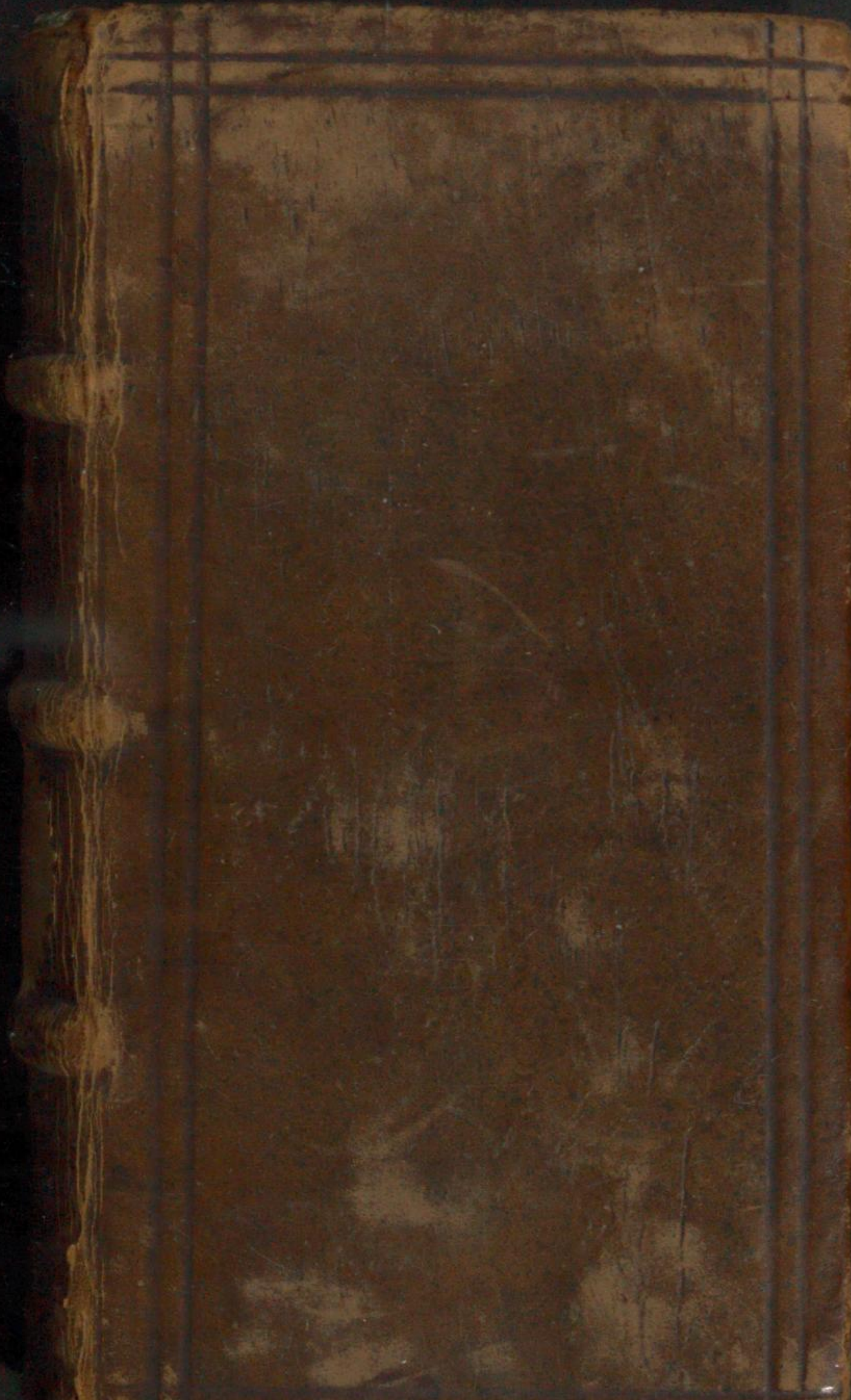

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

KW
235
D 30

~~Elzevier~~
~~A 171~~

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

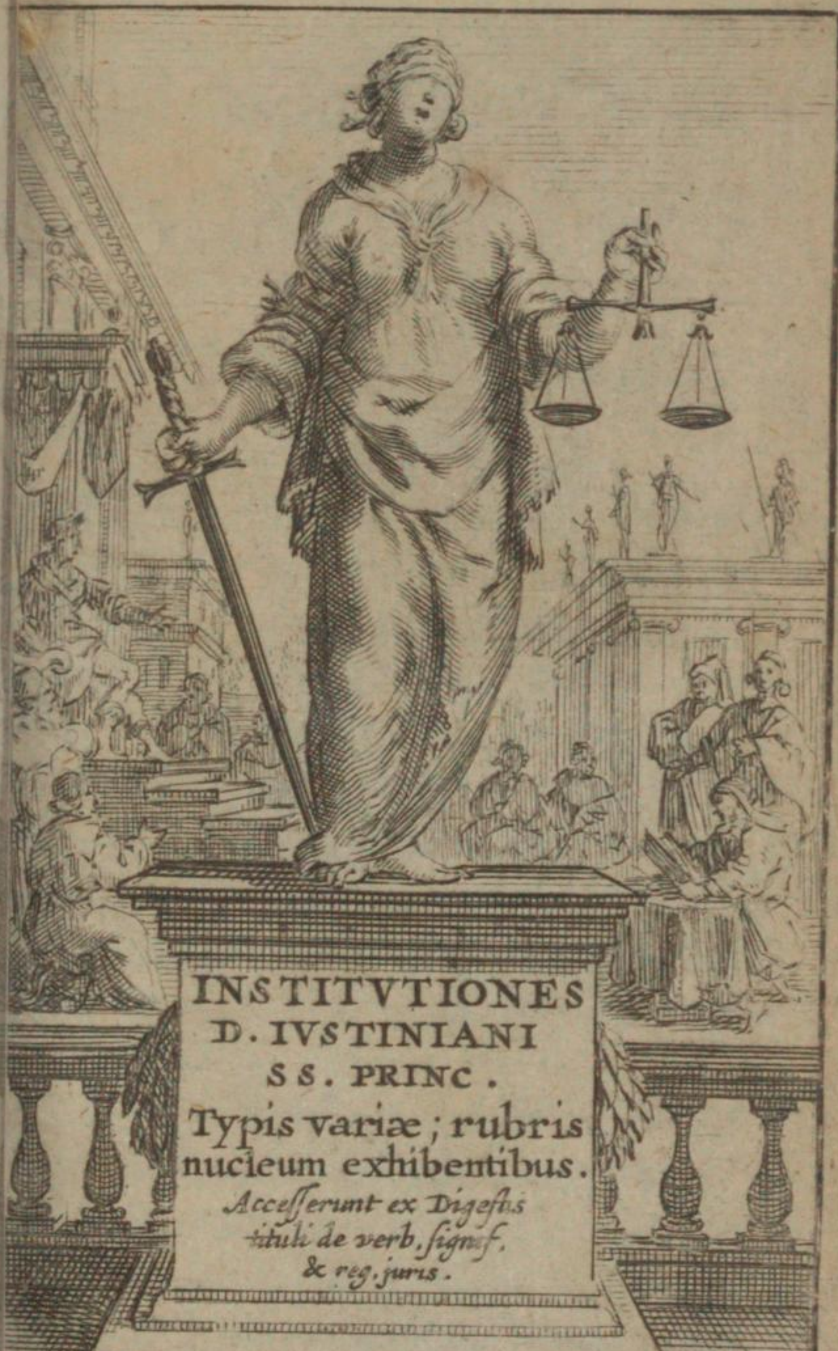
CVDB f á.—
1701.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

AMSTELODAMI,
[A]pud Ludovicum Elzevirium. A°. 1654.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

LECTORI.

En addit, demitque nihil de jure Libellus;
Succum rubra dabit Littera, nigra nihil.

P. WIBO.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

D. BARTHOLOMEO VOSSIO
SS. LL. Candidato.

ARN. CORVINUS à Belderen.
S. P. D.

QVam neceſſaria ſit futuris Iuriſconſultis Inſtitutionum Imperialium diligens Lectio, Amice ſuaviſſime, non ignoras. Sunt enim totius Iuriſprudentiæ primordia. Quippe non tantum Iuris Antiqui, ſed & Novi continent compendium. Vtriuſque Iuris cognitio quidem utilis; ſed hujus magis eſt neceſſaria. Proinde cum multa ab Imperatore in Inſtitutionibus ſuis poſitivè (ut loquuntur) plurima tantum proponantur narrativè; illa ab his ſunt abſcindenda; Abſciſſa memoriæ ſtudioſè infigenda. Quod ut Legum cupida Iuventus poſſit facere felicius, illa rubrica, hæc atramento induximus; & ſic Iuven-

*tutem tædioſa minus neceſſariarum le-
ctione levavimus. Hunc laborem Tu
nomini inſcribimus, ut amicitiæ no-
ſtræ publicum extet teſtimonium. Vale.
Ex Muſæo noſtro, Leidæ 22 Decembri
Anno Chriſti.* cIↄ Iↄc LIII.

PRO

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

PROOEMIVM

De Confirmatione Inſtitutionum.

[IN NOMIME DOMINI
noſtri Ieſu Chriſti.]

IMPERATOR *Cæſar Flavius Iuſtinianus, Alemanicus, Gotticus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, victor ac triumphator ſemper Auguſtus, cupidæ legum juventuti.* [S. D.]

IMPERATORIAM majeſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam: ut utrumque tempus, & bellorum, & pacis, recte poſſit gubernari: & princeps Romanus non ſolum in hoſtilibus præliis victor exiſtat, ſed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam juris religioſiſſimus, quam victis hoſtibus triumphator [magnificus.]

1 ¶ Quorum utramque viam cum ſummis vigiliis, ſummaque providentia, annuente Deo, perfecimus. Et bellicos quidem ſudores noſtros Barbaricæ gentes ſub juga noſtra redactæ cognoſcunt: & tam Africa, quam aliæ innumeræ provinciæ, poſt tanta temporum ſpatia, noſtris victoriis à cæleſti numine præſtitis, iterum ditioni Romanæ, no-

noſtroque additæ imperio, proteſtantur. [O]mnes vero populi legibus tam à nobis [pro]mulgatis, quam compoſitis, reguntur.

2 ¶ Et cum ſacratiſſimas conſtitution[es] antea confuſas, in luculentam ereximus c[on]ſonantiam: tunc noſtram extendimus cu[ram] ad immenſa veteris prudentiæ volumina [&] opus deſperatum, quaſi per medium p[ro]fundum euntes, cæleſti favore jam ad[im]plevimus.

3 ¶ Cumque hoc,, Deo propitio, [per]actum eſt: Triboniano viro magnifico, [ma]giſtro, & exquæſtore ſacri palatii noſtri, [&] exconſule] nec non Theophilo & Doroth[eo] viris illuſtribus, anteceſſoribus, (quor[um] omnium ſolertiam, & legum ſcientiam [&] circa noſtras juſſiones fidem, jam ex mu[ltis] rerum argumentis accepimus) convoca[tis] mandavimus ſpecialiter, ut ipſi noſtra [au]ctoritate, noſtriſque ſuaſionibus, Inſt[itu]tiones, componerent. ut liceat vobis pr[ima] legum cunabula non ab antiquis fabulis [di]ſcere, ſed ab Imperiali ſplendore appet[ere:] & tam aures quam animi veſtri, nihil in[uti]le, nihilque perperam poſitum, ſed quo[d in] ipſis rerum obtinet argumentis, accipia[nt:] & quod priore tempore vix poſt quadri[en]nium [prioribus] contingebat, [ut tunc c[on]ſtitutiones Imperatorias legerent:] hoc v[os a] primordio ingrediamini, digni tanto ho[no]re, tantaque reperti felicitate, ut & initi[um] vobis & finis legum eruditionis à voce p[rin]cipali procedat.

4 ¶

4 ¶ Igitur poſt libros quinquaginta Digeſtorum ſeu Pandectarum, (in quibus omne jus antiquum collectum eſt, quod per eundem virum excelſum Tribonianum: necnon cæteros viros illuſtres, & facundiſſimos confecimus) in quatuor libros eaſdem Inſtitutiones partiri juſſimus: ut ſint totius legitimæ ſcientiæ prima elementa.

5 ¶ In quibus breviter expoſitum eſt: & quod antea obtinebat: & quod poſtea deſuetudine inumbratum, Imperiali remedio illuminatum eſt.

6 ¶ Quas ex omnibus antiquorum Inſtitutionibus, & præcipue ex commentariis Caji noſtri, tam inſtitutionum, quam rerum quotidianarum, aliiſque multis commentariis compoſitas, cum tres viri prudentes prædicti nobis obtulerunt: & legimus & recognovimus, & pleniſſimum noſtrarum conſtitutionum robur eis accommodavimus.

7 ¶ Summa itaque ope, & alacri ſtudio has leges noſtras accipite: & voſmetipſos ſic eruditos oſtendite: ut ſpes vos pulcherrima foveat, toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram Rempublicam in partibus ejus vobis credendis gubernari. D. C. P. XI Kalend. Decemb. D. IVSTINIANO PP. A. III. CONS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

INSTITVTIONVM
ſeu Elementorum
D. IVSTINIANI,
ſacratiſſimi Principis,
LIBER PRIMVS.

DE IVSTITIA ET IVR
TITVLVS I.

IVSTITIA eſt conſtans
perpetua voluntas jus ſuu
cuique tribuendi.

1 ¶ Iuriſprudentia eſt
vinarum atque humanaru
rerum notitia, juſti atque
juſti ſcientia.

2 ¶ His igitur generaliter cognitis,
incipientibus nobis exponere jura populi R
mani: ita videntur poſſe tradi commodi
me, ſi primo levi ac ſimplici via, poſt de
de diligentiſſima atque exactiſſima interp
tatione, ſingula tradantur: alioqui ſi ſtat
ab initio rudem adhuc & infirmum animu
ſtudioſi, multitudine ac varietate rerum o
raverimus: duorum alterum, aut deſertor
ſtudiorum efficiemus, aut cum magno lal
re, ſæpe etiam cum diffidentia (quæ pleru
que juvenes avertit) ſerius ad id perducem
ad quod, leviore via ductus, ſine magno
bore, & ſine ulla diffidentia, maturius p
duci potuiſſet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

3 ¶ Iuris præcepta ſunt hæc: honeſte vivere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere.

4 ¶ Hujus ſtudii duæ ſunt poſitiones, publicum & privatum. Publicum jus eſt, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat. Privatum, quod ad ſingulorum utilitatem. Dicendum eſt igitur de jure privato, quod tripertitum eſt: collectum eſt enim ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut civilibus.

DE IVRE NATVRALI, gentium, & civili.

TITVLVS II.

IVs naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit. nam jus iſtud non humani generis proprium eſt: ſed omnium animalium, [quæ in cœlo,] quæ in terra, quæ in mari naſcuntur. Hinc deſcendit maris atque fœminæ conjunctio, quam nos matrimonium appellamus; hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Videmus etenim cætera quoque animalia iſtius juris peritia cenſeri.

1 ¶ Ius autem civile à jure gentium diſtinguitur: quod omnes populi, qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur. nam quod quiſque populus ipſe ſibi jus conſtituit: id ipſius proprium civitatis eſt: vocaturque jus civile, quaſi jus proprium ipſius civitatis. quod vero naturalis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ratio inter omnes homines conſtituit, id
pud omnes peræque cuſtoditur: vocaturq
jus gentium, quaſi quo jure omnes gent
utantur. Et populus itaque Romanus pa
tim ſuo proprio, partim communi omniu
hominum jure utitur. Quæ ſingula qual
ſint, ſuis locis proponemus.

2 ¶ Sed jus quidem civile ex unaquaq
civitate appellatur, veluti Athenienſiu
nam ſi quis velit Solonis, vel Draconis l
ges appellare jus civile Athenienſium: n
erraverit. ſic enim & jus, quo Romanus p
pulus utitur, jus civile Romanorum app
lamus: vel jus Quiritum, quo Quirites
tuntur. Romani enim [à Romulo,] Qui
tes à Quirino appellantur. Sed quotiens n
addimus nomen, cujus ſit civitatis: n
ſtrum jus ſignificamus. ſicuti cum Poëta
dicimus, nec addimus nomen, ſubaudit
apud Græcos egregius Homerus, apud n
Virgilius. Ius autem gentium omni hum
no generi commune eſt. nam uſu exigent
& humanis neceſſitatibus, gentes huma
[jura] quædam ſibi conſtituerunt. Bella c
enim orta ſunt, & captivitates ſequutæ,
ſervitutes, quæ ſunt naturali juri contrari
Iure enim naturali omnes homines ab init
liberi naſcebantur. Et ex hoc jure gentiu
omnes pene contractus introducti ſunt,
emtio [&] venditio, locatio [&] conducti
ſocietas, depoſitum, mutuum, & alii inn
merabiles.

3 ¶ Conſtat autem jus noſtrum, quo u

mu

mur, aut ſcripto, aut ſine ſcripto: ut apud Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, id eſt, *Legum alia [ſunt] ſcripta, alia non ſcripta.* Scriptum autem jus eſt lex, plebiſcitum, Senatuſconſultum, principum placita, magiſtratuum edicta, reſponſa prudentium.

4 ¶ Lex eſt, quod populus Romanus ſenatorio magiſtratu interrogante (veluti Conſule) conſtituebat. Plebiſcitum eſt, quod plebs plebejo magiſtratu interrogante (veluti Tribuno) conſtituebat. Plebs autem à populo eo differt, quo ſpecies à genere: nam appellatione populi, univerſi cives ſignificantur, connumeratis etiam patriciis & ſenatoribus. Plebis autem appellatione, ſine patriciis & ſenatoribus cæteri cives ſignificantur. ſed & Plebiſcita, lege Hortenſia lata, non minus valere, quam leges cœperunt.

5 ¶ Senatuſconſultum eſt, quod Senatus jubet, atque conſtituit. Nam cum auctus eſſet populus Romanus in eum modum, ut difficile eſſet in unum eum convocari legis ſanciendæ cauſa: æquum viſum eſt, Senatum vice populi conſuli.

6 ¶ Sed & quod Principi placuit, legis habet vigorem: quum lege Regia, quæ de ejus imperio lata eſt, populus ei, & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem concedat. Quodcunque ergo Imperator per Epiſtolam conſtituit: vel cognoſcens decrevit, vel edicto præcepit, legem eſſe conſtat, hæc ſunt, quæ Conſtitutiones appellantur. Plane

ex his quædam ſunt perſonales, quæ nec
exemplum trahuntur, [quoniam non h
princeps vult.] nam quod alicui ob merit
indulſit, vel ſi quam pœnam irrogavit, v
cui ſine exemplo ſubvenit: perſonam n
tranſgreditur. Aliæ autem, quum gene
les ſint, omnes proculdubio tenent.

7 ¶ Prætorum quoque edicta non mo
cam obtinent juris auctoritatem. Hoc et n
jus honorarium ſolemus appellare, qùod
honores gerunt, id eſt, magiſtratus, aucto
tatem huic juri dederunt. Proponeban
Ædiles Curules edictum de quibuſdam c
ſis, quod & ipſum juris honorarii portio.

8 ¶ Reſponſa prudentium ſunt ſenten
& opiniones eorum, quibus permiſſum e
de jure reſpondere. nam antiquitus con
tutum erat, ut eſſent, qui jura publice in
pretarentur, quibus à Cæſare jus reſpond
di datum eſt, qui Iuriſconſulti appellaban,
quorum omnium ſententiæ & opinio
eam auctoritatem tenebant, ut judici re
dere à reſponſo eorum non liceret, ut eſt c
ſtitutum.

9 ¶ Sine ſcripto jus venit, quod uſus
probavit. nam diuturni mores conſenſu u
tium comprobati, legem imitantur.

10 ¶ Et non ineleganter in duas ſpe
jus civile diſtributum eſſe videtur. nam
go ejus ab inſtitutis duarum civitatum, A
narum ſcilicet, & Lacedæmoniorum, flu
ſe videtur. In his enim civitatibus ita ag
litum erat, ut Lacedæmonii quidem m

ea, quæ pro legibus obſervabant, memoriæ mandarent: Athenienſes vero ea, quæ in legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent.

11 ¶ Sed naturalia quidem jura, quæ apud omnes gentes peræque obſervantur: divina quadam providentia conſtituta, ſemper firma atque immutabilia permanent. Ea vero, quæ ipſa ſibi quæque civitas conſtituit, ſæpe mutari ſolent, vel tacito conſenſu populi, vel alia poſtea lege lata.

12 ¶ Omne autem jus, quo utimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. Et prius de perſonis videamus. nam parum eſt jus noſſe, ſi perſonæ, quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur.

DE IVRE PERSONARVM.

TITVLVS III.

SVmma itaque diviſio de jure perſonarum hæc eſt: quod omnes homines, aut liberi ſunt, aut ſervi.

1 ¶ Et libertas quidem (ex qua etiam liberi vocantur) eſt naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, niſi ſi quid vi aut jure prohibetur.

2 ¶ Servitus autem eſt conſtitutio juris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubjicitur.

3 ¶ Servi autem ex eo appellati ſunt, quod imperatores captivos vendere, ac per hoc ſervare, nec occidere ſolent. qui etiam manci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

pia dicti ſunt, [eo] quod ab hoſtibus manu-piuntur.

4 ¶ Servi autem aut naſcuntur, aut fiunt. naſcuntur ex ancillis noſtris. fiunt, aut jure gentium, id eſt, ex captivitate: aut jure civili, cum liber homo major viginti annis ad pretium participandum ſeſe venundari paſſus eſt.

5 ¶ In ſervorum conditione nulla eſt differentia: in liberis autem multæ; aut enim ſunt ingenui, aut libertini.

DE INGENVIS.

TITVLVS IV.

INgenuus eſt is, qui ſtatim, ut natus eſt, liber eſt: ſive ex duobus ingenuis matrimonio editus eſt, ſive ex libertinis duobus, ſive ex altero libertino, & altero ingenuo. Sed & ſi quis ex matre naſcitur libera, patre vero ſervo, ingenuus nihilominus naſcitur, quemadmodum qui ex matre libera & incerto patre natus eſt, quoniam vulgo conceptus eſt. Sufficit autem liberam fuiſſe matrem eo tempore, quo naſcitur, licet ancilla conceperit. Et è contrario, ſi libera conceperit, deinde ancilla facta pariat: placuit eum qui naſcitur, liberum naſci: quia non debet calamitas matris ei nocere, qui in ventre eſt. Ex his illud quæſitum eſt, Si ancilla prægnans manumiſſa ſit: deinde ancilla poſtea facta pepererit: liberum, an ſervum pariat? Et Martianus probat liberum naſci. ſufficit

enim

enim ei, qui in utero eſt, liberam matrem vel medio tempore habuiſſe, [ut liber naſcatur.] quod & verum eſt.

1 ¶ Cum autem ingenuus aliquis natus ſit, non officit ei in ſervitute fuiſſe, & poſtea manumiſſum eſſe: ſæpiſſime enim conſtitutum eſt, natalibus non officere manumiſſionem.

DE LIBERTINIS.

TITULUS V.

Libertini ſunt, qui ex juſta ſervitute manumiſſi ſunt. manumiſſio autem eſt de manu datio. nam quamdiu aliquis in ſervitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: & manumiſſus liberatur poteſtate. Quæ res à jure gentium originem ſumpſit: utpote cum jure naturali omnes liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio, cum ſervitus eſſet incognita. Sed poſtquam jure gentium ſervitus invaſit: ſequutum eſt beneficium manumiſſionis, & cum uno communi nomine omnes *homines* appellarentur, jure gentium tria [hominum] genera eſſe cœperunt: liberi, & his contrarium ſervi, & tertium genus libertini, qui deſierant eſſe ſervi.

1 ¶ Multis autem modis manumiſſio procedit, aut enim ex ſacris conſtitutionibus in ſacroſanctis eccleſiis, aut vindicta, aut inter amicos, aut per epiſtolam, aut per teſtamentum, aut per aliam quamlibet ultimam voluntatem. Sed & aliis multis modis liber-

tas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

tas ſervo competere poteſt, qui tam ex ve-
ribus, quam ex noſtris conſtitutionibus in-
troducti ſunt.

2 ¶ Servi [vero] à dominis ſemper re-
numitti ſolent: adeo, ut vel in tranſitu ma-
numittantur: veluti cum prætor: aut præ-
ſes, aut proconſul in balneum, vel in thea-
trum eant.

3 ¶ Libertinorum autem ſtatus tripl-
ex antea fuerat. Nam qui manumitteban-
tur, modo majorem & juſtam libertatem
conſequebantur, & fiebant cives Romani:
modo minorem, & Latini ex lege Iunia
Norbana fiebant: modo inferiorem, & fie-
bant ex lege Ælia Sentia dedititii. Sed quo-
niam dedititiorum quidem peſſima conditio
jam ex multis temporibus in deſuetudinem
abierat, Latinorum vero nomen non fre-
quentabatur: ideoque noſtra pietas omnia
augere, & in meliorem ſtatum reducere con-
ſiderans, duabus conſtitutionibus hoc emen-
davit, & in priſtinum ſtatum reduxit: quia
& à primis urbis Romæ cunabulis una atque
ſimplex libertas competebat: id eſt, eadem,
quam habebat manumiſſor: niſi quod ſci-
cet libertinus ſit, qui manumittitur, et
manumiſſor ingenuus ſit. Et dedititios qui-
dem per conſtitutionem noſtram expulimus,
quam promulgavimus inter noſtras deciſio-
nes: per quas, ſuggerente nobis Triboniano
viro excelſo quæſtore [noſtro,] antiqui juris
altercationes placavimus. Latinos autem Iu-
nianos, & omnem quæ circa eos fuerat ob-

vantiam, alia conſtitutione per ejuſdem quæſtoris ſuggeſtionem correximus, quæ inter Imperiales radiat ſanctiones. Et omnes libertos, nullo nec ætatis manumiſſi, nec domini manumittentis, nec in manumiſſionis modo diſcrimine habito (ſicut jam antea obſervabatur) civitate Romana decoravimus: multis modis additis, per quos poſſit libertas ſervis cum civitate Romana, quæ ſola eſt in præſenti, præſtari.

QVIBVS EX CAVSIS manumittere non licet.

TITVLVS VI.

NOn tamen cuicumque volenti manumittere licet. nam is, qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit: quia lex Ælia Sentia impedit libertatem.

1 ¶ Licet autem domino, qui ſolvendo non eſt, [in teſtamento] ſervum ſuum cum libertate hæredem inſtituere, ut liber fiat, hæreſque ei ſolus & neceſſarius: ſi modo ei nemo alius ex eo teſtamento hæres extiterit: aut quia nemo hæres ſcriptus ſit: aut quia is, qui ſcriptus eſt, qualibet ex cauſa hæres ei non extiterit. Idque eadem lege Ælia Sentia proviſum eſt. & recte. Valde enim proſpiciendum erat, ut egentes homines, quibus alius hæres extiturus non eſſet, vel ſervum ſuum neceſſarium hæredem haberent, qui ſatisfacturus eſſe creditoribus: aut hoc eo non faciente, creditores res hæreditarias ſer-

vi nomine vendant, ne injuria defunctu[illegible]
ficiatur.

2 ¶ Idemque juris eſt, & ſi ſine liber[illegible]
ſervus hæres inſtitutus eſt. Quod noſtra [illegible]
ſtitutio non ſolum in domino, qui ſolv[illegible]
non eſt, ſed generaliter conſtituit, nov[illegible]
manitatis ratione: ut ex ipſa ſcriptura i[illegible]
tutionis etiam libertas ei competere vi[illegible]
tur: quum non ſit veriſimile, eum, q[illegible]
hæredem ſibi elegit, ſi prætermiſerit lib[illegible]
tis dationem, ſervum remanere voluiſſe[illegible]
neminem ſibi hæredem fore.

3 ¶ In fraudem autem creditorum [illegible]
numittere videtur, qui vel jam eo tem[illegible]
quo manumittit, ſolvendo non eſt: ve[illegible]
datis libertatibus, deſiturus eſt ſolvendo[illegible]
Prævaluiſſe tamen videtur (niſi animum [illegible]
que fraudandi manumiſſor habuerit) no[illegible]
pediri libertatem, quamvis bona ejus [illegible]
ditoribus non ſufficiant. ſæpe enim de fa[illegible]
tatibus ſuis amplius, quam in his eſt, ſp[illegible]
homines. Itaque tunc intelligimus imp[illegible]
libertatem, cum utroque modo frauda[illegible]
creditores, id eſt, & conſilio manumi[illegible]
tis, & ipſa re, eo quod ejus bona non [illegible]
ſuffectura creditoribus.

4 ¶ Eadem lege Ælia Sentia domin[illegible]
nori viginti annis non aliter manum[illegible]
permittitur, quam ſi vindicta apud [illegible]
lium, juſta cauſa manumiſſionis adpro[illegible]
fuerint manumiſſi.

5 ¶ Iuſtæ autem manumiſſionis cau[illegible]
ſunt: veluti, Si quis patrem aut ma[illegible]

filium filiamve, aut fratres ſororeſve naturales, aut pædagogum, aut nutricem, aut educatorem, aut alumnum alumnamve, aut collactaneum manumittat: aut ſervum, procuratoris habendi gratia, aut ancillam matrimonii [habendi] cauſa: dum tamen intra ſex menſes in uxorem ducatur, niſi juſta cauſa impediat: & [ſervus,] qui manumittitur procuratoris habendi gratia, non minor decem & ſeptem annis manumittatur.

6 ¶ Semel autem cauſa adprobata, ſive vera ſit, ſive falſa, non retractatur.

7 ¶ Cum ergo certus modus manumittendi minoribus viginti annis dominis per legem Æliam Sentiam conſtitutus eſſet: eveniebat, ut qui quatuordecim annos expleverat, *licet* teſtamentum facere, & in eo ſibi hæredem inſtituere, legataque relinquere poſſet: tamen ſi adhuc minor eſſet viginti annis, libertatem ſervo dare non poſſet. Quod non erat ferendum: nam cui tutorum ſuorum bonorum in teſtamento diſpoſitio data erat: quare non ſimiliter ei, quemadmodum alias res; ita de ſervis ſuis in ultima voluntate diſponere, quemadmodum voluerit, permittimus, ut & libertatem eis poſſit præſtare? Sed quum libertas inæſtimabilis res ſit, & propter hoc ante XX ætatis annum antiquitas libertatem ſervo dare prohibebat: ideo nos mediam quodammodo viam eligentes, non aliter minori viginti annis libertatem in teſtamento dare ſervo ſuo concedimus, niſi decimumſeptimum annum implevenit,

verit, & decimumoctavum attigerit. Quū enim antiquitas hujuſmodi ætati, & prœliis poſtulare conceſſerit: cur non etiam judicii ſtabilitas ita eos adjuvare credatur, ut ad libertatem dandam ſervis ſuis poſſint pervenire.

DE LEGE FVSIA CANINIA tollenda.

TITVLVS VII.

LEge Fuſia Caninia certus modus conſtitutus erat in ſervis teſtamento manumittendis: quam, quaſi libertates impedientem, & quodammodo invidam, tollendam eſſe cenſuimus: quum ſatis fuerat inhumanum, vivos quidem licentiam habere totam ſuam familiam libertate donare, niſi alia cauſa impediat libertatem: morientibus autem hujuſmodi licentiam adimere.

DE HIS, QVI SVI, VEL alieni juris ſunt.

TITVLVS VIII.

SEquitur de jure perſonarum alia diviſio. Nam quædam perſonæ ſui juris ſunt, quædam alieno juri ſubjectæ. Rurſus earum, quæ alieno juri ſubjectæ ſunt, aliæ ſunt in poteſtate parentum, aliæ in poteſtate dominorum. Videamus itaque de his, quæ alieno juri ſubjectæ ſunt. nam ſi cognoverimus, quæ iſtæ perſonæ ſunt: ſimul intelligimus, quæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

quæ ſui juris ſunt. ac prius inſpiciamus de his, quæ in poteſtate dominorum ſunt.

1 ¶ In poteſtate itaque dominorum ſunt ſervi. quæ quidem poteſtas, juris gentium eſt. nam apud omnes per æque gentes animadvertere poſſumus, dominis in ſervos vitæ necisque poteſtatem fuiſſe: & quodcumque per ſervum adquiritur, id domino adquiri.

2 ¶ Sed hoc tempore nullis hominibus, qui ſub imperio noſtro ſunt, licet, ſine cauſa legibus cognita, in ſervos ſuos [ſupra modum] ſævire. Nam, ex conſtitutione divi Antonini, qui ſine cauſa ſervum ſuum occiderit, non minus puniri jubetur, quam ſi alienum ſervum occiderit. Sed & major aſperitas dominorum, ejuſdem principis conſtitutione coërcetur: nam [Antoninus] conſultus à quibuſdam præſidibus provinciarum de his ſervis, qui ad ædem ſacram, vel ad ſtatuam principum confugiunt, præcepit, ut ſi intolerabilis videatur ſævitia dominorum, cogantur ſervos ſuos bonis conditionibus vendere, ut pretium dominis daretur, & recte. expedit enim Reipublicæ, ne ſua re quis male utatur. Cujus reſcripti ad Ælium Marcianum emiſſi verba ſunt hæc: Dominorum quidem poteſtatem in ſervos ſuos illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominum jus ſuum detrahi. ſed dominorum intereſt, ne auxilium contra ſævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam denegetur iis, qui juſte deprecantur. Ideoque cognoſce de querelis eorum, qui ex familia Iulii Sabini ad ſtatuam

confugerunt. &, ſi vel durius habitos, qui æquum eſt, vel infami injuria adfectos ſe cognoveris: venire jube, ita ut in poteſtatem domini non revertantur. Quod ſi meæ conſtitutioni fraudem fecerit, ſciat me hoc admiſſum ſeverius executurum.

DE PATRIA POTESTATE

TITVLVS IX.

IN poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex juſtis nuptiis procreavimus.

1 ¶ Nuptiæ autem, ſive matrimonium, eſt viri & mulieris conjunctio, individuam vitæ conſuetudinem continens.

2 ¶ Ius autem poteſtatis, quod in liberos habemus, proprium eſt civium Romanorum. nulli enim alii ſunt homines, qui talem in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus.

3 ¶ Qui igitur ex te & uxore tua naſcitur, in tua poteſtate eſt. Item qui ex filio tuo & uxore ejus naſcitur, id eſt, nepos tuus & neptis, æque in tua ſunt poteſtate: & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri. Qui autem ex filia tua naſcuntur, in poteſtate tua non ſunt, ſed in patris eorum.

DE NVPTIIS.

TITVLVS X.

IVſtas autem nuptias inter ſe cives Romani contrahunt, qui ſecundum præcepta legum

legum coëunt, maſculi quidem puberes, fœminæ autem viri potentes, ſive patresfamiliarum ſint, ſive filiifamiliarum: dum tamen, ſi filiifamiliarum ſint, conſenſum habeant parentum, quorum in poteſtate ſunt. Nam hoc fieri debere, & civilis & naturalis ratio ſuadet: in tantum, ut juſſus parentis præcedere debeat. Vnde quæſitum eſt, an furioſi filia nubere, aut furioſi filius uxorem ducere poſſit? cumque ſuper filio variabatur, noſtra proceſſit deciſio, qua permiſſum eſt ad exemplum filiæ furioſi, filium quoque [furioſi] poſſe & ſine patris interventu matrimonium ſibi copulare, ſecundum datum ex noſtra conſtitutione modum.

1 ¶ Ergo non omnes nobis uxores ducere licet. nam à quarundam nuptiis abſtinendum eſt. inter eas enim perſonas, quæ parentum liberorumve locum inter ſe obtinent, contrahi nuptiæ non poſſunt: veluti inter patrem & filiam, vel avum & neptem, vel matrem & filium, vel aviam & nepotem, & uſque in infinitum. Et ſi tales perſonæ inter ſe coïerint: nefarias atque inceſtas nuptias contraxiſſe dicuntur. Et hæc adeo vera ſunt, ut quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco ſibi eſſe cœperint, non poſſint inter ſe matrimonio jungi: in tantum, ut etiam diſſoluta adoptione, idem juris maneat. Itaque eam, quæ tibi per adoptionem filia vel neptis eſſe cœperit, non poteris uxorem ducere, quamvis eam emancipaveris.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

2 ¶ Inter eas quoque perſonas, quæ ex transverſo gradu cognationis junguntur, eſt quædam ſimilis obſervatio, ſed non tanta. Sane enim inter fratrem ſororemque nuptiæ prohibitæ ſunt ſive ab eodem patre eademque matre nati fuerint, ſive ex altero eorum. Sed ſi qua per adoptionem ſoror tibi eſſe cœperit: quandiu quidem conſtat adoptio, ſane inter te & eam nuptiæ conſiſtere non poſſunt. cumvero per emancipationem adoptio ſit diſſoluta, poteris eam uxorem ducere. Sed & ſi tu emancipatus fueris, nihil eſt impedimento nuptiis. Et ideo conſtat, ſi quis generum adoptare velit, debere eum antea filiam ſuam emancipare: & ſi quis velit nurum adoptare, debere eum antea filium ſuum emancipare.

3 ¶ Fratris vero, vel ſororis filiam, uxorem ducere non licet: ſed nec neptem fratris vel ſororis quis ducere poteſt, quamvis quarto gradu ſint. Cujus enim filiam uxorem ducere non licet, neque ejus neptem permittitur. Ejus vero mulieris, quam pater tuus adoptavit, filiam non videris impediri uxorem ducere: quia neque naturali neque civili jure tibi conjungitur.

4 ¶ Duorum autem fratrum vel ſororum liberi, vel fratris & ſororis, conjungi poſſunt.

5 ¶ Item amitam, licet adoptivam, ducere uxorem non licet, item nec materteram: quia parentum loco habentur. Qua ratione verum eſt, magnam quoque amitam

& ma-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

& materteram magnam prohiberi uxorem ducere.

6 ¶ Adfinitatis quoque veneratione, à quarundam nuptiis abſtinere neceſſe eſt: ut ecce, privignam aut nurum uxorem ducere non licet: quia utræque filiæ loco ſunt. Quod ita ſcilicet accipi debet, ſi fuit nurus aut privigna tua. Nam ſi adhuc nurus tua eſt, id eſt, ſi adhuc nupta eſt filio tuo, alia ratione uxorem eam ducere non poteris: quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc privigna tua eſt, id eſt, ſi mater ejus tibi nupta eſt, ideo eam uxorem ducere non poteris, quia duas uxores eodem tempore habere non licet.

7 ¶ Socrum quoque & novercam prohibitum eſt uxorem ducere: quia matris loco ſunt. Quod & ipſum diſſoluta demum adfinitate procedit: alioquin ſi adhuc noverca eſt, id eſt, ſi adhuc patri tuo nupta eſt: communi jure impeditur tibi nubere, quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc ſocrus eſt, id eſt, ſi adhuc filia ejus tibi nupta eſt: ideo impediuntur tibi nuptiæ, quia duas uxores habere non potes.

8 ¶ Mariti tamen filius ex alia uxore, & uxoris filia ex alio marito, vel contra, matrimonium recte contrahunt: licet habeant fratrem ſororemve ex matrimonio poſtea contracto natos.

9 ¶ Si uxor tua poſt divortium ex alio filiam procreaverit: hæc non eſt quidem privigna tua: ſed Iulianus ab hujuſmodi nuptiis ab-

abſtinere debere ait. nam conſtat, nec ſpon ſam filii nurum eſſe, nec patris ſponſam novercam eſſe: rectius tamen, & jure facture eos, qui ab hujuſmodi nuptiis abſtinuerint.

10 ¶ Illud certum eſt, ſerviles quoqu cognationes impedimento nuptiis eſſe: ſi forte pater & filia, aut frater & ſoror manumiſſi fuerint.

11 ¶ Sunt & aliæ perſonæ, quæ propte diverſas rationes nuptias contrahere prohibentur, quas in libris Digeſtorum, ſeu Pandectarum, ex vetere jure collectarum, enumerari permiſimus.

12 ¶ Si adverſus ea, quæ diximus, ali qui coierint: nec vir, nec uxor, nec nuptiæ nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque ii, qui ex eo coitu naſcuntur, in poteſtate patris non ſunt: ſed tales ſunt (quantum ad patriam poteſtatem pertinet) quales ſun ii, quos mater vulgo concepit. Nam nec hi patrem habere intelliguntur, cum & hi pater incertus ſit. unde ſolent ſpurii appellari παρὰ τὴν σπορὰν, id eſt, *à ſatione* & ἀπάτορες, quaſi ſine patre filii. Sequitur ergo, ut diſſoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni locus ſit. Qui autem prohibitas nuptias contrahunt, & alias pœnas patiuntur, quæ ſacris conſtitutionibus continentur.

13 ¶ Aliquando autem evenit, ut liberi, qui ſtatim, ut nati ſunt, in poteſtate parentum non ſunt, poſtea redigantur in poteſtatem patris: qualis eſt is, qui dum naturalis

fuerat,

erat, poſtea curiæ datus, poteſtati patris
bjicitur: nec non is, qui à muliere libera
creatus, cujus matrimonium minime le-
bus interdictum fuerat, ſed ad quam pater
nſuetudinem habuerat, poſtea ex noſtra
nſtitutione dotalibus inſtrumentis compo-
is, in poteſtate patris efficitur. Quod &
iis liberis, qui ex eodem matrimonio poſt-
a fuerint procreati, ſimiliter noſtra conſti-
ıtio præbuit.

DE ADOPTIONIBVS.

TITVLVS XI.

NOn ſolum autem naturales liberi, ſe-
cundum ea, quæ diximus, in poteſtate
oſtra ſunt: verumetiam ii, quos adopta-
us.

1 ¶ Adoptio autem duobus modis fit,
ıt principali reſcripto, aut imperio magi-
ratus. Imperatoris auctoritate adoptare
ıis poteſt eos eaſve, qui quæve ſui juris
nt: quæ ſpecies adoptionis dicitur adro-
atio. Imperio magiſtratus adoptamus eos
aſve, qui quæve in poteſtate parentum ſunt,
ve primum gradum liberorum obtineant,
ualis eſt filius, filia: ſive inferiorem, qua-
s eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis.

2 ¶ Sed hodie ex noſtra conſtitutione,
ım filiusfamilias à patre naturali extraneæ
erſonæ in adoptionem datur: jura patris
aturalis minime diſſolvuntur, nec quic-
ıam ad patrem adoptivum tranſit: nec in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

poteſtate ejus eſt, licet ab inteſtato jura
ceſſionis ei à nobis tributa ſint. Si vero
ter naturalis non extraneo, ſed avo filii
materno, vel ſi ipſe pater naturalis fueri
mancipatus, etiam avo vel proavo ſi
modo paterno vel materno filium ſuum
derit in adoptionem in hoc caſu, quia c
currunt in unam perſonam, & naturali
adoptionis jura: manet ſtabile jus p
adoptivi, & naturali vinculo copulatum
legitimo adoptionis modo conſtitutum
& in familia, & in poteſtate hujuſmodi
tris adoptivi ſit.

3 ¶ Cum autem impubes per princi
reſcriptum adrogatur, cauſa cognita ad
gatio fieri permittitur, & exquiritur c
adrogationis an honeſta ſit: expediatque
pillo. Et cum quibuſdam conditionibus
rogatio fit, id eſt, ut caveat adrogator
ſonæ publicæ, ſi intra pubertatem pup
deceſſerit, reſtituturum ſe bona illis, qu
adoptio facta non eſſet, ad ſucceſſionem
jus venturi eſſent. Item non aliter ema
pare eum poteſt adrogator, niſi cauſa co
ta dignus emancipatione fuerit, & tunc
bona ei reddat. Sed & ſi decedens pater
exhæredaverit, vel vivus ſine juſta cauſ
mancipaverit: jubetur quartam partem ei
norum ſuorum relinquere, videlicet præ
bona, quæ ad patrem adoptivum tranſtul
quorum commodum ei poſtea acquiſiv

4 ¶ Minorem natu, majorem non p
adoptare placet, adoptio enim naturam i

tat

atur: & pro monſtro eſt, ut major ſit filius, quam pater. Debet itaque is, qui ſibi filium per adoptionem vel adrogationem facit, plena pubertate, id eſt, decem & octo annis præcedere.

5 ¶ Licet autem & in locum nepotis vel neptis, pronepotis vel proneptis, vel deinceps adoptare, quamvis filium quis non habeat.

6 ¶ Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare poteſt, quam nepotem in locum filii.

7 ¶ Sed ſi quis nepotis loco adoptet, vel quaſi ex filio quem habet jam adoptatum: vel quaſi ex illo, quem naturalem in ſua poteſtate habet: eo caſu & filius conſentire debet, ne ei invito ſuus hæres adgnaſcatur: ſed ex contrario, ſi avus ex filio nepotem det in adoptionem, non eſt neceſſe filium conſentire.

8 ¶ In plurimis autem cauſis adſimilatur is, qui adoptatus vel adrogatus eſt, ei, qui ex legitimo matrimonio natus eſt, & ideo, ſi qui per imperatorem, vel apud prætorem vel præſidem provinciæ non extraneum adoptaverit, poteſt eundem in adoptionem alii dare.

9 ¶ Sed & illud utriuſque adoptionis commune eſt, quod & ii, qui generare non poſſunt (quales ſunt ſpadones) adoptare poſſunt. [caſtrati autem non poſſunt.]

10 ¶ Fœminæ quoque adoptare non poſſunt: quia nec naturales liberos in ſua poteſtate

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

teſtate habent : ſed ex indulgentia princi[illegible] ad ſolatium liberorum amiſſorum adopt[illegible] poſſunt.

11 ¶ Illud proprium eſt adoptionis ill[illegible] quæ per ſacrum oraculum fit, quod is, [illegible] liberos in poteſtate habet, ſi ſe adrogand[illegible] dederit, non ſolum ipſe poteſtati adroga[illegible] ris ſubjicitur, ſed etiam liberi ejus in ej[illegible] dem fiunt poteſtate tanquam nepotes. [illegible] etenim divus Auguſtus non ante Tiburti[illegible] adoptavit, quam is Germanicum adop[illegible] ſet: ut protinus adoptione facta, incip[illegible] Germanicus Auguſti nepos eſſe.

12 ¶ Apud Catonem bene ſcriptum [illegible] fert antiquitas, Servos, ſi à domino adop[illegible] ti ſint, ex hoc ipſo poſſe liberari. Vnd[illegible] nos eruditi, in noſtra conſtitutione eti[illegible] eum ſervum quem dominus actis inter[illegible] nientibus filium ſuum nominaverat, li[illegible] rum eſſe conſtituimus: licet hoc ad jus [illegible] accipiendum non ſufficiat.

QVIBVS MODIS IVS PATR[illegible] poteſtatis ſolvitur.

TITVLVS XII.

VIdeamus nunc, quibus modis ii, qu[illegible] lieno juri ſunt ſubjecti, eo jure liber[illegible] tur. Et quidem quemadmodum liberen[illegible] ſervi à poteſtate dominorum, ex iis intel[illegible] gere poſſumus, quæ de ſervis manumitt[illegible] dis ſuperius expoſuimus. Hi vero, qui in [illegible] teſtate parentis ſunt, mortuo eo, ſui j[illegible]

fi[illegible]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

unt. Sed hoc diſtinctionem recipit. nam
ortuo patre, ſane omni modo filii filiæve
i juris efficiuntur. Mortuo vero avo, non
nnino nepotes nepteſque ſui juris fiunt:
d ita, ſi poſt mortem avi in poteſtatem pa-
is ſui recaſuri non ſunt. Itaque ſi moriente
o pater eorum vivit, & in poteſtate pa-
is ſui eſt, tunc poſt obitum avi in poteſtate
atris ſui fiunt. Si vero is, quo tempore avus
oritur, aut jam mortuus eſt, aut [per e-
ancipationem] exiit de poteſtate patris:
nc ii, qui in poteſtatem ejus cadere non
oſſunt, ſui juris fiunt.

1 ¶ Cum autem is, qui ob aliquod ma-
ficium in inſulam deportatur, civitatem
nittit: ſequitur, ut qui eo modo ex nume-
civium Romanorum tollitur, perinde
aſi eo mortuo, deſinant liberi in poteſtate
us eſſe. Pari ratione & ſi is, qui in poteſta-
parentis ſit, in inſulam deportatus fuerit,
eſinit eſſe in poteſtate parentis. ſed ſi ex in-
ulgentia principis reſtituti fuerint; per o-
nia priſtinum ſtatum recipiunt.

2 ¶ Relegati autem patres in inſulam,
poteſtate liberos retinent. Et ex contra-
o liberi relegati, in poteſtate parentum re-
anent.

3 ¶ Pœnæ ſervus effectus, filios in pote-
ate habere deſinit. Servi autem pœnæ effi-
iuntur, qui in metallum damnantur, & qui
eſtiis ſubjiciuntur.

4 ¶ Filiusfamilias ſi militaverit, vel ſi
enator, vel conſul factus fuerit: remanet in

po-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

poteſtate patris. militia enim, vel conſu
ris dignitas de patris poteſtate filium non
berat. Sed ex conſtitutione noſtra ſumma
Patriciatus dignitas illico, imperialibus
dicillis præſtitis, filium à patria poteſt
liberat. quis enim patiatúr patrem quidem
poſſe per emancipationis modum poteſt
ſuæ nexibus filium liberare: imperatori
autem celſitudinem non valere eum, q
ſibi patrem elegit, ab aliena eximere p
ſtate?

5 ¶ Si ab hoſtibus captus fuerit pare
quamvis ſervus hoſtium fiat, tamen pen
jus liberorum propter jus poſtliminii:
hi, qui ab hoſtibus capti ſunt, ſi reverſi e
rint, omnia priſtina jura recipiunt. ideo
reverſus etiam liberos habebit in poteſt
quia poſtliminium fingit eum, qui captus
in civitate ſemper fuiſſe: Si vero ibi dec
rit: exinde, ex quo captus eſt pater, fi
ſui juris fuiſſe videtur. Ipſe quoque fil
nepoſve, ſi ab hoſtibus captus fuerit: ſimi
ter dicimus propter jus poſtliminii, jus q
que poteſtatis parentis in ſuſpenſo eſſe.
ctum eſt autem poſtliminium à limine &
poſt. Vnde eum, qui ab hoſtibus [captus
&] in fines noſtros poſtea pervenit, po
minio reverſum recte dicimus. Nam li
na, ſicut in domo finem quemdam facit
ſic & imperii finem eſſe limen veteres vo
runt. Hinc & limen dictum eſt, quaſi
quidam & terminus. ab eo poſtliminiu
dictum eſt, quia ad idem limen reverte

r, quod amiſerat. Sed & qui captus victis
ſtibus recuperatur, poſtliminio rediiſſe
ſtimatur.
6 ¶ Præterea emancipatione quoque de-
unt liberi in poteſtate parentum eſſe. Sed
ancipatio antea quidem vel per antiquam
is obſervationem procedebat, quæ per
aginarias venditiones, & intercedentes
anumiſſiones celebrabatur, vel ex impe-
li reſcripto. Noſtra autem providentia et-
n hoc in melius per conſtitutionem refor-
avit: ut fictione priſtina exploſa, recta via
competentes judices vel magiſtratus, pa-
ntes intrent: & filios ſuos, vel filias, vel
potes, vel neptes, ac deinceps, à ſua ma-
dimittant. Et tunc ex edicto prætoris in
nis hujuſmodi filii, vel filiæ, vel nepotis,
neptis, qui quæve à parente manumiſſus,
l manumiſſa fuerit, eadem jura præſtan-
parenti, quæ tribuuntur patrono in bo-
s liberti. Et præterea ſi impubes ſit filius,
l filia, vel cæteri: ipſe parens ex manu-
iſſione tutelam ejus nanciſcitur.
7 ¶ Admonendi autem ſumus, liberum
bitrium eſſe ei, qui filium, & ex eo nepo-
m vel neptem in poteſtate habebit: filium
idem de poteſtate dimittere: nepotem ve-
vel neptem retinere. & è converſo filium
idem in poteſtate retinere, nepotem vero
l neptem manumittere, vel omnes ſui ju-
efficere. Eadem & de pronepote & pro-
pte dicta eſſe intelligantur.
8 ¶ Sed & ſi pater filium, quem in po-
teſta-

tetate habet, avo vel proavo naturali ſecundum noſtras conſtitutiones ſuper his habitas, in adoptionem dederit: id eſt, ſi hoc ipſum actis intervenientibus apud competentem judicem manifeſtaverit, præſente eo, qui adoptatur, & non contradicente, nec non eo [præſente,] qui adoptat: ſolvitur quidem jus poteſtatis patris naturalis: tranſit autem in hujuſmodi parentem adoptivum, in cujus perſona & adoptionem eſſe pleniſſimam antea diximus.

9 ¶ Illud autem ſcire oportet, quod ſi nurus tua ex filio tuo conceperit, & filium poſtea emancipaveris, vel in adoptionem dederis, prægnante nuru tua: nihilominus quod ex ea naſcitur, in poteſtate tua naſcitur. Quod ſi poſt emancipationem vel adoptionem conceptus fuerit: patris ſui emancipati, vel avi adoptivi poteſtati ſubjicitur.

10 ¶ Et quidem neque naturales liberi, neque adoptivi ullo pene modo poſſunt cogere parentes, de poteſtate ſua eos dimittere.

DE TVTELIS.

TITVLVS XIII.

TRanſeamus nunc ad aliam diviſionem perſonarum. Nam ex his perſonis, quæ in poteſtate non ſunt, quædam vel in tutela ſunt vel in curatione, quædam neutro jure tenentur. Videamus ergo de his, quæ in tutela vel in curatione ſunt. Ita enim intelligemus cæteras perſonas, quæ neutro jure

tenen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

cenentur. Ac prius deſpiciamus de his, quæ in tutela ſunt.

1 ¶ Eſt autem tutela (ut Servius definiit) vis ac poteſtas in capite libero ad tuendum eum, qui propter ætatem ſe defendere nequit, jure civili data ac permiſſa.

2 ¶ Tutores autem ſunt, qui eam vim ac poteſtatem habent, exque ipſa re nomen acceperunt. itaque appellantur tutores, quaſi tuitores atque defenſores: ſicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur.

3 ¶ Permiſſum eſt itaque parentibus, liberis impuberibus, quos in poteſtate habent, teſtamento tutores dare. Et hoc in filios, filiaſque procedit omnimodo. nepotibus vero neptibuſque ita demum parentes poſſunt teſtamento tutores dare, ſi poſt mortem eorum in poteſtatem patris ſui non ſunt recaſuri. Itaque ſi filius tuus mortis tuæ tempore in poteſtate tua ſit: nepotes ex eo non poterunt [ex] teſtamento tuo tutores habere, quamvis in poteſtate tua fuerint: ſcilicet quia mortuo te, in poteſtatem patris ſui recaſuri ſunt.

4 ¶ Cum autem in compluribus aliis cauſis poſthumi pro jam natis habeantur: & in hac cauſa placuit non minus poſthumis, quam jam natis teſtamento tutores dari poſſe: ſi modo in ea cauſa ſint, ut ſi vivis parentibus naſcerentur, ſui [hæredes,] & in poteſtate eorum fierent.

5 ¶ Sed & ſi emancipato filio tutor à patre datus fuerit teſtamento: confirmandus eſt

ex ſententia præſidis omni modo, id eſt
ſine inquiſitione.

QVI TESTAMENTO TVTORES dari poſſunt.

TITVLVS XIV.

DAri autem tutor poteſt teſtamento n[on] ſolum paterfamilias, ſed etiam filiusf[a]milias.

1 ¶ Sed & ſervus proprius teſtamen[to] cum libertate recte tutor dari poteſt. S[ed] ſciendum eſt, eum & ſine libertate tutore[m] datum, tacite libertatem directam accepi[sse] videri, & per hoc recte tutorem eſſe. Pla[ne] ſi per errorem, quaſi liber, tutor datus ſi[t] aliud dicendum eſt. Servus autem alien[us] pure inutiliter teſtamento datur tutor: ſ[ed] ita, *cum liber erit*, utiliter datur proprius a[u]tem ſervus inutiliter eo modo tutor datur.

2 ¶ Furioſus, vel minor viginti quinq[ue] annis tutor teſtamento datus, tutor tunc [e]rit, cum compos mentis, aut major vigin[ti] quinque annis fuerit factus.

3 ¶ Ad certum tempus, vel ex cer[to] tempore, vel ſub conditione vel ante h[æ]redis inſtitutionem poſſe dari tutorem, n[on] dubitatur.

4 ¶ Certe autem rei vel cauſæ tutor da[ri] non poteſt: quia perſonæ, non cauſæ, v[el] rei [tutor] datur.

5 ¶ Si quis filiabus ſuis vel filiis tuto[res] dederit: etiam poſthumæ [vel poſthum[o]

dediſſe videtur: quia filii vel filiæ appellatione & poſthumus & poſthuma continentur. Quod ſi nepotes ſint, an appellatione filiorum & ipſis tutores dati ſint? Dicendum eſt, ut & ipſis quoque dati videantur: ſi modo liberos dixerit. Cæterum ſi filios: non continebuntur. aliter enim filii, aliter nepotes appellantur. Plane ſi poſteris dederit: tam filii poſthumi, quam cæteri liberi continebuntur.

DE LEGITIMA ADGNATORVM tutela.

Titvlvs XV.

Qvibus autem teſtamento tutor datus non eſt: his ex lege duodecim tabularum adgnati ſunt tutores, qui vocantur legitimi.

1 ¶ Sunt autem adgnati, [cognati] per virilis ſexus cognationem conjuncti, quaſi a patre cognati: veluti frater [ex] eodem patre natus, fratris filius nepoſve ex eo: item patruus, & patrui filius nepoſve ex eo. At qui per fœminini ſexus perſonas cognatione junguntur, adgnati non ſunt: ſed alias naturali jure cognati. itaque amitæ tuæ filius non eſt tibi adgnatus: ſed cognatus: & invicem tu illi eodem jure conjungeris: quia qui [ex ea] naſcuntur, patris, non matris familiam ſequuntur.

2 ¶ Quod autem [lex duodecim tabularum] ab inteſtato vocat ad tutelam adgna-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ros non hanc habet ſignificationem, ſi
omnino non fecerit teſtamentum is, qui p[illegible]
rat tutores dare: ſed ſi, quantum ad tute[illegible]
pertinet, inteſtatus deceſſerit. quod t[illegible]
quoque accidere intelligitur, cum is, qui [illegible]
tus eſt tutor, vivo teſtatore deceſſerit.

3 ¶ Sed adgnationis quidem jus om[illegible]
bus modis capitis deminutione plerum[illegible]
perimitur: nam adgnatio juris [civilis] [illegible]
men eſt: cognationis vero jus non omn[illegible]
modis commutatur: quia civilis ratio civ[illegible]
quidem jura corrumpere poteſt, naturalia [illegible]
ro non utique.

DE CAPITIS DEMINVTIONE.

TITVLVS XVI.

EST autem capitis deminutio, ſtatus m[illegible]
tio. Eaque tribus modis accidit. Nam [illegible]
maxima eſt capitis deminutio aut m[illegible]
(quam quidam mediam vocant) aut mini[illegible]

1 ¶ Maxima capitis deminutio eſt, [illegible]
aliquis ſimul & civitatem & libertatem [illegible]
mittit quod accidit in his, qui ſervi p[illegible]
efficiuntur atrocitate ſententiæ: vel libe[illegible]
ut ingratis erga patronos condemnatis: [illegible]
his,] qui ſe ad pretium participandum [illegible]
mundari paſſi ſunt.

2 ¶ Minor, ſive media capitis demi[illegible]
tio eſt, cum civitas quidem amittitur [illegible]
bertas vero retinetur, quod accidit ei, [illegible]
aqua & igni interdictum fuerit: vel ei, [illegible]
in Inſulam deportatus eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

3 ¶ Minima capitis deminutio eſt, cum civitas retinetur & libertas, ſed ſtatus hominis commutatur: quod accidit in his, qui cum ſui juris fuerint, cœperunt alieno juri ſubjecti eſſe, vel contra. [veluti ſi filiusfamilias à patre emancipatus fuerit, eſt capite deminutus.]

4 ¶ Servus autem manumiſſus, capite non minuitur: quia nullum caput habuit.

5 ¶ Quibus autem dignitas magis, quam ſtatus permutatur: capite non minuuntur: & ideo à ſenatu motos capite non minui conſtat.

6 ¶ Quid autem dictum eſt, manere cognationis jus etiam poſt capitis deminutionem: hoc ita eſt, ſi minima capitis deminutio interveniat, manet enim cognatio. nam ſi maxima capitis deminutio interveniat: jus quoque cognationis perit, utputa ſervitute alicujus cognati: & ne quidem ſi manumiſſus fuerit, recipit cognationem. Sed & ſi in inſulam quis deportatus ſit, cognatio ſolvitur.

7 ¶ Quum autem ad adgnatos tutela pertineat: non ſimul ad omnes pertinet, ſed ad eos tantum, qui proximiores gradu ſunt: vel ſi plures ejuſdem gradus ſunt, ad omnes [pertinet: veluti ſi plures fratres ſunt, qui unum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

DE LEGITIMA PATRONORV[M] tutela.

TITVLVS XVII.

EX eadem lege duodecim tabularum [li]bertorum & libertarum tutela ad patr[o]nos liberoſque eorum pertinet, quæ & i[pſa] legitima tutela vocatur: non quia nomin[a]tim [in] ea lege de hac tutela caveatur: [ſed] quia perinde accepta eſt per interpretati[o]nem, ac ſi verbis legis introducta eſſet. [Eo] enim ipſo, quod hæreditates libertorum [li]bertarumque, ſi inteſtati deceſſiſſent, juſ[ſe]rat lex ad patronos liberoſve eorum pertin[e]re; crediderunt veteres voluiſſe legem etia[m] tutelas ad eos pertinere: cum & adgnato[s] quos ad hæreditatem [lex] vocat, eoſdem [et] tutores eſſe juſſerit: quia plerunque ubi ſu[c]ceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ [o]nus eſſe debet. Ideo autem diximus pleru[n]que: quia ſi à fœmina impubes manumitt[i]tur, ipſa ad hæreditatem vocatur, quum [a]lius ſit tutor.

DE LEGITIMA PARENTVM tutela.

TITVLVS XVIII.

Exemplo patronorum recepta eſt & alia t[u]tela, quæ & ipſa legitima vocatur. nam [ſi] quis filium aut filiam, nepotem aut nepte[m]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ex filio, & deinceps impuberes emancipaverit: legitimus eorum tutor erit.

DE FIDVCIARIA TVTELA.

TITVLVS XIX.

Eſt & alia tutela, quæ fiduciaria appellatur. nam ſi pater filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes manumiſerit: legitimam nanciſcitur eorum tutelam. Quo defuncto, ſi liberi [ejus] virilis ſexus exiſtant, fiduciarii tutores vel fratris, vel ſororis efficiuntur. Atqui patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque ejus legitimi ſunt tutores: quoniam filius quidem defuncti, ſi non eſſet à vivo patre emancipatus, poſt obitum ejus ſui juris efficeretur, nec in fratrum poteſtatem recideret, ideoque nec in tutelam. Libertus autem, ſi ſervus manſiſſet, utique eodem jure apud liberos domini poſt mortem ejus futurus eſſet. Ita tamen hi ad tutelam vocantur, ſi perfectæ ſint ætatis, quod noſtra conſtitutio in omnibus tutelis & curationibus obſervari generaliter præcepit.

DE ATILIANO TVTORE, ET EO qui lege Iulia & Titia dabatur.

TITVLVS XX.

Si cui nullus omnino tutor fuerat: ei dabatur, in urbe quidem à prætore urbano, & majore parte tribunorum plebis, tutor ex

lege Atilia: in provinciis vero à præſid
provinciarum ex lege Iulia & Titia.

1 ¶ Sed & ſi in teſtamento tutor ſub c
ditione, aut ex die certo datus fuerat: qu
diu conditio aut dies pendebat, ex eiſ
legibus tutor dari poterat. Item ſi pure
tus fuerat: quamdiu ex teſtamento nemo h
res exiſtebat, tamdiu ex eiſdem legibus tu
petendus erat: qui deſinebat eſſe tutor ſi
conditio extiterat, aut dies venerat, aut h
res extiterat.

2 ¶ Ab hoſtibus quoque tutore capt
ex his legibus tutor petebatur: qui deſine
eſſe tutor, ſi is, qui captus erat, in civitat
reverſus fuerat. nam reverſus recipiebat
telam jure poſtliminii.

3 ¶ Sed ex his legibus tutores pupi
deſierunt dari, poſteaquam primo conſu
pupillis utriuſque ſexus tutores ex inqu
tione dare cœperunt, deinde prætores e
conſtitutionibus. Nam ſupradictis legi
neque de cautione à tutoribus exigend
rem ſalvam pupillis fore: neque de comp
lendis tutoribus ad tutelæ adminiſtratione
quidquam cavebatur.

4 ¶ Sed hoc jure utimur, ut Romæ qu
dem præfectus urbi, vel prætor ſecund
ſuam juriſdictionem, in provinciis aute
præſides ex inquiſitione tutores crearent, v
magiſtratus juſſu præſidum, ſi non ſint m
gnæ pupilli facultates.

5 ¶ Nos autem per conſtitutionem n
ſtram hujuſmodi difficultates hominum r

ſeca

cantes: nec expectata juſſione præſidum, iſpoſuimus, ſi facultates pupilli vel adulti ſque ad quingentos ſolidos valeant, defen- res civitatum una cum ejuſdem civitatis ligioſiſſimo antiſtite, vel alias publicas per- nas, id eſt, magiſtratus, vel juridicum A- xandrinæ civitatis, tutores vel curatores eare: legitima cautela ſecundum ejuſdem onſtitutionis normam præſtanda, videlicet orum periculo, qui eam accipiunt.

6 ¶ Impuberes autem in tutela eſſe natu- li juri conveniens eſt. ut is, qui perfectæ tatis non ſit, alterius tutela regatur.

7 ¶ Quum ergo pupillorum pupillarum- ue tutores negotia gerant: poſt pubertatem telæ judicio rationem reddunt.

E AVCTORITATE TVTORVM.

TITVLVS XXI.

AVctoritas autem tutoris in quibuſdam cauſis neceſſaria pupillis eſt, in quibuſ- am non eſt neceſſaria. ut ecce ſi quid dari bi ſtipulentur: non eſt neceſſaria tutoris ıctoritas: quod ſi aliis promittant pupilli, eceſſaria eſt tutoris auctoritas. Namque acuit meliorem quidem conditionem lice- eis facere etiam ſine tutoris auctoritate: teriorem vero non aliter quam [cum] tu- ris auctoritate. Vnde in his cauſis, ex qui- ıs obligationes mutuæ naſcuntur, ut in nptionibus, venditionibus, locationibus, onductionibus, mandatis, depoſitis: ſi tu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

toris auctoritas non interveniat: ipſi qu
qui cum his contrahunt, obligantur:
vicem pupilli non obligantur.

1 ¶ Neque tamen hæreditatem adi ne
que bonorum poſſeſſionem petere,
hæreditatem ex fideicommiſſo ſuſcipe
ter poſſunt, niſi tutoris auctoritate (qu
[illis] lucroſa ſit) ne ullum damnum ha

2 ¶ Tutor autem ſtatim in ipſo n
præſens debet auctor fieri, ſi hoc p
prodeſſe exiſtimaverit, poſt tempus ve
per epiſtolam interpoſita auctoritas,
agit.

3 ¶ Si inter tutorem pupillumqu
cium agendum ſit: quia ipſe tutor
ſuam auctor eſſe non poteſt: non pra
tutor (ut olim) conſtituitur, ſed cur
locum ejus datur: quo [curatore] i
niente, judicium peragitur, & eo pe
curator eſſe deſinit.

QVIBVS MODIS TVT
finitur.

TITVLVS XXII.

PVpilli, pupillæque, cum puberes e
perint. [à] tutela liberantur. Pube
autem veteres quidem non ſolum ex
ſed etiam ex habitu corporis in maſcis
ſtimari volebant. Noſtra autem maje
gnum eſſe caſtitate noſtrorum tem
[exiſtimans,] bene putavit: quod in f
etiam antiquis impudicum eſſe viſum

eſt,

, inſpectionem habitudinis corporis, hoc am in maſculos extendere. Et ideo [no-a] ſancta conſtitutione promulgata, pu-rtatem in maſculis poſt decimumquartum num completum illico initium accipere poſuimus: antiquitatis normam in fœ-nis bene poſitam, [in] ſuo ordine relin-entes, ut poſt duodecim annos completos i potentes eſſe credantur.

1 ¶ Item finitur tutela, ſi adrogati ſint huc impuberes, vel deportati: item ſi in vitutem pupillus redigatur, vel [ſi] abho-bus captus fuerit.

2 ¶ Sed & ſi uſque ad certam conditio-m datus ſit [tutor] teſtamento: æque eve-, ut deſinat eſſe tutor exiſtente conditione.

3 ¶ Simili modo finitur tutela morte vel pillorum, vel tutorum.

4 ¶ Sed & capitis deminutione tutoris, r quam libertas vel civitas amittitur, o-nis tutela perit. Minima autem capitis de-nutione tutoris, veluti ſi ſe in adoptio-m dederit, legitima tantum tutela perit, teræ non pereunt. Sed pupilli & pupillæ pitis deminutio, licet minima ſit, omnes telas tollit.

5 ¶ Præterea qui ad certum tempus te-mento dantur tutores finito eo, deponunt telam.

6 ¶ Deſinunt etiam tutores eſſe, qui vel moventur à tutela ob id quod ſuſpecti vi-ſunt: vel qui ex juſta cauſa ſeſe excu-nt, & onus adminiſtrandæ tutelæ depo-nunt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

nunt, ſecundum ea quæ inferius propo mus.

DE CVRATORIBV

TITVLVS XXIII.

MAſculi [quidem] puberes, & fœm viri potentes, uſque ad viceſimum q tum annum completum curatores accipi quia licet puberes ſint, adhuc tamen ej tatis ſunt, ut ſua negotia tueri non poſſin

1 ¶ Dantur autem curatores ab eiſ magiſtratibus à quibus & tutores. Sed cu tor teſtamento non datur: datus tamen c firmatur decreto prætoris vel præſidis.

2 ¶ Item inviti adoleſcentes, curat non accipiunt, præterquam in litem. cu tor enim & ad certam cauſam dari poteſt

3 ¶ Furioſi quoque & prodigi, licet ma jores vigintiquinque annis ſint: tamen in ratione ſunt adgnatorum ex lege duod tabularum. Sed ſolent Romæ præfectus vel prætores, & in provinciis præſides ex quiſitione eis curatores dare.

4 ¶ Sed & mente captis, & ſurdis & mutis, & qui perpetuo morbo laborant (q rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt) curat dandi ſunt.

5 ¶ Interdum autem & pupilli curat accipiunt, utputa ſi legitimus tutor non idoneus: quoniam habenti tutorem tuto ri non poteſt. Item ſi teſtamento datu tor, vel à prætore, aut præſide, idoneus

ad adminiſtrationem, nec tamen fraudu-nter negotia adminiſtrèt: ſolet ei curator jungi. Item loco tutorum, qui non in per-tuum, ſed ad tempus à tutela excuſantur, lent curatores dari.

6 ¶ Quod ſi tutor adverſa valetudine, vel a neceſſitate impediatur, quo minus ne-otia pupilli adminiſtrare poſſit: & pupillus el abſit, vel infans ſit: quem velit actorem, riculo ipſius tutoris, prætor, vel qui pro-nciæ præerit, decreto conſtituet.

DE SATISDATIONE TVTO-rum vel curatorum.

Titvlvs XXIV.

NE tamen pupillorum pupillarumve, & eorum qui quæve in curatione ſunt. ne-otia à curatoribus tutoribuſve conſuman-ur, vel deminuantur: curet prætor, ut & utores, & curatores eo nomine ſatiſdent. ed hoc non eſt perpetuum. nam tutores te-amento dati ſatiſdare non coguntur: quia des eorum & diligentia ab ipſo teſtatore ad-robata eſt. item ex inquiſitione tutores vel uratores dati, ſatiſdatione non onerantur: uia idonei electi ſunt.

1 ¶ Sed ſi ex teſtamento vel inquiſitione uo pluresve dati fuerint: poteſt unus offer-: ſatiſdationem de indemnitate pupilli vel doleſcentis, & contutori ſuo vel concura-ori præferri, ut ſolus adminiſtret: vel ut ontutor [aut concurator] ſatis offerens præ-

pona-

ponatur ei, ut & ipſe ſolus adminiſtre
que per ſe non poteſt petere ſatiſdatio
contutore ſuo vel concuratore: ſed c
debet, ut electionem det concuratori ve
contutori ſuo, utrum velit ſatis accipe
ſatiſdare. Quod ſi nemo eorum ſatis o
ſi quidem adſcriptum fuerit à teſtatore
gerat: ille gerere debet. Quod ſi non
adſcriptum: quem major pars elegerit
gerere debet, ut edicto prætoris cav
Sin autem ipſi tutores diſſenſerint,
eligendum eum, vel eos, qui gerere de
prætor partes ſuas interponere debet.
& in pluribus ex inquiſitione datis con
bandum eſt: id eſt, ut major pars eliger
ſit, per quam adminiſtratio fiat.

2 ¶ Sciendum autem eſt, non ſolu
tores vel curatores pupillis, vel adultis
teriſque perſonis ex adminiſtratione r
teneri: ſed etiam in eos, qui ſatiſdatio
accipiunt, ſubſidiariam actionem eſſe,
ultimum eis præſidium poſſit adferre. S
diaria autem actio in eos datur, qui au
mnino à tutoribus vel curatoribus ſati
non curaverunt, aut non idoneè paſſi
caveri. quæ quidem tam ex prudentium
ſponſis, quam ex conſtitutionibus imp
libus etiam in hæredes eorum extendi

3 ¶ Quibus conſtitutionibus & illud
primitur, ut niſi caveant tutores & cur
res, pignoribus captis coërceantur.

4 ¶ Neque autem præfectus urbi, ne
prætor, neque præſes provinciæ, ne

di-

iſquam alius, cui tutores dandi jus eſt, hac
ione tenebitur: ſed hi tantummodo, qui
iſdationem exigere ſolent.

E EXCVSATIONIBVS TVTO-rum vel curatorum.

Titvlvs XXV.

Xcuſantur autem tutores & curatores variis ex cauſis: plerumque tamen pro- r liberos, ſive in poteſtate ſint, ſive eman- ati. Si enim tres liberos ſuperſtites Ro- quis habeat, vel in Italia quatuor, vel provinciis quinque: à tutela vel cura pot- excuſari, exemplo cæterorum munerum. n & tutelam & curam placuit publicum nus eſſe. Sed adoptivi liberi non proſunt. adoptionem autem dati, naturali patri ſunt. Item nepotes ex filio proſunt, ut locum patris ſui ſuccedant: ex filia non ſunt. Filii autem ſuperſtites tantum ad elæ vel curæ muneris excuſationem pro- t: defuncti autem non proſunt. Sed ſi in lo amiſſi ſunt: quæſitum eſt, an proſint? conſtat eos ſolos prodeſſe, qui in acie a- tuntur. hi enim, qui pro republica ceci- unt, in perpetuum per gloriam vivere lliguntur.

¶ Item divus Marcus in Semeſtribus ripſit, eum, qui res fiſci adminiſtrat, à la vel cura, quamdiu adminiſtrat, excu- poſſe.

¶ Item qui reipublicæ cauſa abſunt, à tute-

tutela vel cura excuſantur. Sed & ſi fuerint tutores vel curatores [dati,] deinde rei publicæ cauſa abeſſe cœperint: à tutela vel cura excuſantur, quatenus reipublicæ cauſa abſunt: & interea curator loco eorum datur: qui ſi reverſi fuerint, recipiunt onus tutelæ. nam nec anni habent vacationem, ut Papinianus libro quinto Reſponſorum reſcripſit. nam hoc ſpatium habent ad novas tutelas vocati.

3 ¶ Et qui poteſtatem aliquam habent, ſe excuſare poſſunt, ut divus Marcus reſcripſit: ſed ſuſceptam tutelam deſerere non poſſunt.

4 ¶ Item propter litem, quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator habet, excuſari non poteſt: niſi forte de omnibus bonis, vel hæreditate controverſia ſit.

5 ¶ Item tria onera tutelæ non adfectatæ, vel curæ, præſtant vacationem, quandiu adminiſtrantur. ut tamen plurium pupillorum tutela vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro uno computetur.

6 ¶ Sed & propter paupertatem excuſationem tribui, tam divi fratres, quam per ſe divus Marcus reſcripſit, ſi quis imparem ſe oneri injuncto poſſit docere.

7 ¶ Item propter adverſam valetudinem, propter quam ne ſuis quidem negotiis intereſſe poteſt, excuſatio locum habet.

8 ¶ Similiter eos, qui literas neſciunt, eſſe excuſandos, divus Pius reſcripſit: quamvis & imperiti literarum poſſint ad adminiſtrationem negotiorum ſufficere.

9 ¶

9 ¶ Item ſi propter inimicitias aliquem
ſtamento tutorem pater dederit: hoc ipſum
æſtat ei excuſationem: ſicut per contra-
ım non excuſantur, qui ſe tutelam admi-
ſtraturos patri pupillorum promiſerant.

10 ¶ Non eſſe autem admittendam ex-
ſationem ejus, qui hoc ſolo utitur, quod
notus patri pupillorum ſit, divi fratres re-
ipſerunt.

11 ¶ Inimicitiæ, quas quis cum patre
pillorum vel adultorum exercuit: ſi capi-
les fuerunt, nec reconciliatio intervenit:
utela vel cura ſolent excuſare.

12 ¶ Item is, qui ſtatus controverſiam à
pillorum patre paſſus eſt, excuſatur à tu-
a.

13 ¶ Item major ſeptuaginta annis à tu-
a & cura ſe poteſt excuſare. minores au-
n viginti quinque annis, olim quidem ex-
ſabantur: noſtra autem conſtitutione pro-
bentur ad tutelam vel curam adſpirare:
eo, ut nec excuſatione opus ſit. Qua con-
tutione cavetur, ut nec pupillus ad legiti-
am tutelam vocetur, nec adultus: quum ſit
civile, eos, qui alieno auxilio in rebus ſuis
miniſtrandis egere noſcuntur, & ab aliis
guntur, aliorum tutelam vel curam ſubire.

14 ¶ Idem & in milite obſervandum eſt,
nec volens ad tutelæ onus admittatur.

15 ¶ Item Romæ grammatici, rhetores,
medici, & qui in patria ſua has artes ex-
cent, & intra numerum ſunt: à tutela &
ra habent vacationem.

16 ¶ Qui autem vult ſe excuſare, ſi p[illegible]
res habeat excuſationes, & de quibuſcu[illegible]
non probaverit: aliis uti intra tempora [c[illegible]
ſtituta] non prohibetur. Qui autem ex[illegible]
ſare ſe volunt, non appellant: ſed i[illegible]
quinquaginta dies continuos, ex quo cog[illegible]
verint ſe eſſe tutores vel curatores dato[illegible]
excuſare debent, cujuſcunque generis ſ[illegible]
id eſt, qualitercunque dati fuerint tuto[illegible]
ſi intra centeſimum lapidem ſunt ab eo [illegible]
co, ubi tutores dati ſunt. Si vero ultra [illegible]
teſimum lapidem habitant: dinumerat[illegible]
facta viginti millium diurnorum, & [illegible]
plius triginta dierum. qui tamen (ut Scæ[illegible]
la dicebat) ſic debent computari, ne [illegible]
nus ſint, quam quinquaginta dies.

17 ¶ Datus autem tutor, ad univer[illegible]
patrimonium datus eſſe creditur.

18 ¶ Qui tutelam alicujus geſſit, invi[illegible]
curator ejuſdem fieri non compellitur [illegible]
tantum, ut licet paterfamilias, qui teſtam[illegible]
to tutorem dedit, adjecerit ſe eundem cu[illegible]
torem dare: tamen invitum eum curan[illegible]
ſcipere non cogendum, divi Severus & [illegible]
toninus reſcripſerunt.

19 ¶ Iidem reſcripſerunt, maritum [illegible]
xori ſuæ curatorem datum, excuſare ſe [illegible]
ſe, licet ſe immiſceat.

20 ¶ Si quis autem falſis allegationi[illegible]
excuſationem tutelæ meruerit: non eſt [illegible]
ratus onere tutelæ.

E SVSPECTIS TVTORIBVS, vel curatoribus.

Titvlvs XXVI.

Ciendum eſt, ſuſpecti crimen ex lege duo-
decim tabularum deſcendere.
¶ Datum eſt autem jus removendi tu-
es ſuſpectos Romæ prætori, & in pro-
ciis præſidibus earum, & legato pro-
nſulis.
¶ Oſtendimus, qui poſſint de ſuſpecto
noſcere: nunc videamus, qui ſuſpecti
i poſſint. Et poſſunt quidem omnes tu-
es fieri ſuſpecti, ſive ſint teſtamentarii,
non ſint: ſed alterius generis tutores.
are & ſi legitimus fuerit tutor, accuſari
erit. Quid ſi patronus? Adhuc idem erit
endum: dummodo meminerimus, famæ
roni parcendum eſſe, licet ut ſuſpectus
notus fuerit.
¶ Conſequens eſt, ut videamus, qui
ſint ſuſpectos poſtulare. Et ſciendum eſt,
ſi publicam eſſe hanc accuſationem, hoc
omnibus patere. Quinimo & mulieres
nittuntur [ex reſcripto divorum Severi
Antonini] ſed eæ ſolæ, quæ pietatis ne-
itudine ductæ, ad hoc procedunt; ut-
a mater, nutrix quoque, & avia. poteſt
ſoror. ſed & ſi qua alia mulier fuerit,
m prætor propenſa pietate intellexerit,
s verecundiam non egredientem, ſed
ate productam, non ſuſtinere injuriam

pupillorum: admittet eam ad accuſation

4 ¶ Impuberes non poſſunt tutores ſ ſuſpectos poſtulare. puberes autem cura res ſuos ex conſilio neceſſariorum ſuſpect poſſunt arguere: & ita divi Severus & toninus reſcripſerunt.

5 ¶ Suſpectus autem eſt, qui non ex tutelam gerit, licet ſolvendo ſit, ut Iulian quoque ſcripſit. Sed & ante, quam inci tutelam gerere tutor, poſſe eum quaſi ſu ctum removeri: idem Iulianus ſcripſit ſecundum eum conſtitutum eſt.

6 ¶ Suſpectus autem remotus, ſi dem ob dolum: famoſus eſt. ſi ob culp non æque.

7 ¶ Si quis autem ſuſpectus poſtula quoad cognitio finiatur: interdicitur ei miniſtratio ut Papiniano viſum eſt.

8 ¶ Sed ſi ſuſpecti cognitio ſuſcepta rit, poſteaquam tutor vel curator deceſſe extinguitur ſuſpecti cognitio.

9 ¶ Si quis tutor copiam ſui non fac ut alimenta pupillo decernantur: cav epiſtola divorum Severi & Antonini, poſſeſſionem bonorum ejus pupillus m tur: & quæ mora deteriora futura ſunt, to curatore diſtrahi jubentur. Ergo n ſpectus removeri poterit, qui non pr alimenta.

10 ¶ Sed ſi quis præſens negat pr inopiam alimenta poſſe diſcerni: ſi ho mendacium dicat: remittendum eum ad præfectum urbi puniendum placuit:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

remittitur, qui data pecunia miniſterium
ılæ adquiſierit, vel redemerit.

11 ¶ Libertus quoque, ſi fraudulenter
lam filiorum vel nepotum patroni geſſiſ-
robetur, ad præfectum urbi remittitur
iendus.

12 ¶ Noviſſime autem ſciendum eſt eos,
fraudulenter tutelam adminiſtrant, etiam
tis offerant, removendos eſſe à tutela:
a ſatiſdatio tutoris propoſitum malevo-
n non mutat, ſed diutius graſſandi in re
iliari facultatem præſtat. Suſpectum et-
n eum putamus, qui moribus talis eſt, ut
pectus ſit. Enimvero tutor vel curator,
amvis pauper eſt, fidelis tamen & dili-
s, removendus non eſt quaſi ſuſpectus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

INSTITVTIONV

ſeu Elementorum,

D. IVSTINIANI

ſacratiſſimi Principis,

LIBER SECVNDVS.

DE RERVM DIVISION

[& adquirendo ipſarum dominio.]

TITVLVS I.

SVperiore libro de jure pe narum expoſuimus : nu videamus de rebus, quæ in noſtro patrimonio, vel tra patrimonium noſtr habentur. Quædam enim turali jure communia ſunt omnium. q dam publica, quædam univerſitatis, q dam nullius, pleraque ſingulorum, quæ variis cauſis cuique adquiruntur, ſicut ſubjectis apparebit.

1 ¶ Et quidem naturali jure commu ſunt omnium hæc : aër, aqua profluens mare, & per hoc littora maris. Nemo tur ad littus maris accedere prohibetur: tamen à villis, & monumentis & ædifi abſtineat : quia non ſunt juris gentium, eſt mare.

2 ¶ Flumina autem omnia, & port publica ſunt. ideoque jus piſcandi omni commune eſt in portu fluminibuſque.

3 ¶

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

3 ¶ Eſt autem littus maris, quatenus hy-
nus fluctus maximus excurrit.

4 ¶ Riparum quoque uſus publicus eſt
e gentium, ſicut ipſius fluminis. Itaque
res ad eas appellere, funes arboribus ibi
is religare, onus aliquod in his reponere,
libet liberum eſt, ſicut per ipſum flumen
vigare, ſed proprietas earum illorum eſt,
orum prædiis hærent, qua de cauſa arbo-
quoque in iiſdem natæ, eorundem ſunt.

5 ¶ Littorum quoque uſus publicus eſt,
uris gentium, ſicut & ipſius maris. & ob
cuilibet liberum eſt caſam ibi ponere, in
am ſe recipiat: ſicut retia ſiccare, & ex
ari deducere. proprietas autem eorum po-
t intelligi nullius eſſe: ſed ejuſdem juris
e, cujus & mare, & quæ ſubjacet mari
ra vel arena.

6 ¶ Vniverſitatis ſunt, non ſingulorum,
æ in civitatibus ſunt theatra, ſtadia, & ſi
a alia ſunt communia civitatum.

7 ¶ Nullius autem ſunt res ſacræ & reli-
oſæ, & ſanctæ. quod enim divini juris eſt,
nullius in bonis eſt.

8 ¶ Sacræ res ſunt, quæ rite per pontifi-
s Deo conſecratæ ſunt: veluti ædes ſacræ,
donaria quæ rite ad miniſterium Dei de-
cata ſunt: quæ etiam per noſtram conſti-
tionem alienari & obligari prohibuimus:
cepta cauſa redemptionis captivorum. Si
is autem auctoritate ſua quaſi ſacrum ſibi
onſtituerit: ſacrum non eſt, ſed profanum.
ocus autem, in quo ædes ſacræ ſunt ædifi-

catæ: etiam diruto ædificio, ſacer adhuc n
net, ut & Papinianus ſcripſit.

9 ¶ Religioſum locum unuſquiſque ſ
voluntate facit, dum mortuum infert in
cum ſuum. [In communem autem locu
purum invito ſocio inferre non licet.]
commune vero ſepulchrum etiam invitis
teris licet inferre. [Item ſi alienus uſusfr
ctus eſt: proprietarium placet, niſi conſe
tiente uſufructuario, locum religioſum n
facere.] In alienum locum conſentiente
mino licet inferre: & licet poſtea rat
[non] habuerit, quam illatus eſt mortuu
tamen locus religioſus fit.

10 ¶ Sanctæ quoque res, veluti muri
portæ [civitatis] quodammodo divini ju
ſunt: & ideo nullius in bonis ſunt. Ideo
tem muros ſanctos dicimus, quia pœna
pitis conſtituta eſt in eos, qui aliquid in m
ros deliquerint. Ideo & legum eas partes, q
bus pœnas conſtituimus adverſus eos,
contra leges fecerint, ſanctiones vocamus

11 ¶ Singulorum autem hominum m
tis modis res fiunt. quarundam enim reru
dominium nanciſcimur jure naturali, qu
(ſicut diximus) appellatur jus gentiun
quarundam [vero] jure civili. Commod
eſt itaque à vetuſtiore jure incipere. pala
eſt autem vetuſtius eſſe jus naturale, qu
cum ipſo genere humano rerum natura pr
didit. civilia autem jura tunc eſſe cœperu
cum & civitates condi, & magiſtratus cre
ri, & leges ſcribi cœperunt.

12 ¶ F

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

12 ¶ Feræ igitur beſtiæ, & volucres, & ...ces, & [omnia] animalia, quæ mari, cæ... & terra naſcuntur: ſimulatque ab aliquo ...pta fuerint, jure gentium ſtatim illius eſſe ...ipiunt: quod enim ante nullius eſt, id na...rali ratione occupanti conceditur. nec in...eſt, feras beſtias & volucres utrum in ſuo ...ndo quis capiat, an in alieno. Plane qui ...ienum fundum ingreditur venandi aut au...pandi gratia: poteſt à domino, ſi is præ...derit, prohiberi, ne ingrediatur. Quic...id autem eorum ceperis eouſque tuum eſ... ...ntelligitur, donec tua cuſtodia coërcetur. ...m vero tuam evaſerit cuſtodiam, & in li...rtatem naturalem ſeſe receperit: tuum ...e deſinit, & rurſus occupantis fit. Natu...lem autem libertatem recipere intelligi...r, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita ſit ... conſpectu tuo, ut difficilis ſit ejus perſe...utio.

13 ¶ Illud quæſitum eſt, an ſi fera beſtia ... vulnerata ſit, ut capi poſſit, ſtatim tua ...e intelligatur? [Et] quibuſdam placuit, ...tim eſſe tuam: & eouſque tuam videri, ...nec eam perſequaris. quod ſi deſieris per...qui: deſinere eſſe tuam, & rurſus fieri oc...pantis. Alii vero putaverunt, non aliter ...m eſſe, quam ſi eam ceperis. Sed poſte...rem ſententiam nos confirmamus, quod ...ulta accidere ſoleant, ut eam non capias.

14 ¶ Apium quoque fera natura eſt. Ita...e [apes,] quæ in arbore tua conſederint, ...tequam à te alveo includantur, non magis

tuæ intelliguntur eſſe, quam volucres
in arbore tua nidum fecerint. ideoque ſi
lius eas incluſerit: is earum dominus erit.
vos quoque, ſi quos effecerint, eximere
libet poteſt. Plane integra re, ſi prævid
ingredientem fundum tuum, poteris e
jure prohibere, ne ingrediatur. Exam
quoque, quod ex alveo tuo evolaverit,
uſque intelligitur eſſe tuum, donec in c
ſpectu tuo eſt, nec difficilis perſequutio
eſt, alioquin occupantis fit.

15 ¶ Pavonum quoque & columbar
fera natura eſt. nec ad rem pertinet, q
ex conſuetudine evolare & revolare ſol
nam & apes idem faciunt, quarum con
feram eſſe naturam. Cervos quoque quid
ita manſuetos habent, ut in ſylvam ire
redire ſoleant: quorum & ipſorum feram
ſe naturam, nemo negat. In iis autem a
malibus, quæ ex conſuetudine abire & r
ire ſolent, talis regula comprobata eſt
eouſque tua eſſe intelligantur, donec a
mum revertendi habeant. nam ſi revert
di animum habere deſierint: etiam tua e
deſinunt, & fiunt occupantium. Revert
di autem animum videntur deſinere hab
tunc, cum revertendi conſuetudinem d
ruerint.

16 ¶ Gallinarum autem & anſerum n
eſt fera natura. idque ex eo poſſumus in
ligere, quod aliæ ſunt gallinæ, quas f
vocamus: item alii ſunt anſeres, quos f
appellamus. Ideoque ſi anſeres tui, aut

iæ tuæ, aliquo modo turbati turbatæve
olaverint: licet conſpectum tuum effuge-
t, quocunque tamen loco ſint, tui tuæve
intelliguntur: & qui lucrandi animo ea
imalia detinet, furtum committere intel-
itur.

17 ¶ Item ea, quæ ex hoſtibus capimus,
e gentium ſtatim noſtra fiunt: adeo qui-
m, ut & liberi homines in ſervitutem no-
am deducantur: qui tamen, ſi evaſerint
oſtram poteſtatem, & ad ſuos reverſi fue-
nt: priſtinum ſtatum recipiunt.

18 ¶ Item lapilli, & gemmæ, & cæte-
, quæ in littore maris inveniuntur, jure
turali ſtatim inventoris fiunt.

19 ¶ Item ea, quæ ex animalibus domi-
o tuo ſubjectis nata ſunt, eodem jure tibi
quiruntur.

20 ¶ Præterea quod per alluvionem agro
o flumen adjecit, jure gentium tibi adqui-
ur. Eſt autem alluvio incrementum la-
ns. Per alluvionem autem id videtur ad-
i, quod ita paulatim adjicitur, ut intelli-
non poſſit, quantum quoquo temporis
omento adjiciatur.

21 ¶ Quod ſi vis fluminis de tuo prædio
rtem aliquam detraxerit, & vicini prædio
tulerit: palam eſt eam tuam permanere.
ane ſi longiore tempore fundo vicini tui
ereſit, arboreſque, quas ſecum traxit, in
m fundum radices egerint: ex eo tempore
dentur vicini fundo acquiſitæ eſſe.

22 ¶ Inſula, quæ in mari nata eſt, (quod
raro

raro accidit) occupantis fit. nullius enim ... ſe creditur. At inſula in flumine nata (q... frequenter accidit) ſiquidem mediam ... tem fluminis tenet: communis eſt eoru... qui ab utraque parte fluminis prope ri... prædia poſſident: pro modo [ſcilicet] la... tudinis cujuſque fundi, quæ prope ri... ſit. Quod ſi alteri parti proximior ſit: ... rum eſt tantum, qui ab ea parte prope ri... prædia poſſident. Quod ſi aliqua parte d... ſum ſit flumen, deinde infra unitum, ag... alicujus in formam inſulæ redegerit: ejuſ... permanet is ager, cujus & fuerat.

23 ¶ Quod ſi naturali alveo in univer... derelicto, ad aliam partem fluere cœpe... prior quidem alveus eorum eſt, qui prop... pam ejus prædia poſſident: pro modo ſ... cet latitudinis cujuſque agri, quæ prop... pam ſit. novus autem alveus ejus juris ... incipit, cujus & ipſum flumen eſt, id eſt, ... blicus. Quod ſi poſt aliquod tempus ad p... rem alveum reverſum fuerit flumen: ru... novus alveus eorum eſſe incipit, qui pr... ripam ejus prædia poſſident.

24 ¶ Alia ſane cauſa eſt, ſi cujus to... ager inundatus fuerit. neque enim inund... fundi ſpeciem commutat: & ob id, ſi re... ſerit aqua: palam eſt eum fundum ejus m... nere, cujus & fuit.

25 ¶ Quum ex aliena materia ſpecie... liqua facta ſit ab aliquo: quæri ſolet, q... eorum naturali ratione dominus ſit: ut... is, qui fecerit, an potius ille, qui mat...

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

minus fuerit? ut ecce, ſi quis ex alienis
is, aut olivis, aut ſpicis, vinum, aut o-
um, aut frumentum fecerit: aut ex alieno
ro, vel argento, vel ære vas aliquod fece-
: vel ex alieno vino & melle mulſum
ſcuerit: vel ex medicamentis alienis em-
aſtrum aut collyrium compoſuerit: vel ex
ena lana veſtimentum fecerit: vel ex a-
nis tabulis navem, vel armarium, vel ſub-
lia fabricaverit. Et poſt multam Sabinia-
rum & Proculianorum ambiguitatem,
acuit media ſententia exiſtimantium, ſi ea
ecies ad priorem & rudem materiam re-
ci poſſit: eum videri dominum eſſe, qui
ateriæ dominus fuerit. ſi non poſſit redu-
: eum potius intelligi dominum, qui fece-
: ut ecce, vas conflatum poteſt ad rudem
ateriam æris, vel argenti, vel auri reduci.
num autem, vel oleum, aut frumentum
uvas, vel olivas, vel ſpicas reverti non po-
t. at ne mulſum quidem ad vinum & mel
ſolvi poteſt. Quod ſi partim ex ſua mate-
, partim ex aliena ſpeciem aliquam fece-
quis: veluti ex ſuo vino & alieno melle
ulſum miſcuerit, aut ex ſuis & alienis me-
camentis emplaſtrum aut collyrium, aut ex
a lana & aliena veſtimentum fecerit: du-
tandum non eſt, hoc caſu eum eſſe domi-
m, qui fecerit: cum non ſolum operam
am dederit, ſed & partem ejuſdem mate-
e præſtiterit.

26 ¶ Si [tamen] alienam purpuram ve-
mento ſuo quis intexuerit: licet pretioſior

ſit

ſit purpura, tamen acceſſionis vice cedit ve-
ſtimento: & qui dominus fuit purpuræ ad-
verſus eum, qui ſubripuit, habet furti actio-
nem, & condictionem: ſive ipſe ſit, qui veſti-
mentum fecit, ſive alius. nam extinctæ res,
licet vindicari non poſſint, condici tamen a
ribus, & quibuſque aliis poſſeſſoribus poſ-

27 ¶ Si duorum materiæ ex volunt-
dominorum confuſæ ſint: totum id co-
quod ex confuſione fit, utriuſque comm-
eſt: veluti ſi qui vina ſua confuderint, m-
maſſas argenti vel auri conflaverint. Se-
diverſæ materiæ ſint, & ob id propria-
cies facta ſit: forte ex vino & melle mul-
aut ex auro & argento electrum: idem
eſt. nam & hoc caſu communem eſſe
ciem non dubitatur. Quod ſi fortuitu &
non voluntate dominorum confuſæ fue-
vel ejuſdem generis materiæ, vel diver-
idem juris eſſe placuit.

28 ¶ Quod ſi frumentum Titii frum-
to tuo miſtum fuerit, ſi quidem ex volun-
veſtra, commune eſt: quia ſingula corp-
id eſt, ſingula grana, quæ cujuſque pr-
fuerunt, ex conſenſu veſtro communi-
ſunt. Quod ſi caſu id miſtum fuerit, -
Titius id miſcuerit ſine tua voluntate, -
videtur commune eſſe: quia ſingula cor-
in ſua ſubſtantia durant. Sed nec magi-
caſibus commune fit frumentum, quam -
intelligitur eſſe communis, ſi pecora -
tuis pecoribus miſta fuerint. Sed ſi ab al-
utro veſtrum totum id frumentum ret-

r: in rem quidem actio pro modo frumenti
juſque competit: arbitrio autem judicis
ntinetur, ut ipſe æſtimet, quale cujuſque
mentum fuerit.

29 ¶ Cum in ſuo ſolo aliquis ex aliena
ateria ædificaverit, ipſe intelligitur domi-
s ædificii, quia omne, quod ſolo inædifi-
tur, ſolo cedit. Nec tamen ideo is, qui
ateriæ dominus fuerat, deſinit dominus
us eſſe: ſed tantiſper neque vendicare eam
teſt, neque ad exhibendum de ea re agere,
opter legem duodecim tabularum, qua
vetur, ne quis tignum alienum ædibus
s junctum eximere cogatur, ſed duplum
o eo præſtet per actionem, quæ vocatur de
no juncto. Appellatione autem tigni o-
nis materia ſignificatur, ex qua ædificia
nt. Quod ideo proviſum eſt, ne ædificia
cindi neceſſe ſit. Quod ſi aliqua ex cauſa
utum ſit ædificium, poterit materiæ do-
nus, ſi non fuerit duplum jam conſequu-
s, tunc eam vindicare, & ad exhibendum
ea re agere.

30 ¶ Ex diverſo, ſi quis in alieno ſolo ex
a materia domum ædificaverit, illius fit
mus, cujus & ſolum eſt. Sed hoc caſu ma-
iæ dominus proprietatem ejus amittit:
ia voluntate ejus intelligitur eſſe alienata,
ique ſi non ignorabat ſe in alieno ſolo ædi-
are: & ideo licet diruta ſit domus, mate-
m tamen vindicare non poteſt. Certe illud
nſtat, ſi in poſſeſſione conſtituto ædificato-
ſoli dominus petat domum ſuam eſſe, nec
ſolvat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ſolvat pretium materiæ, & mercedes fa rum : poſſe eum per exceptionem doli repelli : utique ſi bonæ fidei poſſeſſor fu qui ædificavit. Nam ſcienti alienum ſ eſſe, poteſt objici culpa, quod ædifica temere in eo ſolo, quod intelligebat num eſſe.

31 ¶ Si Titius alienam plantam in ſuo poſuerit, ipſius erit. Et ex diver Titius ſuam plantam in Mævii ſolo p rit, Mævii planta erit. ſi modo utroqu ſu radices egerit. ante enim, quam ra egerit, ejus permanet, cujus fuerat. autem ex eo tempore, quo radices e planta, proprietas ejus commutatur : vicini arbor ita terram Titii preſſerit, ejus fundum radices egerit: Titii effici rem dicamus. ratio enim non permitti alterius arbor eſſe intelligatur, quam in fundum radices egerit. Et ideo prope finium arbor poſita, ſi etiam in vicini dum radices egerit, communis fit.

32 ¶ Qua ratione autem plantæ, terræ coaleſcunt, ſolo cedunt, eadem ne frumenta quoque, quæ ſata ſunt, ſo dere intelliguntur. Cæterum ſicut is, q alieno ſolo ædificavit: ſi ab eo dominus ædificium, defendi poteſt per excepti doli mali, ſecundum ea, quæ diximu ejuſdem exceptionis auxilio tutus eſſe is, qui alienum fundum ſua impenſa, [fide] conſevit.

33 ¶ Literæ quoque, licet aureæ

nde chartis membraniſve cedunt, ac ſo-
edere ſolent ea, quæ inædificantur, aut
runtur. ideoque ſi in chartis membraniſ-
uis carmen, vel hiſtoriam, vel orationem
ius ſcripſerit: hujus corporis non Titius,
tu dominus eſſe videris. Sed ſi à Titio
as tuos libros, tuaſve membranas, nec
penſas ſcripturæ ſolvere paratus ſis: po-
t ſe Titius defendere per exceptionem
i mali. utique ſi earum chartarum mem-
narumve poſſeſſionem bona fide na-
s eſt.

4 ¶ Si quis in aliena tabula pinxerit,
dam putant tabulam picturæ cedere: a-
videtur, picturam, qualiſcunque ſit, ta-
æ cedere: ſed nobis videtur melius eſſe,
lam picturæ cedere. Ridiculum eſt e-
, picturam Apellis vel Parrhaſii in acceſ-
nem viliſſimæ tabulæ cedere. Vnde ſi à
nino tabulæ imaginem poſſidente, is,
pinxit, eam petat, nec ſolvat pretium
ulæ, poterit per exceptionem doli mali
moveri. At ſi is qui pinxit, [eam] poſſi-
t: conſequens eſt, ut utilis actio domino
ulæ adverſus eum detur: quo caſu, ſi
ſolvat impenſam picturæ, poterit per
eptionem doli mali repelli, utique ſi bo-
ide poſſeſſor fuerit ille, qui picturam im-
uit. Illud enim palam eſt, quod ſive is,
pinxit, ſubripuit tabulas, ſive alius: com-
t domino tabularum furti actio.

5 ¶ Si quis à non domino, quem domi-
eſſe crediderit, bona fide fundum eme-

rit, vel ex donatione, aliave qualibe[illegible]
cauſa æque bona fide acceperit: natur[illegible]
tione placuit fructus, quos percepit, ej[illegible]
ſe pro cultura & cura. Et ideo ſi poſte[illegible]
minus ſupervenerit, & fundum vindic[illegible]
fructibus ab eo conſumptis agere non p[illegible]
Ei vero qui alienum fundum ſciens po[illegible]
rit, non idem conceſſum eſt: itaque [illegible]
fundo etiam fructus, licet conſumpti[illegible]
cogitur reſtituere.

36 ¶ Is vero ad quem uſusfructus [illegible]
pertinet, non aliter fructuum domin[illegible]
citur, quam ſi ipſe eos perceperit. E[illegible]
licet maturis fructibus, nondum tame[illegible]
ceptis, deceſſerit: ad hæredes ejus no[illegible]
tinent, ſed domino proprietatis adquir[illegible]
Eadem fere & de colono dicuntur.

37 ¶ In pecudum fructu etiam fœt[illegible]
ſicuti lac, pilus & lana. itaque agni, [illegible]
& vituli, & equuli, & ſuculi ſtatim n[illegible]
li jure dominii fructuari ſunt. Partu[illegible]
ancillæ in fructu non eſt, itaque ad [illegible]
num proprietatis pertinet. abſurdum [illegible]
videbatur, hominem in fructu eſſe: [illegible]
omnes fructus rerum natura gratia h[illegible]
comparaverit.

38 ¶ Sed ſi gregis uſumfructum q[illegible]
beat, in locum demortuorum capitu[illegible]
frùctuarius ſubmittere debet, (ut & [illegible]
viſum eſt) & in vinearum demortua[illegible]
arborum locum, alias debet ſubſtituer[illegible]
enim colere, & quaſi bonus paterf[illegible]
uti debet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

39 ¶ Theſauros, quos quis in loco ſuo venerit, divus Hadrianus naturalem æqui-em ſequutus, ei conceſſit, qui [eos] inve-it. Idemque ſtatuit, ſi quis in ſacro, aut igioſo loco fortuito caſu invenerit. At ſi s in alieno loco, non data ad hoc opera, fortuitu invenerit: dimidium domino i conceſſit, & dimidium inventori. Et con-nienter, ſi quis in Cæſaris loco invenerit, nidium inventoris, & dimidium eſſe Cæ-is ſtatuit. Cui conveniens eſt [ut] ſi quis iſcali loco, vel publico [vel civitatis] in-erit, dimidium ipſius eſſe [debeat,] & nidium fiſci, vel civitatis.

40 ¶ Per traditionem quoque jure natu-i res nobis adquiruntur: nihil enim tam nveniens eſt naturali æquitati, quam vo-tatem domini volentis rem ſuam in alium nſferre, ratam haberi: & ideo, cujuſcun-generis ſit corporalis res, tradi poteſt, & omino tradita alienatur. Itaque ſtipen-ria quoque & tributaria prædia eodem do alienantur. Vocantur autem ſtipendia ributaria prædia, quæ in provinciis ſunt, r quæ, necnon & Italica prædia, ex no-conſtitutione nulla eſt differentia. ſed ſi dem ex cauſa donationis aut dotis, aut libet alia ex cauſa tradantur, ſine dubio nſferuntur.

41 ¶ Venditæ vero res & traditæ, non er emptori adquiruntur, quam, ſi is ven-ori pretium ſolverit, vel alio modo ei ſa-ecerit: veluti expromiſſore aut pignore

dato. quod quanquam cavetur ex leg[illegible] decim tabularum, tamen recte dicitur [illegible] re gentium, id eſt, jure naturali, id [illegible] ſed ſi is, qui vendidit, fidem empt[illegible] quutus fuerit, dicendum eſt, ſtatim re[illegible] ptoris fieri.

42 ¶ Nihil autem intereſt, utrum[illegible] dominus tradat alicui rem ſuam, an v[illegible] vare ejus alius, [cui ejus rei poſſeſſio p[illegible] ſa ſit.]

43 ¶ Qua ratione, ſi cui libera uni[illegible] rum negotiorum adminiſtratio permiſ[illegible] rit à domino, iſque ex his negotiis ren[illegible] diderit & tradiderit: faciet eam accip[illegible]

44 ¶ Interdum etiam ſine traditio[illegible] da voluntas domini ſufficit ad rem tr[illegible] rendam: veluti ſi rem, quam tibi [illegible] commodaverit, aut locaverit, aut [illegible] depoſuerit, [poſtea aut vendiderit tib[illegible] donaverit, [aut dotis nomine dederit.] [illegible] vis enim ex ea cauſa tibi eam non trad[illegible] eo tamen ipſo, quod patitur tuam e[illegible] tim tibi adquiritur proprietas, perin[illegible] eo nomine tibi tradita fuiſſet.

45 ¶ Item ſi quis merces in horr[illegible] poſitas vendiderit, ſimul atque clave[illegible] rei tradiderit emptori, transfert pro[illegible] tem mercium ad emptorem.

46 ¶ Hoc amplius, interdum & in[illegible] tam perſonam collata voluntas domini [illegible] fert rei proprietatem: ut ecce, præt[illegible] conſules, cum miſſilia jactant in v[illegible] ignorant quod eorum quiſque ſit [illegible]

: & tamen quia volunt quod quiſque ac-
perit, ejus eſſe: ſtatim eum dominum ef-
unt.

47 ¶ Qua ratione verius eſſe videtur,
rem pro derelicto à domino habitam oc-
paverit quis, ſtatim eum dominum effici.
o derelicto autem habetur, quod dominus
mente abjecerit, ut id [in numero] rerum
rum eſſe nolit: ideoque ſtatim dominus
us eſſe deſinit.

48 ¶ Alia ſane cauſſa eſt earum rerum,
æ in tempeſtate levandæ navis cauſa eji-
untur. hæ enim dominorum permanent:
ia palam eſt, eas non eo animo ejici, quod
is eas habere nolit, ſed quo magis cum
ſa navi maris periculum effugiat. Qua de
uſa, ſi quis eas fluctibus expulſas, vel et-
m in ipſo mari nactus, lucrandi animo ab-
lerit, furtum committit. Nec longe vi-
entur diſcedere ab his, quæ de rheda cur-
nte non intelligentibus dominis cadunt.

E REBVS CORPORALIBVS, & incorporalibus.

TITVLVS II.

QVædam præterea res corporales ſunt, quædam incorporales.

1 ¶ Corporales hæ ſunt quæ tangi poſſunt:
eluti fundus, homo, veſtis, aurum, argen-
um, & denique aliæ res innumerabiles.

2 ¶ Incorporales autem ſunt, quæ tangi
on poſſunt: qualia ſunt ea, quæ in jure

conſiſtunt: ſicut hæreditas, uſusfructus, uſus [&] obligationes quoquo modo contractæ. Nec ad rem pertinet, quod in hæreditate res corporales continentur: nam & fructus qui ex fundo percipiuntur, corporales ſunt: & id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque corporale eſt: veluti fundus, homo, pecunia. nam ipſum jus hæreditatis, & ipſum jus utendi fruendi, & ipſum jus obligationis incorporale eſt.

3 ¶ Eodem numero ſunt jura prædiorum urbanorum & ruſticorum, quæ etiam ſervitutes vocantur.

DE SERVITVTIBVS PRÆDIORVM.

TITVLVS III.

RVſticorum prædiorum jura ſunt hæc: iter, actus, via, aquæductus. Iter eſt jus eundi ambulandi hominis, non etiam jumentum agendi, [vel vehiculum.] Actus eſt jus agendi vel jumentum, vel vehiculum. Ita qui habet iter, actum non habet: qui actum habet, & iter habet, [eoque uti poteſt] etiam ſine jumento. Via eſt jus eundi & agendi & ambulandi: nam & iter & actum via in ſe continet. Aquæductus eſt jus aquæ ducendæ per fundum alienum.

1 ¶ Prædiorum urbanorum ſervitutes ſunt hæ, quæ ædificiis inhærent: ideo urbanorum prædiorum dictæ, quoniam ædificia omnia, urbana prædia appellamus, etiamſi in villa ædificata ſint. Item urbanorum præ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

n ſervitutes ſunt, ut vicinus onera vicini
tineat: ut in parietem ejus liceat vicino
num immittere: ut ſtillicidium vel flu-
n recipiat quis in ædes ſuas, vel in aream,
in cloacam: ne altius quis tollat ædes
s, ne luminibus vicini officiat.

2 ¶ Inter ruſticorum prædiorum ſervitu-
quidam computari recte putant aquæ
uſtum, pecoris ad aquam adpulſum, jus
ſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

3 ¶ Ideo autem hæ ſervitutes prædiorum
pellantur, quoniam ſine prædiis conſtitui
on poſſunt. nemo enim poteſt ſervitutem
quirere urbani vel ruſtici prædii, niſi qui
bet prædium.

4. ¶ Si quis velit vicino aliquod jus con-
tuere: pactionibus atque ſtipulationibus
efficere debet. Poteſt etiam teſtamento
nis hæredem ſuum damnare ne altius tollat
des ſuas, ne luminibus ædium vicini offi-
at: velut patiatur eum tignum in parietem
ium immittere, ſtillicidiumve adverſus eum
abere: vel ut patiatur eum per fundum ire,
gere, aquamve ex eo ducere.

DE VSVFRVCTV.

TITVLVS IV.

VSusfructus eſt jus alienis rebus utendi fruendi, ſalva rerum ſubſtantia. Eſt au-
em jus in corpore: quo ſublato, & ipſum
olli neceſſe eſt.

1 ¶ Vſusfructus à proprietate ſeparatio-

 nem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

nem recipit: idque pluribus modis acc
ut ecce, ſi quis uſumfructum alicui leg
rit. nam hæres nudam habet proprietatem,
legatarius vero uſumfructum. Et contr
fundum legaverit deducto uſufructu: l
tarius nudam habet proprietatem: hære
ro uſumfructum. Item alii uſumfructum
deducto eo fundum legare poteſt. Sine t
mento [vero] ſi quis velit uſumfructum
conſtituere: pactionibus & ſtipulationi
id efficere debet Ne tamen in univerſum
utiles eſſent proprietates, ſemper abſcede
uſufructu: placuit certis modis extingu
ſumfructum, & ad proprietatem reverti.

2 ¶ Conſtituitur autem uſusfructus n
tantum in fundo & ædibus, verumetiam
ſervis, & jumentis, & cæteris rebus:
ceptis iis, quæ ipſo uſu conſumuntur.) N
hæ res neque naturali ratione, neque ci
recipiunt uſumfructum, quo [in] num
ſunt vinum, oleum, frumentum, veſtime
quibus proxima eſt pecunia numerata, n
que ipſo uſu aſſidua permutatione quod
modo extinguitur. Sed utilitatis cauſa ſ
tus cenſuit, poſſe etiam earum rerum uſ
fructum conſtitui: ut tamen eo nomine
redi utiliter caveatur. Itaque ſi pecunia
ſusfructus legatus ſit: ita datur legata
ut ejus fiat, & legatarius ſatiſdet hæ
di de tanta pecunia reſtituenda, ſi mo
tur, aut capite minuetur. Cæteræ quo
res ita traduntur legatario, ut ejus fia
ſed æſtimatis his, ſatiſdatur: ut ſi mo

r

aut capite minuatur, tanta pecunia
ituatur, quanti hæ fuerint [æſtimatæ.]
ſenatus non fecit quidem earum re-
uſumfructum, (nec enim poterat) ſed
cautionem quaſi uſumfructum conſti-

¶ Finitur autem uſusfructus morte u-
uctuarii, & duabus capitis deminutioni-
maxima & media, & non utendo per
dum & tempus: quæ omnia noſtra ſta-
conſtitutio. Item finitur uſusfructus, ſi
nino proprietatis ab uſufructuario ceda-
:(nam cedendo extraneo, nihil agitur.)
ex contrario ſi uſufructuarius proprieta-
n rei adquiſierit: quæ res conſolidatio
ellatur. Eo amplius conſtat, ſi ædes in-
dio conſumptæ fuerint, vel etiam terræ
tu, vel vitio ſuo corruerint: extingui u-
ifructum, & ne areæ quidem uſumfru-
n deberi.

¶ Cum autem finitus fuerit totus uſus-
ctus, revertitur ſcilicet ad proprietatem,
x eo tempore nudæ proprietatis dominus
ipit plenam in re habere poteſtatem.

E VSV ET HABITATIONE.

TITVLVS V.

dem illis modis, quibus uſusfructus con-
tuitur, etiam nudus uſus conſtitui ſolet:
lemque illis modis finitur, quibus & uſus-
ctus definit.

¶ Minus autem juris eſt in uſu, quam

in uſufructu: nam is, qui fundi nudum habet uſum, nihil ulterius habere intelligitur, quam ut oleribus, pomis, floribus, fœno, ſtramentis, & lignis ad uſum quotidianum utatur: in eoque fundo hactenus ei morari licet, ut neque domino fundi moleſtus ſit, neque iis, per quos opera ruſtica fiunt, impedimento: nec ulli alii jus, quod habet, aut locare, aut vendere, aut gratis concedere poteſt: [quum is, qui uſumfructum habet, poſſit hæc omnia facere.]

2 ¶ Item is, qui ædium uſum habet, hactenus jus habere intelligitur, ut ipſe tantum inhabitet, nec hoc jus ad alium transferre poteſt. & vix receptum eſſe videtur, ut hoſpitem ei recipere liceat: & cum uxore, liberiſque ſuis, item libertis: nec non aliis liberis, quibus non minus, quam ſervis utitur, habitandi jus habeat. Et convenienter, ſi ad mulierem uſus ædium pertineat, cum marito ei habitare liceat.

3 ¶ Item is, ad quem ſervi uſus pertinet, ipſe tantum opera atque miniſterio ejus uti poteſt: ad alium vero nullo modo jus ſuum transferre ei conceſſum eſt. Idem ſcilicet juris eſt & in jumento.

4 ¶ Sed & ſi pecorum, vel ovium uſus legatus ſit: neque lacte, neque agnis, neque lana utatur uſuarius, quia ea in fructu ſunt. Plane ad ſtercorandum agrum ſuum pecoribus uti poteſt.

5 ¶ Sed ſi cui habitatio legata, ſive aliquo modo conſtituta ſit, neque uſus ...

, neque uſusfructus, ſed quaſi proprium
uod jus: quanquam habitationem haben-
s, propter rerum utilitatem, ſecundum
celli ſententiam noſtra deciſione pro-
gata, permiſimus non ſolum in ea dege-
ſed etiam aliis locare.

¶ Hæc de ſervitutibus, & uſufructu, &
& habitatione dixiſſe ſufficiat. De hæ-
tatibus autem & obligationibus, ſuis lo-
proponemus. Expoſuimus ſummatim
ous modis jure gentium res adquiruntur:
lo videamus, quibus modis legitimo &
li jure adquiruntur.

VSVCAPIONIBVS, ET LONGI temporis præſcriptionibus.

TITVLVS VI.

e civili conſtitutum fuerat, ut qui bona
le ab eo, qui dominus non erat, cum
deret eum dominum eſſe, rem emerit,
ex donatione, aſiave quavis juſta cauſa
eperit, is eam rem, ſi mobilis erat, anno
que uno: ſi immobilis, biennio tantum in
ico ſolo uſucaperet, ne rerum dominia in
erto eſſent. Et quum hoc placitum erat,
antibus antiquioribus, dominis ſuffice-
d inquirendas res ſuas præfata tempo-
Nobis melior ſententia reſedit, ne do-
i maturius ſuis rebus defraudentur, ne-
certo loco beneficium hoc concludatur;
ideo conſtitutionem ſuper hoc promul-
imus, qua cautum eſt, ut res quidem mo-
biles,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

biles, per triennium: immobiles ve[illegible] longi temporis poſſeſſionem (id eſt [illegible] præſentes decennio, inter abſentes [illegible] annis) uſucapiantur, & his modis no[illegible] lum in Italia, ſed etiam in omni terra [illegible] noſtro imperio gubernatur, dominia [illegible] juſta cauſa poſſeſſionis præcedente [illegible] rantur.

1 ¶ Sed aliquando etiam ſi maxim[illegible] bona fide rem poſſederit: non tamen il[illegible] capio ullo tempore procedit: veluti [illegible] liberum hominem, vel rem ſacram, v[illegible] gioſam, vel ſervum fugitivum poſſide[illegible]

2 ¶ Furtivæ quoque res, & quæ [illegible] ſeſſæ ſunt, nec ſi prædicto longo te[illegible] bona fide poſſeſſæ fuerint, uſucapi p[illegible] nam furtivarum rerum lex duodecim [illegible] larum, & lex Attilia, inhibent uſucapi[illegible] vi poſſeſſarum, lex Iulia & Plautia.

3 ¶ Quod autem dictum eſt, furti[illegible] & vi poſſeſſarum rerum uſucapionem [illegible] ges prohibitam eſſe: non eo pertinet [illegible] ipſe fur, quive per vim poſſidet, uſu[illegible] poſſit (nam his alia ratione uſucapi[illegible] competit, quia ſcilicet mala fide poſſ[illegible] ſed ne ullus alius, quamvis ab eis bo[illegible] emerit, vel ex alia cauſa acceperit, [illegible] piendi jus habeat. Vnde in rebus mo[illegible] non facile procedit, ut bonæ fidei poſ[illegible] bus uſucapio competat. Nam qui [ſcie[illegible] lienam rem vendiderit, vel ex alia cau[illegible] diderit, furtum ejus committit.

4 ¶ Sed tamen id aliquando alite[illegible]

nam ſi hæres rem defuncto commoda-
m, aut locatam, vel apud eum depoſi-
m, exiſtimans hæreditariam eſſe, bona
de accipienti vendiderit, aut donaverit,
dotis nomine dederit: quin is, qui ac-
erit, uſucapere poſſit, dubium non eſt:
ppe cum ea res in furti vitium non ce-
erit: quum utique hæres, qui bona fide
quam ſuam alienaverit, furtum non com-
ttat.

5 ¶ Item ſi is, ad quem ancillæ uſusfru-
s pertinet, partum ſuum eſſe credens ven-
lerit, aut donaverit, furtum non com-
ttit. furtum enim ſine affectu furandi non
mmittitur.

6 ¶ Aliis quoque modis accidere poteſt,
quis ſine vitio furti, rem alienam ad ali-
em transferat, & efficiat, ut à poſſeſſore
icapiatur.

7 ¶ Quod autem ad eas res, quæ ſolo
ntinentur, expedit, jus ita procedit, ut
uis loci vacantis poſſeſſionem propter ab-
tiam aut negligentiam domini, aut qu ia
e ſucceſſore deceſſerit, ſine vi nanciſca-
: quamvis ipſe mala fide poſſideat (quia
telligit ſe alienum fundum occupaſſe) ta-
n ſi alii bona fide accipienti tradiderit, po-
it ei longa poſſeſſione res adquiri: quia
eque furtivum, neque vi poſſeſſum acce-
rit. Abolita eſt enim quorundam veterum
ntentia, exiſtimantium etiam fundi locive
rtum fieri, & eorum utilitati, qui res ſoli
oſſident, principalibus conſtitutionibus pro-
ſpi-

ſpicitur, ne cui longa & indubitata po
debeat auferri.

8 ¶ Aliquando etiam furtiva, vel vi
ſeſſa res uſucapi poteſt: veluti ſi in e
poteſtatem reverſa fuerit. tunc enim
rei purgato, procedit ejus uſucapio.

9 ¶ Res fiſci noſtri uſucapi non
Sed Papinianus ſcripſit, bonis vacanti
ſco nondum nunciatis, bonæ fidei e
rem traditam ſibi rem ex his bonis uſu
poſſe: & ita divus Pius, & divi Sev
Antoninus reſcripſerunt.

10 ¶ Noviſſime ſciendum eſt, rem
eſſe debere, ut in ſe non habeat vitiu
à bonæ fidei emptore uſucapi poſſit,
ex alia juſta cauſa poſſidet.

11 ¶ Error autem falſæ cauſæ uſu
nem non parit: veluti ſi quis eum non
rit, emiſſe ſe exiſtimans, poſſideat: v
ei donatum non fuerit, quaſi ex don
poſſideat.

12 ¶ Diutina poſſeſſio, quæ prode
perat defuncto, & hæredi, & bonoru
ſeſſori continuatur, licet ipſe ſciat pr
alienum eſſe. quod ſi ille initium
non habuit: hæredi & bonorum poſſor
licet ignoranti, poſſeſſio non prodeſt.
noſtra conſtitutio ſimiliter & in uſuca
bus obſervari conſtituit, ut tempora
nuentur. Inter venditorem quoque &
ptorem conjungi tempora, divi Sev
Antoninus reſcripſerunt.

13 ¶ Edicto divi Marci cavetur,

à fiſco rem alienam emit, ſi poſt vendi-
em quinquennium præterierit, poſſe do-
um rei exceptione repellere. Conſtitu-
autem divæ memoriæ Zenonis bene
pexit iis, qui à fiſco per venditionem,
lonationem, vel alium titulum accipiunt
uid: ut ipſi quidem ſecuri ſtatim fiant: &
ores exiſtant, ſive experiantur, ſive con-
iantur. Adverſus autem ſacratiſſimum
rium uſque ad quadriennium liceat eis
ndere, qui pro domino vel hypotheca
um rerum, quæ alienatæ ſunt, putave-
ſibi quaſdam competere actiones. No-
autem divina conſtitutio, quam nuper
mulgavimus, etiam de iis, qui à noſtra,
venerabilis Auguſtæ domo aliquid acce-
nt, hæc ſtatuit, quæ in fiſcalibus aliena-
ibus præfatæ Zenonianæ conſtitutionis
tinentur.

E DONATIONIBVS.

TITVLVS VII.

St & aliud genus acquiſitionis, donatio.
Donationum autem duo ſunt genera:
rtis cauſa, & non mortis cauſa.

¶ Mortis cauſa donatio eſt, quæ pro-
mortis fit ſuſpicionem: cum quis ita
at, ut ſi quid humanitus ei contigiſſet,
eret is, qui accepit. ſin autem ſupervi-
et: is, qui donavit, reciperet: vel ſi eum
ationis pœnituiſſet: aut prior deceſſe-
cui donatum ſit. Hæc mortis cauſa dona-
tio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

tiones ad exemplum legatorum redactæ
per omnia: nam cum prudentibus
guum fuerat, utrum donationis, an
inſtar eam obtinere oporteret, & utr
cauſæ quædam habebat inſignia, &
aliud genus eam retrahebant: à nobis
ſtitutum eſt, ut per omnia fere legat
numeretur, & ſic procedat, quemadm
noſtra conſtitutio eam formavit. Et i
ma, mortis cauſa donatio eſt, cum m
quis velit habere, quam eum, cui
magiſque eum, cui donat, quam ha
ſuum: ſic & apud Homerum Telem
donat Piræo:

Πείραι', οὐ γὰρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε
Εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες, ἀγήνορες ἐν μεγά
Λάθρῃ κτείναντες, πατρώϊα πάντα δά
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν,
τῶν δέ.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύ
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς
χαίρων.

Piræe incertus quoniam rerum ex
rum eſt,
Si tacita incautum ſtolidi me forte n
Morte proci poterunt, & opes vexa
nas:
Hac ego te malo, quam illorum qu
habere,
Sin ego eos juſta meritos affecero cla
Tum mihi tu læto reddes illa omnia l

2 ¶ Aliæ autem donationes ſunt,
ne ulla mortis cogitatione fiunt, q

ſs appellamus, quæ non omnino compa-
tur legatis: quæ ſi fuerint perfectæ te-
re revocari non poſſunt. Perficiuntur au-
, cum donator ſuam voluntatem ſcriptis,
ſine ſcriptis manifeſtaverit. Et ad exem-
m venditionis, noſtra conſtitutio eas et-
in ſe habere neceſſitatem traditionis vo-
: ut etiam ſi non tradantur, habeant ple-
imum & perfectum robur, & traditionis
ceſſitas incumbat donatori. Et cum retro
cipum diſpoſitiones inſinuari eas actis
rvenientibus volebant, ſi majores fuerant
entorum ſolidorum: conſtitutio noſtra
quantitatem uſque ad quingentos ſoli.
ampliavit, quam ſtare etiam ſine inſi-
atione ſtatuit: ſed & quaſdam donationes
enit, quæ penitus inſinuationem fieri mi-
ne deſiderant, ſed in ſe pleniſſimam ha-
t firmitatem. Alia inſuper multa ad ube-
rem exitum donationum invenimus: quæ
nia ex noſtris conſtitutionibus, quas ſu-
his expoſuimus, colligenda ſunt. Scien-
eſt tamen, quod etſi pleniſſimæ ſint
ationes: ſi tamen ingrati exiſtant homi-
in quos beneficium collatum eſt: dona-
bus per noſtram conſtitutionem licen-
præſtitimus certis ex cauſis eas revo-
: ne illi, qui ſuas res in alios contule-
t, ab his quandam patiantur injuriam vel
turam, ſecundum enumeratos in conſti-
one noſtra modos.

3 ¶ Eſt & aliud genus inter vivos dona-
is, quod veteribus quidem prudentibus

F pe-

penitus erat incognitum, poſtea autem
nioribus divis principibus introductu
quod ante nuptias vocabatur, & taci
ſe conditionem habebat, ut tunc ratum
cum matrimonium eſſet inſequutum.
que ante nuptias appellabatur, quoan
matrimonium efficiebatur, & nunqua
nuptias celebratas talis donatio proce
Sed primus quidem divus Iuſtinus pa
ſter, cum augeri dotes & poſt nuptias
permiſſum: ſi quid tale eveniret, & a
ptias augeri donationem & conſtante
monio, ſua conſtitutione permiſit:
men nomen inconveniens remanebat
ante nuptias quidem vocabatur, poſt
autem tale accipiebat incrementum.
pleniſſimo fini tradere ſanctiones cup
& conſequentia nomina rebus eſſe
res, conſtituimus, ut tales donation
augeantur tantum, ſed etiam conſtan
trimonio initium accipiant: & non a
ptias, ſed propter nuptias vocentur
tibus in hoc exæquentur, ut quem
dum dotes conſtante matrimonio non
augentur, ſed etiam fiunt: ita & i
nationes, quæ propter nuptias intr
ſunt, non ſolum antecedant matrimo
ſed eo etiam contracto augeantur, &
tuantur.

4 ¶ Erat olim & alius modus civ
quiſitionis, per jus adcreſcendi, quod
le: Si communem ſervum habens
cum Titio, ſolus libertatem ei impoſ

icta, vel teſtamento: eo caſu pars ejus
tebatur, & ſocio adcreſcebat. Sed cum
mum fuerat exemplo, & libertate ſer-
defraudari, & ex ea humanioribus qui-
dominis damnum inferri, ſævioribus
m dominis lucrum accedere: hoc quaſi
dia plenum, pio remedio per noſtram
titutionem mederi neceſſarium duxi-
. Et invenimus viam, per quam & ma-
iſſor, & ſocius ejus, & qui libertatem
pit, noſtro beneficio fruantur libertate
effectu procedente (cujus favore anti-
s legumlatores multa etiam contra com-
nes regulas ſtatuiſſe manifeſtum eſt) &
qui eam libertatem impoſuit, ſuæ libera-
is ſtabilitate gaudente: & ſocio indemni
ervato, pretiumque ſervi ſecundum par-
dominii, quod nos definivimus, acci-
te.

VIBVS ALIENARE LICET, vel non.

TITVLVS VIII.

Ccidit aliquando, ut qui dominus ſit,
alienare non poſſit: & contra, qui do-
us non ſit, alienandæ rei poteſtatem ha-
. Nam dotale prædium maritus invita
iere per legem Iuliam prohibetur alie-
: quamvis ipſius ſit, dotis cauſa ei da-
. quod nos, legem Iuliam corrigentes, in
iorem ſtatum deduximus. Cum enim lex
lis tantummodo rebus locum habebat,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

quæ Italicæ fuerant: & alienationes inhi
bat, quæ invita muliere fiebant, hypothe
autem earum rerum, etiam volente ea: u
que remedium impoſuimus, ut etiam in
res, quæ in provinciali ſolo poſitæ ſunt,
terdicta ſit alienatio vel obligatio: ut n
trum eorum neque conſentientibus mulie
bus procedat, ne ſexus muliebris fragili
in perniciem ſubſtantiæ earum convertat

1 ¶ Contra autem creditor pignus ex
ctione, quamvis ejus ea res non ſit, alien
poteſt. Sed hoc forſitan ideo videtur fie
quod voluntate debitoris intelligitur pig
alienari, quia ab initio contractus pactus
ut liceret creditori pignus vendere, ſi pe
nia non ſolvatur. Sed ne creditores jus ſu
perſequi impedirentur, neque debitores
mere ſuarum rerum dominium amittere
derentur: noſtra conſtitutione conſultum
& certus modus impoſitus eſt, per quem
gnorum diſtractio poſſit procedere: cujus
nore utrique parti, creditorum & debi
rum, ſatis abunde proviſum eſt.

2 ¶ Nunc admonendi ſumus, neque p
pillum, neque pupillam ullam rem ſine
toris auctoritate alienare poſſe. Ideoque
mutuam pecuniam ſine tutoris auctorit
alicui dederit, non contrahit obligatione
quia pecuniam non facit accipientis, ideo
vindicari nummi poſſunt, ſicubi extant.
ſi nummi, quos mutuo minor dederit, ab
qui accepit, bona fide conſumti ſunt: con
ci poſſunt. ſi mala fide, ad exhibendum

gi poteſt. At ex contrario, omnes res
lo & pupillæ ſine tutoris auctoritate re-
ri poſſunt. Ideoque ſi debitor pupillo
, neceſſaria eſt debitori tutoris auctori-
alioqui non liberabitur. Sed hoc etiam
ntiſſima ratione ſtatutum eſt in conſti-
ne, quam ad Cæſarienſes advocatos ex
eſtione Triboniani viri eminentiſſimi,
ſtoris ſacri palatii noſtri, promulgavi-
: qua diſpoſitum eſt, ita licere tutori
uratori debitorem pupillarem ſolvere,
ius judicialis ſententia ſine omni damno
rata, hoc permittat. quo ſubſequuto, ſi
dex pronunciaverit, & debitor ſolverit:
atur hujuſmodi ſolutionem pleniſſima
ritas. Sin autem aliter, quam diſpoſui-
, ſolutio facta fuerit, pecuniam autem
am habeat pupillus, aut ex ea locuple-
ſit, & adhuc eandem pecuniæ ſummam
at: per exceptionem doli mali poterit
moveri. Quod ſi male conſumpſerit, aut
to, [aut vi] amiſerit: nihil proderit debi-
i doli mali exceptio, ſed nihilominus con-
mnabitur: quia temere ſine tutoris aucto-
ate, & non ſecundum noſtram diſpoſitio-
m ſolverit. Sed ex diverſo, pupilli vel pu-
læ ſolvere ſine tutoris auctoritate non poſ-
nt, quia id, quod ſolvunt, non fit acci-
entis: quum ſcilicet nullius rei alienatio
s ſine tutoris auctoritate conceſſa ſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

PER QVAS PERSONAS CVIQV[E] adquiritur.

TITVLVS IX.

ADquiritur vobis non ſolum per voſmet ipſos, ſed etiam per eos, quos in pote ſtate habetis: [item per ſervos, in quibus u ſumfructum habetis:] item per homines li beros, & per ſervos alienos quos bona fid[e] poſſidetis, de quibus ſingulis diligentius d[i] ſpiciamus.

1 ¶ Igitur liberi veſtri utriuſque ſexus quos in poteſtate habetis, olim quidem, quic quid ad eos pervenerat (exceptis videlice[t] caſtrenſibus peculiis) hoc parentibus ſuis ad quirebant ſine ulla diſtinctione: & hoc it[a] parentum fiebat, ut etiam eſſet eis licentia quod per unum vel unam eorum adquiſitum eſſet, alii filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocumque modo voluerant, adplicare. Quod nobis inhumanum viſum eſt: & generali conſtitutione emiſſa, & liberis pepercimus, & patribus honorem debitum reſervavimus. Sancitum etenim à nobis eſt, ut ſi quid ex re patris ei obveniat, hoc ſecundum antiquam obſervationem totum parenti adquiratur. Quæ enim invidia eſt, quod ex patris occaſione profectum eſt, hoc ad eum reverti? Quod autem ex alia cauſa ſibi filiusfamilias adquiſivit: hujus uſumfructum patri quidem adquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei ſuis laboribus,

..., vel proſpera fortuna acceſſerit, hoc in
...m perveniens, luctuoſum ei procedat.
¶ Hoc quoque à nobis diſpoſitum eſt
...n ea ſpecie, ubi parens emancipando li-
...os ſuos ex rebus, quæ adquiſitionem ef-
...ebant, ſibi tertiam partem retinere (ſi
...erat) licentiam ex anterioribus conſtitu-
...nibus habebat, quaſi pro pretio quodam-
...do emancipationis: & inhumanum quid-
...m accidebat, ut filius rerum ſuarum ex
...: emancipatione dominio pro parte [ter-
...] defraudaretur: & quod honoris ei ex e-
...ancipatione additum erat, quod ſui juris
...ctus eſſet, hoc per rerum diminutionem
...creſceret. Ideoque ſtatuimus, ut parens
... tertia parte dominii, quam retinere po-
...at, dimidiam non dominii rerum, ſed u-
...fructus retineat. Ita etenim res intactæ a-
...d filium remanebunt, & pater ampliore
...mma fruetur, pro tertia dimidia potiturus.
3. ¶ Item vobis adquiritur, quod ſervi
...ſtri ex traditione nanciſcuntur: ſive quid
...pulentur, ſive ex donatione, vel ex lega-
..., vel ex qualibet alia cauſa adquirant. Hoc
...nim vobis ignorantibus & invitis obvenit.
...ſe enim ſervus, qui in poteſtate alterius
...t, nihil ſuum habere poteſt. Sed ſi hæres in-
...itutus ſit, non alias niſi veſtro juſſu, hære-
...itatem adire poteſt. Et ſi vobis jubentibus
...dierit: vobis hæreditas adquiritur, perin-
...e ac ſi vos ipſi hæredes inſtituti eſſetis. Et
...onvenienter ſcilicet vobis legatum per eos
...dquiritur. Non ſolum autem proprietas per

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

eos, quos in poteſtate habetis, vobis adquiritur: ſed etiam poſſeſſio. Cujuſcunque enim rei poſſeſſionem adepti fuerint, id vos poſſidere videmini. Vnde etiam per eos uſucapio, vel longi temporis poſſeſſio vobis accidit.

4 ¶ De iis autem ſervis, in quibus tantummodo uſumfructum habetis, ita placuit ut quicquid ex re veſtra, vel ex operis ſuis adquirant, id vobis adjiciatur: quod vero extra eas cauſas conſequuti ſunt, id ad dominum proprietatis pertineat. Itaque ſi his ſervus hæres inſtitutus ſit, legatumve quid ei, aut donatum fuerit: non uſufructuario, ſed domino proprietatis adquiritur. Idem placet & de eo, qui à vobis bona fide poſſidetur: ſive is liber ſit, ſive alienus ſervus. Quod enim placuit de uſufructuario, idem placet & de bonæ fidei poſſeſſore. Itaque quod extra iſtas duas cauſas adquiritur: id vel ad ipſum pertinet, ſi liber eſt: vel ad dominum, ſi ſervus eſt. Sed bonæ fidei poſſeſſor cum uſuceperit ſervum, (quia eo modo dominus fit) ex omnibus cauſis per eum ſibi adquirere poteſt. Fructuarius vero uſucapere non poteſt: primum, quia non poſſidet, ſed habet jus utendi fruendi: deinde quia ſcit ſervum alienum eſſe. Non ſolum autem proprietas per eos ſervos, in quibus uſumfructum habetis, vel quos bona fide poſſidetis, aut per liberam perſonam, quæ bona fide vobis ſervit, vobis adquiritur: ſed etiam poſſeſſio. Loquimur autem in utriuſque perſona ſecundum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

diſtinctionem, quam proxime expoſui-
: id eſt, ſi quam poſſeſſionem ex re ve-
vel ex ſuis operis adepti fuerint.

¶ Ex his itaque apparet, per liberos ho-
es, quos neque veſtro juri ſubjectos habe-
neque bona fide poſſidetis: item per alie-
ſervos, in quibus neque uſumfructum
etis, neque poſſeſſionem juſtam; nulla
auſa vobis adquiri poſſe. Et hoc eſt, quod
tur, per extraneam perſonam nihil ad-
i poſſe: excepto eo, quod per liberam
onam (veluti per procuratorem) placet
ſolum ſcientibus, ſed & ignorantibus
is adquiri poſſeſſionem, ſecundum divi
ri conſtitutionem: & per hanc poſſeſſio-
etiam dominium, ſi dominus fuerit,
tradidit: vel uſucapionem, aut longi
oris præſcriptionem, ſi dominus non ſit.

¶ Hactenus tantiſper admonuiſſe ſuffi-
, quemadmodum ſingulæ res vobis ad-
antur. nam legatorum jus, quo & ipſo
ulæ res vobis adquiruntur: item fidei-
miſſorum, ubi ſingulæ res vobis relin-
ntur: opportunius inferiore loco refere-
. Videamus itaque nunc, quibus modis,
univerſitatem res vobis adquirantur. Si
ergo hæredes facti ſitis, ſive cujus bono-
poſſeſſionem petieritis, vel ſi quem ad-
averitis, vel ſi cujus bona libertatum con-
candarum cauſa vobis addicta fuerint:
res omnes ad vos tranſeunt. Ac prius
hæreditatibus deſpiciamus, quarum du-
conditio eſt. nam vel ex teſtamento, vel

ab inteſtato ad vos pertinent. Et prius eſt, ut de his diſpiciamus, quæ ex teſtamento vobis obveniunt. qua in re neceſſarium eſt, initium de ordinandis teſtamentis exponere.

DE TESTAMENTIS ordinandis.

TITVLVS X.

TEſtamentum ex eo appellatur, quod teſtatio mentis ſit.

1 ¶ Sed ut nihil antiquitatis penitus ignoretur, ſciendum eſt, olim quidem duo genera Teſtamentorum in uſu fuiſſe: quorum altero in pace & otio utebantur, quod calatis comitiis appellabant: altero, cum in prælium exituri eſſent, quod procinctum dicebatur. Acceſſit deinde tertium genus teſtamentorum, quod dicebatur per æs & libram: ſcilicet quod per emancipationem, id eſt, imaginariam quandam venditionem agebatur, quinque teſtibus, & libripende, civibus Romanis puberibus præſentibus, & eo, qui familiæ emptor dicebatur. Sed illa quidem priora duo genera teſtamentorum ex veteribus temporibus in deſuetudinem abierunt: quod vero per æs & libram fiebat, licet diutius permanſerit, attamen partim & hoc in uſu eſſe deſiit.

2 ¶ Sed prædicta quidem nomina teſtamentorum ad jus civile referebantur, poſtea vero ex edicto prætoris forma alia faciendorum teſtamentorum introducta eſt. Iure enim

cum honorario nulla emancipatio deſiderabatur: ſed ſeptem teſtium ſigna ſufficiebant, cum jure civili ſigna teſtium non eſſent neceſſaria.

¶ Sed cum paulatim tam ex uſu hominum, quam ex conſtitutionum emendationibus cœpit in unam conſonantiam jus civile & prætorium jungi: conſtitutum eſt, ut uno eodemque tempore (quod jus civile quodammodo exigebat) ſeptem teſtibus adhibitis, & ſubſcriptione teſtium (quod ex conſtitutionibus inventum eſt, & ex edicto prætoris) ſignacula teſtamentis imponerentur: ut hoc jus tripertitum eſſe videatur: & teſtes quidem & eorum præſentia uno contextu teſtamenti celebrandi gratia, à jure civili deſcendant: ſubſcriptiones autem teſtatoris & teſtium, ex ſacrarum conſtitutionum obſervatione adhibeantur: ſignacula autem, & teſtium numerus, ex edicto prætoris.

¶ Sed his omnibus à noſtra conſtitutione propter teſtamentorum ſinceritatem, ut nulla fraus adhibeatur, hoc additum eſt: ut per manus teſtatoris vel teſtium nomen heredis exprimatur, & omnia ſecundum illius conſtitutionis tenorem procedant.

¶ Poſſunt autem omnes teſtes & uno anulo ſignare teſtamentum. quid enim ſi ſeptem anuli una ſculptura fuerint, ſecundum quod Papiniano viſum eſt? Sed & alieno quoque anulo licet ſignare [teſtamentum.]

¶ Teſtes autem adhiberi poſſunt ii, cum quibus teſtamenti factio eſt. Sed neque mu-

mulier, neque impubes, neque ſervus, neque furioſus, neque mutus, neque ſurdus, neque is, cui bonis interdictum eſt, neque ii quos leges jubent improbos inteſtabileſque eſſe: poſſunt in numerum teſtium adhiberi.

7 ¶ Sed cum aliquis ex teſtibus teſtamenti quidem faciendi tempore liber exiſtimabatur, poſtea autem ſervus apparuit: tam divus Hadrianus Catonio, quam poſtea divi Severus & Antoninus reſcripſerunt, ſubvenire ſe ex ſua liberalitate teſtamento: ut ſic habeatur [firmum,] ac ſi, ut oportebat, factum eſſet, cum eo tempore quo teſtamentum ſignaretur, omnium conſenſu hic teſti liberi loco fuerit: neque quiſquam eſſet, qui ſtatus ei quæſtionem moveret.

8 ¶ Pater, nec non is, qui in poteſtate ejus eſt, item duo fratres, qui in ejuſdem patris poteſtate ſunt, utique teſtes in uno teſtamento fieri poſſunt: quia nihil nocet, ex una domo plures teſtes alieno negotio adhiberi.

9 ¶ In teſtibus autem non debet eſſe is qui in poteſtate teſtatoris eſt. Sed ſi filiusfamilias de caſtrenſi peculio poſt miſſionem faciat teſtamentum; nec pater ejus recte adhibetur teſtis, nec is, qui in poteſtate ejuſdem patris eſt. reprobatum eſt enim in ea re domeſticum teſtimonium.

10 ¶ Sed neque hæres ſcriptus, neque is qui in poteſtate ejus eſt, neque pater ejus qui eum habet in poteſtate, neque fratres qui in ejuſdem patris poteſtate ſunt, teſt

a

dhiberi poſſunt : quia hoc totum negotium, d agitur teſtamenti ordinandi gratia, ditur hodie inter teſtatorem & hæredem

Licet autem totum jus tale conturba- m fuerat, & veteres quidem familiæ em- rem, & eos qui per poteſtatem ei con- icti fuerant, à teſtamentariis teſtimoniis ellebant : hæredi [autem,] & iis, qui per eſtatem ei conjuncti fuerant, concede- t teſtimonia in teſtamentis præſtare : li- ii, qui id permittebant, hoc jure minime ti eos debere ſuadebant : tamen nos ean- n obſervationem corrigentes, & quod ab ſuaſum eſt, in legis neceſſitatem trans- entes, ad imitationem priſtini familiæ ptoris, merito nec hæredi, (qui imaginem uſtiſſimi familiæ emptoris obtinet) neque s perſonis, quæ ei (ut dictum eſt) conjun- ſunt, licentiam concedimus, ſibi quo- mmodo teſtimonia præſtare. ideoque nec ſmodi veteres conſtitutiones noſtro Codi- nſeri permiſimus.

11 ¶ Legatariis autem & fideicommiſſa- , quia non juris ſucceſſores ſunt, & aliis ſonis eis conjunctis teſtimonium non de- gamus : immo in quadam noſtra conſtitu- ne & hoc ſpecialiter eis conceſſimus. Et lto magis iis, qui in eorum poteſtate ſunt, qui eos habent in poteſtate, hujuſmodi li- tiam damus.

12 ¶ Nihil autem intereſt, teſtamentum tabulis, an in chartis, membraniſve, vel lia materia fiat.

13 ¶ Sed

13 ¶ Sed & unum teſtamentum pluribus codicibus conficere quis poteſt, ſecundum obtinentem tamen obſervationem omnibus factis. quod interdum etiam neceſſarium eſt: veluti ſi quis navigaturus & ſecum ferre, & [domi] relinquere judiciorum ſuorum conteſtationem velit, vel propter alias innumerabiles cauſas, quæ humanis neceſſitatibus imminent.

14 ¶ Sed hæc quidem de teſtamentis, quæ ſcriptis conficiuntur, [ſufficiunt.] ſi quis autem ſine ſcriptis voluerit ordinare jure civili teſtamentum: ſeptem teſtibus adhibitis, & ſua voluntate coram eis nuncupata, ſciat hoc perfectiſſimum teſtamentum jure civili, firmumque conſtitutum.

DE MILITARI TESTAMENTO.

TITVLVS XI.

SVpradicta diligens obſervatio in ordinandis teſtamentis, militibus, propter nimiam imperitiam eorum, conſtitutionibus [principalibus] remiſſa eſt. Nam quamvis ii neque legitimum numerum teſtium adhibuerint, neque aliam teſtamentorum ſolemnitatem obſervaverint: recte nihilominus teſtantur, videlicet cum in expeditionibus occupati ſunt: quod merito noſtra conſtitutio introduxit. Quoquo enim modo voluntas ejus ſuprema inveniatur, ſive ſcripta, ſive ſine ſcriptura: valet teſtamentum ex voluntate ejus. Illis autem temporibus, per quæ citra

expe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

itionum neceſſitatem in aliis locis vel edibus degunt: minime ad vendican- ale privilegium adjuvantur. ſed teſtari m, etſi filiifamiliarum ſint, propter tam conceduntur: jure tamen communi n obſervatione & in eorum teſtamentis enda, quam in teſtamentis paganorum me expoſuimus.

1 ¶ Plane de teſtamentis militum divus nus Catilio Severo ita reſcripſit: Id egium, quod militantibus datum eſt, pquo modo facta ab his teſtamenta rata ſic intelligi debet, ut utique prius con- lebeat, teſtamentum factum eſſe, quod e ſcriptura & à non militantibus fieri . Si ergo miles, de cujus bonis apud eritur, convocatis ad hoc hominibus, ut tatem ſuam teſtaretur, ita loquutus eſt, clararet, quem vellet ſibi hæredem eſ- cui libertatem tribueret: poteſt videri cripto hoc modo eſſe teſtatus, & volun- us rata habenda eſt. Cæterum ſi (ut mque ſermonibus fieri ſolet) dixit ali- *ego te hæredem facio*, aut, *bona mea tibi no*: non oportet hoc pro teſtamento vari. Nec ullorum magis intereſt, ipſorum, quibus id privilegium da- ſt, ejuſmodi exemplum non admitti. ui non difficulter poſt mortem alicujus s teſtes exiſterent, qui adfirmarent ſe ſe dicentem aliquem, relinquere ſe bo- cui viſum ſit, & per hoc vera judicia rterentur.

2 ¶ Quinimo & mutus & ſurdus mile teſtamentum facere poteſt.

3 ¶ Sed hactenus hoc illis à principalib conſtitutionibus conceditur, quatenus mili tant, & in caſtris degunt. Poſt miſſionem ve ro veterani, vel extra caſtra [alii,] ſi facian adhuc militantes teſtamentum, communi o mnium civium Romanorum jure id face debent. Et quod in caſtris fecerint teſtame tum, non communi jure, ſed quomodo vo luerint: poſt miſſionem intra annum tantu valebit. Quid ergo ſi intra annum quis d ceſſerit, conditio autem hæredi adſcripta po annum extiterit? an quaſi militis teſtame tum valeat? Et placet valere quaſi militis.

4 ¶ Sed & ſi quis ante militiam non jur fecit teſtamentum, & miles factus, & in ex peditione degens reſignavit illud, & qu dam adjecit, ſive detraxit, vel alias manifeſt eſt militis voluntas hoc valere volentis: di cendum eſt valere hoc teſtamentum, quaſi e nova militis voluntate.

5 ¶ Denique & ſi in adrogationem da fuerit miles, vel filiusfamilias emancipat eſt, teſtamentum ejus quaſi ex nova milit voluntate valet, nec videtur capitis demin tione irritum fieri.

6 ¶ Sciendum tamen eſt, quod cum a exemplum caſtrenſis peculii, tam anterio leges, quam principales conſtitutiones qu buſdam quaſi caſtrenſia dederant peculia, horum quibuſdam permiſſum fuerat eti in poteſtate degentibus teſtari; noſtra [

cor

itutio latius extendens, permiſerit o-
us in hujuſmodi peculiis teſtari qui-
ſed jure communi Cujus conſtitutionis
e proſpecto; licentia eſt, nihil eorum,
d præfatum jus pertinent, ignorare.

IBVS NON EST PERMISſum facere Teſtamentum.

TITVLVS XII.

On tamen omnibus licet facere teſta-
entum. Statim enim ii, qui alieno ju-
jecti ſunt, teſtamenti faciendi jus non
nt: adeo quidem, ut quamvis parentes
rmiſerint, nihilo magis jure teſtari poſ-
: exceptis iis, quos antea enumeravi-
, & præcipue militibus qui in poteſtate
ntum ſunt, quibus de eo, quod in caſtris
iſierunt, permiſſum eſt ex conſtitutio-
s principum teſtamentum facere. Quod
em jus ab initio tantum militantibus da-
eſt, tam ex auctoritate divi Auguſti,
n Nervæ, nec non optimi Imperatoris
ani: poſtea vero ſubſcriptione divi Ha-
ni, etiam dimiſſis à militia, id eſt, vete-
conceſſum eſt. Itaque ſi quidem fece-
de caſtrenſi peculio teſtamentum; perti-
t hoc ad eum, quem hæredem relique-
. ſi vero inteſtati deceſſerint, nullis li-
s vel fratribus ſuperſtitibus: ad parentes
m jure communi pertinebit. Ex hoc in-
gere poſſumus: quod in caſtris adqui-
t miles, qui in poteſtate patris eſt, neque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ipſum patrem adimere poſſe, neque patr
creditores id vendere, vel aliter inquietare
neque patre mortuo cum fratribus commu
ne eſſe: ſed ſcilicet proprium ejus eſſe, q
id in caſtris adquiſierit: quanquam jure c
vili omnium, qui in poteſtate parentum ſun
peculia perinde in bonis parentum comp
tentur, ac ſervorum peculia in bonis dom
norum numerantur: exceptis videlicet ii
quæ ex ſacris conſtitutionibus, & præcip
noſtris, propter diverſas cauſas non adq
runtur. præter hos igitur, qui caſtrenſe pec
lium vel quaſi caſtrenſe habent, ſi quis ali
filiusfamilias teſtamentum fecerit, inut
eſt, licet ſuæ poteſtatis factus deceſſerit.

1 ¶ Præterea teſtamentum facere n
poſſunt impuberes: quia nullum eorum a
mi judicium eſt. Item furioſi: quia me
carent. Nec ad rem pertinet, ſi impube
poſtea pubes: aut furioſus, poſtea comp
mentis factus fuerit, & deceſſerit. Furi
autem, ſi per id tempus fecerint teſtam
tum, quo furor eorum intermiſſus eſt: j
teſtati eſſe videntur, certe eo, quod ante
rorem fecerint, teſtamento valente. N
neque teſtamentum recte factum, neque
lum aliud negotium recte geſtum, poſtea
ror interveniens perimit.

2 ¶ Item prodigus cui bonorum ſuor
adminiſtratio interdicta eſt, teſtament
facere non poteſt: ſed id, quod ante fece
quam interdictio bonorum ſuorum ei fi
ratum eſt.

¶ Item ſurdus & mutus non ſemper te-[st]entum facere poſſunt. Vtique autem de [ſu]rdo loquimur, qui omnino non exau-[dit], non qui tarde exaudit. nam & mutus is [in]telligitur, qui eloqui nihil poteſt, non qui [tard]e loquitur. ſæpe enim etiam literati & [eru]diti homines variis caſibus & audiendi & [loqu]endi facultatem amittunt. Vnde noſtra [con]ſtitutio etiam his ſubvenit, ut certis ca-[ſibus] & modis ſecundum normam ejus poſ-[ſint t]eſtari, aliaque facere, quæ eis permiſſa [ſunt]. Sed ſi quis poſt teſtamentum factum, [adve]rſa valetudine, aut quolibet alio caſu [mut]us aut ſurdus eſſe cœperit, ratum nihil-[mi]nus manet ejus teſtamentum.

¶ Cæcus autem non poteſt facere teſta-[men]tum, niſi per obſervationem, quam lex [divi] Iuſtini patris noſtri introduxit.

¶ Ejus, qui apud hoſtes eſt, teſtamen-[tum], quod ibi fecit, non valet, quamvis [redi]erit. ſed quod, dum in civitate fuerat, [fecit]: ſive redierit, valet jure poſtliminii: [ſive] illic deceſſerit, valet ex lege Cornelia.

[D]E EXHÆREDATIONE liberorum.

TITVLVS XIII.

[N]On tamen ut omnino valeat teſtamen-[tum], ſufficit hæc obſervatio, quam ſupra [expo]ſuimus: ſed qui filium in poteſtate ha-[bet], curare debet, ut eum hæredem inſtituat, [vel e]xhæredem eum nominatim faciat: alio-

qui ſi eum ſilentio præterierit, inutiliter t
ſtabitur: adeo quidem, ut ſi vivo patre,
lius mortuus ſit, nemo hæres ex eo teſt
mento exiſtere poſſit, quia ſcilicet ab init
non conſtiterit teſtamentum. Sed non
de filiabus, & aliis per virilem ſexum deſce
dentibus liberis utriuſque ſexus antiquit
fuerat obſervatum: ſed ſi non fuerant ſcrip
hæredes ſcriptæve, vel exhæredati exhæ
datæve: teſtamentum quidem non infirm
batur, jus tamen adcreſcendi eis ad certa
portionem præſtabatur. ſed nec nominati
eas perſonas exhæredare parentibus nece
erat, ſed licebat inter cæteros hoc facer
Nominatim autem quis exhæredari videtu
ſive ita exhæredetur, *Titius filius meus exh*
res eſto: ſive ita, *filius meus exhæres eſto*, n
adjecto proprio nomine, ſcilicet ſi alius fili
non exſtet.

1 ¶ Poſthumi quoque liberi, vel hæred
inſtitui debent, vel exhæredari. Et in eo pa
omnium conditio eſt, quod & filio poſth
mo, & quolibet ex cæteris liberis, ſive fe
minini ſexus, ſive maſculini, præterito: v
let quidem teſtamentum, ſed poſtea adgn
tione poſthumi ſive poſthumæ rumpitur,
ea ratione totum infirmatur. Ideoque ſi m
lier, ex qua poſthumus aut poſthuma ſpe
batur, abortum fecerit: nihil impedimen
eſt ſcriptis hæredibus ad hæreditatem a
eundam. Sed fœminini quidem ſexus perſ
næ vel nominatim, vel inter cæteros exh
redari ſolebant dum tamen, ſi inter cæt
r-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

xhæredarentur, aliquid eis legaretur, derentur præteritæ eſſe per oblivionem. ulos vero poſthumos, id eſt, Filios, & eps, placuit non aliter recte exhæreda- iſi nominatim exhæredarentur: hoc et modo, *quicunque mihi filius genitus t, exhæres eſto.*

¶ Poſthumorum autem loco ſunt & hi, n ſui hæredis locum ſuccedendo, quaſi aſcendo fiunt parentibus ſui hæredes: ce, ſi quis filium, & ex eo nepotem ne- ve in poteſtate habeat: quia filius gra- præcedit, is ſolus jura ſui hæredis habet, nvis nepos quoque & neptis ex eo in m poteſtate ſint. Sed ſi filius ejus vivo oriatur, aut qualibet alia ratione exeat poteſtate ejus: incipit nepos neptiſve in locum ſuccedere, & eo modo jura ſuo- hæredum quaſi adgnatione nanciſcun- Ne ergo eo modo rumpatur ejus teſta- tum: ſicut ipſum filium vel hæredem in- ere, vel nominatim exhæredare debet tor, ne non jure faciat teſtamentum: ita epotem neptemve ex filio neceſſe eſt ei æredem inſtituere, vel exhæredare: ne eo vivo filio mortuo, ſuccedendo in lo- ejus nepos neptiſve, quaſi adgnatione pat teſtamentum. Idque lege Iulia Vel- roviſum eſt, in qua ſimilis exhæredatio- nodus ad ſimilitudinem poſthumorum onſtratur.

¶ Emancipatos liberos jure civili ne- hæredes inſtituere, neque exhæredare

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

neceſſe eſt: quia non ſunt ſui hæredes. S
prætor omnes, tam fœminini ſexus, qua
maſculini, ſi hæredes non inſtituantur, e
hæredari jubet: virilis ſexus nominatim: f
minini vero inter cæteros: quia ſi neque h
redes inſtituti fuerint, neque ita (ut diximu
exhæredati, permittit eis prætor contra t
bulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem.

4 ¶ Adoptivi liberi, quamdiu ſunt in p
teſtate patris adoptivi, ejuſdem juris habe
tur, cujus ſunt juſtis nuptiis quæſiti. itaq
hæredes inſtituendi, vel exhæredandi ſu
ſecundum ea, quæ de naturalibus expoſu
mus. Emancipati vero à patre adoptiv
neque jure civili, neque [eo jure,] quod
edictum prætoris attinet, inter liberos co
numerantur. Qua ratione accidit, ut ex d
verſo (quod ad naturalem parentem attin
quamdiu quidem ſunt in adoptiva famili
extraneorum numero habeantur: ut eos n
que hæredes inſtituere, neque exhæreda
neceſſe ſit. cum vero emancipati fuerint
adoptivo patre: tunc incipiant in ea cau
eſſe, in qua futuri eſſent, ſi à naturali pat
emancipati fuiſſent.

5 ¶ Sed hæc quidem vetuſtas introduc
bat. noſtra vero conſtitutio inter maſcul
& fœminas in hoc jure nihil intereſſe exi
mans: quia utraque perſona in hominu
procreatione ſimili naturæ officio fungitu
& lege antiqua [duodecim tabularum]
mnes ſimiliter ad ſucceſſionem ab inteſta
vocabantur, quod & prætores poſtea feci

e

dentur : ideo ſimplex ac ſimile jus, & is, & in filiabus, & in cæteris deſcen-bus per virilem ſexum perſonis, non jam natis, ſed etiam poſthumis, in-xit : ut omnes, ſive ſui, ſive emanci-nt, vel hæredes inſtituantur, vel nomi-n exhæredentur : & eundem habeant um circa teſtamenta parentum ſuorum nanda, & hæreditatem auferendam, filii ſui vel emancipati habent, ſive nati ſint, ſive adhuc in utero conſtituti, a nati ſint. Circa adoptivos autem [fi-certam induximus diviſionem, quæ in a conſtitutione, quam ſuper adoptivis ius, continetur.

¶ Sed ſi in expeditione occupatus mi-ſtamentum faciat, & liberos ſuos jam s, vel poſthumos nominatim non ex-edaverit, ſed ſilentio] præterierit, non rans, an habeat liberos: ſilentium ejus exhæredatione nominatim facta valere, itutionibus principum cautum eſt.

¶ Mater, vel avus maternus, neceſſe habent iberos ſuos, aut hæredes inſti-e, aut exhæredare: ſed oſſunt eos len-omittere. nam ſilentium matris, aut avi erni, & cæterorum per matrem aſcen-tium, tantum facit, quantum exhæreda-patris. Neque enim matri filium filiam-neque avo materno nepotem neptemve ilia, ſi eum eamve hæredem non inſtituat, æredare neceſſe eſt: ſive de jure civili æramus, ſive de edicto prætoris, quo [præ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

tor] præteritis liberis contra tabulas bo[...] rum poſſeſſionem permittit: ſed aliud eis [...] miniculum ſervatur, quod paulo poſt vo[...] manifeſtum fiet.

DE HÆREDIBVS inſtituendis.

TITVLVS XIV.

HÆredes inſtituere permiſſum eſt tam [li]beros homines, quam ſervos: & t[am] proprios quam alienos. Proprios autem [o]lim quidem ſecundum plurium ſentent[iam] non aliter, quam cum libertate, recte in[ſti]tuere licebat: hodie vero etiam ſine liber[ta]te, ex noſtra conſtitutione hæredes eos inſ[ti]tuere permiſſum eſt. Quod non per innov[a]tionem induximus, ſed quoniam æquius [e]rat, & Atilicino placuiſſe Paulus ſuis libri[s], quos tam ad Maſurium Sabinum, quam [ad] Plautium ſcripſit, refert. Proprius aut[em] ſervus etiam is intelligitur, in quo nud[am] proprietatem teſtator habet, alio uſumfr[u]ctum habente. Eſt tamen caſus, in quo n[ec] cum libertate utiliter ſervus à domina hæ[res] inſtituitur, ut conſtitutione divorum Sev[eri] & Antonini cavetur, cujus verba hæc ſun[t]: Servum adulterio maculatum, non jure t[e]ſtamento manumiſſum ante ſententiam [ab] ea muliere videri, quæ rea fuerat ejuſde[m] criminis poſtulata, rationis eſt. Quare ſ[e]quitur, ut in eundem à domina collata h[æ]redis inſtitutio, nullius momenti habeatu[r].

Ali[...]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

nus ſervus etiam is intelligitur, in quo
ſfructum teſtator habet.

¶ Servus autem à domino ſuo hæres
utus, ſiquidem in eadem cauſa manſe-
fit ex teſtamento liber, hæreſque ei ne-
rius. Si vero à vivo teſtatore manumiſ-
uerit, ſuo arbitrio adire hæreditatem
ſt: quia non fit hæres neceſſarius, cum
mque ex domini teſtamento non conſe-
ur. Quod ſi alienatus fuerit: juſſu novi
ini adire hæreditatem debet, & ea ra-
e per eum dominus fit hæres. nam ipſe
atus, neque liber neque hæres eſſe po-
etiamſi cum libertate hæres inſtitutus
it. deſtitiſſe enim à libertatis datione
ur dominus, qui eum alienavit. Alie-
quoque ſervus hæres inſtitutus, ſi in ea-
cauſa duraverit, juſſu ejus domini adire
editatem debet. Si vero alienatus fuerit
, aut vivo teſtatore, aut poſt mortem
, antequam adeat, debet juſſu novi do-
i adire. At ſi manumiſſus eſt vivo teſta-
, vel mortuo, antequam adeat, ſuo ar-
o adire poteſt hæreditatem.

¶ Servus etiam alienus poſt domini
tem recte hæres inſtituitur: quia & cum
editariis ſervis eſt teſtamenti factio. Non-
enim adita hæreditas, perſonæ vicem
net, non hæredis futuri, ſed defuncti:
etiam ejus, qui in utero eſt, ſervus recte
s inſtituatur.

¶ Servus [autem] plurium, cum qui-
teſtamenti factio eſt, ab extraneo inſti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

tutus hæres, unicuique dominorum, cu
juſſu adierit, pro portione dominii adqu
hæreditatem.

4 ¶ Et unum hominem, & plures uſ
in infinitum, quot quis hæredes velit face
licet.

5 ¶ Hæreditas plerumque dividitur
duodecim uncias, quæ aſſis appellati
continentur. Habent autem & hæ partes p
pria nomina ab uncia uſque ad aſſem h
ſextans, quadrans, triens, quincunx, ſen
ſeptunx, bes, dodrans, dextans, deu
Non autem utique [ſemper] duodecim un
eſſe oportet. nam tot unciæ aſſem efficiu
quot teſtator voluerit. & ſi unum tant
quis ex ſemiſſe (verbi gratia) hæredem ſ
pſerit: totus as in ſemiſſe erit. Neque en
idem ex parte teſtatus, & ex parte inteſta
decedere poteſt: niſi ſit miles, cujus ſola
luntas in teſtando ſpectatur. Et è contra
poteſt quis in quotcunque voluerit pluri
uncias ſuam hæreditatem dividere.

6 ¶ Si plures inſtituantur hæredes:
demum in hoc caſu partium diſtributio
ceſſaria eſt, ſi nolit teſtator eos ex æ
partibus hæredes eſſe. ſatis enim conſt
nullis partibus nominatis, ex æquis pa
bus eos hæredes eſſe. Partibus autem
quorundam perſonis expreſſis, ſiquis a
ſine parte nominatus erit: ſi quidem ali
pars aſſi deerit: ex ea parte hæres fit. E
plures ſine parte ſcripti ſunt, omnes in e
dem partem concurrunt. Si vero totus

co-

pletus ſit: ii, qui nominatim expreſſas
habent, in dimidiam partem vocan-
& ille vel illi omnes in alteram dimi-
Nec intereſt, primus, an medius, an
ſimus, ſine parte hæres ſcriptus ſit. ea
pars data intelligitur, quæ vacat.

¶ Videamus, ſi pars aliqua vacet, nec
n quiſquam ſine parte ſit hæres inſtitu-
quid juris ſit. veluti ſi tres ex quartis
bus hæredes ſcripti ſunt. Et conſtat va-
m partem ſingulis tacite pro hæredita-
rte accedere, & perinde haberi, ac ſi
tiis partibus hæredes ſcripti eſſent. &
verſo, ſi plures hæredes ſcripti in por-
bus ſint: tacite ſingulis decreſcere: ut
erbi gratia) quatuor ex tertiis partibus
des ſcripti ſint, perinde habeantur, ac ſi
quiſque ex quarta parte hæres ſcriptus
t.

¶ Et ſi plures unciæ, quam duodecim
butæ ſint: is, qui ſine parte inſtitutus
quod dupondio deeſt, habebit. Idem-
rit, ſi dupondius expletus ſit. quæ o-
partes ad aſſem poſtea revocantur,
vis ſint plurium unciarum.

¶ Hæres & pure & ſub conditione in-
poteſt: ex certo tempore, aut ad cer-
tempus non poteſt: veluti, *poſt quin-
nium quam moriar*, vel *ex calendis illis*,
ſque ad Calendas illas hæres eſto. Deni-
diem adjectum haberi pro ſupervacuo
t: & perinde eſſe, ac ſi pure hæres inſti-
s eſſet.

10 ¶ Im-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

10 ¶ Impoſſibilis conditio in inſtitu nibus & legatis, necnon in fideicommiſ libertatibus, pro non ſcripta habetur.

11 ¶ Si plures conditiones in inſtitu nibus adſcriptæ ſunt: ſiquidem conjun ut puta *ſi illud & illud factum fuerit*: om bus parendum eſt. ſi ſeparatim, veluti *lud aut illud factum erit*: cuilibet [con tioni] obtemperare ſatis eſt.

12 ¶ Ii, quos nunquam teſtator vi hæredes inſtitui poſſunt. veluti ſi fratris lios peregrinantes, ignorans qui eſſent, redes inſtituerit. ignorantia enim teſta inutilem inſtitutionem non facit.

DE VVLGARI SVBSTITVTIO

TITVLVS XV.

POteſt autem quis in teſtamento ſuo p res gradus hæredum facere: ut puta, *ille hæres non erit, ille hæres eſto*: & deincep in quantum velit teſtator: ut noviſſimo lo in ſubſidium vel ſervum neceſſarium hæ dem inſtituere [poſſit.]

1 ¶ Et plures in unius locum poſſunt ſ ſtitui, vel unus in plurium, vel ſinguli in ſi gulorum, vel invicem ipſi, qui hæredes ſtituti ſunt.

2 ¶ Et ſi ex diſparibus partibus hære ſcriptos invicem ſubſtituerit, & nullam m tionem in ſubſtitutione partium habuerit: videtur in ſubſtitutione partes dediſſe, q in inſtitutione expreſſit: & ita divus Pius ſcripſit.

3 ¶ ſi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

¶ Sed ſi inſtituto hæredi, cohærede
ituto dato, alius ei ſubſtitutus fuerit:
Severus & Antoninus ſine diſtinctione
ipſerunt, ad utranque partem ſubſtitu-
admitti.

¶ Si ſervum alienum quis patremfami-
rbitratus, hæredem ſcripſerit: & ſi hæres
eſſet, Mævium ei ſubſtituerit: iſque ſer-
uſſu domini adierit hæreditatem: [Mæ-
] ſubſtitutus, in partem admittitur. Illa
verba, *ſi hæres non erit*, in eo quidem,
n alieno juri ſubjectum eſſe teſtator ſcit,
ccipiuntur: ſi neque ipſe hæres erit, ne-
alium hæredem effecerit. in eo vero,
n patremfamilias eſſe arbitratur, illud
ificant: ſi hæreditatem ſibi, vel ei, cu-
uri poſtea ſubjectus eſſe cœperit, non
iſerit. Idque Tiberius Cæſar in perſona
henii ſervi ſui conſtituit.

E PVPILLARI ſubſtitutione.

Titvlvs XVI.

iberis ſuis impuberibus, quos in pote-
ſtate quis habet, non ſolum ita, ut ſupra
mus, ſubſtituere poteſt: id eſt, ut ſi hæ-
s ei non exſtiterint, alius ſit ei hæres:
o amplius ut ſi hæredes ei exſtiterint,
dhuc impuberes mortui fuerint, ſit eis
uis hæres: veluti ſi quis dicat hoc modo,
us filius meus hæres mihi eſto. Et ſi filius
s hæres mihi non erit; ſive hæres erit, &
prius

prius moriatur, quam in ſuam tutelam
rit: tunc Sejus hæres eſto. quo caſu, ſiqu
non extiterit hæres filius: tunc ſubſti
patri fit hæres. ſi vero exſtiterit hæres
& ante pubertatem deceſſerit: ipſi, fi
hæres ſubſtitutus. nam moribus inſti
eſt, ut quum ejus ætatis filii ſint, in q
ſibi teſtamentum facere non poſſunt: p
tes eis faciant.

1 ¶ Qua ratione excitati, etiam con
tionem poſuimus in noſtro Codice, qu
ſpectum eſt, ut ſi qui mente captos ha
filios, vel nepotes, vel pronepotes,
cunque ſexus vel gradus: liceat eis, &
heres ſint, ad exemplum pupillaris ſub
tionis, certas perſonas ſubſtituere. ſi
tem reſipuerint, eandem ſubſtitutione
firmari. & hoc ad exemplum pupillari
ſtitutionis, quæ poſtquam pupillus ad
rit, infirmatur.

2 ¶ Igitur in pupillari ſubſtitutio
eundum præfatum modum ordinata
quodammodo ſunt teſtamenta: alteru
tris, alterum filii, tanquam ſi ipſe fili
hæredem inſtituiſſet: aut certe unum
mentum eſt duarum cauſarum, id eſt,
rum hæreditatum.

3 ¶ Sin autem quis ita formidoloſ
ut timeat, ne filius ſuus pupillus adhu
eo, quod palam ſubſtitutum acceperit
obitum ejus periculo inſidiarum ſubj
vulgarem quidem ſubſtitutionem pala
cere, & in primis teſtamenti partibus

e] debet : illam autem ſubſtitutionem, quam, ſi hæres exſtiterit pupillus, & a pubertatem deceſſerit, ſubſtitutus vo- ur: ſeparatim in inferioribus partibus bere, eamque partem proprio lino, pro- que cera conſignare: & in priore par- eſtamenti cavere, ne inferiores tabulæ filio & adhuc impubere aperiantur. d palam eſt, non ideo minus valere ſub- tionem impuberis filii, quod in eiſdem lis ſcripta ſit, quibus ſibi quiſque hære- inſtituiſſet, quamvis pupillo hoc peri- oſum ſit.

4 ¶ Non ſolum autem hæredibus inſti- s impuberibus liberis ita ſubſtituere pa- es poſſunt, ut ſi hæredes eis exſtite- , & ante pubertatem mortui fuerint, ſit hæres is, quem ipſi voluerint: ſed etiam ædatis. Itaque eo caſu ſi quid [exhæ- ato] pupillo ex hæreditatibus, legatiſ- aut donationibus propinquorum atque corum adquiſitum fuerit: id omne ad ituum pertinebit. Quæcunque diximus ubſtitutione impuberum liberorum, vel edum inſtitutorum, vel exhæredatorum: em etiam de poſthumis intelligimus.

5 ¶ Liberis autem ſuis teſtamentum ne- facere poteſt, niſi & ſibi faciat nam pu- are teſtamentum, pars & ſequela eſt pa- ni teſtamenti: adeo, ut ſi patris teſtamen- n non valeat: nec filii quidem valebit.

6 ¶ Vel ſingulis liberis, vel ei, qui eo- u noviſſimus impubes morietur, ſubſtitui poteſt.

poteſt. ſingulis quidem, ſi neminem e[illegible] inteſtatum decedere voluerit: noviſſim[illegible] jus legitimarum hæreditarium integru[illegible] ter eos cuſtodiri velit.

7 ¶ Subſtituitur autem impuberi au[illegible] minatim, veluti *Titius:* aut generalit[illegible] *quiſquis mihi hæres erit.* Quibus verbi[illegible] cantur ex ſubſtitutione, impubere m[illegible] filio, illi, qui & ſcripti ſunt hæredes, &[illegible] terunt, & pro qua parte hæredes facti ſu[illegible]

8 ¶ Maſculo igitur uſque ad quatu[illegible] cim annos ſubſtitui poteſt: fœminæ [illegible] ad duodecim annos: & ſi hoc tempus [illegible] ſerint, ſubſtitutio evaneſcit.

9 ¶ Extraneo vero, vel filio pube[illegible] redi inſtituto, ita ſubſtituere nemo p[illegible] ut ſi hæres exſtiterit, & intra aliquod te[illegible] deceſſerit, alius ei ſit hæres: ſed hoc [illegible] permiſſum eſt, ut eum per fideicomm[illegible] teſtator obliget alii hæreditatem eju[illegible] totam, vel pro parte reſtituere. quod ju[illegible] le ſit, ſuo loco trademus.

QVIBVS MODIS TESTSAM[illegible] ta infirmentur.

TITVLVS XVII.

TEſtamentum jure factum uſque eo [illegible] donec rumpatur, irritumve fiat.

1 ¶ Rumpitur autem teſtamentum [illegible] in eodem ſtatu manente teſtatore, ipſ[illegible] ſtamenti jus vitiatur. Si quis enim p[illegible] ctum teſtamentum adoptaverit ſibi i[illegible]

Imperatorem, eum, qui eſt ſui juris:
per prætorem ſecundum noſtram conſti-
onem, eum, qui in poteſtate parentis
t: teſtamentum ejus rumpitur, quaſi
natione ſui hæredis.

¶ Poſteriore quoque teſtamento, quod
perfectum eſt, ſuperius rumpitur. nec
eſt, exſtiterit aliquis hæres ex eo, an
hoc enim ſolum ſpectatur, an aliquo
exiſtere potuerit. Ideoque ſi quis no-
t hæres eſſe, aut vivo teſtatore, aut poſt
em ejus ante, quam hæreditatem adiret,
ſſerit: aut conditione, ſub qua hæres
tutus eſt, defectus ſit: in his caſibus pa-
milias inteſtatus moritur. Nam & prius
mentum non valet, ruptum à poſterio-
& poſterius æque nullas habet vires, cum
nemo hæres exſtiterit.

¶ Sed & ſi quis priore teſtamento jure
cto, poſterius æque jure fecerit: etiam
certis rebus in eo hæredem inſtituerit:
rius tamen teſtamentum ſublatum eſſe:
Severus & Antoninus reſcripſerunt.
s conſtitutionis verba [& hic] inſeri
mus, quum aliud quoque præterea in
onſtitutione expreſſum ſit. Imperatores
rus & Antoninus Coccejo Campano.
amentum ſecundo loco factum, licet in
ertarum rerum hæres ſcriptus ſit, perin-
ure valere, ac ſi rerum mentio facta
eſſet: ſed & teneri hæredem ſcriptum,
ontentus rebus ſibi datis, aut ſuppleta
ta ex lege Falcidia, hæreditatem reſti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

tuat his, qui in priore teſtamento ſcri
fuerant, propter inſerta fideicommiſſi
ba, quibus, ut valeret prius teſtamentu
expreſſum eſt: dubitari non oportet.
ruptum quidem teſtamentum hoc modo
ficitur.

4 ¶ Alio autem modo teſtamenta
facta infirmantur: veluti cum is, qui
cit teſtamentum, capite deminutus
quod quibus modis accidat, primo libro di
tulimus.

5 ¶ Hoc autem caſu irrita fieri te
menta dicuntur: quum alioqui & quæ r
puntur, irrita fiant: & ea, quæ ſtatim
initio non jure fiunt, irrita ſint. ſed &
quæ jure facta ſunt, & poſtea per cap
deminutionem irrita fiunt, poſſumus nih
minus rupta dicere. Sed quia ſane com
dius erat ſingulas cauſas ſingulis appe
tionibus diſtingui: ideo quædam non jure
cta dicuntur, quædam jure facta rumpi,
irrita fieri.

6 ¶ Non tamen per omnia inutilia
ea teſtamenta, quæ ab initio jure facta,
capitis deminutionem irrita facta ſunt.
ſi ſeptem teſtium ſignis ſignata ſunt: p
ſcriptus hæres ſecundum tabulas teſtam
bonorum poſſeſſionem agnoſcere. ſi m
defunctus, & civis Romanus, & ſuæ p
ſtatis mortis tempore fuerit. Nam ſi
irritum factum ſit teſtamentum, quia civ
tem, vel etiam libertatem teſtator am
aut quia in adoptionem ſe dedit, & m

ti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

pore in adoptivi patris poteſtate ſit: non
ſt ſcriptus hæres ſecundum tabulas bo-
im poſſeſſionem petere.

¶ Ex eo autem ſolo non poteſt infirma-
ſtamentum, quod poſtea teſtator id no-
t valere: uſque adeo, ut & ſi quis poſt
im prius teſtamentum poſterius facere
erit: & aut mortalitate præventus, aut
eum ejus rei pœnituit, id non perfece-
divi Pertinacis oratione cautum ſit, ne
tabulæ priores jure factæ irritæ fiant,
ſequentes jure ordinatæ & perfectæ ſue-
nam imperfectum teſtamentum ſine du-
nullum eſt.

¶ Eadem oratione expreſſit, non ad-
urum ſe hæreditatem ejus, qui litis cau-
incipem reliquerit hæredem: neque ta-
non legitime factas, in quibus ipſe ob
cauſam hæres inſtitutus erat, probatu-
: neque ex nuda voce hæredis nomen
iſſurum: neque ex ulla ſcriptura, cui
auctoritas deſit, aliquid adepturum.
ndum hoc divi Severus & Antoninus
ſime reſcripſerunt. Licet enim (in-
nt) legibus ſoluti ſimus, attamen legi-
vivimus.

DE INOFFICIOSO teſtamento.

TITVLVS XVIII.

Via plerumque parentes ſine cauſa li-
beros ſuos exhæredant, vel omittunt:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

inductum eſt, ut de inofficioſo teſtame[nto] agere poſſint liberi, qui queruntur, aut [in]que ſe exhæredatos, aut inique præterit[os,] hoc colore, quaſi non ſanæ mentis fueri[nt,] cum teſtamentum ordinarent. Sed hoc [di]citur, non quaſi vere furioſus ſit, ſed r[ecte] quidem fecerit teſtamentum, non auten[m ex] officio pietatis. Nam ſi vere furioſus ſit, [nul]lum teſtamentum eſt.

1 ¶ Non autem liberis tantum per[miſ]ſum eſt teſtamentum parentum inofficio[ſum] accuſare, verum etiam liberorum pare[nti]bus. Soror autem & frater, turpibus pe[rſo]nis ſcriptis hæredibus, ex ſacris conſtitu[tio]nibus prælati ſunt. Non ergo contra om[nes] hæredes agere poſſunt. Vltra fratres igitu[r &] ſorores cognati nullo modo aut agere [poſ]ſunt, aut agentes vincere.

2 ¶ Tam autem naturales liberi, qu[am] ſecundum noſtræ conſtitutionis diviſion[em] adoptati, ita demum de inofficioſo te[ſta]mento agere poſſint, ſi nullo alio jur[e ad] defuncti bona venire poſſint. Nam qu[i ad] hæreditatem totam vel partem ejus alio [jure] veniunt, de inofficioſo agere non poſſ[unt.] Poſthumi quoque, qui nullo alio jure ve[nire] poſſunt, de inofficioſo agere poſſunt.

3 ¶ Sed hæc ita accipienda ſunt, ſ[i ni]hil eis penitus à teſtatoribus teſtamento [reli]ctum eſt, quod noſtra conſtitutio ad v[ere]cundiam naturæ introduxit. Sin vero qu[o]tacunque pars hæreditatis vel res eis fu[erit] relicta: de inofficioſo querela quieſce[t]

quod eis deeſt, uſque ad quartam legi-
mæ partis repleatur: licet non fuerit ad-
ſcriptum, boni viri arbitratu debere eam
repleri.

¶ Si tutor nomine pupilli, cujus tu-
telam gerebat, ex teſtamento patris ſui lega-
tum acceperit, cum nihil erat ipſi tutori reli-
ctum à patre ſuo: nihilominus poterit nomi-
ne ſuo de inofficioſo patris teſtamento agere.

¶ Sed ſi è contrario pupilli nomine, cui
nihil relictum fuerat, de inofficioſo egerit,
& ſuperatus eſt: ipſe [tutor,] quod ſibi in te-
ſtamento eodem legatum relictum eſt, non
amittit.

¶ Igitur quartam quis debet habere, ut
de inofficioſo agere non poſſit: ſive jure hæ-
reditario, ſive jure legati, vel fideicommiſſi:
vel ſi mortis cauſa ei quarta donata fuerit,
vel inter vivos: in iis tantummodo caſibus,
quorum mentionem facit noſtra conſtitutio:
vel aliis modis, qui [in noſtris] conſtitutio-
nibus continentur. Quod autem de quarta
diximus, ita intelligendum eſt: ut ſive unus
fuerit, ſive plures, quibus agere de inofficio-
ſo teſtamento permittitur: una quarta eis
dari poſſit, ut ea pro rata eis diſtribuatur.

DE HÆREDVM QVALITATE, & differentia.

TITVLVS XIX.

HÆredes autem, aut neceſſarii dicuntur,
aut ſui & neceſſarii, aut extranei.

1 ¶ Neceſſarius hæres, eſt ſervus h[...]
inſtitutus. Ideoque ſic appellatur, quia [...]
velit, ſive nolit, omnino poſt mortem te[...]
toris protinus liber & neceſſarius hære[...]
Vnde qui facultates ſuas ſuſpectas habe[...]
ſolent ſervum ſuum primo aut ſecundo, [...]
etiam ulteriore gradu hæredem inſtituere [...]
ſi creditoribus ſatis non fiat, potius ejus [...]
redis bona, quam ipſius teſtatoris à cred[...]
ribus poſſideantur, vel diſtrahantur, vel [...]
ter eos dividantur. Pro hoc tamen inc[...]
modo, illud ei commodum præſtatur: ut [...]
quæ poſt mortem patroni ſui ſibi adquiſie[...]
ipſi reſerventur. Et quamvis bona defu[...]
non ſufficiant creditoribus: [iterum] ta[...]
ex ea cauſa res ejus, quas ſibi adquiſie[...]
non veneunt.

2 ¶ Sui autem & neceſſarii hæredes ſ[...]
veluti filius, filia, nepos neptiſve ex [...]
lio, & deinceps cæteri liberi, qui in pot[...]
te morientis modo fuerint.. Sed ut nep[...]
neptiſve ſui hæredes ſint, non ſufficit e[...]
eamve in poteſtate avi mortis tempore f[...]
ſe: ſed opus eſt, ut pater ejus vivo p[...]
ſuo deſierit ſuus hæres eſſe, aut morte in[...]
ceptus, aut qualibet alia ratione liberatu[...]
patris poteſtate: tunc enim nepos nepti[...]
in locum patris ſui ſuccedit. Sed ſui quid[...]
hæredes ideo appellantur, quia dome[...]
hæredes ſunt, & vivo quoque patre q[...]
dammodo domini exiſtimantur. Vnde [...]
iam ſi quis inteſtatus moriatur: prima ca[...]
eſt in ſucceſſione liberorum. Neceſſari v[...]

i

o dicuntur, quia omnino, ſive velint,
e nolint, tam ab inteſtato, quam ex te-
mento [ex lege duodecim tabularum] hæ-
es fiunt. Sed his prætor permittit volen-
s abſtinere hæreditate: ut potius paren-
quam ipſorum bona ſimiliter à credito-
is poſſideantur.

¶ Cæteri, qui teſtatoris juri ſubjecti
n ſunt, extranei hæredes appellantur. Ita-
liberi quoque noſtri, qui in poteſtate
ra non ſunt, hæredes à nobis inſtituti,
anei hæredes nobis videntur. Qua de
ſa, & qui hæredes à matre inſtituuntur,
em numero ſunt: quia fœminæ in po-
ate liberos non habent. Servus quoque
es à domino inſtitutus, & poſt teſtamen-
factum ab eo manumiſſus, eodem nu-
o habetur.

¶ In extraneis hæredibus illud obſer-
ur, ut ſit cum eis teſtamenti factio: ſive
edes ipſi inſtituantur, ſive hi, qui in po-
ate eorum ſunt. & id duobus tempori-
inſpicitur: teſtamenti quidem [facti]
pore, ut conſtiterit inſtitutio: mortis
teſtatoris, ut effectum habeat: hoc am-
s, & cum adit hæreditatem, eſſe de-
cum eo teſtamenti factio, ſive pure, ſive
conditione hæres inſtitutus ſit. nam jus
edis eo maxime tempore inſpiciendum
quo adquirit hæreditatem. Medio autem
pore inter factum teſtamentum, & mor-
teſtatoris, vel conditionem inſtitutio-
xiſtentem, mutatio juris non nocet hæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

redi: quia (ut diximus) tria tempora inſpi
debent. Teſtamenti autem factionem n
ſolum is habere videtur, qui teſtament
facere poteſt: ſed etiam qui ex alieno teſt
mento vel ipſe capere poteſt, vel alii adqu
rere, licet non poſſit facere teſtamentum.
ideo furioſus & mutus, & poſthumus, & i
fans, & filiusfamilias, & ſervus alienus t
ſtamenti factionem habere dicuntur. Lic
enim teſtamentum facere non poſſint, att
men ex teſtamento vel ſibi, vel alii adquir
re poſſunt.

5 ¶ Extraneis autem hæredibus delib
randi poteſtas eſt de adeunda hæreditate, v
non adeunda. Sed ſive is, cui abſtinendi p
teſtas eſt, immiſcuerit ſe bonis hæredita
ſive extraneus, cui de adeunda hæredita
deliberare licet, adierit: poſtea relinquen
hæreditatis facultatem non habet, niſi m
nor ſit vigintiquinque annis: Nam hujus
tatis hominibus, ſicut in cæteris omnib
cauſis deceptis: ita & ſi temere damnoſa
hæreditatem ſuſceperint, prætor ſuccurri
Sciendum eſt tamen divum Hadrianum e
iam majori vigintiquinque annis veniam d
diſſe, cum poſt aditam hæreditatem gran
æs alienum, quod aditæ hæreditatis tempo
latebat, emerſiſſet. Sed hoc quidem div
Hadrianus cuidam ſpeciali beneficio præſt
tit: divus autem Gordianus poſtea militib
tantummodo hoc conceſſit.

6 ¶ Sed noſtra benevolentia commu
omnibus ſubjectis Imperio noſtro hoc ben
ficiu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

m præſtitit: & conſtitutionem tam æ-
imam, quam nobiliſſimam ſcripſit: cu-
norem ſi obſervaverint homines, licet
ire hæreditatem, & in tantum teneri,
um valere bona hæreditatis contingit:
e hac cauſa neque deliberationis auxi-
ſit eis neceſſarium, niſi omiſſa obſer-
ne noſtræ conſtitutionis, & deliberan-
xiſtimaverint, & ſeſe veteri gravami-
tionis ſupponere maluerint.

¶ Item extraneus hæres teſtamento in-
us, aut ab inteſtato ad legitimam hære-
m vocatus, poteſt aut pro hærede ge-
, aut etiam nuda voluntate ſuſcipien-
ereditatis hæres fieri. Pro hærede au-
gerere quis videtur, ſi rebus hæredita-
nquam hæres utatur, vel vendendo res
litarias, vel prædia colendo locandove,
quo modo voluntatem ſuam declaret,
, vel verbo de adeunda hæreditate:
modo ſciat eum, in cujus bonis pro hæ-
erit, teſtatum inteſtatumve obiiſſe, &
æredem eſſe. Pro hærede enim gerere,
o domino gerere. veteres enim hæredes
ominis appellabant. Sicut autem nuda
tate extraneus hæres fit: ita contraria
atione ſtatim ab hæreditate repellitur.
, qui ſurdus vel mutus natus, vel poſtea
eſt, nihil prohibet pro hærede gerere,
quirere ſibi hæreditatem: ſi tamen in-
t, quod agit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

DE LEGATIS.

TITULUS XX.

POſt hæc videamus de legatis: quæ p juris extra propoſitam quidem materi videtur. (nam loquimur de iis juris figur quibus per univerſitatem res nobis adq runtur) ſed cum omnino de teſtamentis, de hæredibus, qui in teſtamento inſtitu tur, loquuti ſumus: non ſine cauſa ſeque loco poteſt hæc juris materia tractari.

1 ¶ Legatum itaque eſt donatio quæd à defuncto relicta, ab hærede præſtanda.

2 ¶ Sed olim quidem erant legator genera quatuor: per vindicationem, per mnationem, ſinendi modo, per præcept nem: & certa quædam verba cuique ge legatorum adſignata erant, per quæ ſing genera legatorum ſignificabantur. Sed conſtitutionibus divorum Principum ſol nitas hujuſmodi verborum penitus ſubl eſt. Noſtra autem conſtitutio, quam c magna fecimus lucubratione, defunctor voluntates validiores eſſe cupientes, & n verbis, ſed voluntatibus eorum faventes, ſpoſuit; ut omnibus legatis una ſit natura, quibuſcunque verbis aliquid relictum ſit, ceat legatariis id perſequi, non ſolum actiones perſonales, ſed etiam per in re & per hypothecariam. Cujus conſtitutio perpenſum modum ex ipſius tenore per ctiſſime accipere poſſibile eſt.

3 ¶

¶ Sed non uſque ad eam conſtitutio-
ſtandum eſſe exiſtimavimus. Cum e-
ntiquitatem invenimus legata quidem
concludentem, fideicommiſſis au-
quæ ex voluntate magis deſcende-
defunctorum, pinguiorem naturam
gentem: neceſſarium eſſe duximus,
a legata fideicommiſſis exæquare: ut
ſit inter ea differentia: ſed quod de-
gatis, hoc repleatur ex natura fidei-
iſſorum: & ſi quid amplius eſt in
s, per hoc creſcat fideicommiſſorum
a. Sed ne in primis legum cunabulis
ſtim de his exponendo, ſtudioſis ad-
ntibus quandam introducamus diffi-
em: operæpretium eſſe duximus,
m ſeparatim prius de legatis: & poſt-
fideicommiſſis tractare, ut natura
ſque juris cognita, facile poſſint per-
onem eorum eruditi ſubtilioribus auri-
cipere.

¶ Non ſolum autem teſtatoris vel hæ-
res, ſed etiam aliena legari poteſt: ita,
res cogatur redimere eam, & præſta-
el ſi eam non poteſt redimere, æſtima-
m ejus dare. Sed ſi talis ſit res, cujus
mercium non eſt, [vel adipiſci non po-
nec æſtimatio ejus debetur, veluti ſi
um Martium, vel baſilicas, vel templa,
æ publico uſui deſtinata ſunt, legave-
am nullius momenti [tale] legatum
Quod autem diximus alienam rem poſ-
ari: ita intelligendum eſt, ſi defun-

ctus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ctus ſciebat alienam rem eſſe, non ſi ig-
rabat. Forſitan enim ſi ſciviſſet alienam r
eſſe, non legaſſet: & ita divus Pius reſ
pſit. Et verius eſt, ipſum qui agit, id e
legatarium probare oportere, ſciviſſe a
nam rem legare defunctum: non hæred
probare oportere, ignoraſſe alienam: q
ſemper neceſſitas probandi incumbit i
qui agit.

5 ¶ Sed & ſi rem obligatam creditor
liquis legaverit, neceſſe habet hæres [ea
luere. Et [in] hoc quoque caſu idem plac
quod in re aliena: ut ita demum luere
ceſſe habeat hæres, ſi ſciebat defunctus r
obligatam eſſe. & ita divi Severus & An
ninus reſcripſerunt. Si tamen defunctus
luerit legatarium luere, & hoc expreſſer
non debet hæres eam luere.

6 ¶ Si res aliena legata fuerit: & e
rei vivo teſtatore legatarius dominus
ctus fuerit: ſi quidem ex cauſa emption
ex teſtamento actione pretium conſe
poteſt. Si vero ex cauſa lucrativa, velut
donatione, vel ex alia ſimili cauſa, ag
non poteſt. nam traditum eſt duas lucr
vas cauſas in eundem hominem & eand
rem concurrere non poſſe. Hac ratione
ex duobus teſtamentis eadem res ei
debeatur: intereſt, utrum rem, an æſtim
tionem ex teſtamento conſequutus ſit. n
ſi rem habet, agere non poteſt, quia ha
eam ex cauſa lucrativa. ſi æſtimatione
agere poteſt.

7 ¶

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

¶ Ea quoque res, quæ in rerum natura
ſt, ſi modo futura eſt, recte legatur:
fructus, qui in illo fundo nati erunt,
od ex illa ancilla natum erit.

¶ Si eadem res duobus legata ſit, ſive
nctim, ſive disjunctim: ſi ambo per-
nt ad legatum, ſcinditur inter eos le-
: ſi alter deficiat (quia aut ſpreverit
m, aut vivo teſtatore deceſſerit, vel
uoquo modo defecerit) totum ad col-
rium pertinet. Conjunctim autem le-
, veluti ſi quis dicat, *Titio & Sejo ho-*
Stichum do lego. disjunctim ita, *Ti-*
minem Stichum do lego. Sejo hominem
m do lego. Sed & ſi expreſſerit eundem
nem Stichum, æque disjunctim lega-
ntelligitur.

¶ Si cui fundus alienus legatus ſit, &
proprietatem deducto uſufructu, &
uctus ad eum pervenerit, & poſtea ex
ento agat: recte eum agere, & fun-
etere, Iulianus ait: quia uſusfructus,
itione, ſervitutis locum obtinet. ſed
judicis continetur, ut deducto uſufru-
beat æſtimationem præſtari.

¶ Sed ſi rem legatarii quis ei legave-
utile eſt legatum: quia quod proprium
us, amplius ejus fieri non poteſt: & li-
enaverit eam, non debetur nec ipſa res,
ſtimatio ejus.

¶ Si quis rem ſuam quaſi alienam
rit: valet legatum. nam plus valet
in veritate eſt, quam quod in opinio-
ne,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ne. Sed & ſi legatarii eſſe putavit, val
conſtat: quia exitum voluntas defuncti
bere poteſt.

12 ¶ Si rem ſuam legaverit teſtator, p
eaque eam alienaverit: Celſus putat, ſi
adimendi animo vendidit, nihilominus
beri. Idemque divi Severus & Antoni
reſcripſerunt. Iidem reſcripſerunt eum,
poſt teſtamentum factum prædia, quæ le
ta erant, pignori dedit, ademiſſe lega
non videri: & ideo legatarium cum hær
[ejus] agere poſſe, ut prædia à creditore lu
tur. Si vero quis partem rei legatæ aliena
rit: pars, quæ non eſt alienata omnino
betur. pars autem alienata ita debetur
non adimendi animo alienata ſit.

13 ¶ Si quis debitori ſuo liberationem
gaverit, legatum utile eſt: & neque ab
debitore, neque ab hærede ejus poteſt ha
petere: neque ab alio, qui hæredis loco
Sed & poteſt à debitore conveniri, ut lib
eum. Poteſt etiam quis vel ad tempus ju
re, ne hæres petat.

14 ¶ Ex contrario, ſi debitor credi
ſuo quod debet legaverit: inutile eſt le
tum, ſi nihil plus eſt in legato, quam in
bito: quia nihil amplius per legatum ha
Quod ſi in diem, vel ſub conditione de
tum ei pure legaverit: utile eſt lega
propter repræſentationem. Quod ſi vivo
ſtatore dies venerit, vel conditio extite
Papinianus ſcripſit, utile eſſe nihilomi
legatum: quia ſemel conſtitit. quod &

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

...t. Non enim placuit ſententia exiſti-
...rum, extinctum eſſe legatum, quia in
...uſam pervenerit, à qua incipere non

...¶ Sed ſi uxori maritus dotem legave-
...let legatum: quia plenius eſt lega-
...quam de dote actio. Sed ſi, quam non
... dotem, legaverit: divi Severus &
...nus reſcripſerunt, ſi quidem ſimpli-
...gaverit, inutile eſſe legatum: ſi vero
...ecunia, vel certum corpus, aut in-
...nta dotis in relegando demonſtrata
...alere legatum.

...¶ Si res legata ſine facto hæredis per-
...legatario decedit. Et ſi ſervus alie-
...gatus ſine facto hæredis manumiſſus
... non tenetur hæres. Si vero hæredis
...legatus ſit, & ipſe eum manumiſe-
...neri ipſum Iulianus ſcripſit. nec in-
... ſciverit, an ignoraverit à ſe lega-
...è. Sed & ſi alii donaverit ſervum, &
... donatus eſt, eum manumiſerit: te-
...æres quamvis ignoraverit à ſe eum le-
...eſſe.

...¶ Si quis ancillas cum ſuis natis lega-
...tiam ſi ancillæ mortuæ fuerint, par-
...to cedunt. Idem eſt, & ſi ordinarii
...um vicariis legati fuerint: quia licet
... ſint ordinarii, tamen vicarii legato
... Sed ſi ſervus fuerit cum peculio le-
...mortuo ſervo, vel manumiſſo, vel
..., peculii legatum extinguitur. Idem
...undus inſtructus, vel cum inſtrumen-

to legatus fuerit. Nam fundo alienato, &
inſtrumenti legatum extinguitur.

18 ¶ Si grex legatus fuerit: & poſtea a
unam ovem pervenerit: quod ſuperfuerit
vindicari poteſt. Grege autem legato, etiam
eas oves, quæ poſt teſtamentum factum gre
gi adjiciuntur, legato cedere, Iulianus ai
Eſt autem gregis unum corpus ex diſtantibu
capitibus, ſicut ædium unum corpus eſt e
cohærentibus lapidibus.

19 ¶ Ædibus denique legatis, columna
& marmora, quæ poſt teſtamentum factu
adjecta ſunt, legato [dicimus] cedere.

20 ¶ Si peculium legatum fuerit: ſin
dubio, quicquid peculio accedit, vel dec
dit vivo teſtatore, legatarii lucro vel damn
eſt. Quod ſi poſt mortem teſtatoris ante a
itam hæreditatem [aliquid] ſervus adqu
ſierit: Iulianus ait, ſi quidem ipſi manumiſ
peculium legatum fuerit: omne, quod an
aditam hæreditatem adquiſitum eſt, legat
rio cedere, quia hujuſmodi legati dies
adita hæreditate cedit, ſed ſi extraneo pec
lium legatum fuerit: non cedere ea legat
niſi ex rebus peculiaribus auctum fuerit
culium. Peculium autem, niſi legatum fu
rit, manumiſſo non debetur: quamvis ſi
vus manumiſerit, ſufficit, ſi non adimat
& ita divi Severus & Antoninus reſcrip
runt. Iidem reſcripſerunt, peculio legat
non videri id relictum, ut petitionem hab
pecuniæ, quam in rationes dominicas i
penderit. Iidem reſcripſerunt, peculium

c

...gatum, cum rationibus redditis liber
...ſſus eſt, & ex eo reliqua inferre.

¶ Tam autem corporales res legari
...t, quam incorporales: & ideo quod
...cto debetur, poteſt alicui legari, ut a-
...s ſuas hæres legatario præſtet: niſi ex-
...vivus teſtator pecuniam. nam hoc ca-
...tum extinguitur. Sed & tale legatum
... *damnas eſto hæres meus domum illius*
..., vel, *illum ære alieno liberare.*

¶ Si generaliter ſervus vel res alia le-
...: electio legatarii eſt, niſi aliud teſta-
...erit.

¶ Optionis legatum, [id eſt,] ubi
...r ex ſervis ſuis, vel aliis rebus optare
...rium juſſerat, habebat olim in ſe con-
...em: & ideo niſi ipſe legatarius vivus
...t, ad hæredem legatum non tranſ-
...bat: ſed ex conſtitutione noſtra &
...n meliorem ſtatum reformatum eſt:
... eſt licentia hæredi legatarii optare
...m,] licet vivus legatarius hoc non
... Et diligentiore tractatu habito,
...: in noſtra conſtitutione additum eſt:
...lures legatarii extiterint, quibus o-
...elicta eſt, & diſſentiant in corpore e-
...o: ſive unius legatarii plures hære-
...nt,] & inter ſe circa optandum diſ-
...nt alio aliud corpus eligere cupiente,
...eat legatum (quod plerique pruden-
...ontra benevolentiam introducebant)
...am eſſe hujus optionis judicem,
...e hoc eſſe dirimendum, ut ad quem

ſors venerit, illius ſententia in optione pra
cellat.

24 ¶ Legari autem illis ſolum poteſt
cum quibus teſtamenti factio eſt.

25 ¶ Incertis vero perſonis neque lega
ta, neque fideicommiſſa olim relinqui con
ceſſum erat. Nam ne miles quidem incert
perſonæ poterat relinquere, ut divus Ha
drianus reſcripſit. Incerta autem perſona v
debatur, quam incerta opinione animo ſu
teſtator ſubjiciebat: veluti ſi quis ita dicat
*quicunque filio meo filiam ſuam in matrim
nium dederit, ei hæres meus illum fundum d
to.* Illud quoque, quod iis relinquebatu
qui poſt teſtamentum ſcriptum primi con
ſules deſignati eſſent: æque incertæ perſon
legari videbatur. & denique multæ aliæ hu
juſmodi ſpecies ſunt. Libertas quoque in
certæ perſonæ non videbatur poſſe dari, qu
placebat nominatim ſervos liberari. Sub ce
ta vero demonſtratione, id eſt, ex certis pe
ſonis incertæ perſonæ recte legabatur: ve
uti, *ex cognatis meis, qui nunc ſunt, ſi qu
filiam meam uxorem duxerit, ei hæres me
illam rem dato.* Incertis autem perſonis le
gata vel fideicommiſſa relicta, & per erro
rem ſoluta, repeti non poſſe, ſacris conſt
tutionibus cautum erat.

26 ¶ Poſthumo quoque alieno inutilit
[antea] legabatur. Eſt autem alienus poſ
humus, qui natus inter ſuos, hæres teſtato
futurus non eſt. Ideoque ex emancipato fil
conceptus nepos, extraneus erat poſthumu
avo.

27 ¶ Se

27 ¶ Sed nec hujuſmodi ſpecies penitus ſine juſta emendatione relicta. quum in noſtro Codice conſtitutio poſita ſit, per quam & huic parti medemur, non ſolum in hæreditatibus, ſed etiam in legatis & fideicommiſſis: quod evidenter ex ipſius conſtitutionis lectione clareſcit. Tutor autem nec per noſtram conſtitutionem incertus dari debet: quia certo judicio debet quis pro tutela ſuæ poſteritati cavere.

28 ¶ Poſthumus autem alienus hæres inſtitui & ante poterat, & nunc poteſt. niſi in utero ejus ſit, quæ jure noſtro uxor eſſe non poteſt.

29 ¶ Si quidem in nomine, cognomine, prænomine, [agnomine] legatarii teſtator erraverit: cum de perſona conſtat, nihilominus valet legatum. Idemque in hæredibus ſervatur, & recte. Nomina enim, ſignificandorum hominum gratia reperta ſunt: qui ſi alio quolibet modo intelligantur, nihil intereſt.

30 ¶ Huic proxima eſt illa juris regula, falſa demonſtratione legatum non perimi: veluti ſi quis ita legaverit, *Stichum ſervum meum vernam do lego*: licet enim non verna, ſed emptus ſit: ſi tamen de ſervo conſtat, utile eſt legatum. Et convenienter, ſi ita demonſtraverit. *Stichum ſervum, quem à Sejo emi*, ſitque ab alio emptus; utile eſt legatum, ſi de ſervo conſtat.

31 ¶ Longe magis legato falſa cauſſa adjecta non nocet; veluti cum quis ita di-

xerit: *Titio, quia me abſente negotia*
curavit, Stichum do lego: vel ita, *Ti*
quia patrocinio ejus capitali crimine liber
ſum, Stichum do lego. Licet enim neque ne-
gotia teſtatoris unquam geſſerit Titius, ne-
que patrocinio ejus liberatus ſit, legatum
tamen valet. Sed ſi conditionaliter enun-
ciata fuerit cauſa: aliud juris eſt, veluti
modo, *Titio, ſi negotia mea curaverit, fun-*
dum [meum] do lego.

32 ¶ An ſervo hæredis recte legem
quæritur. & conſtat pure inutiliter leg
nec quicquam proficere, ſi vivo teſtatore
poteſtate hæredis exierit: quia **quod inuti**
foret legatum, ſi ſtatim poſt factum teſta-
mentum deceſſiſſet teſtator, hoc non de
ideo valere, quia diutius teſtator vixit.
Sub conditione vero recte legatur [ſervo
ut requiramus, an quo tempore dies legati
cedit, in poteſtate hæredis non ſit.

33 ¶ Ex diverſo, **hærede inſtituto ſervo,**
quin domino recte etiam ſine conditione le-
getur, non dubitatur. Nam etſi ſtatim poſt
factum teſtamentum deceſſerit teſtator: non
tamen apud eum, qui hæres ſit, dies legati
cedere intelligitur: cum hæreditas à legato
ſeparata ſit: & poſſit per eum ſervum alius
hæres effici; ſi prius, quam juſſu domini ad-
eat, in alterius poteſtatem tranſlatus ſit: vel
manumiſſus ipſe hæres efficitur; quibus ca-
ſibus utile eſt legatum: quod ſi in eadem
cauſa permanſerit, & juſſu legatarii adierit,
evaneſcit legatum.

34 ¶ Ante hæredis inſtitutionem inuti-
r antea legabatur: ſcilicet quia teſtamen-
vim ex inſtitutione hæredis accipiunt, &
id veluti caput atque fundamentum in-
ligitur totius teſtamenti hæredis inſtitu-
. Pari ratione nec libertas ante hæredis
itutionem dari poterat. Sed quia inci-
eſſe putavimus, ſcripturæ ordinem qui-
n ſequi (quod & ipſi antiquitati vitupe-
dum fuerat viſum) ſperni autem teſtato-
voluntatem: per noſtram conſtitutionem
hoc vitium emendavimus: ut liceat &
e hæredis inſtitutionem, & inter medias
redum inſtitutiones legatum relinquere,
multo magis libertatem, cujus uſus favo-
bilior eſt.

35 ¶ Poſt mortem quoque hæredis aut le-
arii ſimili modo inutiliter legabatur: vel-
ſi quis ita dicat, *cum hæres meus mortuus
erit, do lego*. Item, *pridie quam hæres aut
atarius morietur*. Sed ſimili modo & hoc
reximus, firmitatem hujuſmodi legatis
fideicommiſſorum ſimilitudinem præſtan-
ne in hoc caſu deterior cauſa legatorum,
am fideicommiſſorum inveniatur.

36 ¶ Pœnæ quoque nomine inutiliter
ntea] legabatur & adimebatur, vel trans-
rebatur. Pœnæ autem nomine legari vi-
tur, quod coërcendi hæredis cauſa relin-
itur, quo magis aliquid faciat, aut non
ciat: veluti ſi quis ita ſcripſerit: *hæres meus
filiam ſuam in matrimonium Titio colloca-
erit*: vel ex diverſo, *ſi non collocaverit, da-*

to decem aureos Sejo: aut ſi ita ſcripſerit, *hæres meus ſi ſervum Stichum alienaverit:* v ex diverſo, *ſi non alienaverit, Titio decem aureos dato.* Et in tantum hæc regula obſervabatur, ut quam plurimis principalibus conſtitutionibus ſignificaretur, nec principem agnoſcere, quod ei pœnæ nomine legatum ſit. nec ex militis quidem teſtamento talia legata valebant, quamvis aliæ militum voluntates in ordinandis teſtamentis valde obſervabantur. quin etiam nec libertates pœnæ nomine dari poſſe placebat. eo amplius nec hæredem pœnæ nomine adjici poſſe, Sabinus exiſtimabat: veluti ſi quis ita dicat, *Titius hæres eſto, ſi Titius filiam ſuam in matrimonium Sejo collocaverit, Sejus quoque hæres eſto.* Nihil enim intererat, qua ratione Titius coërceretur, utrum legati datione, an cohæredis adjectione. Sed hujuſmodi ſcrupuloſitas nobis non placuit: & generaliter ea, quæ relinquuntur, licet pœnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium tranſlata: nihil diſtare à cæteris legatis conſtituimus, vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo: exceptis videlicet iis, quæ impoſſibilia ſunt, vel legibus interdicta, aut alias probroſa. Hujuſmodi enim teſtamentorum diſpoſitiones valere, ſecta meorum temporum non patitur.

D

DE ADEMPTIONE legatorum.

Titvlvs XXI.

Demptio legatorum (ſive eodem teſta-
mento adimantur, ſive codicillis) firma
ſed & ſive contrariis verbis fiat adem-
: veluti ſi quis ita quid legaverit, *do lego*:
adimatur, *non do, non lego*: ſive non con-
iis: ſed & aliis quibuſcunque verbis.
¶ Transferri quoque legatum ab alio
alium poteſt: veluti ſi quis ita dixerit,
minem Stichum, quem Titio legavi, Sejo
lego: ſive in eodem teſtamento, ſive in co-
illis hoc fecerit. quo caſu ſimul [&] Ti-
adimi videtur, & Sejo dari.

E LEGE FALCIDIA.

Titvlvs XXII.

Vpereſt, ut de lege Falcidia diſpiciamus,
qua modus noviſſime legatis impoſitus
. Cum enim olim lege duodecim tabu-
um libera erat legandi poteſtas, ut li-
ret vel totum patrimonium legatis eroga-
(quippe [cum] ea lege ita cautum eſ-
: *uti quiſque legaſſet ſuæ rei, ita jus eſto*)
ſum eſt hanc legandi licentiam coarctare:
que ipſorum teſtatorum gratia proviſum
, ob id, quod plerumque inteſtati morie-
ntur, recuſantibus ſcriptis hæredibus pro
ullo aut minimo lucro hæreditates adire.

Et cum ſuper hoc tam lex Furia, quam Voconia latæ ſunt, quarum neutra ſuffici ad rei conſummationem videbatur: novi me lata eſt lex Falcidia, qua cavetur, plus legare liceat, quam dodrantem to rum bonorum: id eſt, ut ſive unus hæres ſtitutus ſit, ſive plures, apud eum eoſve p quarta remaneat.

2 ¶ Et cum quæſitum eſſet, duobus h redibus inſtitutis (veluti Titio & Sejo) ſi tii pars, aut tota exhauſta ſit legatis, quæ minatim ab eo data ſunt, aut ſupra mod onerata: à Sejo vero aut nulla relicta ſint gata, aut quæ partem ejus duntaxat in p tem dimidiam minuant: an quia is qu tam partem totius hæreditatis aut ampl habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo r cta ſunt, retinere liceat, ut quartam part ſuæ partis ſalvam habeat: placuit poſſe re nere. etenim in ſingulis hæredibus ratio gis Falcidiæ ponenda eſt.

3 ¶ Quantitas autem patrimonii, quam ratio legis Falcidiæ redigitur, mor tempore ſpectatur. Itaque (verbi gratia is, qui centum aureorum patrimonium bonis habeat, centum aureos legaverit: n hil legatariis prodeſt, ſi ante aditam hære tatem per ſervos hæreditarios, aut ex pa ancillarum hæreditariarum, aut ex fœtu p corum tantum acceſſerit hæreditati, ut ce tum [aureis] legatorum nomine erogatis h res quartam partem hæreditatis habitur ſit: ſed neceſſe eſt, ut nihilominus quar

pa

legatis detrahatur. Ex diverſo, ſi ſeptuagintaquinque legaverit, & ante aditam hæreditatem in tantum decreverint bona (incendiis forte, aut naufragiis, aut morte ſervorum) ut non amplius, quam ſeptuagintaquinque [aureorum ſubſtantia,] vel etiam minus relinquatur: ſolida legata debentur: nec ea res damnoſa eſt hæredi, cui liberum eſt non adire hæreditatem: quæ res efficit, ut ſit neceſſe legatariis, ne deſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum hærede in portione paciſci.

¶ Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur æs alienum: item funeris impenſa, & pretia ſervorum manumiſſorum: tunc demum in reliquo ita ratio habetur, ut ex eo quarta pars apud hæredem remaneat, tres vero partes inter legatarios distribuantur: pro rata ſcilicet portione eius quod cuique eorum legatum fuerit. Itaque ſi fingamus quadringentos aureos legatos eſſe, & patrimonii quantitatem, ex qua legata erogari oportet, quadringentorum eſſe, quarta pars legatariis ſingulis debet detrahi. Quod ſi trecentos quinquaginta legatos fingamus: octava debet detrahi. Quod ſi quingentos legaverit: initio quinta, deinde quarta detrahi debet. Ante enim detrahendum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt, deinde quod ex bonis apud hæredem remanere oportet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

DE FIDEICOMMISSARII Hæreditatibus: [& ad ſenatuſcon-ſultum Trebellianum]

TITVLVS XXIII.

NVnc tranſeamus ad fideicommiſſa. ſ prius eſt, ut de hæreditatibus fideicoı miſſariis videamus.

1 ¶ Sciendum itaque eſt, omnia fid commiſſa primis temporibus infirma fuiſ quia nemo invitus cogebatur præſtare id, quo rogatus erat. Quibus enim non potera hæreditatem, vel legata relinquere, ſi reli quebant, fidei committebant eorum, qui c pere ex teſtamento poterant [hæreditatem Et ideo fideicommiſſa appellata ſunt, qu nullo vinculo juris, ſed tantum pudore e rum, qui rogabantur, continebantur. Poſt divus Auguſtus primus, ſemel iterumq gratia perſonarum motus, vel quia per ipſi ſalutem rogatus quis diceretur, aut ob in gnem quorundam perfidiam, juſſit conſu bus auctoritatem ſuam interponere. Qu quia juſtum videbatur, & populare era paulatim converſum eſt in aſſiduam juriſ ctionem: tantuſque eorum favor factus e ut paulatim etiam prætor proprius crearetu qui de fideicommiſſis jus diceret, quem fide commiſſarium appellabant.

2 ¶ In primis igitur ſciendum eſt, op eſſe, ut aliquis recto jure teſtamento, h res inſtituatur: ejuſque fidei committatur, ea

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

hæreditatem alii reſtituat. alioqui in-
ſt teſtamentum, in quo nemo hæres
tur. Cum igitur aliquis ſcripſerit,
Titius hæres eſto: poteſt adjicere, *rogo*
Titi, ut cum primum poteris hæredi-
neam adire, eam Cajo Sejo reddas reſti-
Poteſt autem quiſque & de parte reſti-
hæredem rogare Et liberum eſt, vel
-vel ſub conditione relinquere fidei-
iſſum, vel ex certo die.

¶ Reſtituta autem hæreditate, is qui-
qui reſtituit, nihilominus hæres per-
: is vero, qui recipit hæreditatem, a-
ndo hæredis, aliquando legatarii loco
ur.

¶ Et Neronis quidem temporibus, re-
Maximo & Annæo Seneca conſulibus,
ſconſultum factum eſt: quo cautum
t ſi hæreditas ex fideicommiſſi cauſa re-
a ſit: omnes actiones, quæ jure civili
li, & in hæredem competerent, ei, &
n darentur, cui ex fideicommiſſo reſti-
eſſet hæreditas. Poſt quod ſenatuſcon-
n prætor utiles actiones ei, & in eum,
cipit hæreditatem, quaſi hæredi, & in
dem dare cœpit.

¶ Sed quia hæredes ſcripti, cum aut
n hæreditatem, aut pene totam plerun-
eſtituere rogabantur, adire hæreditatem
llum vel minimum lucrum recuſabant,
e ob id extinguebantur fideicommiſſa:
a Veſpaſiani Auguſti temporibus, Pe-
& Puſione conſulibus, ſenatus cenſuit:

ut

ut ei, qui rogatus eſſet hæreditatem reſti[illegible]re, perinde liceret quartam partem retin[illegible] atque ex lege Falcidia ex legatis retinere [illegible]ceditur. Ex ſingulis quoque rebus, quæ p[illegible] deicommiſſum relinquuntur, eadem rete[illegible] permiſſa eſt. Poſt quod ſenatuſconſultum [illegible] hæres onera hæreditaria ſuſtinebat. Ille [illegible]tem, qui ex fideicommiſſo recipiebat [illegible]tem hæreditatis, legatarii partiarii loc[illegible]rat, id eſt, ejus legatarii, cui pars bono[illegible] legabatur; quæ ſpecies legati, partitio[illegible]cabatur: quia cum hærede legatarius [illegible]tiebatur hæreditatem. Vnde quæ ſole[illegible] ſtipulationes inter hæredem & partiarium [illegible]gatarium interponi: eædem interponeb[illegible]tur inter eum, qui ex fideicommiſſo rec[illegible] hæreditatem & hæredem, id eſt, ut luc[illegible] & damnum hæreditarium pro rata parte[illegible]ter eos commune eſſet.

6 ¶ Ergo ſiquidem non plus, quam [illegible]drantem hæreditatis ſcriptus hæres roga[illegible] ſit reſtituere: tunc ex Trebelliano ſena[illegible] conſulto reſtituebatur hæreditas, & in[illegible]trumque actiones hæreditariæ pro rata p[illegible] dabantur: in hæredem quidem jure civ[illegible] in eum vero, qui recipiebat hæreditatem, [illegible] ſenatuſconſulto Trebelliano tanquam in h[illegible]redem. At ſi plus, quam dodrantem, vel eti[illegible] totam hæreditatem reſtituere rogatus eſſ[illegible] locus erat Pegaſiano ſenatuſconſulto: & h[illegible]res, qui ſemel adierat hæreditatem (ſi mo[illegible] ſua voluntate adierat) ſive retinuerat qu[illegible]tem partem, ſive retinere noluerat: i[illegible]

ti-

iverſa onera hæreditaria ſuſtinebat. Sed
erta quidem retenta, quaſi partis & pro
te ſtipulationes interponebantur, tan-
om inter partiarium legatarium & hære-
n. ſi vero totam hæreditatem reſtitue-
: emptæ & venditæ hæreditatis ſtipula-
nes interponebantur. Sed ſi recuſabat
ptus hæres adire hæreditatem; ob id,
d diceret eam ſibi ſuſpectam eſſe quaſi
nnoſam: cavebatur Pegaſiano ſenatuſ-
ſulto, ut deſiderante eo, cui reſtituere
atus eſſet, juſſu prætoris adiret, & reſti-
ret hæreditatem: perindeque ei & in
n, qui reciperet hæreditatem, actiones
entur, ac juris eſt ex Trebelliano ſenatuſ-
ſulto. quo caſu nullis ſtipulationibus eſt
s: quia ſimul & huic, qui reſtituit, ſe-
itas datur; & actiones hæreditariæ ei &
um transferuntur, qui recipit hæredita-
, utroque ſenatuſconſulto in hac ſpecie
currente.

7 ¶ Sed quia ſtipulationes ex ſenatuſcon-
to Pegaſiano deſcendentes, & ipſi antiqui-
i diſplicuerunt, & quibuſdam caſibus ca-
oſas eas homo excelſi ingenii Papinianus
pellat, & nobis in legibus magis ſimplici-
quam difficultas placet: ideo omnibus
bis ſuggeſtis tam ſimilitudinibus, quam
ferentiis utriuſque ſenatuſconſulti: pla-
t, exploſo ſenatuſconſulto Pegaſiano,
od poſtea ſupervenit, omnem auctorita-
n Trebelliano ſenatuſconſulto præſtare,
ex eo fideicommiſſariæ hæreditates reſti-
tuan-

tuantur: ſive habeat hæres ex volunta
ſtatoris quartam, ſive plus, ſive minus
nihil penitus: ut tunc, quando vel nih
minus quarta apud eum remanet, lic
vel quartam, vel quod deeſt, ex noſtr
ctoritate retinere, vel repetere ſolutum
ſi ex Trebelliano ſenatuſconſulto: pr
portione actionibus, tam in hæredem,
in fideicommiſſarium competentibus.
totam hæreditatem ſponte reſtituerit:
hæreditariæ actiones fideicommiſſario,
verſus eum competant. Sed etiam id,
præcipuum Pegaſiam ſenatuſconſulti
ut quando recuſaret hæres ſcriptus ſibi
hæreditatem adire, neceſſitas ei impon
totam hæreditatem volenti fideicomm
reſtituere, & omnes ad eum & contra
transferre actiones: & hoc tranſpoſuim
ſenatuſconſultum Trebellianum, ut e
ſolo neceſſitas hæredi imponatur, ſi ip
lente adire, fideicommiſſarius deſider
ſtitui ſibi hæreditatem, nullo nec damn
commodo apud hæredem remanente.

8 ¶ Nihil autem intereſt, utrum a
ex aſſe hæres inſtitutus, aut totam hær
tem, aut pro parte reſtituere rogatu
ex parte hæres inſtitutus, aut totam
partem, aut partem partis reſtituere
tur. Nam & hoc caſu eadem obſervari
cipimus, quæ in totius hæreditatis re
tione diximus.

9 ¶ Si quis una aliqua re deducta
præcepta, quæ quartam continet (velut

vel alia re) rogatus ſit reſtituere hære-
ditatem: ſimili modo ex Trebelliano ſena-
tuſconſulto reſtitutio fiet, perinde ac ſi quar-
ta parte retenta rogatus eſſet reliquam hæ-
reditatem reſtituere. ſed illud intereſt, quod
altero caſu, id eſt, cum deducta, ſive præ-
cepta aliqua re, reſtituitur hæreditas: in ſoli-
dum ex eo ſenatuſconſulto actiones trans-
feruntur: & res, quæ remanet apud hære-
dem, ſine ullo onere hæreditario apud eum
remanet, quaſi ex legato ei adquiſita. altero
caſu, id eſt, cum quarta parte reten-
ta rogatus eſt hæres reſtituere hæreditatem,
reſtituit: ſcinduntur actiones, & pro do-
drante quidem transferuntur ad fideicom-
miſſarium, pro quadrante remanent apud
hæredem. Quinetiam licet una re aliqua de-
ducta, aut præcepta, reſtituere aliquis hære-
ditatem rogatus ſit, in qua maxima pars hæ-
reditatis contineatur: æque in ſolidum tranſ-
feruntur actiones: & ſecum deliberare debet
is cui reſtituitur hæreditas, an expediat ſibi
reſtitui. Eadem ſcilicet interveniunt, & ſi
duabus pluribuſve deductis præceptiſve re-
bus, reſtituere hæreditatem rogatus ſit. Sed
& ſi certa ſumma deducta præceptave, quæ
quartam vel etiam maximam partem hære-
ditatis continet, rogatus ſit aliquis hæredi-
tatem reſtituere: idem juris eſt. Quæ [au-
tem] diximus de eo, qui ex aſſe inſtitutus eſt:
eadem transferimus & ad eum, qui ex parte
hæres ſcriptus eſt.

¶ Præterea inteſtatus quoque moritu-
rus,

rus, poteſt rogare eum, ad quem bona ſ
vel legitimo jure, vel honorario perti
intelligit: ut hæreditatem ſuam totam,
temve ejus, aut rem aliquam (veluti
dum, hominem, pecuniam) alicui r
tuat: cum alioqui legata, niſi ex teſtame
non valeant.

11 ¶ Eum quoque, cui aliquid reſtitui
poteſt rogare, ut id rurſum alii aut tot
aut partem, vel etiam aliquid aliud reſtit

12 ¶ Et quia prima fideicommiſſo
cunabula à fide hæredum pendent, &
nomen, quam ſubſtantiam acceperunt:
divus Auguſtus ad neceſſitatem juris ea
traxit. Nuper & nos eundem principem
perare contendentes, ex facto, quod Tr
nianus vir excellentiſſimus ex quæſtore
palatii ſuggeſſit, conſtitutionem fecimus
quam diſpoſuimus, ſi teſtator fidei hær
ſui commiſit, ut vel hæreditatem, vel
ciale fideicommiſſum reſtituat, & neque
ſcriptura, neque ex quinque teſtium nu
ro (qui in fideicommiſſis legitimus eſſe
ſcitur) poſſit res manifeſtari, ſed vel pau
res, quam quinque, vel nemo penitus t
intervenerit: tunc ſive pater hæredis,
alius, quicunque ſit, qui fidem hæredis
gerit, & ab eo reſtitui aliquid voluerit
hæres perfidia tentus adimplere fidem r
ſat, negando rem ita eſſe ſubſequutam,
deicommiſſarius jusjurandum ei detule
cum prius ipſe de calumnia juraverit. ne
ſe eum habere vel jusjurandum ſubire, q

l tale à teſtatore audiverit, vel recuſan-
e ad fideicommiſſi vel univerſalis, vel
ialis ſolutionem coarctari, ne depereat
ma voluntas teſtatoris fidei hæredis com-
ſſa. Eadem obſervari cenſuimus, & ſi à
tario vel fideicommiſſario aliquid ſimi-
relictum ſit. Quod ſi is, à quo relictum
ur, [poſtquam negaverit,] confiteatur
em aliquid à ſe relictum eſſe, ſed ad le-
ubtilitatem recurrat, omnino ſolvere co-
us eſt.

SINGVLIS REBVS PER fideicommiſſum relictis.

TITVLVS XXIV.

teſt tamen quis etiam ſingulas res per
deicommiſſum relinquere: veluti fun-
, argentum, hominem, veſtem, [&] pe-
iam numeratam: & vel ipſum hæredem
re, ut alicui reſtituat, vel legatarium,
nvis à legatario legari non poſſit.

¶ Poteſt autem non ſolum proprias res
tor per fideicommiſſum relinquere: ſed
eredis, aut legatarii, aut fideicommiſ-
, aut cuiuſlibet alterius. Itaque & lega-
us & fideicommiſſarius non ſolum de ea
gari poteſt, ut eam alicui reſtituat, quæ
elicta ſit: ſed etiam de alia, ſive ipſius,
aliena ſit. Hoc ſolum obſervandum eſt,
lus quiſquam rogetur alicui reſtituere,
m ipſe ex teſtamento ceperit: nam quod
plius eſt, inutiliter relinquitur. Cum au-

tem aliena res per fideicommiſſum relinq
tur: neceſſe eſt ei, qui rogatus eſt, aut ipſ
redimere & præſtare, aut æſtimationem e
ſolvere.

2 ¶ Libertas quoque ſervo per fideico
miſſum dari poteſt, ut hæres eum roge
manumittere, vel legatarius, vel fideicom
ſarius, nec intereſt, utrum de ſuo prop
ſervo teſtator roget, an de eo, qui ipſius h
redis, aut legatarii, vel etiam extranei
Itaque & alienus ſervus redimi & manum
ti debet. Quod ſi dominus eum non vend
ſi modo nihil ex judicio ejus, qui reliq
libertatem, recepit: non ſtatim exting
tur fideicommiſſaria libertas, ſed differt
quia poſſit tempore procedente, ubicun
occaſio ſervi redimendi fuerit, præſtari
bertas. Qui autem ex fideicommiſſi ca
manumittitur, non teſtatoris fit libertus,
jam ſi teſtatoris ſervus ſit, ſed ejus; qui m
numittit. At is, qui directo ex teſtame
liber eſſe jubetur, ipſius teſtatoris liber
fit: qui etiam Orcinus appellatur. Nec a
ullus directo ex teſtamento libertatem ha
re poteſt, quam qui utroque tempore te
toris fuerit, & quo faceret teſtamentum
quo moreretur. Directa autem libertas t
dari videtur, cum non ab alio ſervum m
numitti rogat, ſed velut ex ſuo teſtament
bertatem ei competere vult.

3 ¶ Verba autem fideicommiſſorum
maxime in uſu habentur, *peto, rogo, v*
mando, fidei tuæ committo, quæ perinde

…firma ſunt, atque ſi omnia in unum …geſta eſſent.

…E CODICILLIS.

TITVLVS XXV.

…te Auguſti tempora conſtat codicillo…um jus in uſu non fuiſſe: ſed primus Lu… Lentulus, (ex cujus perſona etiam fidei…niſſa [eſſe] cœperunt) codicillos intro… Nam cum decederet in Africa, ſcri… codicillos teſtamento confirmatos, qui… ab Auguſto petiit per fideicommiſſum, ut …et aliquid. Et cum divus Auguſtus vo…tem ejus impleſſet: deinceps reliqui e… authoritatem ſecuti, fideicommiſſa præ…nt: & filia Lentuli legata, quæ jure non …bat, ſolvit. Dicitur autem Auguſtus con…ſſe ſapientes viros, interque eos Treba… quoque, cujus tunc authoritas maxima …, & quæſiſſe, an poſſet recipi hoc, nec …nans à juris ratione codicillorum uſus …: & Trebatium ſuaſiſſe Auguſto, quod …et utiliſſimum & neceſſarium hoc civi…ſſe, propter magnas & longas peregri…nes, quæ apud veteres fuiſſent: ubi ſi … teſtamentum facere non poſſet, tamen …cillos poſſet. Poſt quæ tempora, cum & … codicillos feciſſet: jam nemini du… erat, quin codicilli jure optimo admit…tur.

… ¶ Non tantum autem teſtamento facto …t quis codicillos facere, ſed [&] inte-

ſtatus quis decedens fideicommittere co
cillis poteſt. Sed cum ante teſtamentum
ctum codicilli facti erant: Papinianus a
non aliter vires habere, quam ſi ſpeciali p
ea voluntate confirmentur. Sed divi Seve
& Antoninus reſcripſerunt: ex iis codicill
qui teſtamentum præcedunt, poſſe fideico
miſſum peti: ſi appareat eum, qui teſtam
tum fecit, à voluntate, quam in codici
expreſſerat, non receſſiſſe.

2 ¶ Codicillis autem hæreditas ne
dari, neque adimi poteſt: ne confunda
jus teſtamentorum & codicillorum. & i
nec exhæredatio ſcribi. Directo autem ha
ditas codicillis neque dari, neque adimi
teſt: nam per fideicommiſſum hæreditas
dicillis jure relinquitur. Nec condition
hæredi inſtituto codicillis adjicere, ne
ſubſtituere directo [quis] poteſt.

3 ¶ Codicillos etiam plures quis fac
poteſt: & nullam ſolemnitatem ordinatio
deſiderant.

STITVTIONVM,
seu Elementorum,

IVSTINIANI,
ſacratiſſimi Principis,

LIBER TERTIVS.

HÆREDITATIBVS,
quæ ab inteſtato deferuntur.

TITVLVS I.

INteſtatus decedit, qui aut omnino teſtamentum non fecit: aut non jure fecit: aut id, quod fecerat, ruptum irritumve factum eſt, aut ſi ex eo nemo hæres extiterit.

¶ Inteſtatorum autem hæreditates ex duodecim tabularum, primum ad ſuos des pertinent.

¶ Sui autem hæredes exiſtimantur (ut a diximus) qui in poteſtate morientis nt: veluti filius filiave, nepos neptiſve io, pronepos proneptiſve ex nepote, ex nato prognatus prognatave. Nec interrum naturales ſint liberi, an adoptivi. us connumerari neceſſe eſt etiam eos, x legitimis quidem [nuptiis vel] matriiis non ſunt progeniti, curiis tamen cium datiſecundum divalium conſtituum, quæ ſuper his poſitæ ſunt, tenorem, edum] ſuorum jura nanciſcuntur. Nec-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

non eos, quos noſtræ amplexæ ſunt conſtitu-
tiones, per quas juſſimus, [ut] ſi quis mu-
rem in ſuo contubernio copulaverit, non
initio affectione maritali, eam tamen, cum
qua poterat habere conjugium, & ex ea
beros ſuſtulerit: poſtea vero affectione pro-
cedente, etiam nuptialia inſtrumenta
ea fecerit, & filios vel filias habuerit: non
lum eos liberos, qui poſt dotem editi ſi
juſtos & in poteſtate patris eſſe: ſed e
anteriores, qui & iis qui poſtea nati ſu
occaſionem legitimi nominis præſtiter
Quod obtinere cenſuimus, & ſi non pr
niti fuerint poſt dotale inſtrumentum co
ctum liberi, vel etiam nati ab hac luce
rint ſubtracti. Ita demum tamen nepos
ptiſve, pronepos proneptiſve, ſuorum
redum numero ſunt, ſi præcedens per
deſierit in poteſtate parentis eſſe: ſive m
id acciderit, ſive alia ratione, velut ema
patione. Nam ſi per id tempus, quo quis
ritur, filius in poteſtate ejus ſit: nepos e
ſuus hæres eſſe non poteſt. Idque & in c
ris deinceps liberorum perſonis dictum [
intelligimus. Poſthumi quoque, qui ſi
parente nati eſſent, in poteſtate [ejus] fu
forent, ſui hæredes ſunt.

3 ¶ Sui autem hæredes fiunt etiam ig
rantes, & licet furioſi ſint, hæredes po
exiſtere: quia quibus ex cauſis ignoran
nobis acquiritur: ex his cauſis & furioſi
quiri poteſt. Et ſtatim morte parentis
ſi continuatur dominium, & ideo nec tu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ctoritate opus eſt pupillis, cum etiam
orantibus acquiratur ſuis hæredibus hæ-
itas. nec curatoris aſſenſu acquiritur ſu-
o, ſed ipſo jure.

4 ¶ Interdum autem, licet in poteſtate
rentis] mortis tempore ſuus hæres non
rit, tamen ſuus hæres parenti efficitur:
uti [ſi] ab hoſtibus quis reverſus fuerit
t mortem patris [ſui.] jus enim poſtlimi-
i hoc facit.

5 ¶ Per contrarium [autem hoc] evenit,
licet quis in familia defuncti ſit mortis
npore, tamen ſuus hæres non fiat: veluti
oſt mortem ſuam pater judicatus fuerit
duellionis reus, ac per hoc memoria ejus
mnata fuerit. ſuum enim hæredem habe-
non poteſt, cum fiſcus ei ſuccedat. ſed
teſt dici ipſo [quidem] jure ſuum hæredem
e, ſed deſinere.

6 ¶ **Cum filius filiave, & ex altero filio
pos neptiſve exiſtunt, pariter ad hæredi-
tem [avi] vocantur: nec qui gradu proxi-
ior eſt, ulteriorem excludit.** Æquum enim
e videtur, nepotes nepteſque in patris ſui
cum ſuccedere. Pari ratione & ſi nepos
ptiſve ſit ex filio, & ex nepote pronepos
oneptiſve: ſimul vocantur. **Et quia pla-
uit nepotes nepteſve, item pronepotes pro-
pteſve in parentis ſui locum ſuccedere:
onveniens eſſe viſum eſt, non in capita, ſed
n ſtirpes hæreditatem dividi,** ut filius par-
em dimidiam hæreditatis habeat, & ex al-
ero filio duo pluresve nepotes alteram di-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

midiam. Item ſi ex duobus filiis nepotes ex ptesve exiſtant, ex altero unus forte aut duo, ex altero tres aut quatuor: ad unum aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel ad quatuor altera dimidia.

7 ¶ Cum autem quæritur, an quis ſuus hæres exiſtere poſſit: eo tempore quærendum eſt, quo certum eſt aliquem ſine teſtamento deceſſiſſe, quod accidit & deſtituto teſtamento. Hac ratione, ſi filius exhæredatus fuerit, & extraneus hæres inſtitutus, filio mortuo, poſtea certum fuerit hæredem inſtitutum ex teſtamento non fieri hæredem, aut quia noluit eſſe hæres, aut quia non potuit, nepos avo ſuus hæres exiſtet: quia quo tempore certum eſt inteſtatum deceſſiſſe patremfamilias, ſolus invenitur nepos, & hoc certum eſt.

8 ¶ Et licet poſt mortem avi natus ſit, tamen avo vivo conceptus, mortuo patre ejus, poſteaque deſerto avi teſtamento, ſuus hæres efficitur. Plane ſi & conceptus & natus fuerit poſt mortem avi: mortuo patre ſuo, deſertoque poſtea avi teſtamento, ſuus hæres avo non exiſtet: quia nullo jure cognationis patrem ſui patris attigit. ſed nec ille eſt inter liberos avi, quem filius emancipatus adoptavit. Hi autem, cum non ſunt (quantum ad hæreditatem) liberi: neque bonorum poſſeſſionem petere poſſunt quaſi proximi cognati. Hæc de ſuis hæredibus.

9 ¶ Emancipati autem liberi, jure civili nihil juris habent (neque enim ſui hæredes

ſt,

nt, qui in poteſtate parentis eſſe deſierunt) que ullo alio jure per legem duodecim tabularum vocantur. ſed prætor naturali æquitate motus, dat eis bonorum poſſeſſionem unde liberi, perinde ac ſi in poteſtate parentis tempore mortis fuiſſent: ſive ſoli ſint, ſive cum ſuis hæredibus concurrant. Itaque duobus liberis exiſtentibus, emancipato uno, eo qui tempore mortis in poteſtate fuerit: ne quidem is, qui in poteſtate fuit, ſolus jure civili hæres eſt, & ſolus ſuus hæres, ſed cum emancipatus beneficio prætoris in partem admittitur, evenit, ut ſuus hæres pro parte hæres fiat.

10 ¶ At hi, qui emancipati à parente in adoptionem ſe dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris quaſi liberi: ſi modo, cum is moreretur, in adoptiva familia fuerint. Nam vivo eo emancipati ab adoptivo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac ſi emancipati ab ipſo eſſent, nec unquam in adoptiva familia fuiſſent. Et convenienter, quod ad adoptivum patrem pertinet, extraneorum loco eſſe incipiunt. Poſt mortem vero naturalis patris emancipati ab adoptivo patre: & quantum ad hunc adoptivum patrem pertinet, æque extraneorum loco fiunt: & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nanciſcuntur. Quod ideo ſic placuit, quia iniquum erat eſſe in poteſtate patris adoptivi, ad quos bona naturalis patris pertineant, utrum ad liberos ejus, an ad adgnatos.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

11 ¶ Minus ergo juris habent adop[tivi] [filii] quam naturales. namque naturale[s e]mancipati, beneficio prætoris gradum l[ibe]rorum retinent, licet jure civili perdant: [ad]optivi vero emancipati & jure civili perd[unt] gradum liberorum, & à prætore non adm[it]tuntur, & recte. naturalia enim jura ci[vilis] ratio perimere non poteſt, nec quia deſin[unt] ſui hæredes eſſe, poſſunt deſinere filii fi[liæ]ve, aut nepotes nepteſve eſſe. adoptivi v[ero] emancipati, extraneorum loco incipiun[t] [eſ]ſe: quia jus nomenque filii filiæque, q[uod] per adoptionem conſequuti ſunt, alia ci[vili] ratione, i. e. emancipatione perdunt.

12 ¶ Eadem hæc obſervantur, & in [ea] bonorum poſſeſſione, quam contra tab[ulas] teſtamenti parentis liberis præteritis, id [eſt] neque hæredibus inſtitutis, neque ut opo[rtet] exhæredatis, prætor pollicetur. Nam [eos] quidem, qui in poteſtate mortis temp[ore] fuerint, & emancipatos, vocat prætor [ad] eandem bonorum poſſeſſionem: eos ve[ro] qui in adoptiva familia fuerint per hoc te[m]pus quo naturalis parens moreretur, repe[llit]. Item adoptivos liberos emancipatos ab a[do]ptivo patre, ſicut ab inteſtato, ita longe [ma]nus contra tabulas teſtamenti ad bona e[jus] [non] admittit: quia deſinunt [in] num[ero] liberorum [ejus] eſſe.

13 ¶ Admonendi tamen ſumus, eos, [qui] in adoptiva familia ſunt, quive poſt mort[em] naturalis parentis ab adoptivo patre em[an]cipati fuerint: inteſtato parente natu[rali]

m

rtuo, licet ea parte edicti, qua liberi ad
horum poſſeſſionem vocantur, non ad-
tantur, alia tamen parte vocari, ſcilicet
cognati defuncti vocantur. Ex qua parte
admittuntur, ſi neque ſui hæredes liberi,
ue emancipati obſtent, neque adgnatus
dem ullus interveniat. Ante enim prætor
ros vocat tam ſuos hæredes, quam eman-
atos, deinde legitimos hæredes, deinde
ximos cognatos.

14 ¶ Sed ea omnia antiquitati [quidem]
cuerunt: aliquam autem emendationem
oſtra conſtitutione acceperunt, quam ſu-
iis perſonis compoſuimus, quæ à patri-
ſuis naturalibus in adoptionem aliis
ntur. Invenimus etenim nonnullos caſus,
quibus filii & naturalium parentum ſuc-
ſionem propter adoptionem amittebant:
adoptione facile per emancipationem ſo-
a, ad neutrius patris ſucceſſionem voca-
ntur. Hoc ſolito more corrigentes, con-
utionem ſcripſimus, per quam defini-
is, quando parens naturalis filium ſuum
optandum alii dederit, integra omnia ju-
ita ſervari, atque ſi in patris naturalis po-
tate permanſiſſet, nec penitus adoptio
ſſet ſubſequuta: niſi in hoc tantummodo
ſu, ut poſſit ab inteſtato ad patris adopti-
venire ſucceſſionem. Teſtamento autem
eo facto: neque jure civili, neque præto-
, ex hæreditate ejus aliquid perſequi po-
t, neque contra tabulas bonorum poſſeſ-
ne agnita, neque inofficioſi querela inſti-
tuta:

tuta : cum nec neceſſitas patri adoptivo
ponatur, vel hæredem eum inſtituere,
exhæredatum eum facere, utpote nullo
culo naturali copulatum, neque ſi ex S
niano ſenatuſconſulto ex tribus maribus ad
rit adoptatus. Nam & in ejuſmodi caſu,
que quarta ei ſervatur, neque ulla actio
jus perſequutionem ei competit. Noſtra
tem conſtitutione exceptus eſt is, quem
rens naturalis adoptandum ſuſceperit. V
que enim jure tam naturali, quam legiti
in hanc perſonam concurrente: priſtina
tali adoptioni ſervamus, quemadmodu
paterfamilias ſeſe dederit adrogandum:
ſpecialiter & ſingulatim ex præfatæ conſt
tionis tenore poſſunt colligi.

15 ¶ Item vetuſtas ex maſculis prog
tos plus diligens, ſolos nepotes vel nep
qui [quæve] ex virili ſexu deſcendunt
ſuorum vocabant ſucceſſionem, & jure
gnatorum eos anteponebat: nepotes aut
qui ex filiabus nati ſunt, & pronepotes
neptibus, cognatorum loco connumera
poſt adgnatorum lineam eos vocabat tan
avi vel proavi materni, quam in aviæ
proaviæ, ſive paternæ, ſive maternæ ſuc
ſionem. Divi autem principes non paſſi
talem contra naturam injuriam ſine com
tenti emendatione relinquere: ſed cum
potis & pronepotis nomen commune ſi
triſque, tam qui ex maſculis, quam qu
fœminis deſcendunt: ideo eundem grad
& ordinem ſucceſſionis eis donaverunt.

mplius aliquid ſit eis, qui non ſolum na-
e, ſed etiam veteris juris ſuffragiis mu-
ntur: portionem nepotum, vel neptum,
deinceps (de quibus ſupra diximus) pau-
ninuendam eſſe exiſtimaverunt: ut mi-
tertia parte acciperent, quam mater eo-
, vel avia fuerat acceptura, vel pater eo-
, vel avus paternus, ſive maternus, quan-
œmina mortua ſit, cujus de hæreditate
ur: iiſque (licet ſoli ſint) adeuntibus, ad-
tos minime vocabant. Et quemadmodum
duodecim tabularum filio mortuo nepo-
vel neptes, pronepotes vel proneptes in
um patris ſui ad ſucceſſionem avi ſui vo-
: ita & principalis diſpoſitio in locum
tris ſuæ vel aviæ, eos cum jam deſignata
tis tertiæ deminutione vocat.

16 ¶ Sed nos, cum adhuc dubitatio ma-
et inter adgnatos & memoratos nepo-
, quartam partem ſubſtantiæ defuncti ad-
atis ſibi vindicantibus ex cujuſdam con-
utionis auctoritate: memoratam quidem
nſtitutionem à noſtro Codice ſegregavi-
s, neque inſeri eam ex Theodoſiano Co-
e in eo conceſſimus. Noſtra autem con-
utione promulgata, toti juri ejus deroga-
m eſt: & ſanximus, talibus nepotibus ex
a, vel pronepotibus ex nepte, & dein-
s, ſuperſtitibus, adgnatos nullam partem
rtui ſucceſſionis ſibi vindicare: ne hi, qui
tranſverſa linea veniunt, potiores iis ha-
antur, qui recto jure deſcendunt. Quam
nſtitutionem noſtram obtinere ſecundum

ſui

ſui vigorem & tempora, & nunc ſanci
ita tamen, ut quemadmodum inter fili
nepotes ex filio antiquitas ſtatuit, non i
pita, ſed in ſtirpes dividi hæreditatem:
liter nos inter filios & nepotes ex filia, d
butionem fieri jubeamus, vel inter omne
potes & neptes, & inter pronepotes &
neptes, & alias deinceps perſonas: ut
que progenies, matris vel patris, avi
avi, portionem ſine ulla deminutione c
quatur: ut ſi forte unus vel duo ex una p
ex altera tres aut quatuor exſtent: unu
duo dimidiam, alteri tres aut quatuor e
ram dimidiam hæreditatis habeant.

DE LEGITIMA ADGNATORUM ſucceſſione.

TITULUS II.

SI nemo ſuus hæres, vel eorum, quos
ter ſuos hæredes prætor, vel conſtitu
nes vocant, exiſtat, qui ſucceſſionem
quo modo amplectatur: tunc ex lege
decim tabularum ad adgnatum proxim
pertinet hæreditas.

1 ¶ Sunt autem adgnati (ut primo
que libro tradidimus) cognati per v
ſexus perſonas cognatione conjuncti,
à patre connati. Itaque [ex] eodem p
nati fratres, adgnati ſibi ſunt, qui & con
guinei vocantur: nec requiritur, an e
eandem matrem habuerint. Item pat
fratris filio, & invicem is illi adgnatus

em numero ſunt fratres patrueles, id eſt,
ex duobus fratribus procreati ſunt, qui
m conſobrini vocantur. Qua ratione et-
ad plures gradus adgnationis pervenire
erimus. Ii etiam, qui poſt mortem patris
cuntur, jura conſanguinitatis nanciſcun-
Non tamen omnibus ſimul adgnatis
lex hæreditatem: ſed iis, qui tunc proxi-
ores gradu ſunt, cum certum eſſe cœperit
uem inteſtatum deceſſiſſe.

¶ Per adoptionem quoque adgnationis
conſiſtit: veluti inter filios naturales, &
, quos pater eorum adoptavit. Nec du-
m eſt, quin improprie conſanguinei ap-
lentur. Item ſi quis ex cæteris adgnatis
s,] veluti frater, aut patruus, aut deni-
is, qui longiore gradu eſt, adoptaverit
uem: adgnatus inter ſuos hæredes eſſe
n dubitatur.

3 ¶ Cæterum inter maſculos quidem ad-
tionis jure hæreditas, etiam ſi longiſſimo
du ſint, ultro citroque capitur. Quod ad
minas vero attinet; ita placebat, ut ipſæ
nſanguinitatis jure tantum capiant hære-
atem, ſi ſorores ſint: ulterius non capiant.
ſculi autem ad earum hæreditates (etiam
ongiſſimo gradu ſint) admittantur. Qua
cauſa fratris tui, aut patrui tui filiæ, vel
itæ tuæ hæreditas ad te pertinebat: tua
o ad illas non pertinebat. Quod ideo ita
nſtitutum erat, quia commodius videba-
ita jura conſtitui, ut plerumque hæredi-
es ad maſculos confluerent. Sed quia ſane
in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

iniquum erat, in univerſum eas quaſi e
neas repelli: prætor eas ad bonorum po
ſionem admittit ea parte, qua proximi
nomine bonorum poſſeſſionem pollice
ex qua parte ita ſcilicet admittuntur,
que adgnatus ullus, neque proximior
gnatus interveniat. Et hæc quidem lex
decim tabularum nullo modo introd
ſed ſimplicitatem legibus amicam ampl
ſimili modo omnes adgnatos, ſive maſc
ſive fœminas, cujuſcumque gradus, ad
litudinem ſuorum invicem ad ſucceſſio
vocabat. Media autem juriſprudentia,
erat quidem lege duodecim tabularum
nior, imperiali autem diſpoſitione
rior: ſubtilitate quadam excogitata, pr
tam differentiam inducebat, & penitu
à ſucceſſione adgnatorum repellebat:
alia ſucceſſione incognita, donec præ
paulatim aſperitatem juris civilis corri
tes: ſive, quod deerat, implentes, hu
no propoſito, alium ordinem ſuis edicti
diderunt: & cognationis linea proxim
tis nomine introducta, per bonorum po
ſionem eas adjuvabant, & pollicebant
his bonorum poſſeſſionem, quæ *unde*
gnati appellatur. Nos vero, legem du
cim tabularum ſequentes, & ejus veſtig
hac parte conſervantes, laudamus qu
prætores ſuæ humanitatis, non tamen
in plenum [huic] cauſæ mederi inveni
Quare etenim uno eodemque gradu na
concurrente, & adgnationis titulis, ta

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

culis, quam in fœminis æqua lance
litutis, maſculis quidem dabatur ad
ceſſionem venire omnium adgnatorum:
dgnatis autem mulieribus nulli peni-
niſi ſoli ſorori, ad adgnatorum ſucceſ-
em patebat aditus? Ideo [nos] in ple-
omnia reducentes, & ad jus duodecim
larum eandem diſpoſitionem exæquan-
noſtra conſtitutione ſancimus: omnes
imas perſonas, id eſt, per virilem ſexum
ndentes (ſive maſculini generis, ſive
inini ſint) ſimili modo ad jura ſucceſſio-
egitimæ ab inteſtato vocari ſecundum
radus prærogativam: nec ideo exclu-
las, quia conſanguinitatis jura, ſicut
anæ, non habent.

¶ Hoc etiam addendum noſtræ conſti-
ioni exiſtimavimus, ut transferatur unus
ammodo gradus à jure cognationis in
imam ſucceſſionem: ut non ſolum fra-
filius & filia (ſecundum quod jam de-
imus) ad ſucceſſionem patris ſui vo-
ur: ſed etiam germanæ conſanguineæ,
ororis uterinæ filius & filia ſoli, & non
nceps perſonæ una cum his ad jura a-
culi ſui perveniant: & mortuo eo, qui
uus quidem eſt ſui fratris filiis, avuncu-
autem ſororis ſuæ ſoboli: ſimili modo
troque latere ſuccedant, tanquam ſi o-
s ex maſculis deſcendentes, legitimo
veniant, ſcilicet ubi frater & ſoror ſu-
ſtites non ſunt. His etenim perſonis præ-
entibus & ſucceſſionem admittentibus,

cæteri gradus remanent penitus ſemot
delicet hæreditate non in ſtirpes, ſed in
ta dividenda.

5 ¶ **Si plures ſint gradus adgnatorum**
aperte lex duodecim tabularum proxi
vocat. Itaque ſi (verbi gratia) ſint def
frater, & alterius fratris filius, aut patr
frater potior habetur. Et **quamvis ſing**
numero uſa lex [duodecim tabularum]
ximum vocet, **tamen dubium non eſt, q**
ſi plures ſint ejuſdem gradus, omnes ad
tantur. Nam & proprie proximus ex
bus gradibus intelligitur: & tamen non
bium eſt, quin licet unus ſit gradus adg
rum, pertineat ad eos hæreditas.

6 ¶ **Proximus** autem, **ſi quidem**
teſtamento facto quiſquam deceſſerit
hoc tempus requiritur, quo mortuus e
cujus de hæreditate quæritur. Quod ſi
teſtamento quiſquam deceſſerit: per hoc
pus requiritur, quo certum eſſe cœperit,
lum ex teſtamento hæredem exſtitu
tunc enim proprie quiſque inteſtatus de
ſiſſe intelligitur. Quod quidem aliquo
longo tempore declaratur. In quo
temporis ſæpe accidit, ut proximiore
tuo, proximus eſſe incipiat, qui mort
teſtatore non erat proximus.

7 ¶ **Placebat autem in eo genere p**
piendarum hæreditatum ſucceſſionem
eſſe: id eſt, ut quamvis proximus, q
cundum ea, quæ diximus, vocatur a
reditatem, aut ſpreverit hæreditatem

…quam adeat, deceſſerit: nihilo magis le… …mo jure ſequentes admittantur. Quod …m prætores imperfecto jure corrigentes, … in totum ſine adminiculo relinquebant: …x cognatorum ordine eos vocabant, ut… … adgnationis jure eis recluſo. Sed nos …il perfectiſſimo juri deeſſe cupientes, …ra conſtitutione, quam de jure patro…s, humanitate ſuggerente, protulimus, …acimus] ſucceſſionem in adgnatorum …editatibus non eſſe eis denegandam: … ſatis abſurdum erat, quod cognatis à …tore apertum eſt, hoc adgnatis eſſe re…ſum: maxime cum in onere quidem tute…m & primo gradu deficiente, ſequens …edit: & quod in onere obtinebat, non … in lucro permiſſum.

¶ Ad legitimam ſucceſſionem nihilo…nus vocatur etiam parens, qui contracta …cia filium vel filiam, nepotem vel ne…, ac deinceps emancipat. quod ex noſtra …ſtitutione omnino inducitur, ut emanci…iones liberorum ſemper videantur quaſi …tracta fiducia fieri: cum apud veteres … aliter hoc obtinebat, niſi ſpecialiter …tracta fiducia parens manumiſiſſet.

…e Senatvsconsvlto Tertulliano.

Titvlvs III.

Ex duodecim tabularum ita ſtricto jure utebatur, & præponebat maſculorum

progeniem: & eos, qui per fœminini [sexus]
neceſſitudinem ſibi junguntur, adeo e[xpel-]
lebat, ut ne quidem inter matrem & f[ilium,]
filiamve ultro citroque hæreditatis capi[endæ]
jus daret: niſi quod prætores ex proxi[mita-]
te cognatorum eas perſonas ad ſucceſſio[nem]
bonorum poſſeſſione, *unde cognati*, ad[com-]
modata, vocabant.

1 ¶ Sed hæ juris anguſtiæ poſtea emen[da-]
tæ ſunt. Et primus quidem divus Cla[udius]
matri, ad ſolatium liberorum amiſſo[rum,]
legitimam eorum detulit hæreditatem.

2 ¶ Poſtea autem ſenatuſconſulto [Ter-]
tulliano, quod divi Hadriani tempo[ribus]
factum eſt, pleniſſime de triſti ſucce[ſſione]
matri, non etiam aviæ deferenda ca[utum]
eſt: ut ingenua trium liberorum jus hab[ens,]
libertina quatuor, ad bona filiorum filia[rum-]
ve admittatur inteſtato mortuorum, li[cet in]
poteſtate parentis ſit: ut ſcilicet cum a[lieno]
juri ſubjecta eſt, juſſu ejus adeat [hære[dita-]
tem] cujus juri ſubjecta eſt.

3 ¶ Præferuntur autem matri liber[i de-]
functi, qui ſui ſunt, quive ſuorum loco [ſunt,]
ſive primi gradus, ſive ulterioris. Sed [et fi-]
liæ ſuæ mortuæ filius vel filia præponit[ur ex]
conſtitutionibus matri defunctæ, id eſt, [aviæ]
ſuæ. Pater vero utriuſque, non etiam [avus]
& proavus matri anteponitur, ſcilicet [cum]
inter eos ſolos de hæreditate agitur. F[rater]
autem conſanguineus tam filii, quam [filiæ]
excludebat matrem: ſoror autem conſa[ngui-]
nea pariter cum matre admittebatur. S[i...]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

nt frater & ſoror conſanguinei, & ma-
beris onerata: frater quidem matrem
debat, communis autem erat hæreditas
quis partibus fratribus & ſororibus.

¶ Sed nos conſtitutione, quam in Co-
noſtro nomine decorato poſuimus, ma-
bveniendum eſſe exiſtimavimus: reſpi-
es ad naturam, & puerperium, & peri-
m, & ſæpe mortem ex hoc caſu matri-
llatam. Ideoque impium eſſe credidi-
, caſum fortuitum in ejus admitti detri-
tum. ſi enim ingenua ter, vel libertina
er non peperit, immerito defraudaba-
ſucceſſione ſuorum liberorum: quid e-
peccavit, ſi non plures ſed paucos pe-
? Et dedimus jus legitimum plenum
ribus (ſive ingenuis ſive libertinis) & ſi
ter enixæ fuerint vel quater, ſed eum
um vel eam, qui quæve morte interce-
runt, ut ſic vocentur in liberorum ſuo-
legitimam ſucceſſionem.

¶ Sed cum antea conſtitutiones jura
timæ ſucceſſionis perſcrutantes, partim
rem adjuvabant, partim eam prægrava-
t, nec in ſolidum eam vocabant, ſed in
buſdam caſibus tertiam ei partem abſ-
entes, certis legitimis dabant perſonis,
liis autem contrarium faciebant: nobis
m eſt recta & ſimplici via matrem o-
ibus perſonis legitimis anteponi, & ſine
deminutione filiorum ſuorum ſucceſ-
nem accipere: excepta fratris & ſororis
ſona, ſive conſanguinei ſint, ſive ſola co-

gnationis jura habentes : ut quemadmod
eam toti alii ordini legitimo præpoſuim
ita omnes fratres & ſorores, ſive legit
ſint, ſive non, ad capiendas hæreditates
mul vocemus: ita tamen, ut ſi quidem
læ ſorores adgnatæ vel cognatæ, & ma
defuncti vel defunctæ ſuperſint: dimidi
quidem mater, alteram vero dimidiam p
tem omnes ſorores habeant. Si vero ma
ſuperſtite & fratre, vel fratribus ſolis,
etiam cum ſororibus, ſive legitima, ſive ſ
cognationis jura habentibus, inteſtatus q
vel inteſtata moriatur: in capita diſtribu
tur ejus hæreditas.

6 ¶ Sed quemadmodum nos matrib
proſpeximus, ita eas oportet ſuæ ſoboli co
ſulere: ſcituris eis, quod ſi tutores libe
non petierint, vel in locum remoti vel exc
ſati, intra annum petere neglexerint: ab e
rum impuberum morientium ſucceſſio
merito repellentur.

7 ¶ Licet autem vulgo quæſitus ſit fili
filiave: poteſt [tamen] ad bona ejus mat
ex Tertulliano ſenatuſconſulto admitti.

DE SENATVSCONSVLT Orphitiano.

TITVLVS IV.

PEr contrarium autem liberi ad bona m
trum inteſtatarum admittuntur ex ſen
tuſconſulto Orphitiano, quod Orphitio
Rufo conſulibus effectum eſt, divi Mar

ten

oribus, & data eſt tam filio quam filiæ ma hæreditas etiam ſi alieno jure ſubje- nt: **& præferuntur conſanguineis & ad- is defunctæ matris.**

¶ Sed cum ex hoc ſenatuſconſulto ne- s [& neptes] ad aviæ ſucceſſionem legi- jure non vocarentur: poſtea hoc conſti- nibus principalibus emendatum eſt, ut militudinem filiorum filiarumque & ne- s & neptes vocentur.

¶ Sciendum autem eſt hujuſmodi ſuc- ones, quæ ex Tertulliano & Orphitia- ſenatuſconſultis deferuntur, capitis de- utione non perimi, propter illam regu- , qua novæ hæreditates legitimæ capitis inutione non pereunt, ſed illæ ſolæ, quæ ge duodecim tabularum deferuntur.

3 ¶ Noviſſime ſciendum eſt, **etiam** illos ros, qui **vulgo quæſiti** ſunt, ad matris reditatem ex hoc ſenatuſconſulto admitti.

4 ¶ Si ex pluribus legitimis hæredibus dam omiſerint hæreditatem, vel morte, alia cauſa impediti fuerint, quominus ant: reliquis, qui adierint, adcreſcit il- um portio: & licet ante deceſſerint, ad redes tamen eorum pertinet.

DE SVCCESSIONE Cognatorum.

TITVLVS V.

POſt ſuos hæredes, eoſque, quos inter ſuos hæredes prætor & conſtitutiones vo-

 cant,

cant, & poſt legitimos (quo numero ſu[nt] adgnati, & hi, quos in locum adgnator[um] tam ſupradicta ſenatuſconſulta, quam noſ[tra] erexit conſtitutio) proximos cognatos pr[æ]tor vocat.

1 ¶ Qua parte naturalis cognatio ſpect[a]tur. nam adgnati capite deminuti, quiq[ue] ex his progeniti ſunt, ex lege duodecim t[a]bularum inter legitimos non habentur, ſ[ed] à prætore tertio ordine vocantur: except[is] ſolis tantummodo fratre & ſorore emanc[i]patis, non etiam liberis eorum, quos l[ex] Anaſtaſiana cum fratribus integri juris co[n]ſtitutis, vocat quidem ad legitimam fratr[is] hæreditatem, ſive ſororis: non æquis t[a]men partibus, ſed cum aliqua deminution[e], quam facile eſt ex ipſius conſtitutionis ve[r]bis colligere. Aliis vero adgnatis inferior[is] gradus, licet capitis deminutionem paſſi no[n] ſunt, tamen anteponit eos & proculdubi[o] cognatis.

2 ¶ Eos etiam, qui per fœminini ſexu[s] perſonas ex tranſverſo cognatione jungun[tur], tertio gradu proximitatis nomine præ[tor] ad ſucceſſionem vocat.

3 ¶ Liberi quoque, qui in adoptiva fa[milia] milia ſunt, ad naturalium parentum hæredi[ta]tatem hoc eodem gradu vocantur.

4 ¶ Vulgo quæſitos, nullos habere ad[gnatos] gnatos manifeſtum eſt: quum adgnatio à pa[tre] tre ſit, cognatio à matre, hi autem nullum patrem habere intelliguntur. Eadem ratione ne inter ſe quidem poſſunt videri conſangui-

nei

ſe: quia conſanguinitatis jus ſpecies
gnationis. Tantum ergo cognati ſunt
ſicut & matri cognati ſunt. Itaque o-
s iſtis [ex]ea parte competit bonorum
io, qua proximitatis nomine cognati
tur.

Hoc loco & illud neceſſario admo-
ſumus: adgnationis quidem jure ad-
aliquem ad hæreditatem, etſi decimo
ſit: ſive de lege duodecim tabularum
mus, ſive de edicto, quo prætor legi-
hæredibus daturum ſe bonorum poſ-
nem pollicetur. Proximitatis vero no-
iis ſolis prætor promittit bonorum poſ-
nem, qui uſque ad ſextum gradum co-
onis ſunt, & ex ſeptimo ſobrino ſobri-
nato natæve.

GRADIBVS COGNATIONVM.

TITVLVS VI.

c loco neceſſarium eſt exponere, quem-
dmodum gradus cognationis numeren-
Quare in primis admonendi ſumus, co-
onem aliam ſupra numerari, aliam in-
liam ex tranſverſo, quæ etiam à latere
ur. ſuperior cognatio eſt parentum, in-
liberorum, ex tranſverſo fratrum ſo-
ve, & eorum qui quæve ex his gene-
r: & convenienter patrui, amitæ, avun-
materteræ. Et ſuperior quidem & infe-
ognatio à primo gradu incipit: at ea,
x tranſverſo numeratur, à ſecundo.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

1 ¶ Primo gradu eſt ſupra pater, ma
infra filius, filia.

2 ¶ Secundo [gradu] ſupra avus, a
infra nepos, neptis: ex tranſverſo fra
ſoror.

3 ¶ Tertio [gradu] ſupra proavus,
avia: infra pronepos, proneptis: ex tr
verſo fratris ſororiſque filius, filia: & co
venienter patruus, amita, avunculus,
tertera. Patruus eſt frater patris, qui G
πατράδελφος appellatur. Avunculus eſt
ter matris, qui Græce μητράδελφος dic
& uterque promiſcue θεῖος appellatur
mita eſt patris ſoror, [quæ Græce πατρα
φη appellatur.] Matertera vero matris ſo
[quæ Græce μητραδέλφη dicitur,] & utra
promiſcue θεία appellatur.

4 ¶ Quarto gradu ſupra abavus, aba
infra abnepos, abneptis: ex tranſverſo fr
ſororiſque nepos neptiſve: & convenie
patruus magnus, amita magna, id eſt,
frater & ſoror; item avunculus magnus
matertera magna, id eſt, aviæ frater &
ror; conſobrinus, conſobrina, id eſt,
quæve, ex ſororibus aut fratribus procre
tur. Sed quidam recte conſobrinos eos
prie dici putant, qui ex duabus ſoror
progenerantur, quaſi conſororinos. eos
ro, qui ex duobus fratribus progeneran
proprie fratres patrueles vocari. Si auter
duobus fratribus filiæ naſcuntur, ſorores
trueles appellari. At eos, qui ex fratre &
rore progenerantur, amitinos proprie

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

itant.] Amitæ tuæ filii, conſobrinum te
pellant, tu illos amitinos.
5 ¶ Quinto [gradu] ſupra adavus, ad-
a: infra adnepos, adneptis: ex tranſverſo
tris ſororiſque pronepos, proneptis: &
nvenienter propatruus, proamita, id eſt,
oavi frater & ſoror: [&] proavunculus &
omatertera, id eſt, proaviæ frater & ſo-
r. Item fratris patruelis, vel ſororis pa-
uelis, conſobrini & conſobrinæ, amitini
amitinæ filius filia. propius ſobrino, pro-
us ſobrina, hi ſunt patrui magni, amitæ
agnæ, avunculi magni, materteræ magnæ
us filia.
6 ¶ Sexto gradu ſupra tritavus, tritavia:
fra trinepos trineptis: ex tranſverſo fra-
s ſororiſque abnepos, abneptis: & con-
nienter abpatruus, abamita, id eſt, abavi
ater & ſoror: abavunculus, abmaterte-
, id eſt, abaviæ frater & ſoror. [item pro-
trui, proamitæ, proavunculi, promater-
ræ filius filia. item propius ſobrino ſo-
inave filius filia:] item ſobrini, ſobrinæ,
eſt, qui quæve ex fratribus vel ſororibus
truelibus vel conſobrinis vel amitinis pro-
nerantur.
7 ¶ Hactenus oſtendiſſe ſufficiat, quem-
dmodum gradus cognationis numerentur.
amque ex his palam eſt intelligere, quem-
dmodum ulteriores quoque gradus nume-
re debeamus: quippe ſemper generata
erſona gradum adjicit, ut longe facilius ſit
ſpondere, quotô quiſque gradu ſit, quam
pro-

propria cognationis appellatione quemqu
denotare.

8 ¶ Adgnationis quoque gradus eod
modo numerantur.

9 ¶ Sed cum magis veritas oculata fi
quam per aures animis hominum infigat
ideo neceſſarium duximus poſt narration
graduum, eos etiam præſenti libro inſcri
quatenus poſſint & auribus, & oculorum
ſpectione adoleſcentes perfectiſſimam g
duum doctrinam adipiſci.

DE SERVILI COGNATION

TITVLVS VII.

ILlud certum eſt, ad ſerviles cognatio
illam partem edicti, qua proximitatis
mine bonorum poſſeſſio promittitur, n
pertinere: nam nec ulla antiqua lege t
cognatio computabatur. Sed noſtra con
tutione, quam pro jure patronatus fecim
(quod jus uſque ad noſtra tempora ſatis
ſcurum, atque nube plenum & undique c
fuſum fuerat) & hoc humanitate ſuggere
conceſſimus, ut ſi quis in ſervili conſtitu
conſortio, liberum vel liberos habuerit,
ve ex libera, ſive ex ſervilis conditionis m
liere: vel contra, ſerva mulier ex libero
ſervo habuerit liberos cujuſcunque ſexus:
ad libertatem his pervenientibus, ii, qui
ſervili ventre nati ſunt, libertatem meru
rint, vel dum mulieres liberæ erant, ipſi
ſervitute eos habuerint, & poſtea ad liber

m pervenerint: ut hi omnes ad ſucceſſio-
m patris vel matris veniant, patronatus
re in hac parte ſopito. Hos enim liberos
n ſolum in ſuorum parentum ſucceſſio-
m, ſed etiam alterum in alterius ſucceſſio-
m, mutuam vocavimus, ex illa lege ſpe-
aliter eos vocantes: ſive ſoli inveniantur,
i in ſervitute nati, & poſtea manumiſſi
nt: ſive una cum aliis, qui poſt libertatem
rentum concepti ſunt: ſive ex eodem pa-
e, ſive ex eadem matre, ſive ex aliis nu-
iis, ad ſimilitudinem eorum, qui ex juſtis
ptiis procreati ſunt.

1 ¶ Repetitis itaque omnibus, quæ jam
adidimus, apparet non ſemper eos, qui
rem gradum cognationis obtinent, pari-
r vocari. eoque amplius, ne eum qui-
em, qui proximior ſit cognatus, ſemper
tiorem eſſe. Cum enim prima cauſa ſit
orum hæredum, & eorum, quos inter
os hæredes enumeravimus: apparet pro-
epotem vel abnepotem defuncti potiorem
ſſe, quam fratrem aut patrem matrem-
ue defuncti: cum alioqui pater quidem
c mater (ut ſupra quoque tradidimus)
rimum gradum cognationis obtineant, fra-
er vero ſecundum, pronepos autem tertio
radu ſit cognationis, & abnepos quarto.
Nec intereſt, in poteſtate morientis fue-
it, an non, quod vel emancipatus, vel ex
mancipato, aut ex fœmineo ſexu propaga-
us eſt. Amotis quoque ſuis hæredibus, &
uos inter ſuos hæredes vocari diximus:

ad-

adgnatus, qui integrum jus habet adgnat[...]
nis, etiam ſi longiſſimo gradu ſit, pleru[...]
que potior habetur, quam proximior cog[...]
tus. Nam patrui nepos vel pronepos av[...]
culo vel materteræ præfertur. Totiens igi[...]
dicimus aut potiorem haberi eum, qui p[...]
ximiorem gradum cognationis obtinet, [...]
pariter vocari eos, qui cognati ſunt: qu[...]
tiens neque ſuorum hæredum, quique in[...]
ſuos hæredes ſunt, neque adgnationis [...]
re,] aliquis præferri debeat, ſecundum [...]
quæ tradidimus: exceptis fratre & ſorore [...]
mancipatis, qui ad ſucceſſionem fratrum [...]
ſororum vocantur: qui etſi capite demin[...]
ſunt, tamen præferuntur cæteris ulterio[...]
gradus adgnatis.

DE SVCCESSION[E] libertorum.

TITVLVS VIII.

NVnc de libertorum bonis videam[...]
Olim itaque licebat liberto patronu[...]
ſuum impune teſtamento præterire: na[...]
ita demum lex duodecim tabularum [...]
hæreditatem liberti vocabat patronum, [...]
inteſtatus mortuus eſſet libertus, hære[...]
ſuo nullo relicto. Itaque inteſtato mort[...]
liberto, ſi is ſuum hæredem reliquiſſet, p[...]
trono nihil in bonis ejus juris erat. Et [...]
quidem ex naturalibus liberis aliquem ſuu[...]
hæredem reliquiſſet, nulla videbatur qu[...]
rela: ſi vero adoptivus filius fuiſſet, ape[...]

quum erat, nihil juris patrono ſuper-

¶ Qua de cauſa poſtea prætoris edicto juris iniquitas emendata eſt: ſive enim at teſtamentum libertus, jubebatur ita i, ut patrono partem dimidiam bonorum relinqueret: & ſi aut nihil, aut s parte dimidia reliquerat: dabatur pa contra tabulas teſtamenti partis dimi bonorum poſſeſſio. Sive inteſtatus mo tur, ſuo hærede relicto filio adoptivo: tur æque patrono, contra hunc ſuum dem, partis dimidiæ bonorum poſſeſ- Prodeſſe autem liberto ſolebant ad ex- bendum patronum naturales liberi, non n quos in poteſtate mortis tempore ha- t, ſed etiam emancipati, & in adoptio- dati: ſi modo ex aliqua parte ſcripti des erant, aut præteriti, contra tabu- bonorum poſſeſſionem ex edicto [prætopetierant. nam exhæredati nullo modo llebant patronum.

¶ Poſtea [vero] lege Papia adaucta ſunt patronorum, qui locupletiores libertos bant. Cautum eſt enim, ut ex bonis , qui ſeſtertium centum millium patrinium reliquerat, & pauciores, quam tres os habebat: ſive is teſtamento facto, inteſtatus mortuus erat: virilis pars pano deberetur. Itaque cum unum [qui-] filium filiamve hæredem reliquerat li- tus: perinde pars dimidia debebatur pa- no, ac ſi is ſine ullo filio filiave inteſtatus de-

deceſſiſſet. cum [vero] duos duaſve hære
reliquerat, tertia pars debebatur patrono
tres reliquerat, repellebatur patronus.

3 ¶ Sed noſtra conſtitutio, quam
omni natione, Græca lingua compendi
tractatu habito compoſuimus, ita hu
modi cauſam definivit: ut ſi quidem lib
tus vel liberta minores centenariis ſint
eſt, minus centum aureis habeant ſubſt
tiam (ſic enim legis Papiæ ſummam in
pretati ſumus, ut pro mille ſeſtertiis u
aureus computetur) nullum locum hab
patronus in eorum ſucceſſione: ſi tamen
ſtamentum fecerint. Sin autem inteſtati
ceſſerint, nullo liberorum relicto: tunc
tronatus jus (quod erat ex lege duode
tabularum) integrum reſervavit. Cum
ro majores centenariis ſint, ſi hæredes
bonorum poſſeſſores liberos habeant,
unum, ſive plures, cujuſcunque ſexus
gradus: ad eos ſucceſſiones parentum de
ximus, patronis omnibus modis una c
ſua progenie ſemotis. Sin autem ſine li
ris deceſſerint: ſi quidem inteſtati, ad
mnem hæreditatem patronos patronaſ
vocavimus, ſi vero teſtamentum quidem
cerint, patronos autem aut patronas præ
ierint, cum nullos liberos haberent,
habentes eos exhæredaverint, vel mater
avus maternus eos præterierint, ita q
non poſſint argui inofficioſa eorum te
menta; tunc ex noſtra conſtitutione per
norum poſſeſſionem contra tabulas, non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

m (ut antea) ſed tertiam partem bo-
n liberti conſequantur: vel quod de-
s ex conſtitutione noſtra repleatur, ſi
dominus tertia parte bonorum ſuorum
us vel liberta eis reliquerit: ita ſine
, ut nec liberis liberti libertæve ex ea
legata vel fideicommiſſa præſtentur,
d cohæredes eorum hoc onus redun-
multis aliis caſibus à nobis in præfa-
nſtitutione congregatis, quos neceſſa-
eſſe ad hujuſmodi diſpoſitionem juris
eximus, ut tam patroni patronæque,
liberi eorum, necnon qui ex tranſ-
latere veniunt, uſque ad quintum gra-
ad ſucceſſionem libertorum liberta-
e vocentur, ſicut ex ea conſtitutione
ligendum eſt: & ſi ejuſdem patroni vel
onæ, vel duorum duarumve pluriumve
i ſint: qui proximior eſt, ad liberti
bertæ vocetur ſucceſſionem, & in capi-
n in ſtirpes dividatur ſucceſſio: eodem
o & in iis, qui ex tranſverſo latere ve-
t, ſervando. Pene enim conſonantia
ingenuitatis & libertinitatis in ſucceſſio-
s fecimus.

¶ Sed hæc de iis libertinis hodie dicen-
nt, qui in civitatem Romanam pervene-
: cum nec ſint alii liberti, ſimul & De-
iis & Latinis ſublatis, cum Latinorum
imæ ſucceſſiones nullæ penitus erant,
licet ut liberi vitam ſuam peragebant,
men ipſo ultimo ſpiritu ſimul animam
e libertatem amittebant, & quaſi ſer-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

vorum bona eorum jure quodammodo culii ex lege Iunia [Norbana] manumi detinebant. Poſtea vero ſenatuſconſulto giano cautum fuerat, ut liberi manumi non nominatim exhæredati facti, extr hæredibus eorum in bonis Latinorum pr nerentur. Quibus etiam ſupervenit Trajani edictum, quod eundem homin ſi invito vel ignorante patrono ad civit Romanam venire ex beneficio princip ſtinarat, faciebat quidem vivum civem manum, Latinum vero morientem. ſe ſtra conſtitutione propter hujuſmodi c tionum vices, & alias difficultates, ipſis Latinis etiam legem Iuniam, & ſen conſultum Largianum, & edictum divi jani, in perpetuum deleri cenſuimus : mnes liberti civitate Romana fruantur mirabili modo quibuſdam adjectio ipſas vias, quæ in Latinitatem ducebant ad civitatem Romanam capiendam tra ſuimus.

DE ADSIGNATIONE libertorum.

TITVLVS IX.

IN ſumma (quod ad bona libertorum [net]) admonendi ſumus, cenſuiſſe tum, ut quamvis ad omnes patroni lib qui ejuſdem gradus ſunt, æqualiter bon bertorum pertineant: tamen licere pare uni ex liberis adſignare libertum, ut

g

[pa]rtem ejus ſolus is patronus habeatur, cui
[ad]ſignatus eſt: & cæteri liberi, qui ipſi quo-
[que] ad eadem bona, nulla adſignatione in-
[ter]veniente pariter admitterentur, nihil ju-
[ris] in his bonis habeant: ſed ita demum pri-
[ſtin]um jus recipiant, ſi is, cui adſignatus eſt,
[dec]eſſerit nullis liberis relictis.

[2] ¶ Nec tantum libertum, ſed etiam li-
[ber]tam, & non tantum filio, nepotive, ſed
[etia]m filiæ neptive adſignare permittitur.

[1]. ¶ Datur autem hæc adſignandi facul-
[tas] ei, qui duos pluresve liberos in poteſta-
[te] habebit, ut eis, quos in poteſtate habet,
[ad]ſignare libertum libertamve liceat. Vnde
[qua]erebatur, ſi eum, cui adſignavit, poſtea
[em]ancipaverit: num evaneſcat adſignatio?
[Sed] placuit evaneſcere, quod & Iuliano &
[ali]is pleriſque viſum eſt.

3 ¶ Nec intereſt, [an] teſtamento quis
[ad]ſignet, an ſine teſtamento, ſed etiam qui-
ſcunque verbis patronis hoc permittitur
[fa]cere, ex ipſo ſenatuſconſulto, quod Clau-
[di]anis temporibus factum eſt, Sabellio Rufo
[&] Aſterio Scapula conſulibus.

DE BONORVM poſſeſſionibus:

TITVLVS X.

[I]us bonorum poſſeſſionis introductum eſt
à prætore emendandi veteris juris gratia.
[N]ec ſolum in inteſtatorum hæreditatibus ve-
[tu]s jus eo modo prætor emendavit, ſicut ſu-

pra dictum eſt: ſed in eorum quoque qui p
ſtamento facto deceſſerint. Nam ſi alie
poſthumus hæres fuerit inſtitutus: quam
hæreditatem jure civili adire non poter
cum inſtitutio non valebat: honorario
men jure bonorum poſſeſſor efficiebatur,
delicet cum à prætore adjuvabatur. ſed &
à noſtra conſtitutione hodie recte hæres
ſtituitur, quaſi & jure civili non incogni
**Aliquando tamen, neque emendandi, ne
impugnandi veteris juris, ſed magis con
mandi gratia, [prætor] pollicetur bonor
poſſeſſionem.** Nam illis quoque, qui r
teſtamento facto hæredes inſtituti ſunt,
ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem
tem ab inteſtato ſuos hæredes, & adgna
ad bonorum poſſeſſionem vocat. Sed &
mota quoque bonorum poſſeſſione, ad
pertinet hæreditas jure civili.

2 ¶ **Quos** autem **ſolus vocat prætor
hæreditatem, hæredes quidem ipſo jure n
fiunt,** nam prætor hæredem facere non
teſt: per legem enim tantum, vel ſimil
juris conſtitutionem hæredes fiunt, vel
per ſenatuſconſulta & conſtitutiones prin
pales: **ſed cum eis prætor dat bonor
poſſeſſionem, loco hæredum conſtituunt
& vocantur bonorum poſſeſſores.** Adh
autem & alios complures gradus prætor
cit in bonorum poſſeſſionibus dandis, du
id agebat, ne quis ſine ſucceſſore more
tur. Nam anguſtiſſimis finibus conſtitutu
per legem duodecim tabularum jus perc

pie

darum hæreditatum, prætor ex bono &
o dilatavit.

¶ Sunt autem bonorum poſſeſſiones
ſtamento quidem hæ. Prima, quæ præ-
is liberis datur, vocaturque *contra ta-*
s. Secunda quam omnibus jure ſcriptis
edibus prætor pollicetur, ideoque voca-
ſecundum tabulas. Et cum de teſtamen-
rius locutus eſt, ad inteſtatos tranſitum
c. Et primo loco ſuis hæredibus, & iis,
ex edicto prætoris inter ſuos hæredes
numerantur, dat bonorum poſſeſſionem,
vocatur *unde liberi:* Secundo, legitimis
edibus. Tertio, decem perſonis, quas
aneo manumiſſori præferebat. ſunt au-
n decem perſonæ hæ: pater, mater, avus,
a, tam paterni quam materni: item fi-
, filia, nepos, neptis, tam ex filio, quam
filia: frater, ſororve, conſanguinei, vel
rini. Quarto, cognatis proximis. Quin-
tanquam ex familia. Sexto, patrono pa-
næque, liberiſque eorum, & parentibus.
timo, viro & uxori. Octavo, cognatis
numiſſoris.

4 ¶ Sed eas quidem prætoria introdu-
juriſdictio: à nobis tamen nihil incurio-
n prætermiſſum eſt, ſed noſtris conſti-
tionibus omnia corrigentes, contra tabu-
quidem & ſecundum tabulas bonorum
ſſeſſiones admiſimus, utpote neceſſarias
nſtitutas: nec non ab inteſtato *unde liberi*
unde legitimi bonorum poſſeſſiones. Quæ
tem in prætoris edicto quinto loco poſita

fuerat, id eſt, *unde decem perſonæ*. eam p
propoſito, & compendioſo ſermone ſup
vacuam oſtendimus. Cum enim præfata b
norum poſſeſſio decem perſonas præpo
bat extraneo manumiſſori: noſtra conſti
tio, quam de emancipatione liberorum fe
mus, omnibus parentibus, eiſdemque m
numiſſoribus contracta fiducia manum
ſionem facere dedit: ut ipſa manumiſ
eorum hoc in ſe habeat privilegium, & i
pervacua fiat ſupradicta bonorum poſſeſ
Sublata igitur prædicta quinta bonoru
poſſeſſione, in gradum ejus ſextam an
bonorum poſſeſſionem induximus: & qu
tam fecimus, quam prætor proximis c
gnatis pollicetur. Cumque antea fuerat
primo loco bonorum poſſeſſio *tanquam*
familia, & octavo *unde patroni patronæq*
& parentes eorum: utramque per conſtit
tionem noſtram, quam de jure patronat
fecimus, penitus evacuavimus. Cum en
ad ſimilitudinem ſucceſſionis ingenuorum
libertinorum ſucceſſiones poſuimus, qu
uſque ad quintum gradum tantummodo c
arctavimus, ut ſit aliqua inter ingenuos
libertinos differentia: ſufficit eis tam co
tra tabulas bonorum poſſeſſio, quam *un*
legitimi, & *unde cognati*, ex quibus poſſu
ſua jura vindicare, omni ſcrupuloſitate
inextricabili errore iſtarum duarum bono
rum poſſeſſionum reſoluta. Aliam vero bono
rum poſſeſſionem, quæ ***unde vir & uxor*** ap
pellatur, & nono loco inter veteres bonorum
po

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ſſiones poſita fuerat, & in ſuo vigore
vimus, & altiore loco, id eſt, ſexto
poſuimus: decima quoque bonorum
ſſione, quæ erat *unde cognati manumiſ-*
propter cauſas enumeratas merito ſub-
ut ſex tantummodo bonorum poſſeſſio-
rdinariæ permaneant, ſuo vigore pol-
s. Septima eas ſecuta, quam optima
ne prætores introduxerunt. Noviſſimo
promittitur edicto iis etiam bonorum
ſſio, quibus ut detur, lege, vel ſenatuſ-
ſulto, vel conſtitutione comprehenſum
quam neque bonorum poſſeſſionibus,
ab inteſtato veniunt, neque iis, quæ
ſtamento ſunt, prætor ſtabili jure con-
eravit: ſed quaſi ultimum & extraor-
rium auxilium (prout res exegit) ac-
mmodavit, ſcilicet iis, qui ex legibus, ſe-
iſconſultis, conſtitutionibuſve princi-
, ex novo jure, vel ex teſtamento,
ab inteſtato veniunt. **Cum igitur plu-
ſpecies ſucceſſionum prætor introduxiſ-**
, eaſque per ordinem diſpoſuiſſet: & in
quaque ſpecie ſucceſſionis ſæpe plures ex-
t diſpari gradu perſonæ: ne actiones
ditorum differrentur, ſed haberent,
s convenirent, & ne facile in poſſeſ-
nem bonorum defuncti mitterentur, &
modo ſibi conſulerent: **ideo petendæ
norum poſſeſſioni certum tempus præfi-
vit. Liberis itaque & parentibus, tam
turalibus, quam adoptivis in petenda bo-
orum poſſeſſione anni ſpatium, cæteris [au-**

 tem]

tem] adgnatis, vel cognatis, centum ... rum dedit.

5 ¶ Et ſi intra hoc tempus aliquis b... rum poſſeſſionem non petierit: eju... gradus perſonis adcreſcit: vel ſi nullu... deinceps cæteris bonorum poſſeſſionem... inde ex ſucceſſorio edicto pollicetur, ... is, qui præcedebat, ex eo numero no... ſet. Si quis itaque delatam ſibi bono... poſſeſſionem repudiaverit, non quou... tempus bonorum poſſeſſioni præfinitum ... ceſſerit, expectatur: ſed ſtatim cæteri e... dem edicto admittuntur. In petenda a... bonorum poſſeſſione dies utiles ſinguli c... derantur.

6 ¶ Sed bene anteriores principes & ... cauſæ providerunt, ne quis pro petenda b... norum poſſeſſione curet: ſed quocum... modo admittentis eam judicium (intra ... tuta tamen tempora) oſtenderit, plenum ... beat earum beneficium.

DE ACQVISITION... per adrogationem.

TITVLVS XI.

EST & alterius generis per univerſita... ſucceſſio, quæ neque lege duode... tabularum, neque prætoris edicto, ſed ... jure, quod conſenſu receptum eſt, intro... cta eſt.

1 ¶ Ecce enim cum paterfamilias ſeſe ... adrogationem dat, omnes res ejus corpo...

s & incorporales, quæque ei debitæ ſunt, drogatori antea quidem pleno jure adquirantur: exceptis iis, quæ per capitis demiutionem pereunt, quales ſunt operarum bligationes, & jus adgnationis. Vſus etenim t uſusfructus, licet his antea connumerantur, attamen capitis deminutione minina eos tolli prohibuit noſtra conſtitutio.

2 ¶ Nunc autem nos eandem adquiſionem, quæ per adrogationem fiebat, coartavimus ad ſimilitudinem naturalium paentum. Nihil enim aliud, niſi tantummoo uſusfructus tam naturalibus parentibus uam adoptivis per filiosfamiliarum adquiriur in iis rebus, quæ extrinſecus filiis obveiunt, dominio eis integro ſervato. Mortuo utem filio adrogato in adoptiva familia, etam dominium [rerum] ejus ad adrogatorem ertranſit: niſi ſuperſint aliæ perſonæ, quæ x conſtitutione noſtra, patrem in iis, quæ dquiri non poſſunt, antecedant.

3 ¶ Sed ex diverſo, pro eo, quod is debuit, qui ſe in adoptionem dedit, ipſo quilem jure adrogator non tenetur, ſed nomine ilii convenitur: & ſi noluerit eum defendee, permittitur creditoribus per competenes noſtros magiſtratus bona, quæ ejus cum uſufructu futura fuiſſent, ſi ſe alieno juri non ubjeciſſet, poſſidere, & legitimo modo ea diſponere.

DE EO, CVI LIBERTATI causa bona addicuntur.

TITVLVS XII.

ACceſſit novus caſus ſucceſſionis ex co
ſtitutione divi Marci. Nam **ſi ii, qui l**
bertatem acceperunt à domino in teſtame
to, ex quo non aditur hæreditas, velint b
na ſibi addici libertatum conſervandaru
cauſa: audiuntur.

1 ¶ Et ita divi Marci reſcripto ad Pon
pilium Rufum continetur. verba reſcrip
ita ſe habent: Si Verginio Valenti, qui t
ſtamento ſuo libertatem quibuſdam adſcr
pſit, nemine ſucceſſore ab inteſtato exiſte
te, in ea cauſa bona [ejus] eſſe cœperun
ut venire debeant: is, cujus de ea re not
eſt, aditus rationem deſiderii tui habebit,
libertatum tam earum, quæ directo, qua
earum, quæ per ſpeciem fideicommiſſi r
lictæ ſunt, tuendarum gratia addicantur t
bi: ſi idonee creditoribus caveris de ſol
do, quod cuique debetur, ſolvendo. Et
quidem, quibus directa libertas data eſ
perinde liberi erunt, ac ſi hæreditas adi
eſſet. Ii autem, quos hæres manumitte
rogatus eſt, à te libertatem conſequentu
ita, ut ſi non alia conditione velis tibi bon
addici, quam ut [ii] etiam, qui directo l
bertatem acceperunt, tui liberti fiant. Na
huic etiam voluntati tuæ, ſi ii, quorum d
ſtatu agitur, conſentiant, auctoritatem no
ſtra

m accommodamus. Et ne hujus reſcri-
nis noſtræ emolumentum alia ratione ir-
m fiat: ſi fiſcus bona agnoſcere volue-
&ii, qui rebus noſtris attendunt, ſciant
modo pecuniario præferendam eſſe li-
atis cauſam: & ita bona cogenda, ut li-
tas iis ſalva ſit, qui eam adipiſci potue-
, ac ſi hæreditas ex teſtamento adita eſſet.
¶ Hoc reſcripto ſubventum eſt & li-
atibus, & defunctis, ne bona eorum à
litoribus poſſideantur & veneant. Certe
erint hac de cauſa bona addicta: ceſſat
orum venditio. exiſtit enim defuncti de-
or, & quidem idoneus, qui de ſolido cre-
ribus cavet.
¶ In primis hoc reſcriptum totiens lo-
habet, quotiens teſtamento libertates
æ ſunt. Quid ergo ſi quis inteſtatus dece-
s, codicillis libertates dederit, neque adita
b inteſtato hæreditas: [an] favor conſti-
ionis debebit locum habere? Certe ſi inte-
us deceſſerit, & codicillis dederit liberta-
: competere eam, nemini dubium eſt.
4 ¶ Tunc [enim] conſtitutioni locum eſ-
erba oſtendunt, cum nemo ſucceſſor ab
eſtato exiſtat. Ergo quandiu incertum e-
, utrum exiſtat, an non: ceſſabit conſtitu-
. Si vero certum eſſe cœperit, neminem
ſtere: tunc erit conſtitutioni locus.
5 ¶ Si is, qui in integrum reſtitui poteſt,
tinuerit hæreditate: an quamvis poteſt in
egrum reſtitui, poſſit admitti conſtitutio,
bonorum addictio fieri? Quid ergo ſi poſt
ad-

addictionem libertatum conſervandarum cauſa factam in integrum ſit reſtitutus? Vel que non erit dicendum revocari libertates, quia ſemel competierunt.

6 ¶ Hæc conſtitutio libertatum tuendarum cauſa introducta eſt. Ergo ſi libertates nullæ ſunt datæ: ceſſat [hæc] conſtitutio. Quid ergo ſi vivus dederit libertates, vel mortis cauſa; & ne de hoc quæratur, utrum in fraudem creditorum, an non factum ſit, idcirco velint ſibi addici bona: an audiendi ſint? Et magis eſt, ut audiri debeant, etſi deficiant verba conſtitutionis.

7 ¶ Sed cum multas diviſiones ejuſmodi conſtitutioni deeſſe perſpeximus, lata eſt nobis pleniſſima conſtitutio, in qua multæ ſpecies collatæ ſunt, quibus jus hujuſmodi ſucceſſionis pleniſſimum eſt effectum, quas ex ipſius lectione conſtitutionis poteſt quis cognoſcere.

DE SVCCESSIONIBVS ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex ſenatuſconſulto Claudiano.

TITVLVS XIII.

ERant ante prædictam ſucceſſionem olim & aliæ per univerſitatem ſucceſſiones; qualis fuerat bonorum emptio, quæ de bonis debitoris vendendis per multas ambages fuerat introducta, & tunc locum habebat, quando judicia ordinaria in uſu fuerant. ſed

extraordinariis judiciis poſteritas uſa ... ideo cum ipſis ordinariis judiciis etiam ...rum venditiones expiraverunt, & tan... ...modo creditoribus datur officio judicis ... poſſidere, & prout utile eis viſum eſt, ...ponere, quod ex latioribus Digeſtorum ... perfectius apparebit.

¶ Erat & ex ſenatuſconſulto Claudiano ...abilis per univerſitatem adquiſitio: cum ...a mulier ſervili amore bacchata, ipſam ...tatem per ſenatuſconſultum amittebat, ...m libertate ſubſtantiam. quod indignum ...is temporibus eſſe exiſtimantes, & à no... ...ivitate deleri, & non inſeri noſtris di... ...s conceſſimus.

...E OBLIGATIONIBVS.

TITVLVS XIV.

...Vnc tranſeamus ad obligationes. Obli...gatio eſt juris vinculum, quo neceſſitate ...ingimur alicujus rei ſolvendæ ſecundum ...æ civitatis jura.

¶ Omnium autem obligationum ſum... ...iviſio in duo genera diducitur. namque ...iviles ſunt, aut prætoriæ. Civiles ſunt, ... aut legibus conſtitutæ, aut certo jure ... comprobatæ ſunt. Prætoriæ ſunt, quas ...or ex ſua juriſdictione conſtituit, quæ ... honorariæ vocantur.

¶ Sequens diviſio in quatuor ſpecies di...ur. Aut enim ex contractu ſunt, aut qua... ...contractu, aut ex maleficio, aut quaſi

ex

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ex maleficio. Prius eſt, ut de iis, quæ contractu ſunt, diſpiciamus. Harum æ quatuor ſunt ſpecies. Aut enim re con huntur, aut verbis, aut literis, aut conſe de quibus ſingulis diſpiciamus.

QVIBVS MODIS R contrahitur obligatio.

TITVLVS XV.

RE contrahitur obligatio, [veluti] mu datione. Mutui autem datio in iis re conſiſtit, quæ pondere, numero, menſ conſtant: veluti vino, oleo, frumento, cunia numerata: ære, argento, auro: q res aut numerando, aut metiendo, aut pendendo in hoc damus, ut accipienti fiant. Et quoniam nobis non eædem res, aliæ ejuſdem naturæ & qualitatis reddu tur: inde etiam mutuum appellatum e quia ita à me tibi datur, ut ex meo tu fiat: & ex eo contractu naſcitur actio, q vocatur condictio.

1 ¶ Is quoque, qui non debitum acce ab eo, qui per errorem ſolvit, re obligatu daturque agenti contra eum propter repe tionem condictitia actio. Nam perinde condici poteſt, ſi apparet eum dare opor re, ac ſi mutuum accepiſſet. Vnde pupillu ſi ei ſine tutoris auctoritate indebitum errorem datum eſt, non tenebitur indeb condictione: non magis, quam mutui d tione. Sed hæc ſpecies obligationis non

det

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

tur ex contractu conſiſtere: cum is, qui
lvendi animo dat, magis voluerit negotium
ſtrahere, quam contrahere.

2 ¶ Item is, cui res aliqua utenda datur,
eſt, commodatur, re obligatur, & tene-
r commodati actione. Sed is, ab eo, qui
utuum accepit, longe diſtat. namque non
res datur, ut ejus fiat, & ob id de ea re
ſa reſtituenda tenetur. Et is quidem, qui
utuum accepit, ſi quolibet fortuito caſu a-
iſerit, quod accepit: veluti incendio, rui-
, naufragio, aut latronum hoſtiumve in-
rſu: nihilominus obligatus remanet. At
, qui utendum accepit, ſane quidem ex-
tam diligentiam cuſtodiendæ rei præſtare
betur: nec ſufficit ei tantam diligentiam
hibuiſſe, quantam ſuis rebus adhibere ſo-
us eſt; ſi modo alius diligentior poterat
m rem cuſtodire: ſed propter majorem
m majoreſve caſus non tenetur, ſi modo
n ipſius culpa is caſus intervenit. alioqui
id, quod tibi commodatum eſt domi, per-
re tecum ferre malueris, & vel incurſu
ſtium prædonumve, vel naufragio amiſe-
: dubium non eſt, quin de reſtituenda ea
teneaтis. Commodata autem res tunc
oprie intelligitur, ſi nulla mercede accepta
l conſtituta, [res] tibi utenda data eſt.
ioqui mercede interveniente, locatus tibi
us rei videtur: Gratuitum enim debet eſſe
mmodatum.

3 ¶ Præterea & is, apud quem res aliqua
ponitur, re obligatur, teneturque actione
de-

depoſiti: quia & ipſe de ea re, quam ac
pit, reſtituenda tenetur. Sed is ex eo ſ
tenetur, ſi quid dolo commiſerit. culpæ a
tem nomine, id eſt, deſidiæ ac neglig
tiæ, non tenetur. Itaque ſecurus eſt,
parum diligenter cuſtoditam rem furto a
ſerit: quia qui negligenti amico rem cuſ
diendam tradit, [non ei] ſed ſuæ facili
id imputare debet.

4 ¶ Creditor quoque, qui pignus ac
pit, re obligatur: quia & ipſe de ea re, qu
accepit, reſtituenda tenetur actione pig
ratitia. Sed quia pignus utriuſque gratia
tur, & debitoris, quo magis pecunia ea c
datur, & creditoris, quo magis ei in tut
creditum: placuit ſufficere, ſi ad eam r
cuſtodiendam exactam diligentiam ad
beat; quam ſi præſtiterit: & aliquo fortu
caſu rem amiſerit: ſecurum eſſe, nec imp
diri creditum petere.

DE VERBORVM obligationibus.

TITVLVS XVI.

VErbis obligatio contrahitur ex inter
gatione & reſponſione, cum quid d
fieri ve nobis ſtipulamur. ex qua duæ pro
ciſcuntur actiones, tam condictio certi,
certa ſit ſtipulatio: quam ex ſtipulatu, ſi i
certa ſit. quæ hoc nomine inde utitur, qu
ſtipulum apud veteres firmum appellabatu
forte à ſtipite deſcendens.

1 ¶

¶ In hac re olim talia verba tradita ...unt. *Spondes? ſpondeo. Promittis? pro-* ...*o.* [*Fidepromittis? fidepromitto.*] *Fide-* ...*s? fidejubeo. Dabis? dabo. Facies? fa-* ... Vtrum autem Latina, an Græca, vel ...libet alia lingua ſtipulatio concipiatur, ...l intereſt: ſcilicet ſi uterque ſtipulan- ... intellectum ejus linguæ habeat: nec ...eſſe eſt eadem lingua utrunque uti, ſed ...icit congruenter ad interrogata reſpon- ... Quinetiam duo Græci Latina lingua ...gationem contrahere poſſunt. Sed hæc ...mnia verba olim quidem in uſu fuerunt: ...ea autem Leonina conſtitutio lata eſt, ... ſolennitate verborum ſublata, ſenſum ...onſonantem intellectum ab utraque parte ...m deſiderat, quibuſcunque tandem ver- ...expreſſum eſt.

¶ Omnis ſtipulatio aut pure, aut in diem, ...ſub conditione fit. Pure, veluti, *quinque ...eos dare ſpondes?* Idque confeſtim peti po- ... In diem, cum adjecto die, quo pecunia ...atur, ſtipulatio fit: veluti, *decem aureos ...nis calendis Martiis dare ſpondes?* Id au- ... quod in diem ſtipulamur, ſtatim quidem ...etur: ſed peti prius, quam dies venerit, ...n poteſt; at ne eo quidem ipſo die, in quem ...ulatio facta eſt, peti poteſt: quia totus is ...s arbitrio ſolventis tribui debet. Neque e- ...a certum eſt eo die, in quem promiſſum eſt, ...um non eſſe, prius quam is præterierit.

... ¶ At ſi ita ſtipuleris, *decem aureos annuos, ...oad vivam, dare ſpondes?* & pure facta

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

obligatio intelligitur, & perpetuatur: q
ad tempus non poteſt deberi: ſed hæres
tendo, pacti exceptione ſubmovebitur.

4 ¶ Sub conditione ſtipulatio fit, cu
in aliquem caſum differtur obligatio: u
aliquid factum fuerit, vel non fuerit, co
mittatur ſtipulatio: veluti, *Si Titius con
fuerit factus, quinque aureos dare ſponde*
Si quis ita ſtipuletur, *ſi in capitolium non
ſcendero, dare ſpondes?* perinde erit ac ſi
pulatus eſſet, cum moreretur, ſibi dari.
conditionali ſtipulatione tantum ſpes eſt d
bitum iri: eamque ipſam ſpem in hærede
tranſmittimus, ſi prius quam conditio e
ſtet, mors nobis contigerit.

5 ¶ Loca etiam inſeri ſtipulationi ſolen
veluti, *Carthagini dare ſpondes?* Quæ ſtip
latio licet pure fieri videtur, tamen re ip
habet tempus adjectum, quo promiſſor ut
tur ad pecuniam Carthagini dandam. Et i
eo ſi quis Romæ ita ſtipuletur, *hodie Carth
gini dare ſpondes?* inutilis erit ſtipulati
cum impoſſibilis ſit repromiſſio.

6 ¶ Conditiones, quæ ad præſens v
præteritum tempus referuntur, aut ſtati
infirmant obligationem, aut omnino n
differunt, veluti, *Si Titius Conſul fuit,*
ſi Mævius vivit, dare ſpondes? Nam ſi ea i
non ſunt, nihil valet ſtipulatio: ſin aute
ita ſe habent, ſtatim valet. Quæ enim per r
rum naturam ſunt certa: non morantur o
ligationem, licet apud nos incerta ſint.

7 ¶ Non ſolum res in ſtipulatum dedu
po

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

nt, ſed etiam facta: ut ſi ſtipulemur ali-
fieri, vel non fieri. & in hujuſmodi ſti-
ionibus optimum erit pœnam ſubjice-
e quantitas ſtipulationis in incerto ſit,
ceſſe ſit actori probare, quod ejus inter-
taque ſi quis, ut fiat aliquid, ſtipule-
ita adjici pœna debet, *Si ita factum*
rit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare
es? ſed ſi quædam fieri, quædam non
, una eademque conceptio ſtipuletur
: clauſula hujuſmodi erit adjicienda, *Si*
rſus ea factum erit: ſive quid ita factum
uerit: tunc pœnæ nomine decem aureos
ſpondes?

DVOBVS REIS STIPVLANdi & promittendi.

Titvlvs XVII.

ſtipulandi & promittendi duo pluresve
ei fieri poſſunt. Stipulandi ita, ſi poſt
ium interrogationem promiſſor reſpon-
, *Spondeo*: utputa cum duobus ſepara-
ſtipulantibus ita promiſſor reſpondeat,
que veſtrum dare ſpondeo. Nam ſi prius
o ſpoponderit, deinde alio interroganti
ndeat, alia atque alia erit obligatio, nec
untur duo rei ſtipulandi eſſe. Duo plu-
e rei promittendi ita fiunt: *Mævi decem*
os dare ſpondes? & Sei eoſdem decem au-
dare ſpondes? [ſi] reſpondeant ſinguli
ratim, *ſpondeo.*

¶ Ex hujuſmodi obligationibus, & ſti-

pulationibus ſolidum ſingulis debetu
promittentes ſinguli in ſolidum tene
In utraque tamen obligatione una res v
tur: & vel alter debitum accipiendo, v
ter ſolvendo, omnium perimit obligatio
& omnes liberat.

2 ¶ Ex duobus reis promittendi:
pure, alius in diem, vel ſub conditione
gari poteſt, nec impedimento erit dies
conditio, quo minus ab eo, qui pure
gatus eſt, petatur.

DE STIPVLATIONI ſervorum.

TITVLVS XVIII.

SErvus ex perſona domini jus ſtipuland
bet. Sed & hæreditas in pleriſque per
defuncti vicem ſuſtinet. ideoque quod ſe
hæreditarius ante aditam hæreditatem ſt
latur, adquirit hæreditati: ac per hoc e
hæredi poſtea facto acquiritur.

1 ¶ Sive autem domino, ſive ſibi,
conſervo ſuo, ſive imperſonaliter ſervu
puletur: Domino adquirit. Idem juris e
in liberis, qui in poteſtate patris ſunt e
quibus cauſis adquirere poſſunt.

2 ¶ Sed cum factum in ſtipulatione
tinebitur: omni modo perſona ſtipula
continetur: veluti ſi ſervus ſtipuletur, u
bi ire agere liceat. ipſe enim tantum pro
beri non debet, non etiam dominus ejus

3 ¶ Servus communis ſtipulando,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

que dominorum pro portione dominii ad-
rit: niſi juſſu unius eorum, aut nomina-
alicui eorum ſtipulatus eſt. tunc enim
ei adquiritur. Quod ſervus communis
pulatur, ſi alteri ex dominis adquiri non
teſt: ſolidum alteri adquiritur, veluti ſi
, quam dari ſtipulatus eſt, unius domi-
ſit.

DE DIVISIONE Stipulationum.

Titvlvs XIX.

Tipulationum aliæ [ſunt] judiciales, aliæ
prætoriæ, aliæ conventionales, aliæ com-
munes, tam prætoriæ, quam judiciales.

1 ¶ Iudiciales ſunt duntaxat, quæ à me-
judicis officio proficiſcuntur: veluti de
olo cautio, [vel de perſequendo ſervo, qui
n fuga eſt: reſtituendove pretio.]

2 ¶ Prætoriæ [ſunt,] quæ à mero præto-
is officio proficiſcuntur: veluti damni infe-
ti, [vel legatorum.] Prætorias autem ſtipu-
ationes ſic exaudiri oportet, ut in his etiam
ontineantur ædilitiæ, nam & hæ à juriſdi-
ctione [prætoris] veniunt.

3 ¶ Conventionales ſunt, quæ ex con-
ventione utriuſque partis concipiuntur: [hoc
eſt, neque juſſu judicis, neque juſſu præto-
ris, ſed ex conventione contrahentium,] qua-
rum totidem genera ſunt, quot (pene dixe-
rim) rerum contrahendarum.

4 ¶ Communes ſunt, veluti rem ſalvam

 fore

fore pupillo: (Nam & prætor jubet rem ſalvam fore pupillo caveri: & interdum jud... ſi aliter hæc res expediri non poteſt:) vel... rato ſtipulatio.

DE INVTILIBV... Stipulationibus.

TITVLVS XX.

OMnis res, quæ dominio noſtro ſubji... tur, in ſtipulationem deduci poteſt: ſ... mobilis ſit, ſive ſoli.

1 ¶ At ſi quis rem, quæ in rerum natu... non eſt, aut eſſe non poteſt, dari ſtipula... fuerit: veluti Stichum, qui mortuus ſit, que... vivere credebat: aut hyppocentaurum ali... eſſe non poſſit inutilis erit ſtipulatio.

2 ¶ Idem juris eſt, ſi rem ſacram aut r... ligioſam, quam humani juris eſſe credeba... vel rem publicam, quæ uſibus populi pe... petuo expoſita ſit, ut forum, vel theatrum... vel liberum hominem, quem ſervum e... credebat, vel cujus commercium non h... buerit: vel rem ſuam dari quis ſtipuletu... Nec in pendenti erit ſtipulatio ob id, quo... publica res in privatum deduci, & ex libe... ro ſervus fieri poteſt, & commercium ad... piſci ſtipulator poteſt, & res [ſua] ſtipulato... ris eſſe deſinere poteſt: ſed protinus inuti... lis eſt. Item contra: licet initio utiliter re... in ſtipulatum deducta ſit: ſi [tamen] poſte... in aliquem eorum cauſam, de quibus ſupr... dictum eſt, ſine facto promiſſoris devenerit

nguitur ſtipulatio. At nec ſtatim ab ini- alis ſtipulatio valebit, *Lucium Titium, ſervus erit, dare ſpondes?* & ſimilia. enim natura ſui domino noſtra exem- ſunt, in obligationem deduci nullo mo- poſſunt.

3 ¶ Si quis alium daturum facturumve promiſerit: non obligabitur, veluti ſi ndeat Titium quinque aureos daturum. od ſi effecturum ſe, ut Titius daret, ſpo- nderit, obligatur.

4 ¶ Si quis alii, quam ei, cujus juri ſub- tus ſit, ſtipuletur: nihil agit. Plane ſolu- etiam in extraneam perſonam conferri teſt: veluti ſi quis ita ſtipuletur, *Mihi aut jo dare ſpondes?* ut obligatio quidem ſti- latori adquiratur, ſolvi tamen Sejo, etiam nvito eo, recte poſſit, ut liberatio ipſo jure ontingat, ſed ille adverſus Sejum habeat andati actionem. Quod ſi quis ſibi, & a- ii, cujus juri ſubjectus non ſit, dari decem ureos ſtipulatus eſt: valet quidem ſtipula- io: ſed utrum totum debeatur [ſtipulatori,] quod in ſtipulationem deductum eſt, an ve- ro pars dimidia: dubitatum eſt: ſed placuit, non plus quam dimidiam partem ei adqui- ri. Ei [vero,] qui juri tuo ſubjectus eſt, ſi ſtipulatus ſis, tibi adquiris: quia vox tua, tanquam filii ſit, ſicuti & filii vox, tan- quam tua intelligitur in iis rebus, quæ tibi adquiri poſſunt.

5 ¶ Præterea inutilis eſt ſtipulatio, ſi [quis] ad ea, quæ interrogatus fuerit, non

reſpondeat: veluti ſi quis decem aureos à [te]
dari ſtipuletur, tu quinque promittas, v[el]
contra: aut ſi ille pure ſtipuletur, tu ſ[ub]
conditione promittas: vel contra: ſi mod[o]
ſcilicet id exprimas, id eſt, ſi cui ſub cond[i]
tione vel in diem ſtipulanti, tu reſpondeas
præſenti die ſpondeo. Nam ſi hoc ſolum re-
ſpondeas, *promitto:* breviter videris in ea[n]
dem diem vel conditionem ſpopondiſſe. Ne-
que enim neceſſe eſt in reſpondendo eaden[n]
omnia repeti, quæ ſtipulator expreſſerit.

6 ¶ Item inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel a[b]
eo ſtipuleris, qui tuo juri ſubjectus eſt, ve[l]
ſi is à te ſtipuletur. Sed ſervus quidem non
ſolum domino ſuo obligari non poteſt, ſed ne
quidem ulli alii. filii vero familiarum aliis
obligari poſſunt.

7 ¶ Mutum neque ſtipulari, neque pro-
mittere poſſe palam eſt. quod & in ſurdo re-
ceptum eſt: quia & is, qui ſtipulatur, verba
promittentis, & is, qui promittit, verba
ſtipulantis audire debet: unde apparet non
de eo nos loqui, qui tardius exaudit: ſed de
eo, qui omnino non audit.

8 ¶ Furioſus nullum negotium gerere
poteſt: quia non intelligit, quod agit.

9 ¶ Pupillus omne negotium recte gerit:
ita tamen, ut ubi tutoris autoritas neceſſaria
ſit, adhibeatur tutor: veluti ſi ipſe oblige-
tur. nam alium ſibi obligare etiam ſine tuto-
ris auctoritate poteſt.

10 ¶ Sed quod diximus de pupillis, uti-
que de iis verum eſt, qui jam habent ali-
quem

m intellectum. nam infans, & qui infan-
roximus eſt, non multum à furioſo di-
: quia hujuſmodi ætatis pupilli nullum
nt intellectum. Sed in proximis infan-
ropter utilitatem eorum, benignior ju-
terpretatio facta eſt: ut idem juris ha-
, quod pubertati proximi. Sed qui in
ate parentis eſt impubes, ne auctore
m patre obligatur.

¶ Si impoſſibilis conditio obligatio-
s adjiciatur: nihil valet ſtipulatio. Im-
bilis autem conditio habetur, cui natura
dimento eſt, quo minus exiſtat: veluti
s ita dixerit, *Si digito cælum attigero, da-
ndes?* At ſi ita ſtipuletur, *ſi digito cælum
ttigero, dare ſpondes?* pure facta obliga-
telligitur, ideoque ſtatim peti poteſt.

¶ Item verborum obligatio inter abſen-
ncepta, inutilis eſt. Sed cum hoc mate-
litium contentioſis hominibus præſta-
forte poſt tempus tales allegationes op-
ntibus, & non præſentes fuiſſe, vel ſe vel
rſarios ſuos, contendentibus: ideo no-
onſtitutio propter celeritatem dirimen-
m litium introducta eſt, quam ad Cæſa-
es advocatos ſcripſimus: per quam di-
imus, tales ſcripturas, quæ præſto eſſe
s indicant, omnino eſſe credendas, niſi
i talibus utitur improbis allegationibus,
ifeſtiſſimis probationibus vel per ſcri-
am, vel per teſtes idoneos adprobaverit,
eo die quo conficiebatur inſtrumentum,
vel adverſarium ſuum in aliis locis fuiſſe.

13 ¶ Poſt mortem ſuam dari ſibi nem ſtipulari poterat: non magis, quam poſt ej mortem, à quo ſtipulabatur. Ac nec is, q in alicujus poteſtate eſt, poſt mortem ej ſtipulari poterat: quia patris vel domini v ce loqui videretur. Sed & ſi quis ita ſtipul tur, *Pridie quam moriar*, vel *pridie qua morieris, dare ſpondes?* inutilis erat ſtipul tio. Sed cum (ut jam dictum eſt) ex conſe ſu contrahentium ſtipulationes valeant: pl cuit nobis etiam in hunc juris articulum n ceſſariam inducere emendationem: ut ſiv poſt mortem, ſive pridie quam moriatur ſti pulator, ſive promiſſor, ſtipulatio concep ſit: ſtipulatio valeat.

14 ¶ Item ſi quis ita ſtipulatus erat, *navis ex Aſia venerit, hodie dare ſpondes* inutilis erat ſtipulatio, quia præpoſtere co cepta eſt. Sed quum Leo inclytæ recordati nis, in dotibus eandem ſtipulationem, qu præpoſtera nuncupatur, non eſſe rejiciendam exiſtimaverit: nobis placuit, & huic perf ctum robur accommodare, ut non ſolum i dotibus, ſed etiam in omnibus valeat huju modi conceptio ſtipulationis.

15 ¶ Ita autem ſtipulatio concepta, vel ut ſi Titius dicat, *cum moriar, dare ſpon des? vel cum morieris?* & apud veteres uti lis erat, & nunc valet.

16 ¶ Item poſt mortem alterius recte ſti pulamur.

17 ¶ Si ſcriptum in inſtrumento fuerit promiſiſſe aliquem: perinde habetur, atque ſi in

...rogatione præcedente reſponſum ſit.

¶ Quotiens plures res una ſtipulatio-
...nprehenduntur, ſi quidem promiſſor
...iciter reſpondeat, *dare ſpondeo*: propter
... tenetur. Si vero una ex his, vel quaſ-
...aturum ſe ſpoponderit obligatio in iis,
...ibus ſpoponderit, contrahitur. Ex plu-
...nim ſtipulationibus, una, vel quædam
...ur eſſe perfectæ. ſingulas enim res ſti-
..., & ad ſingulas reſpondere debemus.

¶ Alteri ſtipulari (ut ſupra dictum eſt,)
...poteſt. Inventæ enim ſunt hujuſmodi
...ationes vel] obligationes ad hoc, ut
...uiſque adquirat ſibi, quod ſua intereſt:
...um ſi alii detur, nihil intereſt ſtipulato-
...ane ſi quis velit hoc facere, pœnam ſti-
... conveniet: ut niſi ita factum ſit, ut eſt
...rehenſum, committatur pœnæ ſtipula-
...am ei, cujus nihil intereſt. Pœnam e-
...um ſtipulatur quis, non illud inſpici-
...quod interſit ejus, ſed quæ ſit quantitas
...ditione ſtipulationis. Ergo ſi quis [ita]
...etur, *Titio dari*, nihil agit, ſed ſi adje-
... pœnam, *niſi dederis, tot aureos dare*
...*s?* tunc committitur ſtipulatio.

¶ Sed [&] ſi quis ſtipuletur alii, cum
...intereſſet, placuit ſtipulationem vale-
... Nam ſi is, qui pupilli tutelam admini-
... cœperat, ceſſerit adminiſtratione con-
...i ſuo, & ſtipuletur rem pupilli ſalvam
... quoniam intereſt ſtipulatoris fieri,
...ſtipulatus eſt (cum obligatus futurus ſit
...llo, ſi male res geſſerit) tenet obligatio:

Ergo

Ergo etſi quis procuratori ſuo dari ſtipula
ſit: habebit vires ſtipulatio. Et ſi credit
ſuo [quis ſtipulatus ſit:] quod ſua intere
ne forte vel pœna committatur, vel præ
diſtrahantur, quæ pignori data erant: v
ſtipulatio.

21 ¶ Verſa vice, qui alium factur
promiſit, videtur in ea eſſe cauſa, ut non
neatur, niſi pœnam ipſe promiſerit.

22 ¶ Item nemo rem ſuam futuram,
eum caſum, quo ſua ſit, utiliter ſtipulatur

23 ¶ Si de alia re ſtipulatur ſenſerit,
alia promiſſor: perinde nulla contrahi
obligatio, ac ſi ad interrogatum reſponſ
non eſſet: veluti ſi hominem Stichum à
quis ſtipulatus fuerit, tu de Pamphilo ſen
ris, quem Stichum vocari credideris.

24 ¶ Quod turpi ex cauſa promiſſum e
veluti ſi quis homicidium vel ſacrilegium
facturum promittat: non valet.

25 ¶ Cum quis ſub aliqua conditio
ſtipulatus fuerit: licet ante conditionem d
ceſſerit: poſtea exiſtente conditione hæ
ejus agere poteſt. Idem eſt & ex promiſſo
parte.

26 ¶ Qui hoc anno, aut hoc menſe da
ſtipulatus eſt: niſi omnibus partibus an
vel menſis præteritis, non recte petet.

27 ¶ Si fundum dari ſtipuleris, vel h
minem: non poteris continuo agere: n
tantum ſpatium præterierit, quo tradit
fieri poſſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

E FIDEIVSSORIBVS.

TITVLVS XXI.

Ro eo qui promittit, ſolent alii obligari, qui fidejuſſores appellantur: quos homnes accipere ſolent, dum curant, ut dilitius ſibi cautum ſit.

¶ In omnibus autem obligationibus adi poſſunt: id eſt, ſive re, ſive verbis, ſive eris, ſive conſenſu contractæ fuerint. At illud quidem intereſt, utrum civilis, an uralis ſit obligatio, cui adjicitur fidejuſ: adeo quidem, ut pro ſervo quoque obliur, ſive extraneus ſit, qui fidejuſſorem à vo accipiat, ſive ipſe dominus in id, quod i naturaliter debetur.

2 ¶ Fidejuſſor non tantum ipſe obligatur, etiam hæredem relinquit obligatum.

3 ¶ Fidejuſſor & præcedere obligatiom, & ſequi poteſt.

4 ¶ Si plures ſint fidejuſſores: quotquot nt numero, ſinguli in ſolidum tenentur. que liberum eſt creditori, à quo velit ſoum petere. Sed ex epiſtola divi Hadriani mpellitur creditor à ſingulis, qui modo lvendo ſunt, litis conteſtatæ tempore, pars petere. Ideoque ſi quis ex fidejuſſoribus tempore ſolvendo non ſit: hoc cæteros erat. Sed ſi ab uno fidejuſſore creditor tom conſequutus fuerit: hujus ſolius detrientum erit, ſi is, pro quo fidejuſſit, ſolndo non ſit: & ſibi imputare debet, cum po-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

poterit juvari ex epiſtola divi Hadriani
deſiderare, ut pro parte in ſe detur actio.

5 ¶ Fidejuſſores ita obligari non poſſ
ut plus debeant, quam debet is, pro quo
ligantur. Nam eorum obligatio, acceſſi
principalis obligationis: nec plus in acce
ne poteſt eſſe, quam in principali re. A
diverſo, ut minus debeant, obligari poſſ
Itaque ſi reus decem aureos promiſerit
dejuſſor in quinque recte obligatur: co
vero obligari non poteſt. Item ſi ille
promiſerit; fidejuſſor ſub conditione
mittere poteſt: contra vero non poteſt. N
ſolum autem in quantitate, ſed etiam in te
pore minus aut plus intelligitur. Plus eſ
nim ſtatim aliquid dare: minus eſt poſt te
pus dare.

6 ¶ Si quid autem fidejuſſor pro reo
verit: ejus recuperandi cauſa habet cum
mandati judicium.

7 ¶ Græce etiam fidejuſſor ita accipit
τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω ἐγώ. *i. mea fide jubeo*
[ſed & ſi dixerit] θέλω, ſive βούλομαι, *i. v*
ſed & φημὶ, *i. affirmo:* pro eo erit, ac ſi
xerit λέγω. *i. dico.*

8 ¶ In ſtipulationibus fidejuſſorum ſcie
dum eſt hoc generaliter accipi: ut quodcu
que ſcriptum ſit quaſi actum, videatur eti
actum. Ideoque conſtat, ſi quis ſcripſerit
fidejuſſiſſe; videri omnia ſolenniter acta.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

De literarum obligationibus.

Titulus XXII.

Olim ſcriptura fiebat obligatio, quæ nominibus fieri dicebatur, quæ nomina hodie non ſunt in uſu. Plane ſi quis debere ſe ſcripſerit, quod ſibi numeratum non eſt, de pecunia minime numerata, poſt multum temporis exceptionem opponere non poteſt. hoc enim ſæpiſſime conſtitutum eſt. ſic fit, ut & hodie, dum quæri non poteſt, ſcriptura obligetur: & ex ea naſcatur condictio, ceſſante ſcilicet verborum obligatione. Multum autem tempus in hac exceptione antea quidem ex principalibus conſtitutionibus uſque ad quinquennium procedebat. ſed ne creditores diutius poſſint ſuis pecuniis forſitan defraudari: per conſtitutionem noſtram tempus coarctatum eſt, ut ultra biennii metas hujuſmodi exceptio minime extendatur.

De obligationibus ex conſenſu.

Titulus XXIII.

Conſenſu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus, mandatis. ideo autem iſtis modis obligatio dicitur conſenſu contrahi: quia neque ſcriptura, neque præ-

ſentia

ſentia omnimodo opus eſt. at nec dari q
quam neceſſe eſt, ut ſubſtantiam capiat o
gatio: ſed ſufficit, eos, qui negotia ger
conſentire. unde inter abſentes quoque t
negotia contrahuntur, veluti per epiſtol
vel per nuntium. Item in his contracti
alter alteri obligatur in id, quod alter
alteri ex bono & æquo præſtare opor
[cum alioqui in verborum obligationibus
lius ſtipuletur, alius promittat.]

DE EMPTIONE ET venditione.

TITVLVS XXIV.

EMptio & venditio contrahitur, ſimul
que de pretio convenerit: quamvis no
dum pretium numeratum ſit, ac ne arr
quidem data fuerit. Nam quod arrhæ nom
ne datur, argumentum eſt emptionis & ve
ditionis contractæ Sed hoc quidem de em
ptionibus & venditionibus quæ ſine ſcript
ra conſiſtunt, obtinere oportet, nam nihil
nobis in hujuſmodi emptionibus & vend
tionibus innovatum eſt; in iis autem, q
ſcriptura conficiuntur, non aliter perfecta
eſſe venditionem & emptionem conſtitu
mus, niſi & inſtrumenta emptionis fueri
conſcripta, vel manu propria contrahe
tium, vel ab alio quidem ſcripta, & ſi per t
bellionem fiunt, niſi & completiones accep
rint, & fuerint partibus abſoluta. Done
enim aliquid deeſt ex his, & pœnitentiæ l

cu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ſt, & poteſt emptor vel venditor ſine
recedere ab emptione [& venditione.]
men impune [eis recedere] concedimus,
iam arrharum nomine aliquid fuerit da-
hoc enim ſubſequuto: ſive in ſcriptis,
ſine ſcriptis venditio celebrata eſt: is,
ecuſat adimplere contractum, ſi quidem
mptor, perdit, quod dedit. ſi vero ven-
, duplum reſtituere compellitur: licet
arrhis nihil expreſſum eſt. Pretium au-
conſtitui oportet, nam nulla emptio ſi-
retio eſſe poteſt.

¶ Sed & certum eſſe pretium debet,
ui ſi inter aliquos ita convenerit, ut
ti Titius rem æſtimaverit, tanti ſit em-
inter veteres ſatis abundeque hoc du-
batur, conſtaretne venditio, an non.
noſtra deciſio ita hoc conſtituit, ut quo-
ſic compoſita ſit venditio, *quanti ille*
maverit, ſub hac conditione ſtaret con-
us: ut ſi quidem ille, qui nominatus
pretium definierit: [tunc] omnimodo ſe-
dum ejus æſtimationem & pretium per-
atur, & res tradatur, & venditio ad effe-
n perducatur emptore quidem ex empto
one, venditore ex vendito agente. Sin
m ille, qui nominatus eſt, vel noluerit,
non potuerit pretium definire: tunc pro
lo eſſe venditionem, quaſi nullo pretio
to. Quod jus, cum in venditionibus no-
placuerit: non eſt abſurdum in locationi-
& [in] conductionibus trahere.

¶ atem pretium in numerata pecunia

conſiſtere debet. Nam in cæteris rebus, a pretium eſſe poſſet, valde quærebatur: ve uti an homo, aut fundus, aut toga alteri rei pretium eſſe poſſet. [Et] Sabinus & Ca ſius etiam in alia re putabant pretium poſ conſiſtere, unde illud eſt, quod vulgo diceba tur, permutatione rerum emptionem & ven ditionem contrahi, eamque ſpeciem emptio nis & venditionis vetuſtiſſimam eſſe, argu mentoque utebantur Græco poëta Homero qui aliquam partem exercitus Achivoru vinum ſibi comparaſſe ait, permutatis qui buſdam rebus, his verbis:

Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοὶ
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ
Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Id eſt,

Hinc ſibi certatim gentis de more comati
Vina parant Graji ære dato, fulgenteq
ferro,
Tergoribuſque, bubus ſed & ipſis, manci
piiſque.

Diverſæ ſcholæ auctores contra ſentie bant: aliudque eſſe exiſtimabant permuta tionem rerum, aliud emptionem & vendi tionem: alioqui non poſſe rem expediri permutatis rebus, quæ videatur res veniſſe & quæ pretii nomine data eſſe. nam utram que videri & veniſſe, & pretii nomine da tam eſſe, rationem non pati. Sed Procul ſententia, dicentis permutationem propriam eſſe ſpeciem contractus à venditione ſepara-

tam,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

merito prævaluit: cum & ipſe aliis Ho-
ris verſibus adjuvabatur, & validiori-
tionibus argumentabatur: quod & an-
es divi principes admiſerunt, & in no-
Digeſtis latius ſignificatur.
Quum autem emptio & venditio con-
ſit (quod effici diximus, ſimulatque
tio convenerit, cum ſine ſcriptura res
r) periculum rei venditæ ſtatim ad em-
m pertinet, tametſi adhuc ea res em-
tradita non ſit. Itaque ſi homo mor-
it, vel aliqua parte corporis læſus fue-
ut ædes totæ vel aliqua ex parte incen-
onſumtæ fuerint: aut fundus vi flumi-
tus vel aliqua ex parte ablatus ſit, ſive
inundatione aquæ aut arboribus tur-
dejectis longe minor aut deterior eſſe
rit, emptoris damnum eſt, cui neceſſe
icet rem non fuerit nactus, pretium
re. Quicquid enim ſine dolo & culpa
toris accidit, in eo venditor ſecurus
ed & ſi poſt emptionem fundo aliquid
luvionem acceſſerit: ad emptoris com-
m pertinet. Nam & commodum ejus
bet, cujus periculum eſt. Quod ſi fu-
homo, qui venit, aut ſubreptus fuerit,
neque dolus, neque culpa venditoris
venerit, animadvertendum erit, an cu-
m ejus uſque ad traditionem venditor
perit. Sane enim ſi ſuſceperit: ad ipſius
ulum is caſus pertinet. ſi non ſuſcepe-
ſecurus eſt. Idem & in cæteris animali-
cæteriſque rebus intelligimus. Utique

tamen vindicationem rei & condictio
exhibere debebit emptori: quia ſane qui
dum rem emptori tradidit, adhuc ipſe d
nus eſt. Idem etiam eſt de furti & damn
juriæ actione.

4 ¶ Emptio tam ſub conditione quam
re contrahi poteſt Sub conditione, ve
Si Stichus intra certum diem tibi placu
erit tibi emptus aureis tot.

5 ¶ Loca ſacra vel religioſa, item p
ca (veluti forum, baſilicam) fruſtra
ſciens emit. quæ tamen ſi pro profani
privatis deceptus à venditore quis em
habebit actionem ex empto, quod non
bere ei liceat, ut conſequatur, quod ſu
tereſt eum deceptum non eſſe. Idem juri
ſi hominem liberum pro ſervo emerit.

DE LOCATIONE E conductione.

TITVLVS XXV.

Locatio & conductio proxima eſt
ptioni & venditioni, iiſdemque jur
gulis conſiſtit. Nam ut emptio & vend
ita contrahitur, ſi de pretio convenerit
& locatio & conductio ita contrahi in
gitur, ſi merces conſtituta ſit, & com
locatori quidem locati actio, conductor
ro conducti.

1 ¶ Et quæ ſupra diximus, ſi alien
bitrio pretium promiſſum fuerit: eaden
de locatione & conductione dicta eſſe i

imus, ſi alieno arbitrio merces permiſſa
rit. Qua de cauſa ſi fulloni polienda cu-
ndave, ac ſarcinatori ſarcienda veſtimenta
is dederit, nulla ſtatim mercede conſtitu-
, ſed poſtea tantum daturus, quantum in-
eos convenerit: non proprie locatio &
nductio contrahi intelligitur, ſed eo no-
ine actio præſcriptis verbis datur.

2 ¶ Præterea ſicut vulgo quærebatur, an
rmutatis rebus emptio & venditio contra-
eretur: ita quæri ſolebat de locatione &
nductione, ſi forte rem aliquam utendam
e fruendam tibi aliquis dederit, & invi-
m à te utendam ſive fruendam aliam[rem]
ceperit. Et placuit non eſſe locationem &
onductionem, ſed proprium genus con-
actus. veluti ſi cum unum bovem quis
aberet, & vicinus ejus unum, placuerit
nter eos, ut per denos dies invicem boves
ommodarent, ut opus facerent, & apud
lterum [alterius] bos perierit: neque loca-
i, neque conducti, neque commodati com-
etit actio: quia non fuit commodatum
gratuitum. verum præſcriptis verbis agen-
lum eſt.

3 ¶ Adeo autem aliquam familiaritatem
inter ſe videntur habere emptio & vendi-
tio, item locatio & conductio: ut in qui-
buſdam cauſis quæri ſoleat, utrum emptio
& venditio contrahatur, an locatio & con-
ductio. ut ecce de prædiis, quæ perpetuo
quibuſdam fruenda traduntur, id eſt, ut
quamdiu penſio ſive reditus pro his domino

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

præſtetur, neque ipſi conductori, neque h
redi ejus cuive conductor hæreſve ejus
prædium vendiderit, aut donaverit, aut
tis nomine dederit, aliove quocunque m
alienaverit, auferre liceat. Sed talis con
ctus, quia inter veteres dubitabatur, &
quibuſdam locatio, à quibuſdam vendi
exiſtimabatur: lex Zenoniana lata eſt, q
emphyteuſeos contractus propriam ſta
naturam, neque ad locationem neque
venditionem inclinantem, ſed ſuis pactio
bus fulciendam: & ſi quidem aliquid pact
fuerit, hoc ita obtinere, ac ſi naturalis
ſet contractus. ſin autem nihil de peric
rei fuerit pactum: tunc ſi quidem totius
interitus acceſſerit: ad dominum ſuper h
redundare periculum. ſin autem particu
ris: ad emphyteuticarium hujuſmodi
mnum venire. quo jure utimur.

4 ¶ Item quæritur, ſi cum aurifice T
tius convenerit, ut is ex auro ſuo certi po
deris certæque formæ annulos ei faceret,
acciperet (verbi gratia) decem aureos:
trum emptio & venditio, an locatio & co
ductio contrahi videatur? Caſſius ait, m
teriæ quidem emptionem & venditione
contrahi, operæ autem locationem & co
ductionem. Sed placuit tantum empti
nem & venditionem contrahi. Quod ſi ſuu
aurum Titius dederit, mercede pro ope
conſtituta. dubium non eſt, quin locatio
conductio ſit.

5 ¶ Conductor [autem] omnia ſecu

du

m legem conductionis facere debet : & ſi
id in lege prætermiſſum fuerit : id ex bono
æquo præſtare. Qui pro uſu aut veſtimen-
um, aut argenti, aut jumenti, merce-
m aut dedit, aut promiſit : ab eo cuſtodia
is deſideratur, qualem diligentiſſimus pa-
familias ſuis rebus adhibet quam ſi præ-
erit, & aliquo caſu [fortuito eam] rem
hiſerit : de reſtituenda ea non tenebitur.

6 ¶ Mortuo conductore intra tempora
nductionis, hæres ejus eodem jure in con-
ctione ſuccedit.

DE SOCIETATE.

TITVLVS XXVI.

Ocietatem coire ſolemus aut totorum bo-
norum, quam Græci ſpecialiter κοινωνίαν,
ppellant : aut unius alicujus negotiationis,
eluti mancipiorum vendendorum emendo-
umque, aut olei, aut vini, aut frumenti
mendi vendendique.

1 ¶ Et quidem ſi nihil de partibus lucri
c damni nominatim convenerit : æquales
cilicet partes & in lucro & in damno ſpe-
tantur. Quod ſi expreſſæ fuerint [partes:]
æ ſervari debent. Nec enim unquam du-
ium fuit, quin valeat conventio, ſi duo in-
er ſe pacti ſint, ut ad unum quidem duæ
artes & lucri & damni pertineant, ad alium
ertia.

2 ¶ De illa ſane conventione quæſitum
eſt, ſi Titius & Sejus inter ſe pacti ſint, ut

ad Titium lucri duæ partes pertineant,
mni tertia: ad Sejum duæ partes damni,
cri tertia: an rata debeat haberi conventi
Quintus Mutius contra naturam ſocieta
talem pactionem eſſe exiſtimavit, & ob
non eſſe ratam habendam, Servius Sulpi
(cujus ſententia prævaluit) contra ſen
quia ſæpe quorundam ita pretioſa eſt op
in ſocietate, ut eos juſtum ſit conditio
meliore in ſocietatem admitti. Nam &
coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, ut
ter pecuniam conferat, alter non confer
& tamen lucrum inter eos commune ſ
quia ſæpe opera alicujus pro pecunia v
let. Et adeo contra Quinti Mutii ſent
tiam obtinuit, ut illud quoque conſtite
poſſe convenire, ut quis lucri partem fer
de damno non teneatur, quod & ipſum Se
vius convenienter [ſibi] fieri exiſtimav
Quod tamen ita intelligi oportet, ut ſi in a
re lucrum, in alia damnum illatum ſi
compenſatione facta, ſolum, quod ſupere
intelligatur lucro eſſe.

3 ¶ Illud expeditum eſt, ſi in una cau
pars fuerit expreſſa, veluti in ſolo lucro v
in ſolo damno, in altero vero omiſſa: in
quoque, quod prætermiſſum eſt, eande
partem ſervari.

4 ¶ Manet autem ſocietas eouſque, d
nec in eodem conſenſu perſeveraverint.
cum aliquis renunciaverit ſocietati, ſolv
tur ſocietas. Sed plane ſi quis callide in h
renunciaverit ſocietati, ut obveniens aliqu

k

um ſolus habeat, veluti ſi totorum bono-
n ſocius, cum ab aliquo hæres eſſet reli-
, in hoc renunciaverit ſocietati, ut hæ-
tatem ſolus lucrifaceret. cogitur hoc lu-
n communicare. Si quid vero aliud lucri-
at, quod non captaverit: ad ipſum ſo-
pertinet. Ei vero, cui renunciatum eſt,
quid omnino poſt renunciatam ſocieta-
n adquiritur, ſoli conceditur.

¶ Solvitur adhuc ſocietas etiam morte
ii: quia qui ſocietatem contrahit, certam
ſonam ſibi eligit. ſed & ſi conſenſu plu-
m ſocietas contracta ſit: morte unius ſo-
ſolvitur, etſi plures ſuperſint: niſi in
unda ſocietate aliter convenerit.

6 ¶ Item ſi alicujus rei contracta ſocie-
ſit, & finis negotio impoſitus eſt: finitur
cietas.

7 ¶ Publicatione quoque diſtrahi ſocieta-
m manifeſtum eſt: ſcilicet ſi univerſa bona
cii publicentur. nam cum in ejus locum
ius ſuccedat, pro mortuo habetur.

8 ¶ Item ſi quis ex ſociis mole debiti
ægravatus, bonis ſuis ceſſerit, & ideo
opter publica aut privata debita ſubſtan-
a ejus veneat: ſolvitur ſocietas: ſed hoc
ſu ſi adhuc conſentiant in ſocietatem, no-
a videtur incipere ſocietas.

9 ¶ Socius ſocio utrum eo nomine tan-
m teneatur pro ſocio actione, ſi quid do-
commiſerit, ſicut is, qui deponi apud ſe
aſſus eſt: an etiam culpæ, id eſt, deſidiæ
tque negligentiæ nomine: quæſitum eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

prævaluit tamen etiam culpæ nomine te-
ri eum. Culpa autem non ad exactiſſi
diligentiam dirigenda eſt. Sufficit enim
lem diligentiam communibus rebus adh
re [ſocium,] qualem ſuis rebus adhibere
let. Nam qui parum diligentem ſocium
adſumit: de ſe queri, ſibique hoc imp
debet.

DE MANDAT

TITVLVS XXVII.

MAndatum contrahitur quinque mo
ſive ſua tantum gratia aliquis tibi m
det, ſive ſua & tua, ſive aliena tantum
ſua & aliena, ſive tua & aliena. At
tantum gratia mandatum ſit: ſupervac
eſt mandatum, & ob id nulla ex eo ob
tio, nec mandati inter vos actio naſcitu

1 ¶ Mandantis [tantum] gratia inte
nit mandatum: veluti ſi quis tibi man
ut negotia ejus gereres, vel ut fundum
meres, vel ut pro eo ſponderes.

2 ¶ Tua gratia & mandantis: vel
mandet tibi, ut pecuniam ſub uſuris cr
res ei, qui in rem ipſius mutuaretur: a
volente te agere cum eo ex fidejuſſoria
ſa, mandet tibi, ut cum reo agas, per
lo mandantis: vel ut ipſius periculo ſti
ris ab eo, quem tibi deleget in id, quod ti
debuerat.

3 ¶ Aliena autem [tantum] cauſa in
venit mandatum, veluti ſi tibi aliquis m

t, ut Titii negotia gereres, vel ut Titio
ndum emeres, vel ut pro Titio ſponderes.

4 ¶ Sua & aliena: veluti ſi de communi-
s ſuis & Titii negotiis gerendis tibi man-
t, vel ut ſibi & Titio fundum emeres, vel
pro eo & Titio ſponderes.

5 ¶ Tua & aliena: veluti ſi tibi mandet,
Titio ſub uſuris crederes: quia ſi ſine uſu-
s pecuniam crederes, aliena tantum gratia
tercedit mandatum.

6 ¶ Tua tantum gratia intervenit man-
atum: veluti ſi tibi mandet, ut pecunias
as in emptiones potius prædiorum collo-
es, quam fœneres: vel ex diverſo, ut pe-
unias tuas fœneres potius, quam in em-
tione prædiorum colloces. Cujus generis
nandatum, **magis conſilium, quam man-
latum eſt, & ob id non eſt obligatorium:**
quia nemo ex conſilio mandati obligatur,
tiam ſi non expediat ei, cui mandabatur,
cum liberum cuique ſit apud ſe explorare,
an ſibi expediat conſilium. Itaque ſi otioſam
pecuniam domi te habentem hortatus fuerit
aliquis, ut rem aliquam emeres, vel eam
crederes: quamvis non expediat eam tibi e-
miſſe, vel credidiſſe, non tamen tibi manda-
ti tenetur. Et adeo hæc ita ſunt, ut quæſi-
tum ſit, an **mandati teneatur, qui mandavit
tibi, ut pecuniam Titio fœnerares?** ſed ob-
tinuit Sabini ſententia, obligatorium eſſe in
hoc caſu mandatum: **quia non aliter Titio
credidiſſes, quam ſi tibi mandatum eſſet.**

7 ¶ **Illud quoque mandatum non eſt ob-
liga-**

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ligatorium, quod contra bonos mores
veluti ſi Titius de furto, aut [de] damno
ciendo, aut de injuria facienda mandet t
licet enim pœnam iſtius facti nomine præ
teris, non tamen ullam habes adverſus
tium actionem.

8 ¶ Is qui exequitur mandatum, non
bet excedere fines mandati. ut ecce, ſi q
uſque ad centum aureos mandaverit tibi,
fundum emeres, vel ut pro Titio ſponder
neque pluris emere debes, neque in ampl
rem pecuniam fidejubere. alioqui non ha
bis cum eo mandati actionem. adeo quide
ut Sabino & Caſſio placuerit, etiam ſi uſ
ad centum aureos cum eo agere voluer
inutiliter te acturum. [Sed] diverſæ ſche
auctores recte uſque ad centum aureos te
cturum exiſtimant: quæ ſententia ſane be
gnior eſt. Quod ſi minoris emeris, habe
ſcilicet cum eo mandati actionem: quoni
qui mandat, ut ſibi centum aureorum fu
dus emeretur, is utique mandaſſe intelli
tur, ut minoris (ſi poſſit) emeretur.

9 ¶ Recte quoque mandatum contr
ctum, ſi dum adhuc integra res ſit, revoc
tum fuerit, evaneſcit.

10 ¶ Item ſi adhuc integro mandat
mors alterutrius interveniat, id eſt, vel e
qui mandaverit, vel illius, qui mandat
ſuſceperit; ſolvitur mandatum. Sed utili
tis cauſa receptum eſt: ſi eo mortuo, qui ti
mandaverat, tu ignorans eum deceſſiſſe, e
ecutus fueris mandatum: poſſe te agere ma
da

i actione. alioqui juſta & probabilis igno-
ntia tibi damnum adferret. Et huic ſimile
quod placuit, ſi debitores manumiſſo di-
nſatore Titii, per ignorantiam liberto ſol-
rint, liberari eos, cum alioqui ſtricta juris
ione non poſſent liberari, quia alii ſolviſ-
t, quam cui ſolvere debuerint.

11 ¶ Mandatum non ſuſcipere, cuilibet
erum eſt: ſuſceptum autem conſumman-
m eſt, aut quam primum renunciandum,
per ſemetipſum, aut per alium eandem
n mandator exequatur. Nam niſi ita re-
ncietur, ut integra cauſa mandatori refer-
tur eandem rem explicandi: nihilominus
andati actio locum habet: niſi juſta cauſa
terceſſerit, aut non renunciandi, aut in-
mpeſtive renunciandi.

12 ¶ Mandatum & in diem differri, &
b conditione fieri poteſt.

13 ¶ In ſumma ſciendum eſt, mandatum,
iſi gratuitum ſit, in aliam formam negotii
adere. Nam mercede conſtituta, incipit
catio & conductio eſſe. Et (ut generaliter
icamus) quibus caſibus ſine mercede ſuſce-
to officio, mandati ſive depoſiti contrahi-
ur negotium: iis caſibus interveniente mer-
ede locatio & conductio intelligitur con-
rahi. Et ideo ſi fulloni polienda curandave
uis dederit veſtimenta, aut ſarcinatori ſar-
ienda, nulla mercede conſtituta neque pro-
niſſa: mandati competit actio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

DE OBLIGATIONIBVS, [QV. quaſi ex contractu [naſcuntur.]

TITVLVS XXVIII.

POſt genera contractuum enumerata d ſpiciamus etiam de iis obligationibu quæ quidem non proprie naſci ex contrac intelliguntur: ſed tamen quia non ex ma ficio ſubſtantiam capiunt, quaſi ex contr ctu naſci videntur.

1 ¶ Igitur cum quis negotia abſen geſſerit: ultro citroque inter eos naſcunt actiones: quæ appellantur negotiorum g ſtorum. ſed domino quidem rei geſtæ a verſus eum, qui geſſit, directa competit ctio: negotiorum autem geſtori, contrari quas ex nullo contractu proprie naſci, man feſtum eſt: quippe ita naſcuntur, iſtæ acti nes, ſi ſine mandato quiſque alienis negoti gerendis ſe obtulerit. ex qua cauſa ii, quo rum negotia geſta fuerint, etiam ignorant obligantur. Idque utilitatis cauſa receptu eſt: ne abſentium, qui ſubita feſtination coacti, nulli demandata negotiorum ſuoru adminiſtratione, peregre profecti eſſent, de ſererentur negotia: quæ ſane nemo curaturu eſſet, ſi de eo, quod quis impendiſſet, nul lam habiturus eſſet actionem. Sicut auten is, qui utiliter geſſit negotia, dominum ha bet obligatum negotiorum geſtorum: ita & contra iſte quoque tenetur, ut adminiſtra tionis reddat rationem. Quo caſu ad exactiſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

…n quiſque diligentiam compellitur red-
…ationem: nec ſufficit talem diligentiam
…ere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet:
…lo alius diligentior [eo] commodius ad-
…ſtraturus eſſet negotia.

¶ Tutores quoque, qui tutelæ judicio
…tur, non proprie ex contractu obligati
…intelliguntur (nullum enim negotium
…tutorem & pupillum contrahitur) ſed
…ſane non ex maleficio tenentur, quaſi
…ntractu teneri videntur. Hoc autem
…mutuæ ſunt actiones. Non tantum e-
…pupillus cum tutore habet tutelæ actio-
…: ſed & contra tutor cum pupillo ha-
…contrariam tutelæ, ſi vel impenderit a-
…d in rem pupilli, vel pro eo fuerit obli-
…, aut rem ſuam creditoribus ejus ob-
…erit.

¶ Item ſi inter aliquos communis res
…e ſocietate: veluti quod pariter eis le-
…donatave eſſet: & alter eorum alteri id-
…neatur communi dividundo judicio,
… ſolus fructus ex ea re perceperit, aut
… ſocius ejus ſolus in eam rem neceſſarias
…nſas fecerit: non intelligitur ex contra-
…proprie obligatus eſſe: quippe nihil inter
…ntraxerunt. ſed quia ex maleficio non
…tur quaſi ex contractu teneri videtur.

¶ Idem juris eſt de eo, qui cohæredi
…liæ erciſcundæ judicio ex his cauſis obli-
…us eſt.

¶ Hæres quoque legatorum nomine
… proprie ex contractu obligatus intelligi-

tur:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

tur: (neque enim cum hærede, neque cum defuncto, ullum negotium legatarius geſſiſſe proprie dici poteſt) & tamen quia ex maleficio non eſt obligatus: quaſi ex contractu debere intelligitur.

6 ¶ Item is, cui quis per errorem non debitum ſolvit, [quaſi ex contractu debere videtur.] Adeo enim non intelligitur proprie ex contractu obligatus [eſſe,] ut ſi certiorem rationem ſequamur: magis (ut ſupra diximus) ex diſtractu, quam ex contractu poſſit dici obligatus eſſe. nam qui ſolvendi animo pecuniam dat: in hoc dare videtur, ut diſtrahat potius negotium, quam contrahat. Sed tamen perinde is, qui accipit, obligatur, ac ſi mutuum ei daretur. & ideo condictione tenetur.

7 ¶ Ex quibuſdam tamen cauſis repeti non poteſt, quod per errorem non debitum ſolutum ſit. ſic namque definierunt veteres: ex quibus cauſis infitiando lis creſcit, ex iis cauſis non debitum ſolutum, repeti non poſſe: veluti ex lege Aquilia, item ex legato. Quod veteres quidem in iis legatis locum habere voluerunt, quæ certa conſtituta, per damnationem cuique legata fuerant. nostra autem conſtitutio, cum unam naturam omnibus legatis & fideicommiſſis indulſit, hujuſmodi augmentum in omnibus legatis & fideicommiſſis extendi voluit: ſed non omnibus legatariis hoc præbuit, ſed tantummodo in iis legatis & fideicommiſſis, quæ ſacroſanctis eccleſiis, & cæteris venerabilibus

, quæ religionis vel pietatis intuitu hono-
ntur, relicta ſunt: quæ ſi indebita ſolvan-
r, non repetuntur.

ER QVAS PERSONAS nobis obligatio acquiritur.

TITVLVS XXIX.

Xpoſitis generibus obligationum, quæ ex contractu vel quaſi ex contractu na-
ſcuntur: admonendi ſumus adquiri nobis
n ſolum per noſmetipſos, ſed per eas quo-
ue perſonas: quæ in noſtra poteſtate ſunt,
luti per ſervos & filios noſtros: ut tamen,
od per ſervos [noſtros] nobis adquiritur,
tum noſtrum fiat: quod autem per liberos,
os in poteſtate habemus, ex obligatione
erit adquiſitum, hoc dividatur ſecundum
naginem rerum proprietatis & uſusfructus,
iam noſtra decrevit conſtitutio: ut quod ab
tione commodum perveniat, hujus uſum-
uctum, quidem habeat pater, proprietas
item filio ſervetur, ſcilicet patre actionem
ovente ſecundum novellæ noſtræ conſti-
tionis diviſionem.

1 ¶ Item per liberos homines, & alie-
os ſervos, quos bona fide poſſidemus, ad-
uiritur nobis: ſed tantum ex duabus cau-
is, id eſt, ſi quid ex operis ſuis, vel ex re
oſtra adquirant.

2 ¶ Per eum quoque ſervum, in quo u-
umfructum [vel uſum habemus,] ſimiliter
x duabus iſtis cauſis nobis adquiritur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

3 ¶ Communem ſervum pro domin
parte dominis adquirere certum eſt: ex
pro eo, quod nominatim uni ſtipuland
aut per traditionem accipiendo, illi ſoli a
quirit: veluti cum ita ſtipulatur, *Titio D
mino meo dare ſpondes?* Sed ſi domini un
juſſu ſervus fuerit ſtipulatus, licet ant
dubitabatur, tamen poſt noſtram deciſi
nem res expedita eſt, ut illi tantum adqu
rat, qui hoc ei facere juſſit, ut ſupra d
ctum eſt.

QVIBVS MODIS TOLLI
tur obligatio.

TITVLVS XXX.

TOllitur autem omnis obligatio ſolutio
ejus, quod debetur: vel ſi quis, conſe
tiente creditore, aliud pro alio ſolverit. N
intereſt, quis ſolvat: utrum ipſe, qui debe
an alius pro eo. liberatur enim & alio ſ
vente: ſive ſciente, ſive ignorante debitor
vel invito [eo] ſolutio fiat. Item ſi reus ſ
verit: etiam ii, qui pro eo intervenerun
liberantur. Idem ex contrario conting
ſi fidejuſſor ſolverit; non enim ipſe ſolus l
beratur. ſed etiam reus.

1 ¶ Item per acceptilationem tollit
obligatio. Eſt autem acceptilatio, imag
naria ſolutio. Quod enim ex verborum o
ligatione Titio debetur, id ſi velit Titius r
mittere, poterit ſic fieri, ut patiatur h
verba debitorem dicere: *Quod ego tibi pr
miſ*

iſi, habeſne acceptum? & Titius reſpon-
at, habeo, Sed & græce poteſt acceptila-
o fieri: dummodo ſic fiat, ut Latinis ver-
s ſolet [exigi,] ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα;
ω λαβών. *id eſt, tot denarios acceptos habes?*
ceptos habeo. Quo genere (ut diximus) tan-
m eæ ſolvuntur obligationes, quæ ex ver-
s conſiſtunt, non etiam cæteræ. Conſen-
neum enim viſum eſt, verbis factam obliga-
onem, aliis poſſe verbis diſſolvi. Sed & id,
od alia ex cauſa debetur, poteſt in ſtipu-
ionem deduci, & per acceptilationem diſ-
lvi. Sicut autem quod debetur, pro parte
cte ſolvitur: ita in parte debiti acceptilatio
eri poteſt.

2 ¶ Eſt [autem] prodita ſtipulatio, quæ
ugo Aquiliana appellatur, per quam con-
ngit, ut omnium rerum obligatio in ſti-
ulatum deducatur, & ea per acceptilatio-
m tollatur. Stipulatio enim Aquiliana re-
ovat omnes obligationes, & à Gallo Aqui-
o ita compoſita eſt: *Quicquid te mihi ex*
uacunque cauſa dare facere oportet, oporte-
itve, præſens in diemve: quarumcunque re-
um mihi tecum actio eſt, quæque adverſus te
etitio, vel adverſus te perſecutio eſt, eritve:
uodve tu meum habes, tenes, poſſides, [do-
ove malo feciſti, quo minus poſſideas:] quan-
iquaque earum rerum res erit, tantam pecu-
iam dari ſtipulatus eſt Aulus Agerius, ſpo-
ondit Numerius Nigidius. quod Numerius
Nigidius Aulo Agerio ſpopondit, id haberetne
ſe acceptum Numerius Nigidius Aulum

Agerium rogavit. Aulus Agerius Num...
Nigidio acceptum fecit.

3 ¶ Præterea novatione tollitur obli... tio: veluti ſi id quod tibi Sejus debeba... Titio dari ſtipulatus ſis. Nam interventu ... væ perſonæ nova naſcitur obligatio, & ... ma tollitur, tranſlata in poſteriorem: a... ut interdum, licet poſterior ſtipulatio in... lis ſit, tamen prima novationis jure t... tur: veluti ſi id, quod tu Titio debes, à ... pillo ſine tutoris auctoritate ſtipulatus f... rit, quo caſu res amittitur, nam & prior ... bitor liberatur, & poſterior obligatio n... eſt. Non idem juris eſt, ſi à ſervo quis ... rit ſtipulatus. nam tunc prior perinde o... gatus manet, ac ſi poſtea nullus ſtipula... fuiſſet. Sed ſi eadem perſona ſit, à qua p... ea ſtipuleris: ita demum novatio fit, ſi q... in poſteriore ſtipulatione novi fit: fort... conditio aut dies, aut fidejuſſor adjiciat... aut detrahatur. Quod autem diximus, ... conditio adjiciatur, novationem fieri: ... intelligi oportet, ut ita dicamus factam n... vationem, ſi conditio extiterit: alioqui ... defecerit, durat prior obligatio. Sed, cu... hoc quidem inter veteres conſtabat, tu... fieri novationem, cum novandi animo ... ſecundam obligationem itum fuerat, per h... autem dubium erat, quando novandi ani... videretur hoc fieri, & quaſdam de hoc pr... ſumptiones alii in aliis caſibus introduc... bant: ideo noſtra proceſſit conſtitutio, q... apertiſſime definivit, tunc ſolum novat...

n...

m prioris obligationis fieri, quoties hoc ſum inter contrahentes expreſſum fuerit, od propter novationem prioris obligatio- s convenerunt, alioqui & manere priſti- am obligationem, & ſecundam ei accedere, t maneat ex utraque cauſa obligatio ſecun- um noſtræ conſtitutionis definitionem, uam licet ex ipſius lectione apertius cogno- cere.

4 ¶ Hoc amplius, eæ obligationes, quæ onſenſu contrahuntur, contraria voluntate iſſolvuntur. Nam ſi Titius & Sejus inter ſe onſenſerint, ut fundum Tuſculanum em- ptum Sejus haberet centum aureis: deinde re nondum ſecuta, id eſt, neque pretio ſolu- to, neque fundo tradito, placuerit inter eos, ut diſcederetur ab ea emptione & ven- ditione: invicem liberantur. Idem eſt in con- ductione & locatione, & in omnibus con- tractibus, qui ex conſenſu deſcendunt, ſicut jam dictum eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

INSTITVTIONVM
ſeu Elementorum,
D. IVSTINIANI,
ſacratiſſimi Principis,
LIBER QVARTVS.

DE OBLIGATIONIBVS, quæ ex delicto naſcuntur.

TITVLVS I.

QVum ſit expoſitum ſuperiori libro de obligationibus ex contractu, [& quaſi ex contractu:] ſequitur, ut de obligationibus ex maleficio, [& quaſi ex maleficio,] diſpiciamus. Sed illæ quidem (ut ſuo loco tradidimus) in quatuor genera dividuntur. hæ vero unius generis ſunt. nam omnes ex re naſcuntur, id eſt, ex ipſo maleficio, veluti ex furto, rapina, damno, injuria.

1 ¶ Furtum eſt contrectatio fraudulosa lucri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam uſus ejus poſſeſſioniſve, quod lege naturali prohibitum eſt admittere.

2 ¶ Furtum autem vel à furvo, id eſt, nigro, dictum eſt, quod clam & obſcure fiat, & plerumque nocte: vel à fraude, vel à ferendo, id eſt, auferendo: vel à Græco ſermone, quod φῶρας appellant fures. Imo & Græci à ferendo φῶρας dixerunt.

3 ¶ Furtorum autem duo ſunt genera: anifeſtum. & nec manifeſtum. Nam con- ptum & oblatum, ſpecies potius actionis int furto cohærentes, quam genera furto- im, ſicut inferius apparebit. Manifeſtus reſt, quem Græci ἐπ' αὐτοφόρῳ appellant: ec ſolum is, qui in ipſo furto deprehendi- ir, ſed etiam is, qui in eo loco deprehen- itur, quo [furtum] fit: veluti qui in domo irtum fecit, &, nondum egreſſus januam, eprehenſus fuerit: & qui in oliveto oliva- um: aut in vineto uvarum furtum fecit, juamdiu in eo oliveto aut vineto deprehen- ſus fuerit. Imo ulterius furtum manifeſtum ſt extendendum, quamdiu eam rem fur enens viſus vel deprehenſus fuerit: ſive in ublico, ſive in privato: vel à domino, vel b alio antequam eo pervenerit, quo deferre vel deponere deſtinaſſet. Sed ſi pertulit, quo deſtinavit, tametſi deprehendatur cum re furtiva, non eſt manifeſtus fur. Nec ma- nifeſtum furtum quid ſit, ex iis, quæ dixi- mus, intelligitur. nam quod manifeſtum non eſt, id ſcilicet nec manifeſtum eſt.

4 ¶ Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem teſtibus præſentibus furtiva res quæſita & inventa ſit. nam in eum pro- pria actio conſtituta eſt, quamvis fur non ſit, quæ appellatur concepti. Oblatum fur- tum dicitur, cum res furtiva ab aliquo tibi oblata ſit, eaque apud te concepta ſit: uti- que ſi ea mente tibi data fuerit, ut apud te potius quam apud eum, qui dedit, conci-

peretur. nam tibi, apud quem concepta
propria adverſus eum, qui obtulit, qu
vis fur non ſit, conſtituta eſt actio, quæ
pellatur oblati. Eſt etiam prohibiti f
actio adverſus eum, qui furtum quæ
teſtibus præſentibus volentem prohibu
Præterea pœna conſtituitur edicto præt
per actionem furti non exhibiti, adve
eum, qui furtivam rem apud ſe quæſit
& inventam non exhibuit. Sed hæ action
ſcilicet concepti & oblati, & furti prohi
ti, necnon furti non exhibiti, in deſuetu
nem abierunt. Quum enim requiſitio
furtivæ hodie ſecundum veterem obſer
tionem non fiat: merito ex conſequentia
iam præfatæ actiones ab uſu communi
ceſſerunt: quum manifeſtum ſit, quod
mnes, qui ſcientes rem furtivam ſuſce
rint, & celaverint, furti nec manifeſti
noxii ſunt.

5 ¶ Pœna manifeſti furti, quadrupli eſ
tam ex ſervi, quam ex liberi perſona: n
manifeſti, dupli.

6 ¶ Furtum autem fit, non ſolum cu
quis intercipiendi cauſa rem alienam amo
vet: ſed generaliter cum quis alienam
rem invito domino contrectat. Itaque ſiv
creditor pignore, ſive is, apud quem re
depoſita eſt, ea re utatur, ſive is, qui rem
utendam accepit, in alium uſum eam trans
ferat, quam cujus gratia ei data eſt: fur
tum committit. veluti ſi quis argentum u
tendum acceperit, quaſi amicos ad cœnam
in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

vitaturus, & id perægre ſecum tulerit: t ſi quis equum geſtandi cauſa commoda- m ſibi, longius aliquo duxerit: quod vete- s ſcripſerunt de eo, qui in aciem equum rduxiſſet.

7 ¶ Placuit tamen eos qui rebus commo- tis aliter uterentur, quam utendas acce- rint, ita furtum committere: ſi ſe intelli- nt, id invito domino facere: eumque, ſi tellexiſſet, non permiſſurum. at ſi permiſ- rum credant, extra crimen videri, optima ne diſtinctione: quia furtum, ſine affectu randi non committatur.

8 ¶ Sed & ſi credat aliquis invito domi- o ſe rem commodatam ſibi contrectare, do- ino autem volente id fiat: dicitur furtum on fieri. Vnde illud quæſitum eſt, cum Ti- us ſervum Mævii ſolicitaverit, ut quaſ- am res domino ſubriperet, & ad eum per- rret, & ſervus id ad Mævium pertulerit: Mævius [autem] dum vult Titium in ipſo elicto deprehendere, permiſerit ſervo uaſdam res ad eum perferre: utrum furti, n ſervi corrupti judicio teneatur Titius, an eutro? Et cum nobis ſuper hac dubitatio- e ſuggeſtum eſt, & antiquorum pruden- ium ſuper hoc altercationes perſpeximus, quibuſdam neque furti, neque ſervi cor- upti actionem præſtantibus, quibuſdam urti tantummodo: nos hujuſmodi callidi- ati obviam euntes, per noſtram deciſio- nem ſancimus, non ſolum furti actionem, ed & ſervi corrupti contra eum dari. Licet

enim [is] ſervus deterior [à ſolicita... minime factus eſt, & ideo non concu... regulæ, quæ ſervi corrupti actionem in... ducunt: tamen conſilium corruptoris ac... niciem probitatis ſervi introductum eſ... ſit ei pœnalis actio impoſita, tanquam ſi re ipſa fuiſſet ſervus corruptus: ne ex h... modi impunitate & in alium ſervum, qui facile poſſet corrumpi, tale facinus à qu... dam perpetretur.

9 ¶ Interdum etiam liberorum homin... furtum fit. veluti ſi quis liberorum no... rum, qui in poteſtate noſtra ſunt, ſubre... fuerit.

10 ¶ Aliquando autem etiam ſua... furtum quis committit: veluti ſi deb... rem, quam creditori pignoris cauſa de... ſubtraxerit.

11 ¶ Interdum [quoque] furti tene... qui ipſe furtum non fecit: qualis eſt is, ... jus ope & conſilio furtum factum eſt. In quo numero eſt, qui tibi nummos excu... ut alius eos raperet: aut tibi obſtiterit... alius rem tuam exciperet, aut oves tuas ... boves fugaverit, ut alius eas acciperet... hoc veteres ſcripſerunt de eo, qui pa... rubro fugavit armentum. Sed ſi quid ... rum per laſciviam, & non data opera ... furtum admitteretur, factum eſt: in fact... actio dari debet. At ubi ope Mævii T... furtum fecerit: ambo furti tenentur. ... & conſilio ejus quoque furtum admitti... detur, qui ſcalas forte feneſtris ſuppo...

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

t ipſas feneſtras vel oſtium effringit, ut
ius furtum faceret: quive ferramenta ad
ſringendum, aut ſcalas, ut feneſtris ſuppo-
rentur, commodaverit, ſciens cujus rei
atia commodaverit. Certe qui nullam o-
em ad furtum faciendum adhibuit, ſed tan-
um conſilium dedit, atque hortatus eſt ad
rtum faciendum, non tenetur furti.

12 ¶ Hi, qui in parentum vel dominorum
oteſtate ſunt, ſi rem eis ſubripiunt, furtum
uidem faciunt. & res in furtivam cauſam
adit (nec ob id ab ullo uſucapi poteſt, ante-
uam in domini poteſtatem revertatur) ſed
urti actio non naſcitur: quia nec ex alia ulla
auſa poteſt inter eos actio naſci. Si vero ope
t conſilio alterius furtum factum fuerit:
uia utique furtum committitur, convenien-
er ille furti tenetur: quia verum eſt, ope &
onſilio ejus furtum factum eſſe.

13 ¶ Furti autem actio ei competit, cu-
us intereſt rem ſalvam eſſe, licet dominus
non ſit. Itaque nec domino aliter competit,
quam ſi ejus interſit rem non perire.

14 ¶ Vnde conſtat creditorem de pigno-
re ſubrepto furti [actione] agere poſſe, etiam
ſi idoneum debitorem habeat: quia expedit
ei pignori potius incumbere, quam in perſo-
nam agere: adeo quidem, ut quamvis ipſe
debitor eam rem ſubripuerit: nihilominus
creditori competat actio furti.

15 ¶ Item ſi fullo polienda curandave,
aut ſarcinator ſarcienda veſtimenta merce-
de certa [conſtituta] acceperit, eaque fur-

to amiſerit: ipſe furti habet actionem, n
dominus, quia domini nihil intereſt e
rem non perire, quum judicio locati à f
lone aut ſarcinatore rem ſuam perſe
poſſit. Sed & bonæ fidei emptori ſub
pta re, quam emerit, quamvis domi
non ſit, omnino competit furti act
quemadmodum & creditori. Fulloni v
& ſarcinatori non aliter furti actionem co
petere placuit, quam ſi ſolvendo fueri
hoc eſt, ſi domino rei æſtimationem ſol
re poſſint. Nam ſi ſolvendo non ſint: tu
quia ab eis ſuum dominus conſequi non p
ſit: ipſi domino furti competit actio: q
hoc caſu ipſius intereſt rem ſalvam e
Idem eſt, & ſi in parte ſolvendo fuerit fu
aut ſarcinator.

16 ¶ Quæ de fullone & ſarcinatore di
mus, eadem & ad eum, cui commodata r
eſt, transferenda veteres exiſtimabant. N
ut ille fullo mercedem accipiendo, cuſt
diam præſtat: ita is quoque, qui commod
tum utendi cauſa accepit, ſimiliter nece
habet cuſtodiam præſtare. Sed noſtra prov
dentia etiam hoc in noſtris deciſionib
emendavit, ut in domini voluntate ſit: ſi v
commodati actionem adverſus eum, qui re
commodatam accepit, movere deſiderat: ſi v
furti adverſus eum, qui rem ſubripuit: & a
terutra earum electa, dominum non poſſe e
pœnitentia ad alteram venire actionem. ſe
ſi quidem furem elegerit: illum, qui re
utendam accepit, penitus liberari. ſin auten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

mmodator veniat adverſus eum, qui rem
ndam accepit, ipſi quidem nullo modo
mpetere poſſe adverſus furem furti actio-
n. eum autem, qui pro re commodata
venitur, poſſe adverſus furem furti habe-
actionem: ita tamen, ſi dominus ſciens
n eſſe ſubreptam, adverſus eum, cui res
mmodata fuerit, pervenit. ſin autem
ſcius & dubitans rem eſſe ſubreptam,
d eum commodati actionem inſtitue-
, poſtea autem re comperta voluerit re-
ittere quidem commodati actionem, ad
ti autem actionem pervenire: tunc licen-
ei conceditur & adverſum furem venire,
ſtaculo nullo ei opponendo, quoniam in-
rtus conſtitutus movit adverſus eum, qui
m utendam accepit, commodati actio-
m: niſi domino ab eo ſatisfactum fuerit:
nc etenim omnino furem à domino qui-
m furti actione liberari: ſuppoſitum au-
m eſſe ei, qui pro re ſibi commodata do-
ino ſatisfecit: cum manifeſtiſſimum ſit,
iam ſi ab initio dominus actionem commo-
ati inſtituerit, ignarus rem eſſe ſubreptam,
oſtea autem hoc ei cognito, adverſus furem
ranſierit: omnino liberari eum, qui rem
ommodatam acceperit, quemcunque cau-
æ exitum dominus adverſus furem habuerit:
adem definitione obtinente, ſive in parte,
ive in ſolidum ſolvendo ſit is, qui rem com-
nodatam acceperit.

17 ¶ Sed is, apud quem res depoſita eſt,
cuſtodiam non præſtat: ſed tantum in eo
ob-

obnoxius eſt, ſi quid ipſe dolo malo fece[r]
qua de cauſa ſi res ei ſubrepta fuerit: q[uia]
reſtituendæ ejus rei nomine depoſiti non [te-]
netur, nec ob id ejus intereſt rem ſalv[am]
eſſe: furti agere non poteſt, ſed furti a[ctio]
domino competit.

18 ¶ In ſumma, ſciendum eſt, quæſit[um]
eſſe, an impubes rem alienam amovend[o]
furtum faciat? Et placuit, quia furtum [ex]
affectu [furandi] conſiſtit, ita demum o[bli-]
gari eo crimine impuberem, ſi proximus p[u-]
bertati ſit, & ob id intelligat ſe delinquer[e.]

19 ¶ Furti actio, ſive dupli, ſive quad[ru-]
pli, tantum ad pœnæ perſecutionem per[ti-]
net. Nam ipſius rei perſecutionem extrin[ſe-]
cus habet dominus, quam aut vindicand[o]
aut condicendo poteſt auferre. Sed rei vi[n-]
dicatio quidem adverſus poſſeſſorem e[ſt,]
ſive fur ipſe poſſidet, ſive alius quilibet: co[n-]
dictio autem adverſus furem ipſum hæ[re-]
demve ejus, licet non poſſideat, competit.

DE VI BONORVM raptorum.

TITVLVS II.

QVi res alienas rapit, tenetur quidem e[t-]
iam furti (quis enim magis alienam re[m]
invito domino contrectat, quam qui vi r[a-]
pit? ideoque recte dictum eſt, eum impr[o-]
bum furem eſſe) ſed tamen propriam actio[-]
nem ejus delicti nomine prætor introduxit
quæ appellatur vi bonorum raptorum: & e[ſt]

intr[a]

annum quadrupli, poſt annum ſimpli : actio utilis eſt, etiam ſi quis unam licet minimam, rapuerit. Quadruplum non totum pœna eſt, ſicut in actione manifeſti diximus, ſed in quadruplo & rei perſecutio: ut pœna tripli ſit, omprehendatur raptor in ipſo delicto, on. Ridiculum enim eſſet levioris conis eſſe eum, qui vi rapit, quam qui amovet.

¶ Ita tamen competit hæc actio, ſi dolo quis rapuerit. Nam qui aliquo errore s, rem ſuam eſſe exiſtimans, & imens juris, eo animo rapuerit, quaſi do liceat etiam per vim rem ſuam auferre ſſeſſoribus: abſolvi debet. Cui ſcilicet veniens eſt, nec furti teneri eum, qui eo hoc animo rapuit. Sed ne, dum talia gitantur, inveniatur via per quam ra es impune ſuam exerceant avaritiam: us divalibus conſtitutionibus pro hac e proſpectum eſt, ut nemini liceat vi ra vel rem mobilem vel ſe moventem, licet n eandem rem exiſtimet: ſed ſi quis contra uta principum fecerit, rei quidem ſuæ inio cadere: ſin autem aliena [res] ſit, t reſtitutionem ejus, etiam æſtimationem dem rei præſtare. Quod non ſolum im bilibus rebus, quæ rapi poſſunt conſtitu nes obtinere cenſuerunt: ſed etiam [in] aſionibus quæ circa res ſoli fiunt, ut ex c cauſa ab omni rapi homines abſtineant.

2 ¶ Sane in hac actione non utique exſpe-

ſpectatur, rem in bonis actoris eſſe. nam ... ve in bonis ſit, ſive non: ſi tamen ex b... ſit, locum hæc actio habebit. Quare ſive ... cata, ſive commodata, ſive etiam pign... ta, ſive depoſita ſit [res] apud Titium, ... ut interſit ejus eam rem [per vim] non ... ferri (veluti ſi in depoſita re culpam quo... promiſit) ſive bona fide poſſideat, ſive uſ... fructum quis habeat in ea, vel quid aliud ... ris, ut interſit ejus non rapi: dicendum ... ei competere hanc actionem, non ut do... nium accipiat: ſed illud ſolum, [quod ... bonis ejus qui rapinam paſſus eſt, [id e... quod ex ſubſtantia ejus ablatum eſſe pro... natur. Et generaliter dicendum eſt, ex ... bus cauſis furti actio competit in re clam ... cta, ex eiſdem cauſis omnes habere han... ctionem.

DE LEGE AQVILIA.

TITVLVS III.

DAmni injuriæ actio conſtituitur per ... gem Aquiliam: cujus primo capite c... tum eſt, *ut ſi quis alienum hominem, a... namve quadrupedem, quæ pecudum num... ſit, injuria occiderit: quanti ea res in eo ... no plurimi fuerit, tantum domino dare ... mnetur.*

1 ¶ Quod autem non præciſe de quad... pede, ſed de ea tantum, quæ pecudum n... mero eſt, cavetur: eo pertinet, ut neque ... feris beſtiis, neque de canibus cautum e...

telligamus: ſed de iis tantum, quæ [gre-
itim] proprie paſci dicuntur: quales ſunt
qui, muli, aſini, oves, boves, capræ: De
ibus quoque idem placuit. Nam & ſues
ecudum appellatione continentur: quia &
gregatim paſcuntur. Sic denique & Home-
is in Odyſſea ait (ſicut Ælius Martianus in
is inſtitutionibus refert,)

Δήεις τόνγε σύεσσι παρήμενον, οἱ δὲ νέμονται
Πὰρ Κόρακος πέτρῃ ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

id eſt,

Sectantem videas, qui errant per paſcua, porcos,
Ad Coracis ſaxum, juxta fontemque Arethuſam.

2 ¶ Injuria autem occidere intelligitur,
i nullo jure occidit. Itaque qui latronem
nſidiatorem,] occiderit, non tenetur, uti-
ue ſi aliter periculum effugere non poteſt.

3 ¶ Ac ne is quidem hac lege tenetur,
i caſu occidit, ſi modo culpa ejus nulla in-
eniatur. nam alioqui non minus ex dolo
uam ex culpa quiſque hac lege tenetur.

4 ¶ Itaque ſi quis dum jaculis ludit, vel
ercitatur, tranſeuntem ſervum tuum tra-
cerit, diſtinguitur. Nam ſi id à milite in
o campo, ubi ſolitum eſt exercitari, ad-
iſſum eſt: nulla culpa ejus intelligitur. ſi
lius tale quid admiſerit: culpæ reus eſt.
dem juris eſt de milite, ſi in alio loco,
uam qui ad exercitandum militibus deſti-
atus eſt, id admiſerit.

5 ¶ Item ſi putator ex arbore dejecto

ramo ſervum tuum tranſeuntem occider
prope viam publicam aut vicinalem id
ctum eſt, neque proclamavit, ut caſus ev
ri poſſet, culpæ reus eſt: ſed ſi proclamav
nec ille curavit præcavere, extra culpam
putator. Æque extra culpam eſſe intelligi
ſi ſeorſum à via forte, vel in medio fundo
debat, licet non proclamavit: quia [in]
loco nulli extraneo jus fuerat verſandi.

6 ¶ Præterea, ſi Medicus, qui ſervum tu
ſecuit, dereliquerit curationem [ejus,] &
id mortuus fuerit ſervus, culpæ reus erit.

7 ¶ Imperitia quoque culpæ adnume
tur: veluti ſi Medicus [ideo] ſervum tu
occiderit, quia male eum ſecuerit, aut p
peram ei medicamentum dederit.

8 ¶ Impetu quoque mularum, quas m
lio propter imperitiam retinere non potu
ſi ſervus tuus oppreſſus fuerit: culpæ reus
mulio. Sed ſi & propter infirmitatem eas
tinere non potuerit, cum alius firmior eas
tinere potuiſſet: æque culpa tenetur.
dem placuerunt de eo quoque qui cum eq
veheretur, impetum ejus aut propter in
mitatem, aut propter imperitiam ſuam re
nere non potuerit.

9 ¶ His autem verbis legis, *quanti id*
in anno plurimi fuerit, illa ſententia exprim
tur: ut ſi quis hominem tuum, qui ho
claudus, aut mancus, aut luſcus erit, oc
derit, qui in eo anno integer, aut pretio
fuerit: non tanti teneatur, quanti hodie e
ſed quanti in eo anno plurimi fuerit. Q

rat

tione creditum eſt pœnalem eſſe hujus le-
s actionem: quia non ſolum tanti quiſque
ligatur, quantum damni dederit, ſed ali-
ando longe pluris. Ideoque conſtat in hæ-
dem eam actionem non tranſire: quæ tranſ-
ura fuiſſet, ſi ultra damnum nunquam lis
ſtimaretur.

10 ¶ Illud non ex verbis legis, ſed ex in-
erpretatione placuit: non ſolum perempti
orporis æſtimationem habendam eſſe, ſe-
undum ea quæ diximus ſed eo amplius,
uicquid præterea, perempto eo corpore,
amni vobis illatum fuerit: veluti ſi ſervum
uum hæredem ab aliquo inſtitutum, ante
uis occiderit, quam is juſſu tuo hæredita-
em adierit. nam hæreditatis quoque amiſſæ
ctionem eſſe habendam conſtat. Item ſi ex
ari mularum unam, vel ex quadrigis equo-
um unum quis occiderit, vel ex comœdis u-
us ſervus occiſus fuerit: non ſolum occiſi fit
ſtimatio, ſed eo amplius, id quoque compu-
atur, quanti depretiati ſunt, qui ſuperſunt.

11 ¶ Liberum autem eſt ei, cujus ſervus
ccifus fuerit, & ex judicio privato legis A-
uiliæ damnum perſequi, & capitalis cri-
inis [eum] reum facere.

12 ¶ Caput ſecundum legis Aquiliæ in
ſu non eſt.

13 ¶ Capite tertio de omni cætero da-
no cavetur. Itaque ſi quis ſervum vel eam
quadrupedem, quæ pecudum numero eſt,
vulneraverit, ſive eam quadrupedem, quæ
pecudum numero non eſt, veluti canem aut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

feram beſtiam vulneraverit, aut occideri hoc capite actio conſtituitur. In cæteris qu que omnibus animalibus, item in omnib rebus, quæ anima carent, damnum per i juriam datum, hac parte vindicatur. Si qu enim uſtum, aut ruptum, aut fractum fu rit: actio ex hoc capite conſtituitur, qua quam poterat ſola rupti appellatio in omn iſtas cauſas ſufficere: Ruptum enim intelli tur, quod quoquo modo corruptum eſt. V de non ſolum fracta, aut uſta, ſed etiam ſc ſa, & colliſa, & effuſa, & quoquo modo p empta, atque deteriora facta, hoc verbo co tinentur. Denique reſponſum eſt, ſi quis alienum vinum aut oleum, id miſcuerit, q naturalis bonitas vini aut olei corrumper tur: ex hac parte legis [Aquiliæ] eum tene

14 ¶ Illud palam eſt, ſicut ex primo c pite ita demum quiſque tenetur, ſi dolo a culpa ejus homo aut quadrupes occiſus oc ſave fuerit: ita ex hoc capite, de dolo a culpa, [&] de cætero damno quemque ten ri. [Ex] hoc tamen capite non quanti in anno, ſed quanti in diebus triginta proxi res fuerit, obligatur is, qui damnum deder

15 ¶ At nec *plurimi* quidem verbum a jicitur. Sed Sabino recte placuit, perinde h bendam æſtimationem, ac ſi etiam hac par *plurimi* verbum adjectum fuiſſet. nam pl bem Romanam, quæ Aquilio tribuno inte rogante hanc legem tulit, contentam fuiſſ quod prima parte eo verbo uſa eſſet.

16 ¶ Cæterum placuit, ita demum dir

cta

am ex hac lege actionem eſſe, ſi quis præ-pue corpore ſuo damnum dederit. Ideoque eum, qui alio modo damnum dederit, uti-s actiones dari ſolent. veluti ſi quis homi-m alienum, aut pecus ita incluſerit, ut fa-e necaretur: aut jumentum ita vehementer erit, ut rumperetur: aut pecus in tantum agitaverit, ut præcipitaretur: aut ſi quis ieno ſervo perſuaſerit, ut in arborem aſcen-ret, vel in puteum deſcenderet, & is a-endendo, vel deſcendendo, aut mortuus, ut aliqua parte corporis læſus fuerit, utilis ctio in eum datur. Sed ſi quis alienum ſer-um [aut] de ponte aut de ripa in flumen de-cerit, & is ſuffocatus fuerit: eo, quod pro-cit, corpore ſuo damnum dediſſe, non dif-culter intelligi poteſt: ideoque ipſa lege A-uilia tenetur. Sed ſi non corpore damnum uerit datum, neque corpus læſum fuerit, ſed lio modo alicui damnum contigerit: quum on ſufficiat, neque directa, neque utilis le-gis Aquiliæ actio: placuit eum, qui obno-tius fuerit, in factum actione teneri: veluti ſi quis miſericordia ductus alienum ſervum ompeditum ſolverit, ut fugeret.

DE INIVRIIS.

TITVLVS IV.

GEneraliter injuria dicitur omne, quod non jure fit. ſpecialiter, alias contumelia, quæ à contemnendo dicta eſt, quam Græci ὕβριν appellant: alias culpa, quam Græ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Græci ἔγκλημα dicunt, ſicut in lege Aquil
damnum injuria datum accipitur: alias in
iquitas & injuſtitia, quam Græci [ἀνομί
καὶ] ἀδικίαν vocant. cum enim prætor v
judex non jure contra quem pronuntiat: in
juriam accepiſſe dicitur.

1 ¶ Injuria autem committitur non ſo
lum cum quis pugno pulſatus, aut fuſtibu
cæſus, vel etiam verberatus erit: ſed & ſi cu
convicium factum fuerit, ſive cujus bon
quaſi debitoris, qui nihil deberet, poſſeſſ
fuerint ab eo, qui intelligebat nihil eum ſib
debere: vel ſi quis ad infamiam alicujus li
bellum, aut carmen, [aut hiſtoriam] ſcripſe
rit, compoſuerit, ediderit, dolove malo fece
rit, quo quid eorum fieret: ſive quis matrem
familias, aut prætextatum, prætextatamv
adſectatus fuerit: ſive cujus pudicitia atten
tata eſſe dicetur: & denique aliis plurimi
modis admitti injuriam manifeſtum eſt.

2 ¶ Patitur autem quis injuriam non ſo
lum per ſemetipſum, ſed [etiam] per liberos
ſuos, quos in poteſtate habet: itemque per
uxorem ſuam, id enim magis prævaluit.
Itaque ſi filiæ alicujus, quæ Titio nupta eſt,
injuriam feceris: non ſolum filiæ nomine te
cum injuriarum agi poteſt, ſed etiam patris
quoque & mariti nomine. Contra autem,
ſi viro injuria facta ſit: uxor injuriarum age
re non poteſt. Defendi enim uxores à viris,
non viros ab uxoribus, æquum eſt. Sed &
ſocer nurus nomine, cujus vir in [ejus] po
teſtate eſt, injuriarum agere poteſt.

3 ¶ Ser-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

¶Servis autem ipſis quidem nulla in-
fieri intelligitur, ſed domino fieri per
videtur, non tamen iiſdem modis, qui-
etiam per liberos & uxores: ſed ita, cum
atrocius commiſſum fuerit, & quod a-
ad contumeliam domini reſpicit: vel-
ſi quis alienum ſervum [atrociter] ver-
averit, & in hunc caſum actio proponi-
At ſi quis ſervo convitium fecerit, vel
no eum percuſſerit: nulla in eum actio
mino competit.

4 ¶ Si communi ſervo injuria facta ſit:
um eſt. non pro ea parte, qua dominus
ſque eſt, æſtimationem injuriæ fieri, ſed
ominorum perſona, quia ipſis fit injuria.

5 ¶ Quod ſi uſusfructus in ſervo Titii
, proprietas Mævii: magis Mævio injuria
ri intelligitur.

6 ¶ Sed ſi libero [homini,] qui tibi bona
ſervit, injuria facta ſit: nulla tibi actio
itur, ſed ſuo nomine is experiri poterit,
i in contumeliam tuam pulſatus ſit, tunc
im competit & tibi injuriarum actio. I-
m ergo eſt & in ſervo alieno bona fide tibi
rviente, ut totiens admittatur injuriarum
tio, quotiens in tuam contumeliam inju-
a ei facta ſit.

7 ¶Pœna autem injuriarum ex lege duo-
cim tabularum propter membrum quidem
ptum talio erat: propter os vero fractum
mmariæ pœnæ erant conſtitutæ, quaſi in
nagna veterum paupertate. Sed poſtea præ-
ores permittebant ipſis, qui injuriam paſſi

 ſunt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ſunt, eam æſtimare, ut judex vel tanti [reum] condemnet, quanti injuriam paſſus æſtim[a]verit, vel minoris, prout ei viſum fuerit. Se[d] pœna quidem injuriæ, quæ ex lege duodeci[m] tabularum introducta eſt, in deſuetudine[m] abiit. quam autem prætores introduxerun[t] (quæ etiam honoraria appellatur) in judici[is] frequentatur. Nam ſecundum gradum d[i]gnitatis, vitæque honeſtatem, creſcit aut mi[-]nuitur æſtimatio injuriæ. qui gradus condemnationis, & in ſervili perſona non immerito ſervatur: ut aliud in ſervo actore, aliud i[n] medii actus homine, aliud in viliſſimo ve[l] compedito jus [æſtimationis] conſtituatur.

8 ¶ Sed & lex Cornelia de injuriis loquitur, & injuriarum actionem introduxit, qua[e] competit ob eam rem, quod ſe pulſatum quis verberatumve, vel domum ſuam vi introitam eſſe dicat. Domum autem accipimus, ſive in propria domo quis habitet, ſive in conducta, ſive gratis, ſive hoſpitio receptus ſit.

9 ¶ Atrox injuria æſtimatur vel ex facto veluti ſi quis ab alio vulneratus ſit, vel fuſtibus cæſus. vel ex loco: veluti ſi cui in theatro, vel in foro, vel conſpectu prætoris injuria facta ſit. vel ex perſona: veluti ſi magiſtratus injuriam paſſus fuerit. vel ſi ſenatori ab humili perſona injuria facta ſit, aut parenti patronove fiat à liberis vel libertis. Aliter enim ſenatoris & parentis patronique, aliter extranei & humilis perſonæ injuria æſtimatur. Nonnunquam & locus vulneris atrocem injuriam facit, veluti ſi in oculo quis per-

uſſus fuerit. Parvi autem refert, utrum familias an filiofamilias talis injuria fa- t: nam & hæc atrox injuria æſtimabitur.

¶ In ſumma ſciendum eſt, de omni ria eum, qui paſſus eſt, poſſe vel crimi- er agere vel civiliter. Et ſi quidem civi- agitur, æſtimatione facta ſecundum d dictum eſt, pœna reo imponitur. Sin em criminaliter: officio judicis extraor- aria pœna reo irrogatur: hoc videlicet rvando, quod Zenoniana conſtitutio in- uxit, ut viri illuſtres, quique ſuper eos , & per procuratores poſſint actionem riarum criminaliter vel perſequi vel ſu- ere, ſecundum ejus tenorem, qui ex ipſa nifeſtius apparet.

1 ¶ Non ſolum autem is injuriarum te- ur, qui fecit injuriam, id eſt, qui percuſ- verum ille quoque tenetur, qui dolo fe- (injuriam,) vel qui procuravit, ut cui la pugno percuteretur.

2 ¶ Hæc actio diſſimulatione aboletur. deo ſi quis injuriam dereliquerit, hoc ſtatim paſſus ad animum ſuum non revo- erit: poſtea ex pœnitentia remiſſam inju- m non poterit recolere.

E OBLIGATIONIBVS, QVÆ quaſi ex delicto naſcuntur.

TITVLVS V.

I judex litem ſuam fecerit: non proprie ex maleficio obligatus videtur. ſed quia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

neque ex maleficio, neque ex contractu ob-
ligatus eſt, & utique peccaſſe aliquid intel-
ligitur, licet per imprudentiam: ideo vi-
tur quaſi ex maleficio teneri, & in quantu
de ea re æquum religioni judicantis videbi-
tur, pœnam ſuſtinebit.

1 ¶ Item is, ex cujus cœnaculo, vel pr-
prio ipſius, vel conducto, vel in quo gra-
habitat, dejectum effuſumve aliquid eſt, i
ut alicui noceret: quaſi ex maleficio oblig-
tus intelligitur. Ideo autem non proprie
maleficio obligatus intelligitur, quia p
rumque ob alterius culpam tenetur, aut
vi, aut liberi. Cui ſimilis eſt is, qui ea pa
te, qua vulgo iter fieri ſolet, id poſitum a
ſuſpenſum habet, quod poteſt (ſi ceciderit)
alicui nocere: quo caſu pœna decem aure-
rum conſtituta eſt. De eo vero, quod deje-
ctum effuſumve eſt, dupli, quantum dam-
datum ſit, conſtituta eſt actio. Ob homine
vero liberum occiſum, quinquaginta au-
reorum pœna conſtituitur. Si vero viva
nocitumque ei eſſe dicatur: quantum ob ea
rem æquum judici videtur, actio datur. I
dex enim computare debet mercedes medi-
præſtitas, cæteraque impendia, quæ in c
ratione facta ſunt, præterea operas, quib
caruit aut cariturus eſt ob id, quod inuti
eſt factus.

2 ¶ Si filiusfamilias ſeorſum à patre ha-
bitaverit, & quid ex cœnaculo ejus dej-
ctum effuſumve fuerit, ſive quid poſitu
ſuſpenſumve habuerit, cujus caſus peric-

loſi

…s eſt: Iuliano placuit in patrem nullam …] actionem, ſed cum ipſo filio agendum … Quod & in filiofamilias judice obſer…dum eſt, qui litem ſuam fecerit.

3 ¶ Item exercitor navis aut cauponæ aut …uli de dolo aut furto, quod in navi aut …pona aut ſtabulo factum erit, quaſi ex …eficio teneri videtur, ſi modo ipſius nul…n eſt maleficium, ſed alicujus eorum, quo…n opera navem aut cauponam aut ſtabu…n exercet. Cum enim neque ex maleficio, …que ex contractu ſit adverſus eum conſti…a hic actio, & aliquatenus culpæ reus eſt, …od opera malorum hominum uteretur. id… quaſi ex maleficio teneri videtur. In his …em caſibus in factum actio competit, quæ …redi quidem datur, adverſus hæredem …tem non competit.

…DE ACTIONIBVS.

TITVLVS VI.

…Vpereſt, ut de actionibus loquamur. Actio autem nihil aliud eſt, quam jus perſe…endi in judicio, quod ſibi debetur.

1 ¶ Omnium autem actionum, quibus …ter aliquos apud judices arbitroſve de qua…nque re quæritur, ſumma diviſio in duo …nera deducitur, aut enim in rem ſunt, aut … perſonam. Namque agit unuſquiſque, aut …m eo qui ei obligatus eſt, vel ex contractu, …el ex maleficio: quo caſu proditæ ſunt a…iones in perſonam, per quas intendit ad-

ver-

verſarium ei dare aut facere oportere, & . . liis quibuſdam modis. Aut cum eo agit . . nullo jure ei obligatus eſt, movet tamen . . cui de aliqua re controverſiam. quo . . proditæ actiones in rem ſunt: veluti ſi . . corporalem poſſideat quis, quam Titius ſu . . eſſe affirmet, poſſeſſor autem dominum . . ſe eſſe dicat. nam ſi Titius ſuam eſſe in . . dat: in rem actio eſt.

2 ¶ Æque ſi agat [quis,] jus ſibi eſſe fu . . forte vel ædibus utendi fruendi, vel per . . dum vicini eundi agendi, vel ex fundo vi . . aquam ducendi: in rem actio eſt. Ejuſd . . generis eſt actio de jure prædiorum urba . . rum: veluti ſi [quis] agat jus ſibi eſſe al . . ædes ſuas tollendi proſpiciendive, vel p . . jiciendi aliquid, vel immittendi tignum . . vicini ædes. Contra quoque de uſufructu . . de ſervitutibus prædiorum ruſticorum, i . . prædiorum urbanorum, invicem quo . . proditæ ſunt actiones: ut ſi quis intendat . . non eſſe adverſario utendi fruendi: eu . . agendi, aquamve ducendi: item altius . . lendi proſpiciendive, vel projiciendi imm . . tendive, iſtæ quoque actiones in rem ſu . . ſed negativæ. Quod genus actionis in co . . troverſiis rerum corporalium proditum n . . eſt. Nam in his is agit, qui non poſſidet: . . vero, qui poſſidet, non eſt actio prodit . . per quam neget rem actoris eſſe. Sane u . . caſu, qui poſſidet, nihilominus [is] acto . . partes obtinet, ſicut in latioribus Digeſ . . rum libris opportunius apparebit.

3 ¶ S . .

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

¶ Sed iſtæ quidem actiones, quarum
ationem habuimus, & ſi quæ ſunt ſimi-
ex legitimis & civilibus cauſis de-
dunt. Aliæ autem ſunt, quas prætor ex
juriſdictione comparatas habet tam in
, quam in perſonam, quas & ipſas ne-
arium eſt exemplis oſtendere. [ut] ec-
Plerumque ita permittit [prætor] in rem
re, ut vel actor dicat ſe quaſi uſucepiſſe,
od non uſuceperit: vel ex diverſo poſſeſſor
at adverſarium ſuum non uſucepiſſe,
od uſuceperit.

4 ¶ Namque ſi cui ex juſta cauſa res ali-
tradita fuerit (veluti ex cauſa emptionis,
t donationis, aut dotis, aut legatorum)
] necdum ejus rei dominus effectus eſt: ſi
s rei poſſeſſionem caſu amiſerit, nullam
bet in rem directam actionem ad eam per-
uendam: quippe ita proditæ ſunt jure ci-
i actiones, ut quis dominium ſuum vindi-
t. ſed quia ſane durum erat, eo caſu defi-
re actionem: inventa eſt à prætore actio,
qua dicit is qui poſſeſſionem amiſit, eam
m ſe uſucepiſſe, quam uſu non cepit, & ita
ndicat ſuam eſſe: quæ actio Publiciana
pellatur, quoniam primum à Publicio
ætore in edicto propoſita eſt.

5 ¶ Rurſus ex diverſo, ſi quis cum Rei-
blicæ cauſa abeſſet, vel in hoſtium pote-
ate eſſet, rem ejus, qui in civitate eſſet,
ſuceperit: permittitur domino, ſi poſſeſ-
r reipublicæ cauſa abeſſe deſierit, tunc
tra annum reſciſſa uſucapione eam petere:

id

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

id eſt, ita petere, ut dicat poſſeſſorem non cepiſſe, & ob id ſuam rem eſſe. Q genus actionis quibuſdam & aliis ſimi quitate motus prætor adcommodat, ſic latiore Digeſtorum ſeu Pandectarum v mine intelligere licet.

6 ¶ Item ſi quis in fraudem credito rem ſuam alicui tradiderit: bonis ejus à ditoribus poſſeſſis, ex ſententia præſidis mittitur ipſis creditoribus, reſciſſa trad ne, eam rem petere, id eſt, dicere eam traditam non eſſe, & ob id in bonis deb ris manſiſſe.

7 ¶ Item Serviana & quaſi Serviana etiam hypothecaria vocatur) ex ipſius toris juriſdictione ſubſtantiam capiunt. viana autem experitur quis de rebus col quæ pignoris jure pro mercedibus fun tenentur. Quaſi Serviana autem eſt, creditores pignora hypothecaſve perſequ tur. Inter pignus autem & hypothec (quantum ad actionem hypothecariam net) nihil intereſt. nam de qua re inter cr torem & debitorem convenerit, ut ſit pro bito obligata: utraque hac appellatione c tinetur. ſed in aliis differentia eſt. Nam gnoris appellatione eam proprie rem co neri dicimus, quæ ſimul etiam traditur ditori, maxime ſi mobilis ſit. At eam ſine traditione, nuda conventione tener proprie hypothecæ appellatione conti dicimus.

8 ¶ In perſonam quoque actiones ex

ſdictione propoſitas habet prætor: vel-
de pecunia conſtituta. cui ſimilis videba-
recceptitia. Sed ex noſtra conſtitutione
m [&] ſi quid plenius habebat, hoc in a-
nem pecuniæ conſtitutæ transfuſum eſt)
] ea quaſi ſupervacua juſſa eſt cum ſua au-
ritate à noſtris legibus recedere. Item præ-
propoſuit actionem de peculio ſervorum,
orumque familiarum; & eam, ex qua quæ-
ur, an actor juraverit, & alias complures.

9 ¶ De conſtituta autem pecunia cum o-
nibus agitur, quicunque pro ſe vel pro alio
uturos ſe conſtituerint: nulla ſcilicet ſti-
latione interpoſita. Nam alioqui ſi ſtipu-
nti promiſerint, jure civili tenentur.

10 ¶ Actiones autem de peculio, ideo
verſus patrem dominumve comparavit
ætor: quia licet ex contractu filiorum ſer-
orumve ipſo jure non teneantur: æquum
men eſt peculio tenus (quod veluti patri-
onium eſt filiorum filiarumque, item ſer-
orum) condemnari eos.

11 ¶ Item ſi quis poſtulante adverſario
raverit, deberi ſibi pecuniam, quam pete-
t, neque ei ſolvatur: juſtiſſime commen-
at ei talem actionem, per quam non illud
uæritur, an ei pecunia debeatur, ſed an ju-
verit.

12 ¶ Pœnales quoque actiones prætor
multas ex ſua juriſdictione introduxit: vel-
uti adverſus eum qui quid ex albo ejus cor-
upiſſet: & in eum, qui patronum vel pa-
entem in jus vocaſſet, cum id non impe-
traſſet:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

traſſet: item adverſus eum, qui vi exe[...]
rit eum, qui in jus vocaretur, cujuſve [...]
alius exemerit, & alias innumerabiles.

13 ¶ Præjudiciales actiones in rem [...] videntur: quales ſunt per quas quæritur [...] aliquis liber, an libertus ſit, vel de [...] agnoſcendo. Ex quibus fere una illa le[...] mam cauſam habet, per quam quæritur [...] aliquis liber ſit. cæteræ ex ipſius prætor[...] riſdictione ſubſtantiam capiunt.

14 ¶ Sic itaque diſcretis actionibus [...] tum eſt, non poſſe actorem ſuam rem [...] aliquo petere, *Si apparet eum dare opo[...]* Nec enim quod actoris eſt, id ei dari [...] tet: ſcilicet quia dari cuiquam id inte[...] tur, quod ita datur, ut ejus fiat. Nec re[...] [jam] actoris eſt, magis ejus fieri p[...] Plane odio furum, quo magis pluribus a[...] nibus teneantur, effectum eſt, ut extra[...] nam dupli aut quadrupli, rei recipiend[...] mine fures etiam hac actione teneantu[...] *appareat eos dare oportere:* quamvis ſit a[...] ſus eos etiam [hæc] in rem actio per [...] rem ſuam quis eſſe petit.

15 ¶ Appellamus autem in rem qui[...] actiones, vindicationes: in perſonam [...] actiones, quibus dare aut facere opo[...] intenditur, condictiones. Condicere [...] eſt denuntiare priſca lingua, nunc ver[...] uſive dicimus condictionem actionem in perſonam eſſe, qua actor intendit da[...] oportere. Nulla enim hoc tempore e[...] mine denunciatio fit.

16 ¶

16 ¶ Sequens illa diviſio eſt, quod quæ-
m actiones rei perſequendæ gratia compa-
æ ſunt, quædam pœnæ perſequendæ,
ædam miſtæ ſunt.

17 ¶ Rei perſequendæ cauſa comparatæ,
nt omnes in rem actiones. Earum vero a-
ionum, quæ in perſonam ſunt, eæ quidem,
uæ ex contractu naſcuntur, fere omnes
i perſequendæ cauſa comparatæ videntur:
luti quibus mutuam pecuniam, vel in ſti-
latum deductam petit actor, item com-
odati, depoſiti, mandati, pro ſocio, ex
npto, vendito, locato, conducto. Plane
depoſiti agatur eo nomine, quod tumultus,
ncendii, ruinæ, naufragii cauſa depoſitum
t in duplum actionem prætor reddit: ſi
odo cum ipſo, apud quem depoſitum ſit,
ut cum hærede ejus de dolo ipſius agitur,
uo caſu miſta eſt actio.

18 ¶ Ex maleficiis vero proditæ actio-
es, aliæ tantum pœnæ perſequendæ cau-
a comparatæ ſunt: aliæ tam pœnæ, quam
ei perſequendæ, & ob id miſtæ ſunt. Pœ-
am tantum perſequitur quis actione furti.
ve enim manifeſti agatur quadrupli, ſi-
e non manifeſti dupli: de ſola pœna agi-
ur. nam ipſam rem propria actione perſe-
uitur quis, i.e. ſuam eſſe petens: ſive fur
pſe eam rem poſſideat, ſive alius quilibet.
o amplius adverſus furem etiam condictio
ſt [rei.]

19 ¶ Vi autem bonorum raptorum actio
miſta eſt: quia in quadruplo rei perſecutio

continetur: pœna autem tripli eſt. Sed
legis Aquiliæ actio de damno injuria [dat
miſta eſt: non ſolum ſi adverſus inficiante
in duplum agatur, ſed interdum & ſi in ſi
plum quiſque agat: veluti ſi quis homine
claudum aut luſcum occiderit, qui in eo a
no integer & magni precii fuerit: tanti en
damnatur, quanti is homo eo in anno plu
mi fuerit, ſecundum jam traditam diviſi
nem. Item miſta eſt actio contra eos, q
relicta ſacroſanctis Eccleſiis, vel aliis vener
bilibus locis, legati vel fideicommiſſi nom
ne, dare diſtulerint: uſque adeo, ut etiam
judicium vocarentur. tunc enim & ipſa
rem vel pecuniam, quæ relicta eſt, dare co
pelluntur, & aliud tantum pro pœna: & i
eo in duplum ejus fit condemnatio.

20 ¶ Quædam actiones miſtam cauſa
obtinere videntur, tam in rem, quam
perſonam: qualis eſt familiæ erciſcun
actio, quæ competit cohæredibus de div
denda hæreditate. Item communi dividu
do, quæ inter eos redditur, inter quos a
quid commune eſt, ut id dividatur. Ite
finium regundorum actio, qua inter e
agitur, qui confines agros habent. In qu
bus tribus judiciis permittitur judici re
alicui ex litigatoribus ex bono & æquo a
judicare: & ſi unius pars prægravari vi
bitur, eum invicem certa pecunia alteri co
demnare.

21 ¶ Omnes autem actiones, vel in ſi
plum conceptæ ſunt, vel in duplum, vel i

plum, vel in quadruplum. ulterius au-
m nulla actio extenditur.

22 ¶ In ſimplum agitur: veluti ex ſtipu-
ione, ex mutui datione, ex empto, ven-
o, locato, conducto, mandato, & deni-
e ex aliis quam plurimis cauſis.

23 ¶ In duplum agimus: veluti furti nec
anifeſti, damni injuriæ, ex lege Aquilia,
poſiti ex quibuſdam cauſis. Item ſervi
rrupti: quæ competit in eum, cujus hor-
tu conſiliove ſervus alienus fugerit, aut
ntumax adverſus dominum factus eſt, aut
xurioſe vivere cœperit, aut denique quo-
bet modo deterior factus ſit. In qua actio-
: earum etiam rerum, quas fugiendo ſer-
is abſtulerit, æſtimatio deducitur. Item ex
gato, quod venerabilibus locis relictum eſt,
cundum ea, quæ ſupra diximus.

24 ¶ Tripli vero [agimus,] cum quidam
ajorem vera æſtimatione quantitatem in
bello conventionis inſerunt, ut ex hac cau-
viatores, id eſt, executores litium, am-
iorem ſummam ſportularum nomine ex-
erent. tunc enim id, quod propter eorum
uſam damnum paſſus fuerit reus, [in] tri-
lum ab actore conſequetur: ut in hoc tri-
lo etiam ſimplum, in quo damnum paſſus
t, connumeretur. Quod noſtra conſtitu-
o introduxit, quæ in noſtro Codice ful-
et, quam proculdubio certum eſt ex lege
ondictitia emanare.

25 ¶ Quadrupli autem agitur: veluti
rti manifeſti: item de eo, quod metus cau-

ſa factum ſit, deque ea pecunia, quæ
hoc data ſit, ut is cui datur calumniæ c
ſa, negotium alicui faceret, vel non fa
ret. Item, ex lege condictitia noſtra con
tutio oritur, in quadruplum condemnati
nem imponens iis executoribus litium,
contra noſtræ conſtitutionis normam à r
quicquam exegerint.

26 ¶ Sed furti quidem nec manifeſti
ctio, & ſervi corrupti, à cæteris, de quib
ſimul locuti ſumus, eo differunt, quod ho
actiones omnimodo dupli ſunt at illæ,
eſt, damni injuriæ ex lege Aquilia, & in
dum depoſiti, inficiatione duplicantur,
confitentem autem in ſimplum dantur.
illa, quæ de his competit, quæ relicta ve
rabilibus locis ſunt, non ſolum inficiati
duplicatur, ſed etiam ſi diſtulerit relicti
lutionem uſquequo juſſu magiſtratuum [m
ſtrorum] conveniatur In confitentem ve
antequam juſſu magiſtratuum conveniatu
ſolventem ſimpli redditur.

27 ¶ Item, actio de eo quod metus c
ſa factum ſit, à cæteris, de quibus ſimul
cuti ſumus, eo differt, quod ejus natu
tacite continetur. ut qui judicis juſſu ip
rem actori reſtituat, abſolvatur: quod
cæteris caſibus non eſt ita: ſed omnimo
quiſque in quadruplum condemnatur, qu
eſt & in furti manifeſti actione.

28 ¶ Actionum autem quædam bo
fidei ſunt, quædam ſtricti juris. Bonæ fi
ſunt hæ: ex empto, vendito, locato, con

o, negotiorum geſtorum, mandati, depoſiti, pro ſocio, tutelæ, commodati, pignoratitia, familiæ erciſcundæ, communi dividundo, præſcriptis verbis, quæ de æſtimato proponitur, & ea quæ ex permutatione competit, & hæreditatis petitio. Quamvis enim uſque adhuc incertum erat, inter bonæ fidei judicia connumeranda hæreditatis petitio eſſet, an non: noſtra tamen conſtitutio aperte eam eſſe bonæ fidei diſpoſuit.

29 ¶Fuerat antea & rei uxoriæ actio una ex bonæ fidei judiciis: ſed cum pleniorem eſſe ex ſtipulatu actionem invenientes, omne jus, quod res uxoria antea habebat, cum multis diviſionibus in actionem ex ſtipulatu, quæ de dotibus exigendis proponitur, tranſtulerimus, merito rei uxoriæ actione ſublata, ex ſtipulatu [actio,] quæ pro eo introducta eſt, naturam bonæ fidei judicii tantum in exactione dotis meruit, ut bonæ fidei ſit: [ſed] & tacitam ei dedimus hypothecam. Præferri autem aliis creditoribus in hypothecis tunc cenſuimus, cum ipſa mulier de dote ſua experiatur, cujus ſolius providentia hoc induximus.

30 ¶In bonæ fidei judiciis libera poteſtas permitti videatur judici ex bono & æquo æſtimandi, quantum actori reſtitui debeat. In quo & illud continetur, ut ſi quid invicem præſtare actorem oporteat: eo compenſato, in reliquum is, cum quo actum eſt, debeat condemnari. Sed & in ſtricti juris judiciis ex reſcripto divi Marci op-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

poſita doli mali exceptione, compenſa[tio]
inducebatur. Sed noſtra conſtitutio eaſd[em]
compenſationes, quæ jure aperto nitunt[ur]
latius introduxit, ut actiones ipſo jure [mi]-
nuant, ſive in rem, ſive in perſonam, [ſive]
alias quaſcunque: excepta ſola depoſiti acti[o]-
ne, cui aliquid compenſationis nomine o[p]-
poni, ſane iniquum eſſe credimus: ne ſ[ub]
prætextu compenſationis, depoſitarum [re]-
rum quis ex actione defraudetur.

31 ¶ Præterea quaſdam actiones arbit[ra]-
rias, id eſt, ex arbitrio judicis pendent[es]
appellamus, in quibus, niſi arbitrio ju[di]-
cis is, cum quo agitur, actori ſatisfaci[at]
veluti rem reſtituat, vel exhibeat, vel ſ[ol]-
vat, vel ex noxali cauſa ſervum dedat: co[n]-
demnari debeat. Sed iſtæ actiones, tam [in]
rem, quam in perſonam inveniuntur. [In]
rem, veluti Publiciana, Serviana de rebus [co]-
loni, quaſi Serviana, quæ etiam hypoth[e]-
caria vocatur. In perſonam, veluti quib[us]
de eo agitur, quod [vi] aut metus cauſa, a[ut]
dolo malo factum eſt. Item cum id, qu[od]
certo loco promiſſum eſt, petitur. Ad exh[i]-
bendum quoque actio ex arbitrio judi[cis]
pendet. In his enim actionibus & cæteris [ſi]-
milibus, permittitur judici ex bono & æqu[o]
ſecundum cujuſque rei, de qua actum e[ſt]
naturam æſtimare, quemadmodum acto[ri]
ſatisfieri oporteat.

32 ¶ Curare autem debet judex, ut [o]-
mnino, quantum poſſibile ei ſit, cer[tæ]
pecuniæ vel rei ſententiam ferat: etiam[ſi]

e incerta quantitate apud eum actum eſt.

33 ¶ Si quis agens, [in] intentione ſua lus complexus fuerit, quam ad eum pertineat: à cauſa cadebat, id eſt, rem amittebat: nec facile in integrum reſtituebatur prætore, niſi minor erat viginti quinque nnis. Huic enim, ſicut in aliis cauſis, cau-a cognita ſuccurrebatur, ſi lapſus juventu-e fuerat: ita & in hac cauſa ſuccurri ſo-itum erat. Sane ſi tam magna cauſa juſti rroris interveniebat, ut etiam conſtantiſ-imus quiſque labi poſſet, etiam majori viginti quinque annis ſuccurrebatur. veluti ſi quis totum legatum petierit: poſt deinde prolati fuerint codicilli, quibus aut pars legati adempta ſit, aut quibuſdam aliis legata data ſint, quæ efficiebant, ut plus petiiſſe videretur petitor, quam dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata minuebantur. Plus autem quatuor modis petitur: re, tempore, loco, [&] cauſa. Re, veluti ſi quis pro decem aureis, qui ei debebantur, viginti petierit: aut ſi is, cujus ex parte res eſt, totam eam, vel majorem partem ſuam eſſe intenderit. Tempore: veluti ſi quis ante diem, vel [ante] conditionem petierit. Qua enim ratione qui tardius ſolvit, quam ſolvere deberet, minus ſolvere intelligitur: eadem ratione, qui præmature petit, plus petere videtur. Loco plus petitur: veluti cum quis id, quod certo loco ſibi [dari] ſtipulatus eſt, alio loco petit, ſine commemoratione illius loci, in quo ſibi da-

ri ſtipulatus eſt: verbi gratia, ſi is, qu ſtipulatus fuerit, *Epheſi dare ſpondes?* Ro pure intendat ſibi dari oportere. Ideo au plus petere intelligitur: qui utilitatem, qu haberet promiſſor, ſi Epheſi ſolveret, adi ei pura intentione. Propter quam cau alio loco petenti arbitraria actio proponit in qua ſcilicet ratio habetur utilitatis, q promiſſori competitura fuiſſet, ſi illo lo ſolveret, (quo ſe ſoluturum ſpopondit.) Q utilitas plerumque in mercibus maxima venitur: veluti vino, oleo, frumento: q per ſingulas regiones diverſa habent pre Sed & pecuniæ numeratæ non in omni regionibus ſub eiſdem uſuris fœnerant Si quis tamen Epheſi petat, id eſt, eo lo petat, quo ut ſibi detur ſtipulatus eſt: pu actione recte agit: idque etiam prætor mo ſtrat: ſcilicet quia utilitas ſolvendi ſalva promiſſori. Huic autem, qui loco plus p tere intelligitur, proximus eſt is, qui ca ſa plus petit. ut ecce, ſi quis ita à te ſtip letur, *Hominem Stichum, aut decem aur dare ſpondes?* deinde alterum petat, vel hominem tantum aut decem aureos tantu Ideo autem plus petere intelligitur, quia in eo genere ſtipulationis promiſſoris eſt e ctio, utrum pecuniam, an hominem ſolv re malit. Qui igitur pecuniam tantum, v hominem tantum ſibi dari oportere intend eripit electionem adverſario: & eo mod ſuam quidem conditionem meliorem faci adverſarii vero [ſui] deteriorem. Qua c

cau

ſa talis in ea re prodita eſt actio, *ut quis* *ndat hominem Stichum, aut aureos decem* *dari oportere:* id eſt, ut eodem modo pe- t, quo ſtipulatus eſt. Præterea, ſi quis eraliter hominem ſtipulatus ſit, & ſpe- iter Stichum petat: aut generaliter vi- n ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Campa- m petat: aut generaliter purpuram ſtipu- ıs ſit, deinde ſpecialiter Tyriam petat: s petere intelligitur: quia electionem ad- ſario tollit, cui ſtipulationis jure liberum t, aliud ſolvere, quam quod peteretur. inetiam licet utiliſſimum ſit, quod quis tat. nihilominus plus petere intelligitur: ia ſæpe accidit, ut promiſſori facilius ſit ud ſolvere, quod majoris pretii eſt. Sed c quidem antea in uſu fuerant: poſtea ve- ex Zenoniana & noſtra rem coarctavit. ſi quidem tempore plus fuerit petitum: id ſtatui oporteat, Zenonis divæ memo- e loquitur conſtitutio: ſin autem quanti- te, vel alio modo plus fuerit petitum: [in] nne, ſi quod forte damnum ex hac cauſa ciderit ei, contra quem plus petitum fue- t, commiſſa tripli condemnatione (ſicuti pra diximus) puniatur.

34 ¶ Si minus in intentione ſua comple- us fuerit actor, quam ad eum pertineat: eluti ſi cum ei decem [aurei] deberentur, uinque ſibi dari oportere intenderit: aut [ſi] cum totus fundus ejus eſſet, partem imidiam ſuam eſſe petierit: ſine periculo git, in reliquum enim nihilominus judex

adverſarium in eodem judicio [ei] ...
mnat, ex conſtitutione divæ memor...
nonis.

35 ¶ Si quis aliud pro alio inten...
nihil eum periclitari placet, ſed in eod...
dicio, cognita veritate, errorem ſuum...
rigere [ei] permittitur: veluti ſi is, qui ...
nem Stichum petere deberet, Eroten...
erit: aut ſi quis ex teſtamento dari ſibi ...
tere intenderit, quod ex ſtipulatu deb...

36 ¶ Sunt præterea quædam acti...
quibus non [ſemper] ſolidum, quod ...
debetur, perſequimur: ſed modo ſol...
perſequimur, modo minus: ut ecce ...
peculium filii ſervive agamus. Nam ...
minus in peculio ſit, quam perſequi...
in ſolidum dominus paterve condem...
ſi vero minus inveniatur: eatenus c...
mnat judex, quatenus in peculio ſit. Q...
admodum autem peculium intelligi de...
ſuo ordine proponemus.

37 ¶ Item ſi de dote [in] judicio ...
agat: placet eatenus maritum conden...
debere, quatenus facere poſſit, id eſt, ...
tenus facultates ejus patiuntur. Itaque ...
tis quantitati concurrant facultates eju...
ſolidum damnatur: ſi minus, in tan...
quantum facere poteſt. Propter retenti...
quoque dotis repetitio minuitur. Nam ...
impenſas in res dotales factas, marito [...
retentio conceſſa eſt: quia ipſo jure ne...
riis ſumptibus dos minuitur, ſicut ex la...
bus Digeſtorum libris cognoſcere licet, ...

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

8 ¶ Sed & ſi quis cum parente ſuo pa-
nove agat: item ſi ſocius cum ſocio, ju-
io ſocietatis agat: non plus actor conſe-
ur, quam adverſarius ejus facere poteſt.
n eſt ſi quis ex donatione ſua conveniatur.
9 ¶ Compenſationes quoque oppoſitæ,
umque efficiunt, ut minus quiſque con-
atur, quam ei debeatur. Nam ex bono
quo habita ratione ejus, quod invicem
orem ex eadem cauſa præſtare oportet, in
quum eum, cum quo actum eſt [conde-
at,] ſicut jam dictum eſt.
10 ¶ Cum eo quoque, qui creditoribus
bonis ceſſit, ſi poſtea aliquid acquiſierit,
d idoneum emolumentum habeat: ex in-
ro in id, quod facere poteſt, creditores
eriuntur. inhumanum enim erat ſpolia-
n fortunis ſuis, in ſolidum damnari.

VOD CVM EO, QVI IN aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.

TITVLVS VII.

QVia [tamen] ſuperius mentionem ha-
buimus de actione qua in peculium fi-
rum familiarum ſervorumque agitur: o-
s eſt, ut de hac actione & de cæteris, quæ
rundem nomine in parentes dominoſve
ri ſolent, diligentius admoneamus. Et
ia, ſive cum ſervis negotium geſtum ſit,
e cum his, qui in poteſtate parentum ſunt,
dem fere jura ſervantur: ne verboſa fiat
diſpu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

diſputatio, dirigamus ſermonem iu p
nam ſervi dominique, idem intellectu
liberis quoque & parentibus, quorum i
teſtate ſunt. Nam ſi quid in his propr
vetur, ſeparatim oſtendemus.

1 ¶ Si igitur juſſu domini cum ſerv
gotium geſtum erit: in ſolidum prætor
verſus dominum actionem pollicetur:
cet quia is, qui ita contrahit, fidem do
ſequi videtur.

2 ¶ Eadem ratione prætor duas ali
ſolidum actiones pollicetur: quarum a
exercitoria, altera inſtitoria appellatur.
ercitoria tunc habet locum, cum quis
vum ſuum magiſtrum navi præpoſuerit
quid cum eo ejus rei gratia, cui præpo
erit, contractum fuerit, ideo autem ex
toria vocatur, quia exercitor is appella
ad quem quotidianus navis quæſtus p
net. Inſtitoria tunc ocum habet, cum
tabernæ forte, aut cuilibet negotiationi
vum ſuum præpoſuerit, & quid cum
ejus rei cauſa, cui præpoſitus erit, con
ctum fuerit. Ideo autem inſtitoria app
tur, quia qui negotiationibus præponu
inſtitores vocantur. Iſtas tamen duas a
nes prætor reddit, & ſi liberum quis ho
nem, aut alienum ſervum navi, aut ta
næ, aut cuilibet negotiationi præpoſu
ſcilicet quia eadem æquitatis ratio etiam
caſu interveniat.

3 ¶ Introduxit & aliam actionem p
tor, quæ tributoria vocatur. Namque ſi

[illegible] peculiari merce ſciente domino nego[illegible], & quid cum eo ejus rei cauſa contra[illegible]erit: ita prætor jus dicit, ut quicquid [illegible] mercibus erit, quodque inde receptum [illegible] id inter dominum, ſi quid ei debebitur, [illegible]teros creditores, pro rata portione di[illegible]atur, & [ideo tributoria vocatur] quia [illegible]omino diſtributionem prætor permit[illegible]Nam ſi quis ex creditoribus queratur [illegible] minus ei tributum ſit, quam oportue[illegible] hanc ei actionem adcommodat, quæ [illegible]toria appellatur.

¶ Præterea introducta eſt actio de pe[illegible]o, deque eo, quod in rem domini ver[illegible]erit: ut quamvis ſine voluntate domini [illegible]tium geſtum erit, tamen ſive quid in [illegible] ejus verſum fuerit, id totum præſtare [illegible]at: ſive quid non ſit in rem ejus ver[illegible], id eatenus præſtare debeat, quatenus [illegible]lium patitur. In rem autem domini [illegible] intelligitur, quicquid neceſſario in [illegible] ejus impenderit ſervus: veluti ſi mutua[illegible] pecuniam creditoribus ejus ſolverit, aut [illegible]ficia ruentia fulſerit, aut familiæ frumen[illegible] emerit, vel etiam fundum, aut quam[illegible]t aliam rem neceſſariam mercatus erit. [illegible]que ſi ex decem puta aureis, quos ſervus [illegible]s à Titio mutuo accepit, creditori tuo [illegible]nque aureos ſolverit, reliquos vero quin[illegible] quolibet modo conſumpſerit: pro quin[illegible] [quidem] in ſolidum damnari debes: [illegible] cæteris vero quinque eatenus, quatenus [illegible]peculio ſit. Ex quo ſcilicet apparet, ſi toti

de-

decem aurei in rem tuam verſi fuerint, ... decem aureos Titium conſequi poſſe. ... enim una eſt actio, qua de peculio, de eo, quod in rem domini verſum ſit, ag... tamen duas habet condemnationes. It... judex, apud quem de ea actione agitur, ... diſpicere ſolet, an in rem domini ver... ſit: nec aliter ad peculii æſtimationem tr... it, quam aut nihil in rem domini ver... intelligatur, aut non totum. Cum a... quæritur, quantum in peculio ſit: ant... ducitur, quicquid ſervus domino, eive ... in poteſtate ejus ſit, debet: & quod ſu... eſt, id ſolum peculium intelligitur. ... quando tamen id, quod ei debet ſervus ... in poteſtate domini ſit, non deducitur ex ... culio: veluti ſi is in ipſius peculio ſit. ... eo pertinet, ut ſi quis vicario ſuo ſervus ... beat: id ex peculio ejus non deducatur.

5 ¶ Cæterum dubium non eſt, qui... quoque qui juſſu domini contraxerit, ... que inſtitoria vel exercitoria actio compe... de peculio, deque eo, quod in rem dom... verſum eſt, agere poſſit. Sed erit ſtulti... mus, ſi omiſſa actione, qua facillime ... dum ex contractu conſequi poſſit: ſe ad ... ficultatem perducat probandi in rem dom... verſum eſſe, vel habere ſervum peculiu... & tantum habere, ut ſolidum ſibi ſolvi p... ſit. Is quoque, cui tributoria actio com... tit, æque de peculio, & de in rem ver... agere poteſt. Sed ſane huic modo tributo... expedit agere, modo de peculio, & de in r...

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Tributoria ideo expedit agere, quia
omini conditio præcipua non eſt, id
uod domino debetur, non deducitur,
ſdem juris eſt dominus, cujus & cæte-
tores. At in actione de peculio ante
tur, quod domino debetur: & in id,
reliquum eſt, creditori dominus con-
tur. Rurſus de peculio ideo expedit
quod in hac actione totius peculii ra-
betur: at in tributoria, ejus tantum,
gotiatur. Et poteſt quiſque tertia for-
e peculii, aut quarta, vel etiam mini-
gotiari majorem autem partem in præ-
l mancipiis, aut fœnebri pecunia ha-
Prout ergo expedit, ita quiſque vel
ctionem vel illam eligere debet. Certe
teſt probare in rem domini verſum eſ-
in rem verſo agere debet.

¶ Quæ diximus de ſervo & domino,
intelligimus & de filio & filia, & ne-
nepte, & patre avove, cujus in po-
e ſunt.

¶ Illud proprie ſervatur in eorum per-
, quod ſenatuſconſultum Macedonia-
prohibuit, mutuas pecunias dare eis,
n poteſtate parentis ſunt: & ei qui cre-
it, denegatur actio tam adverſus ipſum
n filiamve, nepotem neptemve (ſive ad-
n poteſtate ſint, ſive morte parentis,
mancipatione ſuæ poteſtatis eſſe cœpe-
nt) quam adverſus patrem avumve: ſive
habeat adhuc in poteſtate, ſive emanci-
rit. Quæ ideo ſenatus proſpexit, quia
ſæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ſæpe onerati ære alieno creditarum pecu-
rum, quas in luxuriam conſumebant,
parentum inſidiabantur.

8 ¶ Illud in ſumma admonendi ſu[illegible]
id, quod juſſu patris dominive contra[illegible]
fuerit, quodque in rem ejus verſum eri[illegible]
rectio quoque poſſe à patre dominove c[illegible]
ci, tanquam ſi principaliter cum ipſo [illegible]
tium geſtum eſſet. Ei quoque, qui exer[illegible]
ria vel inſtitoria actione tenetur, directo[illegible]
ſe condici placet: quia hujus quoque [illegible]
contractum intelligitur.

DE NOXALIBV[S] actionibus.

TITVLVS VIII.

EX maleficiis ſervorum: veluti ſi [illegible]
tum fecerint, aut bona rapuerint, [illegible]
damnum dederint, aut injuriam comm[illegible]
rint: noxales actiones proditæ ſunt, qu[illegible]
domino damnato permittitur, aut litis [illegible]
mationem ſufferre, aut ipſum hominem [illegible]
xæ dedere.

1 ¶ Noxa autem, eſt [ipſum] co[illegible]
quod nocuit, id eſt, ſervus: noxia ip[illegible]
maleficium, veluti furtum, damnum, r[a]-
na, injuria.

2 ¶ Summa autem ratione permiſſum [illegible]
noxæ deditione fungi. Namque erat [illegible]
quum, nequitiam eorum ultra ipſorum c[or]-
pora dominis damnoſam eſſe.

3 ¶ Dominus noxali judicio ſervi ſui [illegible]

m[illegible]

...e conventus, ſervum actori noxæ deden-
...liberatur: nec minus in perpetuum ejus
...dominium à domino transfertur. Sin
...um damnum ei, cui deditus eſt, [ſervus]
...rcierit quæſita pecunia: auxilio prætoris
...uo domino manumittetur.

¶ Sunt autem conſtitutæ noxales a-
...ones aut legibus, aut edicto prætoris. Le-
...ıs: veluti furti ex lege duodecim tabula-
..., damni injuriæ ex lege Aquilia. Edicto
...toris: veluti injuriarum, & vi bonorum
...orum.

¶ Omnis autem noxalis actio caput ſe-
...tur. Nam ſi ſervus tuus noxam commi-
...: quamdiu in tua poteſtate ſit, tecum
...actio. Si autem in alterius poteſtatem
...venerit: cum illo incipit actio eſſe. At
...manumiſſus fuerit: directo ipſe tenetur,
...xtinguitur noxæ deditio. Ex diverſo
...que directa actio noxalis eſſe incipit.
...n ſi liber homo noxiam commiſerit, &
...ervus tuus eſſe cœperit (quod quibuſ-
...n caſibus effici primo libro tradidimus)
...pit tecum eſſe noxalis actio, quæ ante di-
...a fuiſſet.

¶ Si ſervus domino noxiam commiſe-
...: actio nulla naſcitur. Namque inter do-
...num & eum, qui in poteſtate ejus eſt,
...la obligatio naſci poteſt. Ideoque & ſi
...alienam poteſtatem ſervus pervenerit,
... manumiſſus fuerit: neque cum ipſo, ne-
... cum eo, cujus nunc in poteſtate ſit, agi
...eſt. Vnde ſi alienus ſervus noxiam tibi

S com-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

commiſerit, & is poſtea in poteſtate tua eſ
cœperit, interdicitur actio: quia in eum ca
ſum deducta ſit, in quo conſiſtere non po
tuit. Ideoque licet exierit de tua poteſtate
agere non potes: quemadmodum ſi domi
nus in ſervum ſuum aliquid commiſerit
nec ſi manumiſſus aut alienatus fuerit, ſer
vus ullam actionem contra dominum habe
re poteſt.

7 ¶ Sed veteres quidem hoc in filiisfa
miliarum maſculis & fœminis admiſer
nova autem hominum converſatio hujuſmo
di adſperitatem recte reſpuendam eſſe exiſti
mavit, & ab uſu communi hoc penitus re
ceſſit. Quis enim patiatur filium ſuum,
maxime filiam, in noxam alii dare: ut pen
per [filii] corpus pater magis, quam fili
periclitetur: cum in filiabus etiam pudiciti
favor hoc bene excludat? Et ideo placuit i
ſervos tantummodo noxales actiones eſ
proponendas: cum apud veteres legum com
mentatores invenerimus ſæpius dictum
ipſos filiosfamiliarum pro ſuis delictis poſ
conveniri.

SI QVADRVPES PAVPERIEM fecisse dicatur.

TITVLVS IX.

Animalium nomine, quæ ratione carent
ſi, qua laſcivia, aut pavore, aut ferita
pauperiem fecerint: noxalis actio lege duo
decim tabularum prodita eſt. Quæ animal
ſi n

noxæ dedantur, proficiunt reo ad libera-
tionem: quia ita lex duodecim tabularum
cota eſt, ut puta, *Si equus calcitroſus cal-*
ce percuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus [*cor-*
nu] *petierit.* Hæc autem actio in iis, quæ
contra naturam moventur, locum habet.
Cæterum ſi genitalis ſit feritas: ceſſat actio.
Denique ſi urſus fugerit à domino, & ſic no-
cuerit: non poteſt quondam dominus conve-
niri: quia deſiit dominus eſſe, ubi fera eva-
ſit. Pauperies autem eſt damnum ſine inju-
ria facientis datum. Nec enim poteſt animal
injuriam feciſſe dici, quod ſenſu caret. Hæc
quidem ad noxalem pertinet actionem.

¶ Cæterum ſciendum eſt, ædilitio e-
dicto prohiberi nos canem, verrem, aprum,
ursum, leonem ibi habere, qua vulgo iter
fit. & ſi adverſus ea factum erit, & nocitum
libero homini eſſe dicatur: quod bonum &
æquum judici videtur, tanti dominus con-
demnetur. cæterarum [vero] rerum, quan-
ti damnum datum ſit, dupli. Præter has au-
tem ædilitias actiones, & de pauperie locum
habebit. Nunquam enim actiones, præter-
tim pœnales, de eadem re concurrentes, alia
aliam conſumit.

DE IIS, PER QVOS AGERE poſſumus.

TITVLVS X.

NVnc admonendi ſumus, agere poſſe
quemlibet hominem, aut ſuo nomine,

aut alieno. Alieno: veluti procuratorio, torio, curatorio: cum olim in uſu fuiſſ alterius nomine agere non poſſe, niſi populo, pro libertate, pro tutela. Præ ea lege Hoſtilia permiſſum erat furti a re eorum nomine, qui apud hoſtes eſſe aut reipublicæ cauſa abeſſent, quive eorum cujus tutela eſſent. Sed quia h non minimam incommoditatem habeb quod alieno nomine, neque agere, ne excipere actionem licebat: cœperunt hom nes per procuratores litigare. Nam & m bus, & ætas, & neceſſaria peregrinati itemque aliæ multæ cauſæ ſæpe homini impedimento ſunt, quo minus rem ſu ipſi exequi poſſint.

1 ¶ Procurator neque certis verbis, que præſente [ſemper] adverſario, imo p runque eo ignorante conſtituitur. Cuicu que enim permiſeris rem tuam agere, a defendere, is tuus procurator intelligitur.

2 ¶ Tutores & curatores quemadmodu conſtituantur, primo libro expoſitum eſt.

DE SATISDATIONIBVS.

TITVLVS XI.

Satiſdationum modus alius antiquit placuit, alium novitas per uſum ample eſt. Olim enim ſi in rem agebatur, ſatiſd re poſſeſſor compellebatur. ut ſi victus [e ſet,] nec rem ipſam reſtitueret, nec li æſtimationem: poteſtas eſſet petitori, a

cu

n eo agendi, aut cum fidejuſſoribus ejus. e ſatiſdatio appellatur *judicatum ſolvi.* de autem ſic appelletur, facile eſt intellige- Namque ſtipulabatur quis, ut ſolvere- ſibi, quod fuiſſet judicatum. Multo gis is, qui in rem actione conveniebatur, ſdare cogebatur, ſi alieno nomine judi- m accipiebat. Ipſe autem, qui in rem ebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatiſdare n cogebatur. Procurator vero ſi in rem ebat: ſatiſdare jubebatur, rem ratam do- num habiturum. Periculum enim erat, ne rum dominus de eadem re experiretur. tores [vero] & curatores eodem modo, o & procuratores ſatiſdare debere, verba icti faciebant: ſed aliquando his agentibus iſdatio remittebatur. Hæc ita [erant,] ſi rem agebatur.

1 ¶ Si vero in perſonam: ab actoris qui- m parte eadem obtinebant, quæ diximus actione, qua in rem agitur. ab ejus vero rte, cum quo agitur, ſiquidem alieno no- ine aliquis interveniret: omnimodo ſatiſ- aret, quia nemo defenſor in aliena re ſine tiſdatione idoneus eſſe creditur. Quod ſi roprio nomine aliquis judicium accipiebat perſonam: *judicatum ſolvi* ſatiſdare non ogebatur.

2 ¶ Sed hodie hæc aliter obſervantur. ive enim quis in rem actione convenitur, ive perſonali ſuo nomine: nullam ſatiſdatio- nem pro litis æſtimatione dare compellitur: ed pro ſua tantum perſona, quod in judicio

permaneat uſque ad terminum litis, vel co
mittitur ſuæ promiſſioni cum jurejuran
(quam juratoriam cautionem vocant)
nudam promiſſionem, vel ſatiſdationem p
qualitate perſonæ ſuæ dare compellitur.

3 ¶ Sin autem per procuratorem lis v
infertur, vel ſuſcipitur in actoris quide
perſona, ſi non mandatum actis inſinuatu
eſt, vel præſens dominus litis in judicio pr
curatoris ſui perſonam confirmaverit: r
tam rem dominum habiturum ſatiſdatione
procurator dare compellitur. eodem obſe
vando, & ſi tutor, vel curator, vel aliæ t
les perſonæ, quæ alienarum rerum gube
nationem receperunt, litem quibuſdam p
alium inferunt.

4 ¶ Si vero aliquis convenitur: ſi qu
dem præſens procuratorem dare paratus eſt
poteſt vel ipſe in judicium venire, & ſui pro
curatoris perſonam per *judicatum ſolvi* ſati
dationem ſolenni ſtipulatione firmare, ve
extra judicium ſatiſdationem exponere, pe
quam ipſe ſui procuratoris fidejuſſor exiſta
pro omnibus *judicatum ſolvi* ſatiſdationi
clauſulis. ubi & de hypotheca ſuarum reru
convenire compellitur: ſive in judicio promi
ſerit, ſive extra judicium caverit: ut tan
ipſe, quam hæredes ejus obligentur. Alia in
ſuper cautela, vel ſatiſdatione propter perſo
nam ipſius exponenda, quod tempore ſenten
tiæ recitandæ in judicium veniet: vel ſi non
venerit, omnia dabit fidejuſſor, quæ in con
demnatione continentur, niſi fuerit provoca
tum.

5 ¶. Si

5 ¶ Si vero reus præſto ex quacunque auſa non fuerit, & alius velit defenſionem us ſubire: nulla differentia inter actiones n rem vel perſonales introducenda, poteſt oc facere: ita tamen, ut ſatiſdationem *judi-atum ſolvi*, pro litis æſtimatione præſtet. Nemo enim ſecundum veterem regulam (ut am dictum eſt) alienæ rei ſine ſatiſdatione defenſor idoneus intelligitur.

6 ¶ Quæ omnia apertius & perfectius à quotidiano judiciorum uſu in ipſis rerum documentis apparent.

7 ¶ Quam formam non ſolum in hac regia urbe, ſed [etiam] in omnibus noſtris provinciis (etſi propter imperitiam forte aliter celebratur) obtinere cenſemus: quum neceſſe ſit, omnes provincias, caput omnium noſtrarum civitatum, id eſt, hanc regiam urbem, ejuſque obſervantiam ſequi.

DE PERPETVIS ET TEMPORAlibus actionibus, & quæ ad hæredes & in hæredes tranſeunt.

TITVLVS XII.

Hoc loco admonendi ſumus, eas quidem actiones, quæ ex lege, ſenatuſve conſulto, ſive ex ſacris conſtitutionibus proficiſcuntur: perpetuo ſolere antiquitus competere, donec ſacræ conſtitutiones: tam in rem, quam in perſonam actionibus certos fines dederunt: eas vero, quæ ex propria prætoris juriſdictione pendent, plerumque in-

intra annum vivere: nam & ipſius prætoris intra annum erat imperium. Aliquando tamen & in perpetuum extenduntur: id eſt, uſque ad finem ex conſtitutionibus introductum: quales ſunt eæ, quas bonorum poſſeſſori, cæteriſque qui hæredis loco ſunt accommodat. Furti quoque manifeſti actio, quamvis ex ipſius prætoris juriſdictione proficiſcatur: tamen perpetuo datur. abſurdum enim eſſe exiſtimavit anno eam terminari.

1 ¶ Non autem omnes actiones quæ in aliquem aut ipſo jure competunt, aut à prætore dantur: & in hæredem æque competunt, aut dari ſolent. Eſt enim certiſſima juris regula, ex maleficiis pœnales actiones in hæredem [rei] non competere. [veluti] furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, damni injuriæ. Sed hæredibus hujuſmodi actiones competunt, nec denegantur, excepta injuriarum actione, & ſi qua alia ſimilis inveniatur. Aliquando tamen etiam ex contractu actio contra hæredem non competit: veluti cum teſtator dolóſe verſatus ſit, & ad hæredem ejus nihil ex eo dolo pervenit. Pœnales autem actiones, quas ſupra diximus, ſi ab ipſis principalibus perſonis fuerint conteſtatæ, & hæredibus dantur, & contra hæredes tranſeunt.

2 ¶ Supereſt, ut admoneamus, quod ſi ante rem judicatam is, cum quo actum eſt, ſatisfaciat actori: officio judicis convenit eum abſolvere, licet in ea cauſa fuiſſet judicii accipiendi tempore, ut damnari deb[eret].

ret. & hoc eſt, quod antea vulgo dicebatur, omnia judicia abſolutoria eſſe.

DE EXCEPTIONIBVS, TITVLVS XIII.

SEquitur, ut de exceptionibus diſpiciamus. Comparatæ autem ſunt exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, ut licet ipſa perſecutio, qua actor experitur, juſta ſit: tamen iniqua ſit adverſus eum, cum quo agitur.

1 ¶ Verbi gratia, ſi metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti, quod non debueras [promittere:] palam eſt, jure civili te obligatum eſſe: & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax eſt; ſed iniquum eſt te condemnari. Ideoque datur tibi exceptio, quod metus cauſa, aut doli mali, aut in factum compoſita ad impugnandam actionem.

2 ¶ Idem juris eſt, ſi quis [quaſi] credendi cauſa pecuniam à te ſtipulatus fuerit, neque numeraverit. Nam, eam pecuniam a te petere poſſe eum, certum eſt. dare enim te oportet: quum ex ſtipulatione tenearis. Sed quia iniquum eſt, eo nomine te condemnari: placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. cujus tempora nos (ſecundum quod jam ſuperioribus libris ſcriptum eſt) conſtitutione noſtra coarctavimus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

3 ¶ Præterea debitor ſi pactus fuerit cum creditore, ne à ſe pecunia peteretur, nihilominus obligatus manet: quia pacto convento obligationes non omnino diſſolvuntur: qua de cauſa efficax eſt adverſus eum actio, quam actor intendit, *Si apparet eum dare oportere.* ſed quia iniquum eſt, contra pactionem eum condemnari: defenditur per exceptionem pacti conventi.

4 ¶ Æque ſi debitor creditore deferente juraverit, nihil ſe dare oportere: adhuc obligatus permanet. ſed quia iniquum eſt de perjurio queri: defenditur per exceptionem jurisjurandi. In iis quoque actionibus quibus in rem agitur, æque neceſſariæ ſunt exceptiones, veluti ſi petitore deferente poſſeſſor juraverit eam rem ſuam eſſe, & nihilominus petitor eandem rem vindicet. licet enim verum ſit, quod intendit, id eſt, rem ejus eſſe: iniquum tamen eſt poſſeſſorem condemnari.

5 ¶ Item ſi in judicio tecum actum fuerit, ſive in rem, ſive in perſonam: nihilominus obligatio durat: & ideo ipſo jure de eadem re poſtea adverſus te agi poteſt, ſed debes per exceptionem rei judicatæ adjuvari.

6 ¶ Hæc exempli cauſa retuliſſe ſufficiat. Alioqui quam ex multis variiſque cauſis exceptiones neceſſariæ ſint: ex latioribus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris intelligi poteſt.

7 ¶ Quarum quædam ex legibus, vel ex iis, quæ legis vicem obtinent, vel ex

ætoris juriſdictione ſubſtantiam capiunt.

8 ¶ Appellantur autem exceptiones a-
æ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ tempora-
& dilatoriæ.

9 ¶ Perpetuæ & peremptoriæ ſunt, quæ ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem, qua agitur, perimunt: qualis eſt exceptio doli mali, & quod metus cauſa factum eſt, pacti conventi, cum ita convenerit, ne omnino pecunia peteretur.

10 ¶ Temporales atque dilatoriæ ſunt, quæ ad tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt: qualis eſt pacti conventi, cum ita convenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium. Nam finito eo tempore non impeditur actor rem exequi. Ergo ii, quibus intra certum tempus agere volentibus objicitur exceptio aut pacti conventi, aut alia ſimilis: differre debent actionem, & poſt tempus agere. Ideo enim & dilatoriæ iſtæ exceptiones appellantur. Alioqui ſi intra tempus egerint, objectaque ſit exceptio: neque eo judicio quicquam conſequebantur, propter exceptionem, neque poſt tempus olim agere poterant: cum temere rem in judicium deducebant, & conſumebant. qua ratione rem amittebant. Hodie autem non ita ſtricte hoc procedere volumus, ſed eum, qui ante tempus pactionis vel obligationis litem inferre auſus ſit, Zenonianæ conſtitutioni ſubjacere cenſemus, quam ſacratiſſimus legiſlator de iis, qui tempore plus petierint, protulit:

ut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ut & inducias, quas ipſe actor ſponte in-dulſerit, vel quas natura actionis co[…]net, ſi contempſerit: in duplum habe[…] ii, qui talem injuriam paſſi ſunt. & poſt[…]finitas non aliter litem ſuſcipiant, niſi […]mnes expenſas litis antea acceperint: u[…]ctores tali pœna perterriti, tempora lit[…] doceantur obſervare.

11 ¶ Præterea etiam ex perſona ſunt […]latoriæ exceptiones, quales ſunt procura[…]riæ: veluti ſi per militem aut per mulie[…] agere quis velit. Nam militibus, nec […] patre, vel matre, vel uxore, nec ex ſacro […] ſcripto procuratorio nomine experiri con[…]ditur: ſuis vero negotiis ſupereſſe ſine offic[…] [militaris] diſciplinæ poſſunt. Eas vero […]ceptiones, quæ olim procuraroribus prop[…] infamiam vel dantis, vel ipſius procurator[…] opponebantur: cum in judiciis frequent[…] nullo modo perſpeximus, conquieſcere ſa[…]cimus: ne dum de iis altercatur, ipſius n[…]gotii diſceptatio proteletur.

DE REPLICATIONIBUS

TITULUS XIV.

INterdum evenit, ut exceptio, quæ pri[…] facie juſta videtur, [tamen] inique noce[…] quod cum accidit: alia allegatione opus e[…] adjuvandi actoris gratia, quæ replicatio v[…]catur, quia per eam replicatur, atque reſ[…]vitur jus exceptionis: veluti cum pact[…] eſt aliquis cum debitore ſuo, ne ab eo pec[…]

nia[…]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

…m petat, deinde poſtea in contrarium pa-
…ſunt, id eſt, ut creditori petere liceat:
…reditor agat, & excipiat debitor, ut ita
…num condemnetur, ſi non convenerit,
…eam pecuniam creditor petat: nocet ei
…eptio. convenit enim ita. namque nihi-
…minus hoc verum manet, licet poſtea in
…trarium pacti ſunt. ſed quia iniquum eſt
…ditorem excludi, replicatio ei dabitur ex
…ſteriore pacto convento.

1 ¶ Rurſus interdum evenit, ut replica-
…, quæ prima facie juſta eſt, inique no-
…at. quod cum accidit, alia allegatione o-
…s eſt, adjuvandi rei gratia, quæ duplica-
…vocatur.

2 ¶ Et ſi rurſus ea prima facie juſta vi-
…atur, ſed propter aliquam cauſam actori
…ique noceat: rurſus alia allegatione opus
…t, qua actor adjuvetur: quæ dicitur tri-
…licatio.

3 ¶ Quarum omnium exceptionum u-
…m interdum ulterius, quam diximus, va-
…etas negotiorum introducit, quas omnes
…pertius ex Digeſtorum latiore volumine eſt
…gnoſcere.

4 ¶ Exceptiones autem, quibus debitor
…efenditur, plerumque adcommodari ſo-
…ent etiam fidejuſſoribus ejus, & recte:
…uia quod ab iis petitur, id ab ipſo debito-
…e peti videtur: quia mandati judicio red-
…iturus eſt eis, quod [ii] pro eo ſolverint.
Qua ratione, & ſi de non petenda pecunia
…pactus quis cum reo fuerit, placuit perinde
ſuc-

ſuccurrendum eſſe per exceptionem [illegible] conventi illis quoque, qui pro eo ob[illegible] ſunt, ac ſi etiam cum ipſis pactus eſſet [illegible] ab eis ea pecunia peteretur. Sane qua[illegible] exceptiones non ſolent his adcomma[illegible] Ecce enim debitor, ſi bonis ſuis ceſſerit [illegible] cum eo creditor experiatur: defenditu[illegible] exceptionem, ſi bonis ceſſerit. Sed hæ[illegible] ceptio fidejuſſoribus non datur: ideo [illegible] cet, quia qui alios pro debitore obligat, [illegible] maxime proſpicit, ut cum facultatibu[illegible] pſus fuerit debitor, poſſit ab iis, quos pr[illegible] obligavit, ſuum conſequi.

DE INTERDICTIS
TITVLVS XV.

SEquitur, ut diſpiciamus de interd[illegible] ſeu actionibus, quæ pro his exercent[illegible] Erant autem interdicta formæ atque con[illegible] ptiones verborum, quibus prætor aut ju[illegible] bat aliquid fieri, aut fieri prohibebat, qu[illegible] tunc maxime fiebat, cum de poſſeſſion[illegible] aut quaſi poſſeſſione inter aliquos conte[illegible] debatur.

1 ¶ Summa autem diviſio interdictoru[illegible] hæc eſt: quod aut prohibitoria ſunt, a[illegible] reſtitutoria, aut exhibitoria. Prohibito[illegible] ſunt, quibus prætor vetat aliquid fieri, v[illegible] uti vim ſine vitio poſſidenti, vel mortuu[illegible] inferenti, quo ei jus erat inferendi: vel [illegible] ſacro loco ædificari, vel in flumine pub[illegible] co ripave ejus aliquid fieri, quo pejus n[illegible]

vig[illegible]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

tur. Reſtitutoria ſunt, quibus reſtitui
id jubet, veluti bonorum poſſeſſori
ſſionem eorum, quæ quis pro hærede,
pro poſſeſſore poſſidet [ex ea hæredita-
aut cum jubet ei, qui vi de poſſeſſio-
ndi dejectus ſit, reſtitui poſſeſſionem.
bitoria ſunt, per quæ jubet exhiberi:
i eum, cujus de libertate agitur: aut
tum, cui patronus operas indicere ve-
ut parenti liberos, qui in poteſtate ejus
. Sunt tamen, qui putent, proprie in-
cta ea vocari, quæ prohibitoria ſunt,
interdicere ſit denuntiare & prohibe-
reſtitutoria autem & exhibitoria, pro-
decreta vocari. Sed tamen obtinuit o-
a interdicta appellari: quia inter duos
ntur.

¶ Sequens diviſio interdictorum hæc
quod quædam adipiſcendæ poſſeſſionis
a comparata ſunt, quædam retinendæ,
dam recuperandæ.

¶ Adipiſcendæ poſſeſſionis cauſſa in-
ictum adcommodatur bonorum poſſeſ-
, quod appellatur, *quorum bonorum*, e-
ue vis & poteſtas hæc eſt: in quod ex his
is quiſque, quorum poſſeſſio alicui data
pro hærede aut pro poſſeſſore poſſideat,
, cui bonorum poſſeſſio data eſt, reſtitue-
ebeat. Pro hærede autem poſſidere vide-
, qui putat ſe hæredem eſſe. Pro poſſeſ-
is poſſidet, qui nullo jure rem hæredi-
am, vel etiam totam hæreditatem, ſciens
ſe non pertinere, poſſidet. Ideo autem
ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

adipiſcendæ poſſeſſionis vocatur int
ctum: quia *ei tantum utile eſt, qui*
primum conatur adipiſci rei poſſeſſio
Itaque ſi quis adeptus poſſeſſionem, ami
eam: hoc interdictum ei inutile eſt. *Int*
ctum quoque, quod appellatur Salvian
adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa compar
eſt: eoque utitur dominus fundi de rebu
loni, quas is pro mercedibus fundi pig
futuras pepigiſſet.

4 ¶ *Retinendæ poſſeſſionis cauſa com*
rata ſunt interdicta, uti poſſidetis, & u
bi: cum ab utraque parte de propri
alicujus rei controverſia ſit: & ante quæ
uter ex litigatoribus poſſidere, & uter p
debeat. Namque niſi ante exploratum
rit, utrius eorum poſſeſſio ſit: non poteſt
titoria actio inſtitui: quia & civilis, &
turalis ratio facit, ut alius poſſideat, & a
à poſſidente petat. Et quia longe commo
eſt [& potius] poſſidere, quam petere: i
plerumque & fere ſemper ingens exiſtit c
tentio de ipſa poſſeſſione. Commodum
tem poſſidendi in eo eſt, quod etiam ſi
res non ſit, qui poſſidet: ſi modo actor
potuerit ſuam eſſe probare, remanet [in]
loco poſſeſſio: propter quam cauſam c
obſcura ſunt utriuſque jura: contra peti
rem judicari ſolet. *Sed interdicto quid*
uti poſſidetis, de fundi vel ædium poſſeſſi
contenditur: utrubi vero interdicto, de
rum mobilium poſſeſſione. Quorum vi
poteſtas plurimam inter ſe differentiam a

eres habebat. Nam *uti poſſidetis* interdi-
is vincebat, qui interdicti tempore poſſi-
at: ſi modo nec vi, nec clam, nec pre-
io nactus fuerat ab adverſario poſſeſſio-
n: etiam ſi alium vi expulerat, aut clam
ipuerat alienam poſſeſſionem, aut preca-
rogaverat aliquem, ut ſibi poſſidere lice-
. *utrubi* vero interdicto is vincebat, qui
jore parte ejus anni, nec vi, nec clam, nec
cario ab adverſario poſſidebat. Hodie ta-
n aliter obſervatur. Nam utriuſque in-
dicti poteſtas (quantum ad poſſeſſionem
tinet) exæquata eſt: ut ille vincat, [&]
re ſoli, & in re mobili, qui poſſeſſionem
c vi, nec clam, nec precario ab adverſa-
litis conteſtatæ tempore detinet.

5. ¶ Poſſidere autem videtur quiſque
n ſolum ſi ipſe poſſideat, ſed & ſi ejus
mine aliquis in poſſeſſione ſit, licet is
s juri ſubjectus non ſit, qualis eſt colo-
s & inquilinus. Per eos quoque, apud
os depoſuerit quis, aut quibus commo-
verit, ipſe poſſidere videtur. Et hoc eſt,
od dicitur, retinere poſſeſſionem poſſe
quem per quemlibet, qui ejus nomine ſit
poſſeſſione. Quinetiam animo quoque ſo-
retineri poſſeſſionem placet: id eſt, ut
amvis neque ipſe ſit in poſſeſſione, neque
s nomine alius: tamen ſi non relinquen-
e poſſeſſionis animo, ſed poſtea reverſurus
de diſceſſerit, retinere poſſeſſionem videa-
r. Adipiſci vero poſſeſſionem per quos
quis poteſt, ſecundo libro expoſuimus.

Nec ulla dubitatio eſt, quin animo ſolo a-
piſci poſſeſſionem nemo poſſit.

6 ¶ Recuperandæ poſſeſſionis cauſa ſo-
interdici, ſi quis ex poſſeſſione fundi vel
dium vi dejectus fuerit: Nam ei propon-
interdictum *unde vi*, per quod is, qui deje-
cogitur ei reſtituere poſſeſſionem: licet i-
eo, qui vi dejecit, vi vel clam vel preca-
poſſideat. Sed ex conſtitutionibus ſacris
ſupra diximus) ſi quis rem per vim occu-
verit, ſiquidem in bonis ejus eſt, domi-
ejus privatur. ſi aliena, poſt ejus reſtitu-
nem, etiam æſtimationem [rei] dare v-
paſſo compellitur. Qui autem aliquem
poſſeſſione per vim dejecerit: tenetur l-
Iulia de vi privata aut de vi publica. ſed
vi privata, ſi ſine armis vim fecerit. ſin a-
tem cum armis eum de poſſeſſione vi expu-
rit, de vi publica [tenetur.] Armorum a-
tem appellatione non ſolum ſcuta, & g-
dios, & galeas, ſed & fuſtes, & lapides ſi-
gnificari intelligimus.

7 ¶ Tertia diviſio interdictorum h-
eſt, quod aut ſimplicia ſunt, aut duplic-
Simplicia ſunt, veluti in quibus alter act-
alter reus [eſt:] qualia ſunt omnia reſtitu-
ria aut exhibitoria: Nam actor is eſt, qui -
ſiderat aut exhiberi, aut reſtitui: reus aut-
is eſt, à quo deſideratur, ut reſtituat, aut -
hibeat. Prohibitoriorum autem interdicto-
rum alia ſimplicia ſunt, alia duplicia. Si-
plicia ſunt, veluti cum prætor prohibe-
loco ſacro, vel in flumine publico ripave e-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

quid fieri. Nam actor eſt, qui deſiderat, quid fiat: reus eſt, qui aliquid facere co- tur. Duplicia ſunt, veluti *uti poſſidetis* in- dictum, & *utrubi*. Ideo autem duplicia cantur, quia par utriuſque litigatoris in condicio eſt, nec quiſquam præcipue reus actor intelligitur: ſed unuſquiſque tam , quam actoris partes ſuſtinet.

8 ¶ De ordine & vetere exitu interdicto- m ſupervacuum eſt hodie dicere. Nam otiens extra ordinem jus dicitur (qualia nt hodie omnia judicia) non eſt neceſſe ddi interdictum: ſed perinde judicatur ſi- e interdictis, ac ſi utilis actio ex cauſa inter- cti reddita fuiſſet.

DE POENA TEMERE litigantium.

Titulus XVI.

NVnc admonendi ſumus, magnam curam egiſſe eos, qui jura ſuſtinebant, ne faci- e homines ad litigandum procederent: quod nobis ſtudio eſt. Idque eo maxime fieri oteſt, quod temeritas tam agentium, quam orum, cum quibus agitur modo pecuniaria œna, modo jurisjurandi religione, modo nfamiæ metu coercetur.

1 ¶ Ecce enim jusjurandum omnibus, ui conveniuntur, ex conſtitutione noſtra eſertur. Nam reus non aliter ſuis allegatio- nibus utitur, niſi prius juraverit, quod pu- tans ſe bona inſtantia uti, ad contradicen- dum

dum pervenit. At adverſus inficiantes in quibuſdam cauſis dupli [vel tripli] actio conſtituitur, veluti ſi damni injuria, aut legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agatur. Statim autem ab initio pluris, quam ſimpli eſt actio: veluti furti manifeſti, quadrupli: nec manifeſti, dupli. Nam ex his & aliis quibuſdam cauſis (ſive quis neget, ſive fateatur) pluris, quam ſimpli eſt actio. Ita actoris quoque calumnia coërcetur. Nam etiam actor pro calumnia jurare cogitur ex noſtra conſtitutione. Vtriuſque etiam partis advocati jusjurandum ſubeunt: quod in noſtra conſtitutione comprehenſum eſt. Hæc autem omnia pro veteris calumniæ actione introducta ſunt, quæ in deſuetudinem abiit: quia in partem decimam litis actores mulctabat, quod nuſquam factum eſſe invenimus: ſed pro his introductum eſt [&] præfatum jusjurandum, & ut improbus litigator & damnum, & impenſas litis inferre adverſario ſuo cogatur.

2 ¶ Ex quibuſdam judiciis damnati ignominioſi fiunt: veluti furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, de dolo, item tutelæ, mandati, depoſiti, directis, non contrariis actionibus. Item pro ſocio, quæ ab utraque parte directa eſt: & ob id quilibet ex ſociis eo judicio damnatus, ignominia notatur. Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut injuriarum, aut de dolo, non ſolum damnati notantur ignominia: ſed & pacti, & recte. plurimum inte-

ſt, utrum ex delicto aliquis, an ex contra-
u debitor ſit.

3 ¶ Omnium autem actionum inſtituen-
arum principium, ab ea parte edicti pro-
ciſcitur, qua prætor edicit de in jus vocan-
o. Vtique enim in primis adverſarius in jus
ocandus eſt: id eſt, ad eum vocandus, qui
us dicturus ſit. Qua parte prætor parenti-
us & patronis, item parentibus liberiſque
atronorum & patronarum hunc præſtat
onorem: ut non aliter liceat liberis liber-
ſque eos in jus vocare, quam ſi ab ipſo præ-
ore poſtulaverint, & impetraverint. Et ſi
uis aliter vocaverit: in eum pœnam ſolido-
um quinquaginta conſtituit.

DE OFFICIO IVDICIS.

TITVLVS XVII.

SVpereſt, ut de officio judicis diſpicia-
mus. Et quidem in primis illud obſer-
are debet judex, ne aliter judicet, quam
egibus, aut conſtitutionibus, aut moribus
roditum eſt.

1 ¶ Ideoque ſi noxali judicio aditus eſt,
bſervare debet, ut ſi condemnandus vide-
ur dominus, ita debeat condemnare, *Pu-
lium Mævium Lucio Titio in decem aureos
condemno, aut noxam dedere.*

2 ¶ Et ſi in rem actum ſit [coram judi-
ce:] ſive contra petitorem judicaverit: ab-
ſolvere debet poſſeſſorem, ſive contra poſ-
ſeſſorem, jubere ei debet, ut rem ipſam re-

 ſtituat

ſtituat cum fructibus. Sed ſi poſſeſſor ne
in præſenti ſe reſtituere poſſe, & ſine
ſtratione videbitur tempus reſtituendi
ſa petere, indulgendum eſt ei: ut tam
de litis æſtimatione caveat cum fidejuſſ
ſi intra tempus quod ei datum eſt, non
ſtituerit. Et ſi hæreditas petita ſit, ea
circa fructus interveniunt, quæ diximus
tervenire de ſingularum rerum petitione
lorum autem fructuum, quos culpa ſua
ſeſſor non perceperit: [ſive illorum,] q
perceperit: in utraque actione eadem r
pene habetur, ſi prædo fuerit. Si vero
næ fidei poſſeſſor fuerit: non habetur r
[neque] conſumptorum, neque non pe
ptorum. Poſt inchoatam autem petition
etiam illorum [fructuum] ratio habetur,
culpa poſſeſſoris percepti non ſunt, vel p
cepti conſumpti ſunt.

3 ¶ Si ad exhibendum actum fuerit: n
ſufficit, ſi exhibeat rem is, cum quo act
eſt: ſed opus eſt, ut etiam rei cauſam
beat exhibere, id eſt, ut eam cauſam
beat actor quam habiturus eſſet, ſi cum
mum ad exhibendum egiſſet, exhibita
fuiſſet. Ideoque ſi inter moras [exhiben
uſucapta ſit res à poſſeſſore: nihilomi
condemnabitur. Præterea fructum m
temporis, id eſt, ejus quod acceptum ad
hibendum judicium, ante rem judicat
interceſſerit: rationem habere debet jud
Quod ſi neget reus, cum quo ad exhib
dum actum eſt, in præſenti ſe exhibere po

& te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

tempus exhibendi cauſa petat, idque ſine
uſtratione poſtulare videatur: dari ei de-
:t, ut tamen caveat ſe reſtituturum. quod
neque ſtatim juſſu judicis rem exhibeat,
eque poſtea exhibiturum ſe caveat: conde-
nandus ſit in id, quod actoris intererat, ſi
initio res exhibita eſſet.

4 ¶ Si familiæ erciſcundæ [judicio] a-
um ſit: ſingulas res ſingulis hæredibus ad-
dicare debet. & ſi in alterius perſona præ-
ravare videatur adjudicatio: debet hunc
ıvicem cohæredi certa pecunia (ſicut jam
ictum eſt) condemnare. Eo quoque no-
nine cohæredi quiſque ſuo condemnandus
ſt, quod ſolus fructus hæreditarii fundi
erceperit, aut rem hæreditariam corrupe-
it, aut conſumpſerit. Quæ quidem ſimiliter
nter plures quoque, quam duos cohæredes,
ubſequuntur.

5 ¶ Eadem interveniunt, & ſi communi
ividundo de pluribus rebus actum ſit.
Quod ſi de una re, veluti de fundo: ſiqui-
dem iſte fundus commode regionibus divi-
ſionem recipiat: partes ejus ſingulis adju-
licare debet. & ſi unius pars prægravare vi-
debitur: is invicem certa pecunia alteri con-
demnandus eſt. Quod ſi commode dividi non
poſſit: veluti ſi homo ſorte, aut mulus erit,
de quo actum ſit, tunc totus uni adjudican-
dus eſt, & is invicem alteri certa pecunia
condemnandus eſt.

6 ¶ Si finium regundorum actum fuerit,
diſpicere debet judex, an neceſſaria ſit ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

judicatio. quæ ſane uno caſu neceſſaria e[st]
ſi evidentioribus finibus diſtingui agros co[m]-
modius ſit, quam olim fuiſſent diſtincti. N[am]
tunc neceſſe eſt ex alterius agro partem
quam alterius agri domino adjudicari: q[uo]
caſu conveniens eſt, ut is alteri certa pe[cu]-
nia debeat condemnari. Eo quoque no[mi]-
ne condemnandus eſt quiſque hoc judic[io]
quod forte circa fines aliquid malitioſe co[m]-
miſit: verbi gratia, quia lapides finales a[mo]-
ratus eſt, vel arbores finales excidit. Con[tu]-
maciæ quoque nomine quiſque eo judi[cio]
condemnatur: veluti ſi quis jubente jud[ice]
metiri agros paſſus non fuerit.

7 ¶ Quod autem iſtis judiciis alicui a[d]-
judicatum fuerit: id ſtatim ejus fit, cui a[d]-
judicatum eſt.

DE PVBLICIS IVDICII[S]

TITVLVS XVIII.

PVblica judicia neque per actiones ord[i]-
nantur, neque omnino quicquam ſimi[le]
habent [cum] cæteris judiciis, de quibus l[o]-
cuti ſumus: magnaque diverſitas eorum e[st]
& in inſtituendo, & in exercendo.

1 ¶ Publica autem dicta ſunt, quod cu[i]-
vis ex populo executio eorum plerumque d[a]-
tur.

2 ¶ Publicorum judiciorum quædam ca[pi]-
talia ſunt, quædam non capitalia. Capi-
talia dicimus, quæ ultimo ſupplicio aff[i]-
ciunt [homines,] vel [etiam] aquæ & igni[s]
in

rdictione, vel deportatione, vel metal-
Cætera, ſi quam infamiam irrogant,
n damno pecuniario: hæc publica qui-
n ſunt, non tamen capitalia.

3 ¶ Publica autem judicia hæc ſunt: lex
a majeſtatis, quæ in eos, qui contra Im-
atorem, vel rempublicam aliquid moliti
t, ſuum vigorem extendit. Cujus pœna
mæ amiſſionem ſuſtinet, & memoria rei
m poſt mortem damnatur.

4 ¶ Item lex Iulia de adulteriis coërcen-
, quæ non ſolum temeratores alienarum
ptiarum gladio punit, ſed & eos, qui
n maſculis nefandam libidinem exercere
lent. Sed eadem lege Iulia etiam ſtupri fla-
ium punitur, cum quis ſine vi vel virgi-
n, vel viduam honeſte viventem, ſtupra-
it. Pœnam autem eadem lex irrogat ſtu-
atoribus: ſi honeſti ſunt, publicationem
rtis dimidiæ bonorum: ſi humiles, cor-
ris coërcitionem cum relegatione.

5 ¶ Item lex Cornelia de ſicariis, quæ
micidas ultore ferro perſequitur, vel eos,
i hominis occidendi cauſa cum telo am-
lant. Telum autem (ut Cajus noſter ex
terpretatione legum duodecim tabularum
riptum reliquit) vulgo quidem id appel-
tur, quod ab arcu mittitur. ſed & omne
gnificat, quod manu cujuſque jacitur. ſe-
uitur ergo, ut lignum, & lapis, & fer-
m hoc nomine contineatur: dictum ab eo,
od in longinquum mittitur, [à] Græca
oce τηλȣ figuratum. Et [ſic] hanc ſignifi-

cationem invenire poſſumus & in G
nomine. nam quod nos telum appellan
illi βέλος appellant. Admonent nos epigr
mata in Xerolopho urbis fauſtiſſimæ ſcri
καὶ τὰ βέλη ὁμῶς ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύμα
σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. i.e. *Et hujus*
di tela ſimul ab eis ferebantur, lanceæ, ſpic
fundæ, plurimi autem & lapides. Sicarii au
appellantur à ſica, quod ſignificat ferr
cultrum. Eadem lege & venefici capite
mnantur, qui artibus odioſis, tam vene
quam ſuſurris magicis homines occideri
vel mala medicamenta publice vendideri

6 ¶ Alia deinde lex aſperrimum crim
nova pœna perſequitur, quæ Pompeja
parricidiis vocatur: qua cavetur, ut ſi q
parentis, aut filii, aut omnino adfinita
ejus, quæ nuncupatione parentum conti
tur, fata præparaverit (ſive clam, ſive
lam id auſus fuerit) [necnon is, cujus
lo malo id factum eſt, vel conſcius crim
nis exiſtit, licet extraneus ſit,] pœna p
ricidii puniatur, & neque gladio nec
ignibus, neque ulli alii ſolemni pœnæ ſu
jiciatur, ſed inſutus culleo cum Cane,
Gallo gallinaceo, & Viperâ, & Simia,
inter eas ferales anguſtias comprehenſu
(ſecundum quod regionis qualitas tuler
vel in vicinum mare, vel in amnem pro
ciatur, ut omnium elementorum uſu viv
carere incipiat, & ei cœlum ſuperſtiti, [
terra mortuo auferatur. Si quis autem ali
cognatione vel adfinitate perſonas conju

Et

ecaverit : pœnam legis Corneliæ de ſi-
s ſuſtinebit.

¶ Item lex Cornelia de falſis, quæ et-
teſtamentaria vocatur, pœnam irrogat
ui teſtamentum, vel aliud inſtrumen-
falſum ſcripſerit, ſignaverit, recitave-
ſubjecerit, vel ſignum adulterinum fe-
, ſculpſerit, expreſſerit ſciens dolo ma-
Ejuſque legis pœna in ſervos, ultimum
licium eſt (quod etiam in lege de ſicariis
eneficis, ſervatur) in liberos vero de-
atio.

¶ Item lex Iulia de vi publica ſeu pri-
, adverſus eos exoritur, qui vim vel ar-
am, vel ſine armis commiſerint. Sed ſi
dem armata vis arguatur: deportatio ei
ege Iulia de vi publica irrogatur. ſi vero
armis: in tertiam partem bonorum [ſuo-
] publicatio imponitur : Sin autem per
raptus virginis, vel viduæ, vel ſancti-
nialis, vel alterius fuerit perpetratus:
c & raptores, & ii, qui opem [huic] fla-
o dederunt, capite puniuntur, ſecundum
ſtræ conſtitutionis definitionem, ex qua
c apertius poſſibile eſt ſcire.

9 ¶ Item lex Iulia peculatus eos punit,
publicam pecuniam, vel rem ſacram, vel
giosſam furati fuerint. Sed ſi quidem ipſi
lices tempore adminiſtrationis publicas
cunias ſubtraxerint : capitali animadver-
ne puniuntur : & non ſolum hi, ſed etiam
i miniſterium eis ad hoc exhibuerint, vel
i ſubtractas ab his ſcientes ſuſceperint.

Alii

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Alii vero qui in hanc legem inciderint:
næ deportationis ſubjungentur.

10 ¶ Eſt & inter publica judicia lex
via de plagiariis, quæ interdum capitis
nam ex ſacris conſtitutionibus irrogat,
terdum leviorem.

11 ¶ Sunt præterea publica judicia,
Iulia de ambitu, lex Iulia repetundarum,
lex Iulia de annona, & lex Iulia de reſidu
quæ de certis capitulis loquuntur, & ani
quidem amiſſionem non irrogant: aliis
tem pœnis eos ſubjiciunt qui præcepta ea
neglexerint. Sed de publicis judiciis h
expoſuimus, ut vobis poſſibile ſit ſummo
gito, & quaſi per indicem ea tetigiſſe: al
qui diligentior eorum ſcientia vobis ex lat
ribus Digeſtorum ſeu Pandectarum lib
Deo propitio adventura eſt.

INSTITUTIONUM
FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

E VERBORVM IGNIFICATIONE.

1. *Paulus* libro primo ad Edictum.

Erbum hoc, *ſi quis*, tam maſculos quam fœminas complectitur.

2 *Paulus* libro primo ad Edictum.

Rbis appellatio muris: Romæ autem ontinentibus ædificiis finitur, quod la- patet.

¶ Cujuſque diei major pars eſt hora- ſeptem primarum diei, non ſuprema-

3. *Vlpianus* libro ſecundo ad Edictum.

nere faciendo viginti millia paſſuum in s ſingulos peragenda, ſic ſunt accipien- ut, ſi poſt hanc dinumerationem minus m viginti millia ſuperſint, integrum n occupent. veluti viginti unum millia paſſus: biduum eis attribuetur, quæ di- neratio ita demum facienda erit, ſi de die conveniat.

¶ Ejus, qui apud hoſtes deceſſit, dici editas non poteſt, qui ſervus deceſſit.

4. *Paulus* libro 2 ad Edictum.

Ominis appellatione rem ſignificari, Proculus ait.

5. *Idem* libro 1 ad Edictum.

Ei appellatio latior eſt, quam pecuniæ, quam etiam ea, quæ extra computatio- n patrimonii noſtri ſunt, continet: cum

pe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

pecuniæ ſignificatio ad ea referatur, qu
patrimonio ſunt.

1 ¶ Opere locato, conducto: his ve
Labeo ſignificari ait id opus, quod G
ἀποτέλεσμα vocant, [non ἔργον] id eſt, e
pere facto corpus aliquod perfectum.

6. *Vlpianus* libro 3 ad Edictum.

NOminis & rei appellatio ad omnem c
tractum & obligationem pertinet.

1 ¶ Verbum *Ex legibus* ſic accipiend
eſt: tam ex legum ſententia, quam ex ver

7. *Paulus* libro 2 ad Edictum.

SPonſio appellatur, non ſolum quæ
ſponſus interrogationem fit, ſed om
ſtipulatio promiſſioque.

8. *Idem* libro 3 ad Edictum.

VErbum *Oportebit* tam præſens, quam
turum tempus ſignificat.

1 ¶ Actionis verbo non continetur
ceptio.

9. *Vlpianus* libro 5 ad Edictum.

MArcellus apud Iulianum notat, ve
Periſſe & ſciſſum & fractum contine
& vi raptum.

10. *Idem* libro 6 ad Edictum.

CReditores accipiendos eſſe conſtat eo
quibus debetur ex quacumque actio
vel perſecutione, vel jure civili ſine ulla ex
ptionis perpetuæ remotione, vel honorari
vel extraordinato, ſive pure, ſive in diem,
ſub conditione. Quod ſi natura debeatur, n
ſunt loco creditorum. Sed ſi non ſit mut
pecunia, ſed contractus: creditores accipiu
tur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

[...]ajus libro primo ad Edictum Provinciale.
[...]editorum appellatione non hi tantum [...]cipiuntur, qui pecuniam crediderunt: [...]nnes, quibus ex qualibet cauſa debetur.

12. *Vlpianus* libro ſexto ad Edictum.
[...] ſi cui ex empto, vel ex locato, vel [...]x alio ullo debetur. Sed etſi ex delicto [...]tur, mihi videtur poſſe creditoris loco [...]i. Quod ſi ex populari cauſa, ante litis [...]ſtationem recte dicetur creditoris loco [...]ſſe, poſtea eſſe.

¶ Minus ſolvit, qui tardius ſolvit: [...] & tempore minus ſolvitur.

13. *Idem* libro 7 ad Edictum.
[...]lieris appellatione etiam virgo viri po[...]ens continetur.

¶ Res abeſſe videntur (ut Sabinus ait, [...]dius probat) etiam hæ, quarum corpus [...]t, forma mutata eſt. & ideo ſi corruptæ [...]tæ ſint, vel transfiguratæ, videri abeſ[...] quoniam plerumque plus eſt in manus [...]o quam in re.

¶ Deſinere autem abeſſe res tunc vide[...] cum ſic redit in poteſtatem, ne amittere [...] poſſeſſionem poſſimus.

¶ Ob hoc, quod furto pridem ſubtra[...]ſt, abeſt & ea res quæ in rebus humanis [...]eſt.

14. *Paulus* libro ſeptimo ad Edictum.
[...]beo & Sabinus exiſtimant, ſi veſti[...]nentum ſciſſum reddatur, vel res cor[...]a reddita ſit, veluti ſcyphi colliſi, aut [...]la raſa pictura, videri rem abeſſe: quo-

niam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

niam earum rerum pretium non in ſubſt.
tia, ſed in arte ſit poſitum. Item ſi do.
nus rem, quæ furto ſibi aberat, igno
emerit: recte dicitur res abeſſe, etian
poſtea id ita eſſe ſcierit: quia videtur r
abeſſe, cui prætium abeſt.

1 ¶ Rem amiſiſſe videtur, qui adve
nullum ejus perſequendæ actionem habet

15. *Vlpianus* libro 10 ad Edictum.

BOna civitatis abuſive publica dicta ſu
ſola enim ea publica ſunt, quæ populi
mani ſunt.

16. *Gajus* libro tertio ad Edictum [Provincial

EVm, qui vectigal populi Romani con
ctum habet, publicanum appellamus. n
publica appellatio in compluribus cauſis
populum Romanum reſpicit: civitates e
privatorum loco habentur.

17. *Vlpianus* libro decimo ad Edictum.

INter publica habemus non ſacra, nec r
gioſa: nec quæ publicis uſibus deſtin
ſunt: ſed ſi qua ſunt civitatium velut bo
ſed peculia ſervorum civitatium procul
bio publica habentur.

1 ¶ Publica vectigalia intelligere de
mus, ex quibus vectigal fiſcus capit: q
le eſt vectigal portus, vel venalium
rum, item ſalinarum, & metallorum,
picariarum.

18. *Paulus* libro 9 ad Edictum.

MVnus tribus modis dicitur. uno donu
& inde munera dici, dari, mittive
tero onus: quod cum remittatur, vaca

n

militiæ muneriſque præſtat : inde im-
munitatem appellari. tertio officium : unde
munera militaria, & quoſdam milites muni-
cipes vocari. Igitur municipes dici, quod mu-
nia civilia capiant.

19. *Vlpianus* libro 11 [ad Edictum.]

Labeo libro primo prætoris urbani defi-
nit, quod quædam agantur, quædam ge-
rantur, quædam contrahantur. Et actum
quidem generale verbum eſſe, ſive verbis,
ſive re quid agatur: ut in ſtipulatione, vel nu-
meratione. Contractum autem ultro citro-
que obligationem, quod Græci *συνάλλαγμα*
vocant, veluti emptionem, venditionem, lo-
cationem, conductionem, ſocietatem. Geſtnm
rem ſignificare ſine verbis factam.

20. *Idem* libro duodecimo [ad Edictum.]

Verba *Contraxerunt, geſſerunt*, non perti-
nent ad teſtandi jus.

21. *Paulus* [libro undecimo ad Edictum.]

Princeps bona concedendo videtur etiam
obligationes concedere.

22. *Gajus* [libro quarto ad Edictum Provinciale.]

Plus eſt in reſtitutione quam in exhibitio-
ne. nam exhibere eſt, præſentiam corpo-
ris præbere. reſtituere eſt, etiam poſſeſſorem
facere, fructuſque reddere. pleraque præter-
ea reſtitutionis verbo continentur.

23. *Vlpianus* libro quartodecimo [ad Edictum.]

Rei appellatione & cauſæ & jura conti-
nentur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

24. *Gajus* libro ſexto ad Edictum Provinciale.

NIhil eſt aliud hæreditas, quam ſucceſſ in univerſum jus, quod defunctus h buit.

25. *Paulus* libro viceſimoprimo [ad Edictum.]

REcte dicimus eum fundum totum n ſtrum eſſe, etiam cum uſusfructus alie nus eſt: quia uſusfructus non dominii pars ſed ſervitutis ſit: ut via, & iter. nec fal dici, [totum] meum eſſe, cujus non pote ulla pars dici alterius eſſe. hoc & Iulianus & eſt verius.

1 ¶ Quintus Mucius ait, partis appell tione rem pro indiviſo ſignificari. nam quo pro diviſo noſtrum ſit, id non partem, ſe totum eſſe. Servius non ineleganter part appellatione utrumque ſignificari.

26. *Vlpianus* [libro 16] ad Edictum.

PArtum non eſſe partem rei furtivæ, Sca vola libro undecimo quæſtionum ſcribit

27. *Idem* libro ſeptimodecimo [ad Edictum.]

AGer eſt locus, qui ſine villa eſt.

1 ¶ Stipendium à ſtipe appellatum e quod per ſtipes, id eſt modica æra, coll gatur. Idem hoc etiam tributum appella Pomponius ait. Et ſane appellatur ab intr butione tributum: vel ex eo, quod militibu tribuatur.

28. *Paulus* libro viceſimoprimo [ad Edictum.]

ALienationis verbum etiam uſucapione continet. vix eſt enim, ut non videat ali

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

…iare, qui patitur uſucapi. Eum quoque …iare dicitur, qui non utendo amiſit ſer…tes. Qui occaſione adquirendi non uti…non intelligitur alienare: veluti qui hæ…atem omittit, aut optionem intra cer…tempus datam non amplectitur.

¶ Oratio, quæ neque conjunctionem, …e disjunctionem habet, ex mente pro…iantis, vel disjuncta vel conjuncta acci….

Idem libro ſexageſimoſexto [ad Edictum.]

…njunctionem enim nonnunquam pro …isjunctione accipi, Labeo ait: ut in illa …latione. *Mihi hæredique meo, te hære…ue tuum.*

30. *Gajus* libro ſeptimo ad Edictum [Provinciale.]

…a cædua eſt, (ut quidam putant) quæ in …c habetur, ut cæderetur. Servius eam …uæ ſucciſa rurſus ex ſtirpibus aut radi…s renaſcitur.

¶ Stipula illecta eſt ſpicæ in meſſe de…e, nec dum lectæ, quæ ruſtici, cum va…rint, colligunt.

¶ Novalis eſt terra præciſa, quæ anno …vit, quam Græci *νέακιν* vocant.

¶ Integra autem eſt, in quam nondum …nus paſcendi gratia pecus immiſit.

¶ Glans caduca eſt, quæ ex arbore ce…it.

¶ Paſcua ſilva eſt, quæ paſtui pecu… deſtinata eſt.

31. *Vlpianus* libro octavodecimo ad Edictum
PRatum eſt, in quo ad fructum pe
piendum falce duntaxat opus eſt, ex
dictum, quod paratum ſit ad fructum
piendum.

32. *Paulus* libro viceſimoquarto
[ad Edictum.]

MInus ſolutum intelligitur, etiam ſi n
eſſet ſolutum.

33. *Vlpianus* libro viceſimoprimo ad Edictu
PAlam eſt, coram pluribus.

34. *Paulus* libro 24 [ad Edictum.]

ACtionis verbo etiam perſecutio conti
tur.

35. *Idem* [libro ſeptimodecimo ad Edictum
REſtituere autem is intelligitur, qui ſi
& cauſam actori reddit, quam is hab
rus eſſet, ſi ſtatim judicii accepti tempore
ei reddita fuiſſet. id eſt, & uſucapionis c
ſam, & fructuum.

36. *Vlpianus* [libro viceſimotertio
ad Edictum.]

LItis nomen [omnem] actionem ſignifi
ſive in rem ſive in perſonam ſit.

37. *Paulus* [libro 26 ad Edictum.]

VErbum *Oportere* non ad facultatem
dicis pertinet, qui poteſt vel pluris
minoris condemnare, ſed ad veritatem
fertur.

38. *Vlpianus* [libro 25 ad Edictum.]

OStentum Labeo definit, omne co
naturam cujuſque rei genitum, fact
que, duo genera [autem] ſunt oſtentor
u

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

[...]num quotiens quid contra naturam naſci[...]ur, tribus manibus forte aut pedibus, aut [...]a alia parte corporis, quæ naturæ contra[...]a eſt. alterum cum quid prodigioſum vi[...]etur, quæ Græci φαντάσματα, id eſt, *vi[...]ones* vocant.

39. *Paulus* libro 53 [ad Edictum.]

Subſignatum dicitur, quod ab aliquo ſubſcriptum eſt. nam veteres ſubſignationis [v]erbo pro adſcriptione uti ſolebant.

1 ¶ Bona intelliguntur cujuſque, quæ [d]educto ære alieno ſuperſunt.

2 ¶ Deteſtari eſt, abſenti denunciare.

3 ¶ Incertus poſſeſſor eſt, quem ignora[m]us.

40. *Vlpianus* libro 56.

Deteſtatio eſt denunciatio facta cum teſtatione.

1 ¶ Servi appellatio etiam ad ancillam [r]efertur.

2 ¶ Familiæ appellatione liberi quoque [c]ontinentur.

3 ¶ Vnicus ſervus familiæ apellatione [n]on continetur, Ne duo quidem familiam [f]aciunt.

41. *Gajus* libro 21 ad Edictum Provinciale.

Armorum appellatione non utique ſcuta, & gladios, & galeas ſignificat: ſed & fu[ſ]tes, & lapides.

42. *Vlpianus* [libro 57 ad Edictum.]

Probrum & opprobrium, id eſt probra quædam natura turpia ſunt, quædam civiliter, & quaſi more civitatis, utputa

furtum, adulterium, natura turpe eſt. en[illegible] vero tutelæ damnari, hoc non natura p[illegible] brum eſt, ſed more civitatis. nec enim [illegible] tura probrum eſt, quod poteſt etiam in [illegible] minem idoneum incidere.

43. *Idem* [libro quinquageſimooctavo ad Edictum.]

VErbo *Victus* continentur, quæ eſui, [illegible] tuique, cultuique corporis, quæque [illegible] vivendum homini neceſſaria ſunt, veſt[illegible] quoque victus habere vicem, Labeo ait.

44. *Gajus* libro vigeſimo ſecundo [ad Edictum Provinciale.]

ET cætera, quibus tuendi, curandive c[illegible] poris noſtri gratia utimur, ea appellati[illegible] ſignificantur.

45. *Vlpianus* [libro quinquageſimooctavo ad Edictum.]

INſtratum omne veſtimentum contine[illegible] quod injiciatur, Labeo ait. neque e[illegible] dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit [illegible] pallium περίστρωμα. In victum ergo veſt[illegible] accipiemus, non ſtragula, inſtratum omn[illegible] ſtragulam veſtem.

46. *Idem* libro 59 [ad Edictum.]

PRonuntiatum & ſtatutum idem pot[illegible] promiſcue enim & pronuntiaſſe & ſtat[illegible] ſe ſolemus dicere eos qui jus habent cog[illegible] ſcendi.

1 ¶ Matremfamilias accipere deber[illegible] eam, quæ non inhoneſte vixit. matrem[illegible] nim familias à cæteris fœminis mores diſ[illegible] nunt, atque ſeparant. proinde nihil intere[illegible]

nu[illegible]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

pta ſit, an vidua, ingenua ſit, an libertina. m neque nuptiæ, neque natales faciunt atremfamilias: ſed boni mores.

47. *Paulus* libro quinquageſimoſexto ad Edictum.

Liberationis verbum eandem vim habet, quam ſolutionis.

48. *Gajus* libro ad Edictum prætoris urbani titulo.

Qui neque ſequantur neque ducantur.
Solutum non intelligimus eum, qui licet vinculis levatus ſit, manibus tamen tene- r. ac ne eum quidem intelligimus ſolutum, ui in publico ſine vinculis ſervatur.

49. *Vlpianus* libro quinquageſimonono ad Edictum.

Bonorum appellatio aut naturalis, aut civilis eſt: Naturaliter bona ex eo dicuntur uod beant, hoc eſt, beatos faciunt. beare t prodeſſe. In bonis autem noſtris computri ſciendum eſt, non ſolum quæ dominii oſtri ſunt, ſed & ſi bona fide à nobis poſſiantur, vel ſuperficiaria ſint. Æque bonis nnumerabitur, etiam ſi quid eſt in actioniis, petitionibus, perſecutionibus. nam æc omnia in bonis eſſe videntur.

50. *Idem* libro ſexageſimoprimo ad Edictum.

Nurus appellatio etiam ad pronurum, & ultra porrigenda eſt.

51. *Gajus* libro viceſimotertio ad Edictum Provinciale.

Appellatione parentis non tantum pater, ſed etiam avus, & proavus, & deinceps

omnes ſuperiores continentur: ſed & mat[…]
& avia, & proavia.

52. *Vlpianus* libro ſexageſimoprimo [ad Edictum.]

PAtroni appellatione & patrona contin[…]tur.

53. *Paulus* libro quinquageſimo [nono] ad Edictum.

SÆpe ita comparatum eſt, ut conjunct[…] pro disjunctis accipiantur, & disjunct[…] pro conjunctis, interdum ſoluta pro ſepara[…]tis. Nam cum dicitur apud veteres, *Adgn[…] torum gentiliumque*, pro ſeparatione acc[…]pitur. At cum dicitur, *Super pecunia t[…] lave ſua*, tutor ſeparatim ſine pecunia da[…] non poteſt. Et cum dicimus, *Quod dedi a[…] donavi:* utraque continemus. Cum vero d[…]cimus, *Quod eum dare facere oportet:* quo[…] vis eorum ſufficit probare. Cum vero di[…] prætor, *Si donum, munus, operas redemeri[…]* ſi omnia impoſita ſunt, certum eſt, omn[…] redimenda eſſe. ex re ergo pro conjunctis h[…]bentur. ſi quædam impoſita ſunt, cætera n[…] deſiderabuntur.

1 ¶ Item dubitatum, illa verba, *Op[…] conſilio*, quemadmodum accipienda ſun[…] ſententiæ conjungentium aut ſeparantium[…] ſed verius eſt, quod & Labeo ait, ſepar[…]tim accipienda: quia aliud factum eſt eju[…] qui ope, aliud ejus, qui conſilio furtum f[…]cit. ſic enim alii condici poteſt, alii no[…] poteſt. & ſane poſt veterum auctoritatem e[…] perventum eſt, ut nemo ope videatur feci[…]

ſe

niſi & conſilium malignum habuerit: conſilium habuiſſe noceat, niſi & factum tum fuerit.

54. *Vlpianus* libro ſexageſimoſecundo [ad Edictum.]

Onditionales creditores dicuntur & hi, quibus nondum competit actio, eſt aucompetitura: vel qui ſpem habent, ut npetat.

55. *Paulus* libro ſextodecimo brevis Edicti.

Reditor autem is eſt, qui exceptione perpetua ſummoveri non poteſt. qui autem nporalem exceptionem timet, ſimilis eſt nditionali creditori.

56. *Vlpianus* libro ſexageſimo [ſecundo ad Edictum.]

Ognoſcere inſtrumenta, eſt relegere & recognoſcere. diſpungere eſt conferre acta & data.

1 ¶ Liberorum appellatione continen- non tantum qui ſunt in poteſtate, ſed oqui ſui juris ſunt: ſive virilis, ſive fœnini ſexus ſunt, exve fœminini ſexus dendentes.

57. *Paulus* libro quinquageſimonono [ad Edictum.]

Vi præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quam cæteri diligentiam, & llicitudinem rebus, quibus præſunt, dent: hi magiſtri appellantur. Quinetiam ſi magiſtratus per derivationem à magiris cognominantur. unde etiam cujuſlibet

diſciplinæ præceptores, magiſtros appel
à monendo, vel monſtrando.

1 ¶ Perſequi videtur, & qui ſatis
cepit.

58. *Gajus* libro viceſimoquarto ad Edi-
ctum Provinciale.

LIcet inter geſta & facta videtur quæd
eſſe ſubtilis differentia: attamen κατα
στικῶς, id eſt, *abuſive*, nihil inter factum
geſtum intereſt.

1 ¶ Paternos libertos recte videmur
cere noſtros libertos. liberorum libertos n
recte noſtros libertos dicimus.

59. *Vlpianus* libro ſexageſimooctavo
[ad Edictum.]

POrtus appellatus eſt concluſus locus,
importantur merces, & inde exportant
eaque nihilominus ſtatio eſt concluſa, at
munita. inde angiportum dictum eſt.

60. *Idem* libro 69 [ad Edictum.]

LOcus eſt non fundus, ſed portio ali
fundi: fundus autem integrum aliq
eſt. & plerumque ſine villa locum accipim
Cæterum adeo opinio noſtra & conſtitu
locum à fundo ſeparat, ut & modicus lo
poſſit fundus dici, ſi fundi animo eum hab
mus. Non etiam magnitudo locum à fun
ſeparat, ſed noſtra affectio. & quælibet p
tio fundi poterit fundus dici, ſi jam hoc co
ſtituerimus: necnon & fundus, locus con
tui poteſt. nam, ſi eum alii adjunxerim
fundo, locus fundi efficietur.

1 ¶ Loci appellationem non ſolum ad
ſtic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

, verum ad urbana quoque prædia per-
e, Labeo ſcribit.

¶ Sed fundus quidem ſuos habet fines:
s vero latere poteſt, quatenus determi-
r, & definietur.

61. *Paulus* libro ſexageſimoquinto
[ad Edictum.]

tiſdationis appellatione interdum etiam
promiſſio continebitur: qua contentus
is cui ſatiſdatio debebatur.

62. *Gajus* libro viceſimoſexto ad Edi-
ctum Provinciale.

Igni appellatione in lege duodecim ta-
bularum omne genus materiæ, ex qua
ficia conſtant, ſignificatur.

63. *Vlpianus* [libro ſeptuageſimoprimo
ad Edictum.]

Enes te amplius eſt, quam *apud te*, nam
pud te eſt, quod qualiter qualiter à te te-
tur: penes te eſt, quod quodammodo
ſidetur.

64. *Paulus* libro ſexageſimoſeptimo
ad Edictum.

teſtatus eſt, non tantum qui teſtamen-
m non fecit, ſed etiam cujus ex teſtamen-
hæreditas adita non eſt.

65. *Vlpianus* libro ſeptuageſimoſecundo
ad Edictum.

Æredis appellatio non ſolum ad proxi-
mum hæredem, ſed & ad ulteriores re-
tur. nam & hæredis hæres, & deinceps,
redis appellatione continetur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

66. *Idem* libro ſeptuageſimoquarto
ad Edictum.

MErcis appellatio ad res mobiles tantu
pertinet.

67. *Idem* [libro ſeptuageſimoſexto
ad Edictum.]

ALienatum non proprie dicitur, quod a
huc in dominio venditoris manet. ve
ditum tamen recte dicetur.

1 ¶ Donationis verbum ſimpliciter
quendo, omnem donationem comprehend
ſe videtur: ſive mortis cauſa, ſive non mo
tis cauſa fuerit.

68. *Idem* libro ſeptuageſimoſeptimo
ad Edictum.

ILla verba, *arbitratu Lucii Titii fieri*, j
ſignificant, & in ſervum non cadunt.

69. *Idem* libro ſeptuageſimooctavo
ad Edictum.

HÆc verba, *Cui rei dolus malus aberit*
aſuerit, generaliter comprehendunt
mnem dolum, quicunque in hanc rem a
miſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita.

70. *Paulus* libro ſeptuageſimotertio
[ad Edictum.]

SCiendum eſt, hæredem etiam per mult
ſucceſſiones accipi. nam paucis ſpecieb
hæredis appellatio proximum continet. Ve
uti in ſubſtitutione impuberis, *Quiſquis m*
hi hæres erit, idem filio hæres eſto: ubi hær
dis hæres non continetur, quia incertus eſ
Item in lege Ælia Sentia filius hæres proxi
mus poteſt libertum paternum ut ingratu

ac

...ſare, non etiam ſi hæredi hæres exſtite-
...idem dicitur in operarum exactione, ut
... hæres exigere poſſit, non ex ſucceſſio-
...ſectus.

¶ Verba hæc, *Is ad quem ea res perti-*
... ſic intelliguntur, ut qui in univerſum
...inium vel jure civili vel jure prætorio
...dit, contineatur.

Vlpianus libro ſeptuageſimo ad Edictum.

...liud eſt capere, aliud accipere. Capere,
...um effectu accipitur. Accipere eſt, ſi
... non accepit, ut habeat. ideoque non
...ur quis capere, quod erit reſtituturus.
... perveniſſe proprie illud dicitur quod
...manſurum.

¶ Hæc verba, *His rebus recte præſtari*,
...ſignificant, ne quid periculum vel da-
...m ex ea re ſtipulator ſentiret.

72. *Paulus* libro 76 [ad Edictum.]

...pellatione rei, pars etiam contine-
...ur.

73. *Vlpianus* libro 80 [ad Edictum.]

...Ec verba in ſtipulatione poſita, *Eam rem*
recte reſtitui, fructus continent. *Recte* e-
... verbum pro viri boni arbitrio eſt.

74. *Paulus* libro 2 ad Edictum ædi-
lium curulium.

...natorius anulus ornamenti appellatione
...on continetur.

75. *Idem* libro 50 ad Edictum.

...Eſtituere is videtur, qui id reſtituit, quod
... habiturus eſſet actor, ſi controverſia ei
... non eſſet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

76. *Idem* libro quinquageſimoprimo ad Edictum.

DEdiſſe intelligendus eſt etiam is, qui p
mutavit, vel compenſavit.

77. *Idem* [libro 49 ad Edictum.]

FRugem pro reditu appellari, non ſolu
quod frumentis, aut leguminibus: v
rum & quod ex vino ſilvis cæduis, cretifo
nis, lapidicinis capitur. Iulianus ſcribit f
ges omnes eſſe, quibus homo veſcatur, f
ſum eſſe: non enim carnem, aut aves, fer
ve, aut poma fruges dici. Frumentum a
tem id eſſe, quod ariſta ſe teneat, recte G
lum definiſſe. lupinum vero & fabam fru
potius dici: quia non ariſta, ſed ſiliqua co
tinentur, quæ Servius apud Alfenum in fr
mento contineri putat.

78. *Paulus* libro 3 ad Plautium.

INterdum proprietatem quoque verbu
poſſeſſionis ſignificat: ſicut in eo, qui p
ſeſſiones ſuas legaſſet, reſponſum eſt.

79. *Idem* libro 6 ad Plautium.

IMpenſæ neceſſariæ ſunt, quæ ſi factæ n
ſint, res aut peritura, aut deterior fut
ra ſit.

1 ¶ Vtiles impenſas eſſe Fulcinius ai
quæ meliorem dotem faciant, [non] deteri
rem eſſe non ſinant: ex quibus reditus muli
ri adquiratur: ſicut arbuſti paſtinatione ult
quam neceſſe fuerat: item doctrinam puer
rum, quorum nomine onerari mulierer
ignorantem vel invitam, non oportet: ne co
gatur fundo, aut mancipiis carere. In h

im

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ſis & piſtinum, & horreum inſulæ adjectum, plerumque dicemus.
Voluptariæ ſunt, quæ ſpeciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: ut viridia, & aquæ ſalientes incruſtationes, lubricationes, picturæ.
80. *Idem* libro 9 ad Plautium.
Generali repetitione legatorum etiam libertates continentur ex mente legis duodecim tabularum.
81. *Idem* libro 10 ad Plautium.
Cum prætor dicat, ut opus factum reſtituatur, etiam damnum datum actor consequi debet: nam verbo reſtitutionis omnis cauſa actoris continetur.
82. *Idem* libro 14 ad Plautium.
Verbum *Amplius* ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: ſicuti ex contrario minus ſolutum videtur, etiam ſi nihil exactum.
83. *Iavolenus* libro 5 ex Plautio.
Proprie bona dici non poſſunt, quæ plus incommodi, quam commodi habent.
84. *Paulus* [libro 2 ad Vitellium.]
Filii appellatione omnes liberos intelligimus.
85. *Marcellus* libro 1 Digeſtorum.
Neratius Priſcus tres facere exiſtimat collegium. & hoc magis ſequendum eſt.
86. *Celſus* libro 5 Digeſtorum.
Quid aliud ſunt jura prædiorum, quam prædia qualiter ſe habentia? ut bonitas, ſalubritas, amplitudo?
87. *Mar-*
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

87. *Marcellus* libro duodecimo Digeſtorum.

VT Alfenus ait, urbs eſt Roma, quæ mu
cingeretur. Roma eſt etiam, qua con
nenti ædificia eſſent. nam Romam non mu
tenus exiſtimari, ex conſuetudine cottidia
poſſe intelligi, cum diceremus Romam r
ire, etiam ſi extra urbem habitaremus.

88. *Celſus* libro octavodecimo Digeſtorum.

TAntum quiſque pecuniæ relinquit, qua
tum ex bonis ejus refici poteſt. ſic di
mus, centies aureorum habere, qui tantu
in prædiis, cæteriſque ſimilibus rebus h
beat. Non idem eſt in fundo alieno legat
quanquam is hæreditaria pecunia par
poteſt: neque quiſquam eum, qui pecuni
numeratam habet, habere dicit, quicquid
ea parari poteſt.

89. *Pomponius* libro ſexto ad Sabinum.

BOves magis armentorum, quam jume
torum generis appellantur.

1 ¶ Hoc ſermone, *Dum nupta erit*, p
mæ nuptiæ ſignificantur.

2 ¶ Inter edere & reddi rationes, mu
tum intereſt. nec is, qui edere juſſus ſit, r
liquum reddere debet. nam & argentari
edere rationem videtur, etiamſi quod re
quum ſit apud eum non ſolvat.

90. *Vlpianus* libro viceſimoſeprimo ad Sabinum.

QVi uti optimæ maximæque ſunt, æd
tradit: non hoc dicit, ſervitutem il
deberi: ſed illud ſolum, ipſas ædes liber
eſſe, hoc eſt, nulli ſervire.

91. *Pa*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Paulus libro ſecundo Fideicommiſſorum.
...orum & tuorum appellatione actiones ...uoque contineri dicendum eſt.

...2. *Idem* libro ſeptimo [Quæſtionum.]
...ximus eſt, cui nemo antecedit. ſupre... us eſt, quem nemo ſequitur.

... *Celſus* [libro decimonono Digeſtorum.]
...ventium, item mobilium appellatio... e idem ſignificamus, ſi tamen appa... tunctum animalia duntaxat, quia ſe ...moverent, moventia vocaſſe. quod ve... eſt.

94. *Idem* libro 20 Digeſtorum.
...rbum reddendi quanquam ſignificatum ...abet retro dandi, recipit tamen & per ...ndi ſignificationem.

95. *Marcellus* libro 14 Digeſtorum.
...teſt reliquorum appellatio & univerſos ...gnificare.

96. *Celſus* libro 25 Digeſtorum.
...tus eſt, quouſque maximus Fluctus à ...mari pervenit. idque Marcum Tullium ..., cum arbiter eſſet, primum conſti...

¶ Prædia dicimus aliquorum eſſe, non ...e communiter habentium ea, ſed [vel] ...liud habente.

97. *Idem* libro 32 Digeſtorum.
...m ſtipulamur, *Quanta pecunia ex hæ...reditate Titii ad te pervenerit:* res ipſas, ...pervenerunt, non pretia earum ſpectare ...mur.

98. *Idem* libro 39 Digeſtorum.

CVm biſextum Kalendis eſt: nihil re [utrum] priore an poſteriore die quis tus ſit, & deinceps ſextum Kalendas ejus talis dies eſt. nam id biduum pro uno die betur: ſed poſterior dies intercalatur, n prior, ideo quo anno intercalatum non e ſexto Kalendas natus, cum biſextum Kal dis eſt, priorem diem natalem habet.

1 ¶ Cato putat, menſem intercalar addititium eſſe, omneſque ejus dies pro m mento temporis obſervat, extremoque d menſis Februarii attribuit Quintus Muci

2 ¶ Menſis autem intercalaris conſtat diebus viginti octo.

99. *Vlpianus* libro tertio de officio Conſulis.

NOtionem accipere poſſumus & cogn tionem & juriſdictionem.

1 ¶ Continentes provincias accipere d bemus eas quæ Italiæ junctæ ſunt: utpu Galliam, ſed & provinciam Siciliam mag inter continentes accipere nos oportet, qu modico freto Italia dividitur.

2 ¶ Inſtrumentorum appellatione qu comprehendantur, per quam difficile er ſeparare. quæ enim proprie ſint inſtrumen ta, propter quæ dilatio danda ſit, inde di gnoſcemus, ſi in præſentiam perſonæ, qu inſtruere poſſit, dilatio petatur. puta qui a ctum geſſit, licet in ſervitute, vel qui acto fuit conſtitutus: putem videri inſtrumento rum cauſa peti dilationem.

100. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

100. *Idem* libro 2 de officio conſulis.

…cioſas perſonas accipere debemus, cla-…ſſimas perſonas utriuſque ſexus. item eo-…, quæ ornamentis ſenatoriis utuntur.

101. *Modeſtinus* libro 9 Differentiarum.

…er ſtuprum & adulterium, hoc intereſſe …dam putant: quod adulterium in nu-…, ſtuprum in viduam committitur, ſed …lia de adulteriis hoc verbo indifferen-…itur.

¶ Divortium inter virum & uxorem …dicitur, repudium vero ſponſæ remitti …tur. quod & in uxoris perſonam non ab-… cadit.

¶ Verum eſt, morbum eſſe temporalem …oris imbecillitatem, vitium vero perpe-… corporis impedimentum. veluti ſi ta-…excuſit. nam & luſcus itaque vitioſus eſt.

¶ Servis legatis etiam ancillas deberi, …am putant: quaſi commune nomen u-…que ſexum contineat.

102. *Idem* libro 7 Regularum.

…rogatur legi, aut abrogatur: derogatur …gi, cum pars detrahitur, abrogatur le-…am prorſus tollitur.

103. *Idem* libro 8 Regularum.

…et capitalis Latine loquentibus omnis …auſa exiſtimationis videatur: tamen ap-…tio capitalis, mortis, vel amiſſionis ci-…is, intelligenda eſt.

104. *Idem* libro ſecundo Excuſationum.

…] τῶν τέκνων προσηγορεία καὶ ὅτι τοὺς ἐγγό-νους ἐκτείνεται.

NAtorum appellatio & ad nepotes exter-
ditur.

105. *Idem* [libro undecimo Reſponſorum.]

MOdeſtinus reſpondit, his verbis, *Liber-
tis libertabuſque meis*, libertum liberti
teſtatoris non contineri.

106. *Idem* libro ſingulari de Præſcriptionibus.

DImiſſoriæ litteræ dicuntur, quæ vulgo a-
poſtoli dicuntur. dimiſſoriæ autem di-
ctæ, quod cauſa ad eum, qui appellatus eſt,
dimittitur.

107. *Idem* libro tertio Pandectarum.

ADſignare libertum hoc eſt, teſtificari, cu-
jus ex liberis libertum eum eſſe voluit.

108. *Idem* libro 4 Pandectarum.

DEbitor intelligitur is, à quo invito exigi
pecunia poteſt.

109. *Idem* libro 5 Pandectarum.

BOnæ fidei emptor eſſe videtur, qui igno-
ravit eam rem alienam eſſe: aut putav-
eum, qui vendidit, jus vendendi habere, pu-
ta procuratorem, aut tutorem eſſe.

110. *Idem* libro 6 Pandectarum.

SEqueſter dicitur, apud quem plures eam-
dem rem, de qua controverſia eſt, depo-
ſuerunt: dictus ab eo, quod occurrenti, au-
quaſi ſequenti eos, qui contendunt, com-
mittitur.

111. *Iavolenus* libro 6 ex Caſſio.

CEnſeri eſt conſtituere, & præcipere: un-
de etiam dicere ſolemus, Cenſeo hoc fa-
cias: & ſemet aliquid cenſuiſſe. Inde cenſo-
ris nomen videtur eſſe tractum.

112. *Ide-*

112. *Idem* libro 11 ex Caſſio.

...us publicum eſt eatenus, qua maxime ...uctus exæſtuat. Idemque juris eſt in la... ...ſi is totus privatus eſt.

113. *Idem* libro 14 ex Caſſio.

...Orbus ſonticus eſt, qui cuique rei nocet.

114. *Idem* libro 15 ex Caſſio.

...vendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ...idum poteſt ſolvere.

115. *Idem* libro 4 Epitomarum.

...Væſtio eſt, fundus à poſſeſſione vel agro ...vel prædio quid diſtet. Fundus eſt omne, ...uquid ſolo tenetur. Ager eſt, [ſi] ſpe... fundi ad uſum hominis comparatur. ...eſſio ab agro juris proprietate diſtat. ...quid enim adprehendimus, cujus pro...tas ad nos non pertinet, aut nec poteſt ...inere: hoc poſſeſſionem appellamus. Poſ...o ergo uſus, ager proprietas loci eſt. Præ...m utriuſque ſupraſcriptæ generale nomen ...nam & ager & poſſeſſio hujus appella...is ſpecies ſunt.

116. *Idem* libro 7 Epiſtolarum.

Viſquis mihi alius filii filiuſve hæres ſit, Labeo non videri filiam contineri: Pro...us contra. mihi Labeo videtur verborum ...ram ſequi, Proculus mentem teſtantis. ...ondit: Non dubito, quin Labeonis ſen...tia vera non ſit.

117. *Idem* libro 9 Epiſtolarum.

...On poteſt videri minus ſolviſſe is, in quem amplioris ſummæ actio non com...tit.

118. *Pomponius* libro 2 ad Quintum Mucium.

HOſtes hi ſunt, qui nobis aut quibus nos publice bellum decrevimus, cæteri latrones, aut prædones ſunt.

119 *Idem* libro tertio [ad Quintum Mucium.]

HÆreditatis appellatio ſine dubio continet etiam damnoſam hæreditatem. juris enim nomen eſt, ſicuti bonorum poſſeſſio.

120. *Idem* libro quinto [ad Quintum Mucium.]

VErbis legis duodecim tabularum his, *Vti legaſſit ſuæ rei, ita jus eſto*, latiſſima poteſtas tributa videtur & hæredis inſtituendi & legata, & libertates dandi, tutelas quoque conſtituendi, ſed id interpretatione coangustatum eſt vel legum, vel auctoritate jura conſtituentium.

121. *Idem* libro ſexto [ad Quintum Mucium.]

VSura pecuniæ, quam percipimus, in fructu non eſt: quia non ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſa eſt, id eſt, nova obligatione.

122. *Idem* libro octavo ad Quintum Mucium.

SErvius ait: ſi ita ſcriptum ſit, *Filio filiiſque meis hoſce tutores do:* maſculis duntaxat tutores datos: quoniam ſingulari caſu hoc, *filio*, ad pluralem videtur tranſiſſe, continentem eundem ſexum, quem ſingularis prior poſitus habuiſſet. ſed hoc facti, non juris habet quæſtionem. poteſt enim fieri, ut ſingulari caſu de filio ſenſerit, deinde plenius omnibus liberis proſpexiſſe in tutore dando voluerit. quod magis rationabile eſſe videtur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

123. *Idem* libro viceſimoſexto ad Quintum Mucium.

bum *erit* interdum etiam præteritum,
c ſolum futurum tempus demonſtrat.
eſt nobis neceſſarium ſcire, & cum co-
ita confirmati teſtamento fuerint,
in codicillis ſcriptum erit, utrumne fu-
emporis demonſtratio fiat, an etiam
riti, ſi ante ſcriptos codicillos quis re-
at. quod quidem ex voluntate ſcriben-
erpretandum eſt. Quemadmodum au-
hoc verbum *eſt*, non ſolum præſens,
præteritum tempus ſignificat: ita &
erbum *erit*, non ſolum futurum, ſed
dum etiam præteritum tempus demon-
nam cum dicimus, *Lucius Titius ſo-*
eſt [*ab*] *obligatione*: & præteritum &
ens ſignificamus: ſicut hoc, *Lucius Ti-*
alligatus eſt. & idem fit, cum ita loqui-
, *Troja capta eſt*. non enim ad præſentis
demonſtrationem refertur is ſermo, ſed
ræteritum.

124. *Proculus* libro ſecundo Epiſtolarum.

Æc verba, *ille aut ille*, non ſolum diſ-
junctivæ, ſed etiam ſubdisjunctivæ ora-
is ſunt. Disjunctivum eſt: veluti cum
mus, *aut dies aut nox eſt*. quorum poſito
ro, neceſſe eſt tolli alterum: item ſubla-
ltero, poni alterum. ita ſimili figuratio-
erbum poteſt eſſe ſubdisjunctivum. Sub-
unctivi autem genera ſunt duo. Vnum,
n ex propoſitis finibus ita non poteſt u-
que eſſe, ut poſſit neuter eſſe. veluti cum

dicimus, *aut ſedet, aut ambulat.* nam u
nemo poteſt utrumque ſimul facere: ita al
quis poteſt neutrum, veluti is, qui accum
bit. Alterius generis eſt, cum ex propoſit
finibus ita non poteſt neuter eſſe, ut poſſ
utrumque eſſe, veluti cum dicimus, *omn*
animal aut facit, aut patitur. nullum eſt e
nim, quod nec faciat, nec patiatur: at po
teſt ſimul & facere, & pati.

125. *Idem* libro 5 Epiſtolarum.

NEpos Proculo ſuo ſalutem. Ab eo, qu
ita dotem promiſit. *Cum commodum erit*
dotis filiæ meæ tibi erunt aurei centum, pu-
taſne protinus nuptiis factis dotem peti poſ-
ſe? quid, ſi ita promiſiſſet. *Cum potuero, do-*
ti erunt? quod ſi aliquam vim habeat poſte-
rior obligatio, *poſſit* verbum quo modo in-
terpretaris? utrum ære alieno deducto, an
extante? Proculus: Cum dotem quis [ita]
promiſit, *Cum potuero, doti tibi erunt centum:*
exiſtimo ad id, quod actum eſt, interpreta-
tionem redigendam eſſe. nam qui ambigue
loquitur: id loquitur, quod ex his, quæ ſi-
gnificantur, ſenſit: propius eſt tamen, ut hoc
eum ſenſiſſe exiſtimem, deducto ære alieno
potero. poteſt etiam illa accipi ſignificatio,
cum ſalva dignitate mea potero. quæ inter-
pretatio ea magis accipienda eſt, ſi ita pro-
miſſum eſt, *cum commodum erit*; hoc eſt, cum
ſine incommodo meo potero.

126. *Idem* libro 6 Epiſtolarum.

SI, cum fundum tibi darem, legem ita di-
xi, *Vti optimus maximuſque eſſet*, & ad-
jeci,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ejus fundi deterius factum non eſſe per
minum præſtabitur, amplius eo præſtabi-
nihil: etiam ſi prior pars, qua ſcriptum
uti optimus maximuſque ſit, liberum
ſignificat. eoque, ſi poſterior pars adje-
n eſſet, liberum præſtare deberem. ta-
inferiore parte ſatis me liberatum pu-
quod ad jura attinet, ne quid aliud præ-
debeam, quam jus fundi per dominum
ejus factum non eſſe.

127. *Calliſtratus* libro quarto de Co-
gnitionibus.

ſtis appellatione tam virilis, quam mu-
liebris, & ſcænica, etiam ſi in tragica,
citharœdica ſit, continetur.

128. *Vlpianus* [libro primo] ad legem
Iuliam & Papiam.

donum generalis appellatio eſt. quo no-
ne tam hi, qui natura ſpadones ſunt.
thlibiæ, thlaſiæ, ſed & ſi quod aliud
ſpadonum eſt, continentur.

129. *Paulus* libro primo ad legem Iu-
liam & Papiam.

Vi mortui naſcuntur, neque nati, neque
procreati videntur: quia nunquam libe-
pellari potuerunt.

130. *Vlpianus* libro ſecundo ad legem
Iuliam & Papiam.

ge obvenire hæreditatem non impro-
rie quis dixerit & eam, quæ ex teſta-
o defertur: quia lege duodecim tabula-
teſtamentariæ hæreditates confirman-

131. *Idem* libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

ALiud fraus eſt, aliud pœna. fraus enim ſine pœna eſſe poteſt: pœna ſine fraude eſſe non poteſt. pœna eſt noxæ vindicta, fraus & ipſa noxa dicitur, & quaſi pœnæ quædam præparatio.

1 ¶ Inter multam autem & pœnam multum intereſt: cum pœna generale ſit nomen, omnium delictorum coërcitio: multa ſpecialis peccati, cujus animadverſio hodie pecuniaria eſt, pœna autem non tantum pecuniaria, verum capitis & exiſtimationis irrogari ſolet. & multa quidem ex arbitrio ejus venit, qui multam dicit: pœna non irrogatur, niſi quæ quaque lege, vel quo alio jure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt. quinimmo multa ibi dicitur, ubi ſpecialis pœna non eſt impoſita. Item multam is dicere poteſt, cui judicatio data eſt: magiſtratus ſolos & præſides provinciarum poſſe multam dicere, mandatis permiſſum eſt. pœnam autem unuſquiſque irrogare poteſt, cui hujus criminis ſive delicti exſecutio competit.

132. *Paulus* libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

ANniculus amittitur, qui extremo anni die moritur. & conſuetudo loquendi id ita eſſe declarat, *Ante diem decimum Kalendarum, poſt diem decimum Kalendarum.* neque utro enim ſermone undecim dies ſignificantur.

1 ¶ Falſum eſt eam peperiſſe, cui mortuæ filius exſectus eſt.

133 *Vl-*

133. *Vlpianus* libro quarto ad legem
Iuliam & Papiam.

is ſic dixerit, ut intra diem mortis e-
aliquid fiat: ipſe quoque dies, quo
mortuus eſt numeratur.

134. *Paulus* libro ſecundo ad legem
Iuliam & Papiam.

iculus non ſtatim ut natus eſt, ſed tre-
nteſimo ſexageſimoquinto die dicitur,
ente plane, non exacto die: quia an-
civiliter, non ad momenta tempo-
ſed ad dies numeramus.

135. *Vlpianus* libro quarto ad legem
Iuliam & Papiam.

æret aliquis: ſi portentoſum, vel mon-
roſum, vel debile mulier ediderit, vel
m viſu vel vagitu novum, non huma-
uræ, ſed alterius magis animalis, quam
inis partum: an, quia enixa eſt, prod-
debeat? & magis eſt, ut hæc quoque
tibus proſint. nec enim eſt, quod eis
tetur, quæ, qualiter potuerunt, ſtatu-
temperaverunt: neque id, quod fatali-
ceſſit, matri damnum injungere debet.

136. *Idem* libro quinto ad legem Iu-
liam & Papiam.

eri appellatione & neptis, & prone-
ptis, tam ex filio, quam ex filia edito-
cæterarumque maritos contineri, ma-
um eſt.

137. *Paulus* libro ſecundo ad legem Iu-
liam & Papiam.

r enixa videtur, etiam quæ trigeminos
epererit.

138. *Idem*

138. *Idem* libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

HÆreditatis appellatione bonorum qu[e] que poſſeſſio continetur.

139. *Vlpianus* libro ſeptimo ad legem Iuliam & Papiam.

ÆDificia Romæ fieri etiam ea videntu[r] quæ in continentibus Romæ ædific[ia] fiant.

1 ¶ Perfeciſſe ædificium is videtur, q[ui] ita conſummavit, ut jam in uſu eſſe poſſit.

140. *Paulus* libro ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

CEpiſſe quis intelligitur, quamvis alii a[c]quiſiit.

141. *Vlpianus* libro octavo ad legem Iuliam & Papiam.

ETiam ea mulier, cum moreretur, credi[tur] filium habere, quæ exciſo utero edere p[oſ]ſit. nec non etiam alio caſu mulier poteſt h[a]bere filium, quem mortis tempore non h[a]buit: utputa eum, qui ab hoſtibus remeav[it].

142. *Paulus* libro ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

TRiplici modo conjunctio intelligitur. a[ut] enim re per ſe conjunctio contingit, a[ut] re & verbis, aut verbis tantum. Nec dubiu[m] eſt quin conjuncti ſint, quos & nominum [&] rei complexus jungit. veluti *Titius & M[æ]vius ex parte dimidia hæredes ſunto.* vel [it]*Titius Mæviuſque hæredes ſunto.* Vel, *Titi[us] cum Mævio ex parte dimidia hæredes ſunt[o].* videamus autem: ne, etiam ſi hos articulo[s]

de

ahas *&, que, cum*, interdum tamen unctos accipi oporteat. veluti *Lucius us, Publius Mævius ex parte dimidia hære- ſunto.* vel ita, *Publius Mævius, Lucius us hæredes ſunto. Sempronius ex parte di- a hæres eſto.* ut Titius & Mævius veniant artem dimidiam, & re & verbis conjun- videantur. *Lucius Titius ex parte dimidia es eſto. Sejus ex parte, qua Lucium Titium edem inſtitui, hæres eſto. Sempronius ex te dimidia hæres eſto.* Iulianus dubitari e, tres ſemiſſes facti ſint, an Titius in eun- n ſemiſſem cum Gajo & Sejo inſtitutus ſit, eo quod Sempronius quoque ex parte di- lia ſcriptus eſt veriſimilius eſſe, in eun- n ſemiſſem duos coactos, & conjunctim redes ſcriptos eſſe.

143. *Vlpianus* libro nono [ad legem Iu- liam & Papiam.]

) apud ſe quis habere videtur, de quo abet actionem, habetur enim, quod pe- oteſt.

144. *Paulus* libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

ibro memoralium.

MAſſurius ſcribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum uxor non eſ- , cum aliquo tamen vivebat: quam nunc ro nomine amicam, paulo honeſtiore con- binam appellari, Granius Flaccus in libro jure Papiriano ſcribit, pellicem nunc vul- vocari, quæ cum eo, cui uxor ſit, corpus iſceat. quoſdam eam, quæ uxoris loco ſine nuptiis

nuptiis in domo ſit, quam Παλλακὴν Græ
vocant.

145. *Vlpianus* libro decimo [ad legem Iuliam & Papiam.]

VIrilis appellatione interdum etiam tota hæreditatem contineri dicendum eſt.

146. *Terentius Clemens* libro 2 [ad legem Iuliam & Papiam.]

SOceri, ſocrus appellatione avum quoq; & aviam uxoris vel mariti contineri, r ſpondetur.

147. *Idem* libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

QVi in continentibus urbis nati ſunt, Ro mæ nati intelligantur.

148. *Gajus* libro octavo ad legem Iuliam & Papiam.

NOn eſt ſine liberis, cui vel unus filiu unave filia eſt. hæc enim enuntiati *habet liberos*, [*non habet liberos*] ſemper plu rativo numero profertur: ſicut & pugillare & codicilli.

149. *Idem* libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

NAm quem ſine liberis eſſe, dicere no poſſumus: hunc neceſſe eſt dicamus li beros habere.

150. *Idem* libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

SI ita à te ſtipulatus fuero, *Quanto minus Titio conſecutus fuero, tantum dare ſpondes* non ſolet dubitari, quin ſi nihil à Titio fuer conſecutus, totum debeas, quod Titius de buerit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

151. *Terentius Clemens* libro 5 ad legem Iuliam & Papiam.

Elata hæreditas intelligitur, quam quis poſſit adeundo conſequi.

152. *Gajus* libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

Ominis appellatione tam fœminam, quam maſculum contineri, non dubi-
r.

153. *Terentius Clemens* libro 11 ad legem Iuliam & Papiam.

elligendus eſt mortis tempore fuiſſe, qui utero relictus eſt.

. *Macer* [libro primo ad legem viceſimam.] Ille paſſus non à miliario urbis, ſed continentibus ædificiis numerandi ſunt.

. *Licinius Rufinus* libro ſeptimo Regularum. oximi appellatione etiam ille contine- ur qui ſolus eſt.

156. *Idem* libro 10 Regularum.

Ajore parte anni poſſediſſe quis intelligitur, etiam ſi duobus menſibus poſſe-
r: ſi modo adverſarius ejus aut paucori-
diebus, aut nullis poſſederit.

7. *Ælius Gallus* libro 1 de verborum, quæ ad jus pertinent, ſignificatione.

ries eſt, ſive murus, ſive maceria eſt.
1 ¶ Item via eſt, ſive ſemita, ſive
eſt.

8. *Celſus* libro viceſimoquinto Digeſtorum.

uſu juris frequenter uti nos Caſcellius ait
gulari appellatione, cum plura generis
dem ſignificare vellemus. nam & mul-

tum

tum hominem veniſſe Romam, & piſce
vilem eſſe dicimus. Item in ſtipulando ſa
habemus de hærede cavere, *Si ea res ſecu
dum me hæredemve meum judicata erit.*
rurſus, *Quod ob eam rem te hæredemve tuu*
nempe æque, ſi plures hæredes ſint, con
nentur ſtipulatione.

159. *Vlpianus* libro primo ad Sabinum.

ETiam aureos nummos æs dicimus.

160. *Idem* [libro ſecundo ad Sabinum.]

CEterorum & reliquorum appellatione
iam omnes continentur, ut Marcellus d
xit, circa eum cui optio ſervi legata eſt, c
teri Sempronio: nam tentat, ſi non opte
omnes ad Sempronium pertinere.

161. *Idem* libro 7 ad Sabinum.

NOn eſt pupillus, qui in utero eſt.

162. *Pomponius* libro ſecundo ad Sabinum.

IN vulgari ſubſtitutione, qua ei, qui ſupr
mus morietur, hæres ſubſtituitur, re
ſubſtitutus etiam unico intelligitur: exem
duodecim tabularum, ex quibus proxim
adgnatus & ſolus habetur.

1 ¶ Si quis ita in teſtamento ſcripſeri
*Si quid filio meo acciderit, Damas ſerv
meus liber eſto:* mortuo filio, Damas lib
erit. licet enim accidant & vivis, ſed vul
ſermone etiam mors ſignificatur.

163. *Paulus* libro 2 ad Sabinum.

ILla verba, *Optimus, maximuſque*, vel
eum cadere poſſunt, qui ſolus eſt. Sic
cir

edictum prætoris ſupremæ tabulæ ha-
ur & ſolæ.

¶ Pueri appellatione etiam puella ſi-
ıcatur, nam & fœminas puerperas ap-
nt recentes ex partu, & Græce παιδίον
nuniter appellatur.

164. *Vlpianus* libro quintodecimo
ad Sabinum.

Omen filiarum & in poſthumam cade-
e, quæſtionis non eſt, quamvis poſt-
æ non cadere in eam, quæ in rebus hu-
is ſit, certum ſit.

¶ Partitionis nomen non ſemper dimi-
n ſignificat: ſed prout eſt adjectum. po-
enim juberi aliquis & maximam partiri
, & viceſimam, & tertiam, & prout
rit. ſed ſi non fuerit portio adjecta, di-
a pars debetur.

¶ Habere, ſicut pervenire, cum eſſe-
ccipiendum eſt.

165. *Pomponius* libro 5 [ad Sabinum.]

Eniſſe ad hæredem nihil intelligitur, niſi
deducto ære alieno.

166. *Idem* libro ſexto ad Sabinum.

Rbana familia, & ruſtica, non loco, ſed
genere diſtinguitur. poteſt enim aliquis
nſator non eſſe ſervorum urbanorum
ero: veluti is, qui ruſticarum rerum ra-
es diſpenſet, ibique habitet, non multum
à villico. inſularius autem urbanorum
ero eſt. Videndum tamen eſt, ipſe domi-
, quorum loco quemque habuerit: quod
umero familiæ, & vicariis apparebit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

1 ¶ Pernoctare extra urbem intelligen-
dus eſt, qui nulla parte noctis in urbe eſt.
Per enim totam noctem ſignificat.

167. *Vlpianus* libro viceſimoquinto ad Sabinum.

CArbonum appellatione materiam no-
contineri. ſed an lignorum? & fortaſſi
quis dicet, nec lignorum: non enim ligno-
rum gratia habuit. Sed & titiones, & alia li-
gna cocta, ne fumum faciant, utrum ligno
an carboni, an ſuo generi adnumerabimus?
& magis eſt, ut proprium genus habeatur.
Sulphurata quoque de ligno æque eandem
habebunt definitionem. Ad faces quoque pa-
rata non erunt lignorum appellatione com-
prehenſa niſi hæc fuit voluntas. Idem & de
nucleis olivarum, ſed & de balanis eſt, vel
qui alii nuclei. De pinu autem integri ſtrobi-
li, ligni appellatione continebuntur.

168. *Paulus* libro quarto [ad Sabinum.]

PAli & perticæ in numerum materiæ red-
gendi ſunt, & ideo lignorum appellatio-
ne non continentur.

169. *Idem* libro 5 ad Sabinum.

NOn tantum in traditionibus, ſed & i
emptionibus, & ſtipulationibus, & te-
ſtamentis adjectio hæc, *Vti optimus max-
imusque eſt*, hoc ſignificat, ut liberum præ-
ſtetur prædium, non ut etiam ſervitutes
debeantur.

170. *Vlpianus* libro trigeſimotertio ad Sabinum.

HÆredis appellatione omnes ſignifica-
ſucceſſores credendum eſt, etſi verbis no-
ſint expreſſi. 171. *Pom*

171. *Pomponius* libro ſextodecimo ad Sabinum.

rveniſſe ad te recte dicitur, quod per te
d alium pervenerit: ut in hæreditate à
to per patronum filiumfamilias patri e-
doptivo adquiſita reſponſum eſt.

172. *Vlpianus* libro trigeſimooctavo ad Sabinum.

berti appellatione etiam libertam conti-
neri placuit.

3. *Idem* libro trigeſimonono ad Sabinum.

Ollegarum appellatione hi continentur,
qui ſunt ejuſdem poteſtatis.

¶ Qui extra continentia urbis eſt, ab-
cæterum uſque ad continentia, non ab-
videbitur.

174. *Idem* libro quadrageſimo [ſecundo ad Sabinum.]

Liud eſt promittere furem non eſſe, aliud
urto noxaque ſolutum. qui enim dicet
m non eſſe, de hominis propoſito loqui-
qui furtis noxaque ſolutum, nemini eſ-
rti obligatum promittit.

175. *Pomponius* libro viceſimoſecundo [ad Sabinum.]

ciendi verbo, reddendi etiam cauſa con-
netur.

176. *Vlpianus* libro quadrageſimoquinto ad Sabinum.

Olutionis verbo, ſatisfactionem quoque
mnem accipiendam placet. ſolvere dici-
s eum qui fecit, quod facere promiſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

177. *Idem* libro quadrageſimoſeptimo
ad Sabinum.

NAtura cavillationis, quam Græci *σωρείτ* (id eſt, *acervalem ſyllogiſmum*) appell verunt, hæc eſt, ut ab evidenter veris p breviſſimas mutationes diſputatio ad ea, qu evidenter falſa ſunt, perducatur.

178. *Idem* libro quadrageſimonono
ad Sabinum.

PEcuniæ verbum, non ſolum numeratai pecuniam complectitur: verum omne omnino pecuniam, hoc eſt, omnia corpor nam corpora quoque pecuniæ appellatior contineri, nemo eſt qui ambiget.

1 ¶ Hæreditas juris nomen eſt, quo & acceſſionem & deceſſionem in ſe rec pit: hæreditas autem vel maxime fructib augetur.

2 ¶ Actionis verbum, & ſpeciale eſt, generale. nam omnis actio dicitur, ſive i perſonam, ſive in rem ſit petitio. ſed pl rumque actiones perſonales ſolemus dic re. petitionis autem verbo, in rem action ſignificari videntur. Perſecutionis verbo e traordinarias perſecutiones puto contineri utputa fideicommiſſorum, & ſi quæ ali ſunt, quæ non habent juris ordinarii exſecu tionem.

3 ¶ Hoc verbum *debuit*, omnem omnin actionem comprehendere intelligitur, ſiv civilis, ſive honoraria, ſive fideicommiſſi ſu perſecutio.

179. *Iden*

179. *Idem* libro quinquageſimoprimo
ad Sabinum.

r hæc verba, *Quanti ea res erit*, vel, *anti eam rem eſſe paret*, nihil intereſt: in ue nempe clauſula placet veram rei æ-tionem fieri.

. *Pomponius* libro trigeſimo ad Sabinum.

gurii appellatione omne ædificium, uod ruſticæ magis cuſtodiæ convenit, urbanis ædibus, ſignificatur.

¶ Oſilius ait, tugurium à tecto, tan- tegularium, eſſe dictum: ut toga, eo tegamur.

181. *Idem* [libro 35 ad Sabinum.]

erbum illud *pertinere*, latiſſime patet. am & eis rebus petendis aptum eſt, quæ nii noſtri ſint: & eis, quas jure aliquo eamus, quamvis non ſint noſtri domi- ertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ lla eorum cauſa ſint, ſed eſſe poſſint.

182. *Vlpianus* libro vigeſimoſeptimo,
ad Edictum.

terfamilias] liber peculium non poteſt abere, quemadmodum nec ſervus bona.

183. *Idem* libro vigeſimooctavo
ad Edictum.

abernæ appellatio declarat omne utile d habitandum ædificium, non ex eo tabulis cluditur.

4. *Paulus* libro trigeſimo [ad Edictum.]

e tabernacula, & contubernales dicti t.

185. *Vlpianus* libro viceſimo octavo ad Edictum.

INſtructam autem tabernam ſic accipiemus qua & rebus & hominibus ad negotiationem paratis conſtat.

186. *Idem* [libro trigeſimo ad Edictum.]

COmmendare nihil aliud eſt, quam deponere.

187. *Idem* libro trigeſimo [ſecundo ad Edictum.]

VErbum *Exacta pecuniæ*, non ſolum ad ſolutionem referendum eſt: verum etiam ad delegationem.

188. *Paulus* libro trigeſimotertio ad Edictum.

HAbere duobus modis dicitur: altero, jure dominii, altero, obtinere ſine interpellatione id, quod quis emerit.

1 ¶ Cautum intelligitur: ſive perſonis, ſive rebus cautum ſit.

189. *Idem* libro trigeſimoquarto [ad Edictum.]

FAcere oportere & hanc ſignificationem habet, ut abſtineat quis ab eo facto, quod contra conventionem fieret, & curaret, ne fiat.

190. *Vlpianus* libro trigeſimoquarto ad Edictum.

PRovinciales eos accipere debemus, qui in provincia domicilium habent: non eos qui ex provincia oriundi ſunt.

191. *Paulus* libro trigeſimoquinto [ad Edictum.]

INter divortium & repudium, hoc intereſt, quod repudiari etiam futurum matrimonium

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

poteſt: non recte autem ſponſa divortiſ-
itur: quod divortium ex eo dictum eſt,
in diverſas partes eunt, qui diſcedunt.

192. *Vlpianus* libro trigeſimo ſeptimo
ad Edictum.

Ec adjectio *pluriſve*, non infinitam pe-
uniam continet, ſed modicam: ut taxa-
ec, *Solidos decem pluriſve*, ad minutu-
ſummam referatur.

193. *Idem* libro trigeſimooctavo
ad Edictum.

Ec verba, *Quanti eam rem paret eſſe*,
non ad quod intereſt, ſed ad rei æſtima-
em referuntur.

194. *Vlpianus* [libro quadrageſimoter-
tio ad Edictum.]

er donum & munus, hoc intereſt, quod
er genus & ſpeciem. nam genus eſſe do-
Labeo à donando dictum, munus ſpe-
. nam munus eſſe donum cum cauſa,
ta natalicium, nuptialicium.

195. *Idem* libro quadrageſimoſexto
ad Edictum.

onuntiatio ſermonis in ſexu maſculino
d utrumque ſexum plerumque porrigitur.
¶ *Familiæ* appellatio qualiter accipia-
videamus. & quidem varie accepta eſt.
& in res, & in perſonas deducitur. In
utputa in lege duodecim tabularum his
is, *adgnatus proximus familiam habeto.*
perſonas autem refertur familiæ ſignifi-
o ita, cum de patrono & liberto loqui-
lex: *ex ea familia*, inquit, *in eam fami-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

liam. & hic de ſingularibus perſonis lege
loqui conſtat.

2 ¶ Familiæ appellatio refertur & ad co
poris cujuſdam ſignificationem, quod a
jure proprio ipſorum, aut communi un
verſæ cognationis continetur. Iure propr
familiam dicimus, plures perſonas, qu
ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, au
jure ſubjectæ: utputa patremfamilias, ma
tremfamilias, filiumfamilias, filiamfami
lias, quique deinceps vicem eorum ſequun
tur, utputa nepotes, & neptes, & dein
ceps. Pater autem familias appellatur, qu
in domo dominium habet. recteque hoc no
mine appellatur, quamvis filium non ha
beat. non enim ſolam perſonam ejus, ſed &
jus demonſtramus. denique & pupillum pa
tremfamilias appellamus, & cum paterfa
milias moritur, quotquot capita ei ſubje
cta fuerint, ſingulas familias incipiunt ha
bere. ſinguli enim patrumfamiliarum nome
ſubeunt. idemque eveniet & in eo, qui e
mancipatus eſt: nam & hic ſui juris effe
ctus, propriam familiam habet. Commun
jure familiam dicimus omnium adgnato
rum: nam etſi patreſamilias mortuo ſingu
li ſingulas familias habent. tamen omnes
qui ſub unius poteſtate fuerunt, recte ejuſ
dem familiæ appellabuntur, qui ex eadem
domo & gente proditi ſunt.

3 ¶ Servitium quoque ſolemus appel-
lare familias, ut in edicto prætoris oſten-
dimus ſub titulo de furtis, ubi prætor lo-
quitur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

de familia publicanorum. ſed ibi non
s ſervi, ſed corpus quoddam ſervo-
emonſtratur hujus rei cauſa paratum,
t, vectigalis cauſa: alia autem parte
omnes ſervi continentur, ut de homi-
coactis, & vi bonorum raptorum: item
bitoria, ſi deterior res reddatur empto-
era, aut familiæ ejus, & interdicto un-
, familiæ appellatio omnes ſervos com-
ndit, ſed & filii continentur.

¶ Item appellatur familia plurium per-
num, quæ ab ejuſdem ultimi genitoris
ine proficiſcuntur, ſicuti dicimus fa-
m Iuliam, quaſi à fonte quodam me-
r.

¶ Mulier autem familiæ ſuæ & caput,
is eſt.

196. *Gajus* libro ſextodecimo ad Edi-
ctum Provinciale.

nilię appellatione & ipſe princeps fa-
liæ continetur.

¶ Fœminarum liberos in familia earum
eſſe, palam eſt: quia qui naſcuntur, pa-
non matris, familiam ſequuntur.

197. *Vlpianus* libro quinquageſimo
ad Edictum.

icaſſe eſt detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe,
onviciſſe.

198. *Idem* libro 2 de omnibus
tribunalibus.

bana prædia, omnia ædificia accipi-
mus, non ſolum ea, quæ ſunt in oppidis:
ſi forte ſtabula ſunt, vel alia merito-

ria in villis, & in vicis: vel ſi prætoria vo-
luptati tantum deſervientia: quia urbanum
prædium non locus facit, ſed materia. Pro-
inde horti quoque, ſi qui ſunt in ædificiis
conſtituti, dicendum ſit urbanorum appel-
latione contineri. Plane ſi plurimum horti
in reditu ſunt, vinearii forte, vel etiam oli-
torii, magis hæc non ſunt urbana.

199. *Idem* libro octavo de omnibus tribunalibus.

ABſentem accipere debemus eum, qui non
eſt eo loco, in quo loco petitur: non enim
trans mare abſentem deſideramus. & ſi for-
te extra continentia urbis ſit, abeſt. cæte-
rum uſque ad continentia, non abeſſe vide-
bitur, ſi non latitet.

1 ¶ Abeſſe non videbitur qui ab hoſtibus
captus eſt, ſed qui à latronibus detinetur.

200. *Iulianus* libro ſecundo Digeſtorum.

HÆc ſtipulatio *Noxis ſolutum præſtare*
non exiſtimatur ad eas noxas pertinere,
quæ publicam exercitionem, & coërcitio-
nem capitalem habent.

201. *Idem* libro octuageſimoprimo Digeſtorum.

IVſta interpretatione recipiendum eſt, ut
appellatione filii, ſicuti filiamfamilias con-
tineri ſæpe reſpondebimus, ita & nepos vi-
deatur comprehendi. & patris nomine avus
quoque demonſtrari intelligatur.

202. *Alfenus Varus* [libro ſecundo Digeſtorum.]

CVm in teſtamento ſcriptum eſſet, ut hæ-
res in funere, aut in monumento dun-
taxat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ureos centum conſumeret, non li-
aus conſumere. ſi amplius vellet, li-
eque ob eam rem contra teſtamen-
cere videtur.

203. *Idem* libro ſeptimo Digeſtorum.

ge cenſoria portus Siciliæ ita ſcri-
erat: *Servos quos domo quis ducet ſuo*
ro his portorium ne dato. quærebatur, ſi
Sicilia ſervos Romam mitteret fundi
endi cauſa, utrum pro his hominis
rium dare deberet, necne. reſpondit,
ſſe in hac ſcriptura quæſtiones; pri-
quid eſſet *domum* ducere: alteram,
ſſet *ſuo uſu* ducere. Igitur quæri ſo-
utrum ubi quiſque habitaret, ſive in
ncia, ſive in Italia, an duntaxat in ſua
que patria domus eſſe recte dicetur:
ea re conſtitutum eſſe, eam domum
ique noſtrum debere exiſtimari, ubi
ne ſedes & tabulas haberet, ſuarumque
m conſtitutionem feciſſet. Quid autem
uſu ſuo, magnam habuiſſe dubitatio-
& magis placet, quod victus ſui cauſa
rum eſt, tantum contineri. Itemque de
eadem ratione quæri, qui eorum uſus
uſa parati eſſent: utrum diſpenſatores,
rii, villici, atrienſes, textores, ope-
quoque ruſtici, qui agrorum colendo-
cauſa haberentur, ex quibus [agris] pa-
milias fructus caperet, quibus ſe tole-
: omnes denique ſervos, quos quiſque
ſet, ut ipſe haberet, atque eis ad ali-
n rem uteretur, neque ideo emiſſet, ut

ven-

venderet. Et ſibi videri eos demum uſus
cauſa patremfamilias habere, qui ad ej
corpus tuendum, atque ipſius cultum pra
poſiti, deſtinatique eſſent. quo in genere jun
ctores, cubicularii, coci, miniſtratores, a
que alii, qui ad ejuſmodi uſum parati eſſen
numerarentur.

204. *Paulus* libro 2 epitomarum [Alfeni.]

PVeri appellatio tres ſignificationes habe
unam, cum omnes ſervos pueros appell
remus: alteram, cum puerum contrario no
mine puellæ diceremus: tertiam, cum æta
tem puerilem demonſtraremus.

205. *Idem* libro quarto Epitomarum Alfeni.

QVi fundum vendidit, pomum recepit
nuces, & ficos, & uvas duntaxat durac
nas, & purpureas, & quæ ejus generis e
ſent, quas non vini cauſa haberemus, qua
Græci τρώξιμας, id eſt, *comeſtibiles*, appe
larent, recepta videri.

206. *Iulianus* libro 6 ex Minicio.

VInaria vaſa proprie vaſa torcularia eſ
placet: dolia autem & ſerias tamdiu i
ea cauſa eſſe, quamdiu vinum haberent. cum
ſine vino eſſe deſinerent, in eo numero non
eſſe: quoniam ad alium uſum transferri poſ
ſent. veluti ſi frumentum in his addatur
eandem cauſam amphorarum eſſe: ut cum
vinum habeant, tum in vaſis vinariis: cum
inanes ſint, tum extra numerum vinario
rum ſint: quia aliud in his addi poſſit.

Africanus libro tertio Quæſtionum.

cis appellatione homines non conti-
ri, Mela ait, & ob eam rem mango-
n mercatores, ſed venaliciarios appel-
, & recte.

208. *Idem* libro 4 Quæſtionum.

orum appellatio, ſicut hæreditatis,
verſitatem quandam ac jus ſucceſſio-
non ſingulares res demonſtrat.

209. *Florentinus* libro decimo Inſtitutionum.

am Titio aliquid facere juſſus, non
etur præſente eo feciſſe, niſi is intelli-
que ſi furioſus, aut infans ſit, aut dor-
non videtur coram eo feciſſe. Scire au-
on etiam velle is debet; nam & invito
e fit, quod juſſum eſt.

10. *Marcianus* libro 7 Inſtitutionum.

i natus eſt ex mancipiis urbanis, &
s eſt in villam nutriendus, in urbanis
conſtituetur.

11. *Florentinus* libro 8 Inſtitutionum.

li appellatione omne ædificium, & o-
s ager continetur: ſed in uſu urbana
a, ædes ruſtica, villæ dicuntur. Lo-
o ſine ædificio, in urbe area, rure au-
er appellatur. Idemque ager cum ædi-
fundus dicitur.

212. *Vlpianus* libro 1 de Adulteriis.

varicatores eos appellamus, qui cau-
adverſariis ſuis donant, & ex parte
in partem rei concedunt. à varicando
prævaricatores dicti ſunt.

213. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

213. *Idem* libro primo Regularum.

C*Edere* diem ſignificat incipere deberi p
cuniam. *Venire* diem ſignificat eum die
veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Vbi pu
quis ſtipulatus fuerit: & ceſſit, & venit die
ubi in diem: ceſſit dies, ſed nondum ven
ubi ſub conditione: neque ceſſit, neque v
nit dies pendente adhuc conditione.

1 ¶ Æs alienum eſt, quod nos aliis deb
mus. æs ſuum eſt, quod alii nobis debent.

2 ¶ Lata culpa eſt nimia negligentia:
eſt, non intelligere, quod omnes intelligu

214. *Marcianus* libro primo Publicorum judiciorum.

MVnus proprie eſt, quod neceſſarie o
imus, lege, more, imperiove ejus, q
jubendi habet poteſtatem. Dona autem pr
prie ſunt, quæ nulla neceſſitate juris, offic
ſed ſponte præſtantur; quæ ſi non præſte
tur, nulla reprehenſio eſt. &, ſi præſtentu
plerumque laus ineſt. ſed in ſumma in h
ventum eſt: ut non quodcunque munus,
& donum accipiatur: at quod donum fu
rit, id munus recte dicatur.

215. *Paulus* libro ſingulari ad legem Fuſiam Caniniam.

POteſtatis verbo plura ſignificantur. in p
ſona magiſtratuum, imperium. in perſ
na liberorum patria poteſtas. in perſona ſe
vi, dominium. At cum agimus de noxæ d
ditione cum eo, qui ſervum non defendi
præſentis corporis copiam facultatemque
gnificamus. In lege Atinia in poteſtatem d

mi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

rem furtivam veniſſe videri, & ſi ejus
candæ poteſtatem habuerit, Sabinus &
ajunt.

216. *Vlpianus* libro primo ad legem
Æliam Sentiam.

um eſt, eum, qui in carcere cluſus
, non videri neque vinctum, neque
culis eſſe, niſi corpori ejus vincula ſint
ta.

7. *Iavolenus* libro primo ex Poſterio-
ribus Labeonis.

illam conditionem, *Cum fari potue-*
x poſtquam fari potuerit, multum in-
nam poſteriorem ſcripturam, uberio-
e conſtat. at *cum fari potuerit*, arctio-
& id tantummodo tempus ſignificari,
imum fari poſſit.

Item ita data conditione, *Illud fa-*
diebus, ſi nihil præterea fuiſſet adje-
in biduo conditionem impleri opor-

18. *Papinianus* libro 27 Quæſtionum.
bum *Facere* omnem omnino faciendi
uſam complectitur: dandi, ſolvendi,
randi, judicandi, ambulandi.

219. *Idem* libro ſecundo Re-
ſponſorum.

nventionibus contrahentium volun-
n potius, quam verba, ſpectari placuit.
igitur ea lege fundum vectigalem mu-
s locaverint, ut ad hæredem ejus, qui
it, pertineret: jus hæredum ad legata-
quoque transferri potuerit.

220. *Cal-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

220. *Calliſtratus* libro ſecundo Quæſtionum.

LIberorum appellatione nepotes, & pro
nepotes, cæterique, qui ex his deſcen
dunt, continentur. hos enim omnes ſuoru
appellatione lex duodecim tabularum com
prehendit. totiens enim leges neceſſariu
ducunt in cognatione ſingulorum nomin
bus uti, veluti *filii*, *nepotis*, *pronepotis*
cæterorumve, qui ex his deſcendunt: quo
tiens non omnibus, qui poſt eos ſunt, pra
ſtitum voluerint: ſed ſolis his ſuccurrent
quos nominatim enumerent. At ubi no
perſonis certis, non quibuſdam gradibu
præſtatur, ſed omnibus, qui ex eodem ge
nere orti ſunt: liberorum appellatione com
prehenduntur.

1 ¶ Sed & Papirius Fronto libro terti
reſponſorum ait, prædio cum villico & con
tubernali ejus & filiis legato, nepotes quo
que ex filiis contineri: niſi voluntas teſtato
ris aliter habeat. filii enim appellatione ſa
pe & nepotes accipi multifariam placere.

2 ¶ Divus quoque Marcus reſcripſit, no
videri ſine liberis defunctum, qui nepotem
ſuum hæredem reliquit.

3 ¶ Præter hæc omnia natura nos quo
que docet parentes pios, qui liberorum pro
creandorum animo & voto uxores ducunt
filiorum appellatione omnes, qui ex nobi
deſcendunt, contineri. nec enim dulcior
nomine poſſumus nepotes noſtros, quam fi
lii appellare: etenim idcirco filios filiaſve
concepimus, atque edimus, ut ex prole eo-
rum

rumve diuturnitatis nobis memoriam
m relinquamus.

1. *Paulus* libro decimo Reſponſorum.

us reſpondit, falſum tutorem eum
e dici, qui tutor non eſt, ſive habenti
atus eſt, ſive non. ſicut falſum teſta-
m, quod teſtamentum non eſt. & mo-
iquus, qui modius non eſt.

2. *Hermogenianus* libro ſecundo Iuris epitomarum.

niæ nomine non ſolum numerata pe-
ia: ſed omnes res, tam ſoli, quam mobi-
tam corpora, quam jura continentur.

3. *Paulus* libro ſecundo Sententiarum.

æ culpæ finis eſt, non intelligere id,
od omnes intelligunt.

Amicos appellare debemus, non le-
itia conjunctos: ſed quibus fuerint ju-
n patreſfamilias, honeſtis familiaritatis
a rationibus.

224. *Venulejus* libro ſeptimo Stipulationum.

culorum appellatione, vel privata,
l publica vincula ſignificant. cuſto-
ro, tantum publicam cuſtodiam.

225. *Tryphoninus* libro primo Diſputationum.

itivus eſt, non is, qui ſolnm conſi-
m fugiendi à domo ſuſcepit, licet id
urum jactaverit: ſed qui ipſo facto
initium mente deduxerit. nam & fu-
adulterum, aleatorem, quanquam a-
i ſignificatione ex animi propoſitione

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

cujuſque ſola quis dicere poſſet : ut etiam is qui nonnunquam alienam rem invito domino ſubtraxerit, nunquam alienam matremfamilias corruperit, ſi modo ejus mentis ſit ut occaſione data id commiſſurus ſit : tamen oportere eadem hæc crimina aſſumpto actu intelligi, & ideo fugitivum quoque & erronem non ſecundum propoſitionem ſolam, ſed cum aliquo actu intelligi conſtat.

226. *Paulus* libro 1 Manualium.

MAgna negligentia, culpa eſt. magna culpa, dolus eſt.

227. *Idem* libro 2 Manualium.

EX illa parte edicti, *Tum quem ei hæredem eſſe oportet*, hæredis hæredibus bonorum poſſeſſio non defertur.

1 ¶ Item in ſubſtitutione his verbis, *Quiſquis mihi hæres erit*, proximus hæres tantum ſignificatur. imo non tantum proximus hæres, ſed etiam ſcriptus.

228. *Idem* libro ſingulari de cognitionibus.

MVnicipes intelligendi ſunt, & qui in eodem municipio nati ſunt.

229. *Idem* libro ſingulari de Tacitis fideicommiſſis.

TRanſacta finitave intelligere debemus, non ſolum quibus controverſia fuit, ſed etiam quæ ſine controverſia ſint poſſeſſa.

230. *Idem* libro ſingulari ad Senatuſconſultum Orficianum.

VT ſunt judicio terminata, tranſactione compoſita, longioris temporis ſilentio finita.

231. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

1. *Idem* libro ſingulari ad Senatuſcon-
ſultum Tertyllianum.

od dicimus eum, qui naſci ſperatur,
o ſuperſtite eſſe. tunc verum eſt, cum
us jure quæritur. aliis autem non pro-
niſi natus.

32. *Gajus* libro primo de Verborum
obligationibus.

c enuntiatio, *Quæ ſunt pluris aureo-*
m triginta; ſimul & quantitatis & æſti-
inis ſignificativa eſt.

33. *Idem* libro primo ad legem duo-
decim tabularum.

lvitur & moretur, & fruſtretur. Inde
alumniatores appellati ſunt, quia per
m & fruſtrationem alios vexarent liti-
Inde & cavillatio dicta eſt.

Poſt Kalendas Ianuarias die tertio pro
principis vota ſuſcipiuntur.

Telum vulgo quidem id appellatur,
ab arcu mittitur. ſed nunc omne ſigni-
r, quod mittitur manu. Ita ſequitur,
apis, & lignum, & ferrum hoc nomi-
ntineatur. Dictumque ab eo quod in
nquum mittitur, [Græca voce] figura-
ἀπὸ τοῦ τηλοῦ, id eſt, *ab eo, quod eſt longe.*
nc ſignificationem invenire poſſumus &
eco nomine: nam, quod nos telum ap-
mus, illi βέλος appellant, eoque nomine
quidem id ſignificatur, quod ab arcu
ur: ſed non minus omne ſignificatur,
[cu m] mittitur manu, [ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι:
à jaciendo; Admonet nos Ξένοφων id eſt,

Xenophon: nam ita ſcribit: Καὶ τὰ βέλη ὁμό ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖς δ' καὶ λίθοι. id eſt, *Et tela ſimul ferebantu haſtæ, ſagittæ, fundæ, plurimi item lapide.* Et id, quod ab arcu mittitur, apud Græc quidem proprio nomine τόξευμα, (id eſt, *ſagitta*) vocatur: apud nos autem commu nomine telum appellatur.

234. *Idem* libro ſecundo ad legem duodecim tabularum.

QVos nos hoſtes appellamus, eos veter perduelles appellabant, per eam adjecti nem indicantes, cum quibus bellum eſſet.

1 ¶ Locuples eſt, qui ſatis idonee hab pro magnitudine rei: quam actor reſtitue dam eſſe petit.

2 ¶ Verbum *Vivere* quidam putant ad c bum pertinere. ſed Ofilius ad Atticum ai his verbis & veſtimenta & ſtramenta conti neri. ſine his enim vivere neminem poſſe.

235. *Idem* libro tertio ad legem duodecim tabularum.

FErri proprie dicimus, quæ quis ſuo co pore bajulat: portari ea, quæ quis jume to ſecum ducit: agi ea, quæ animalia ſunt.

1 ¶ Fabros tignarios dicimus non e duntaxat, qui tigna dolarent: ſed omnes q ædificarent.

236. *Idem* libro quarto ad legem duodecim tabulârum.

QVi venenum dicit, adjicere debet, trum malum, an bonum. nam & m dicamenta venena ſunt: quia eo nomi om

mne continetur, quod adhibitum naturam
jus, cui adhibitum eſſet, mutat. cum id,
uod nos venenum appellamus, Græci φάρ-
μακον dicunt. apud illos quoque tam medica-
nenta, quam quæ nocent, hoc nomine con-
inentur. unde adjectione alterius, nomine
iſtinctio fit. admonet nos ſummus apud eos
oëtarum Homerus. nam ſic ait:

Φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ
δὲ λυγρά· id eſt,

*Venena multa quidem bona mixta, multa
autem mala.*

1 ¶ Glandis appellatione omnis fructus continetur, ut Iavolenus ait, exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυα (id eſt, *extremitates arborum*) appellantur.

237. *Idem* libro quinto ad legem duodecim tabularum.

DVobus negativis verbis quaſi permittit lex, magis quam prohibuit. idque etiam Servius animadvertit.

238. *Idem* libro ſexto ad legem duodecim tabularum.

PLebs eſt cæteri cives ſine ſenatoribus.

1 ¶ Deteſtatum eſt teſtatione denuntiatum.

2 ¶ Pignus appellatum à pugno: quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur. unde etiam videri poteſt verum eſſe, quod quidam putant pignus proprie rei mobilis conſtitui.

3 ¶ Noxiæ appellatione omne delictum continetur.

239 *Pomponius* libro ſingulari Enchiridii.

PVpillus eſt, qui, cum impubes eſt, de[…] in patris poteſtate eſſe aut morte, aut[…] mancipatione.

1 ¶ Servorum appellatio ex eo fluxi[…] quod Imperatores [noſtri] captivos vender[…] ac per hoc ſervare, nec occidere ſolent.

2 ¶ Incola eſt, qui aliqua regione d[…] micilium ſuum contulit, quem Græci πα[…] οικον (id eſt, *juxta habitantem*) appellant. N[…] tantum hi, qui in oppido morantur, inco[…] ſunt: ſed etiam qui alicujus oppidi finib[…] ita agrum habent, ut in eum ſe quaſi in a[…] quam ſedem recipiant.

3 ¶ Munus publicum eſt officium priva[…] hominis, ex quo commodum ad ſingulo[…] univerſoſque cives, remque eorum imper[…] magiſtratus extraordinarium pervenit.

4 ¶ Advena eſt, quem Græci ἀποικο[…] (id eſt, *domo profugum, colonum advenie[…] tem*) appellant.

5 ¶ Decuriones quidam dictos ajunt e[…] eo, quod initio, cum coloniæ deducerentu[…] decima pars eorum, qui deducerentur, con[…] ſilii publici gratia conſcribi ſolita ſit.

6 ¶ Vrbs ab urbo appellata eſt, urba[…] eſt aratro definire. & Varus ait, urbum ap[…] pellari curvaturam aratri, quod in urbe co[…] denda adhiberi ſolet.

7 ¶ Oppidum ab ope dicitur, quod eju[…] rei cauſa mœnia ſunt conſtitura.

8 ¶ Territorium eſt univerſitas agroru[…] intra fines cujuſque civitatis. quod ab eo d[…]

ctum

n quidam a;unt, quod magiſtratus ejus intra eos fines terrendi, id eſt ſummodi, jus habet.

¶ Verbum *Suum* ambiguum eſt, utrum toto, an de parte ſignificet, & ideo qui at ſuum non eſſe, adjicere debet, neque communem eſſe.

240. *Paulus* ex libris ſex, libro primo Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum.

CVm quærebatur, an verbum *Soluto matrimonio dotem reddi*, non tantum divortium, ſed & mortem contineret, hoc eſt, an hoc quoque caſu contrahentes ſentient, & ulti putabant hoc ſenſiſſe, & quibuſdam acontra videbatur: ſecundum hoc motus perator pronuntiavit, id actum eo pacto, nullo caſu remaneret dos apud maritum.

241. *Quintus Mucius Scævola* libro ſingulari ὅρων.

Rutis cæſis ea ſunt, quæ terra non tenentur, quæque opere ſtructili, tectoriove non ntinentur.

242. *Iavolenus* libro 2 ex Poſterioribus Labeonis.

MAlum navis eſſe partem, artemonem autem non eſſe, Labeo ait: quia pleræque ves ſine malo inutiles eſſent, ideoque pars vis habetur. artemo autem magis adjectaento, quam pars navis eſt.

1 ¶ Inter projectum & immiſſum, hoc tereſſe ait Labeo: quod projectum eſſet id, uod ita proveheretur, ut nuſquam requieſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

ceret, qualia mœniana, & ſuggrunda eſ-
ſent: immiſſum autem, quod ita fieret, ut
aliquo loco requieſceret, veluti tigna, tra-
bes, quæ immitterentur.

2 ¶ Plumbum, quod tegulis poneretur,
ædificii eſſe ait Labeo: ſed id, quod hypæthri
tegendi cauſa poneretur, contra eſſe.

3 ¶ Viduam non ſolùm eam; quæ aliquan-
do nupta fuiſſet, ſed eam quoque mulierem,
quæ virum non habuiſſet, appellari ait La-
beo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi vecors,
veſanus, qui ſine corde, aut ſanitate eſſet. ſi-
militer viduam dictam eſſe, ſine duitate.

4 ¶ Straturam loci alicujus ex tabulis
factis, quæ æſtate tollerentur, & hyeme po-
nerentur, ædium eſſe, ait Labeo: quoniam
perpetui uſus paratæ eſſent. neque ad rem
pertinere, quod interim tollerentur.

243. *Scævola* libro 18 Digeſtorum.

SCævola reſpondit: Semper acceptum eſt,
ut libertorum appellatione etiam hi conti-
neri intelligantur, qui eodem teſtamento vel
poſteriore loco manumitterentur: niſi ſi ma-
nifeſte is, à quo peterentur, contra defuncti
voluntatem doceret peti.

244. *Labeo* libro 4 Pithanon à Paulo
epitomatorum.

SI qua pœna eſt, multa eſt. ſi qua multa eſt,
pœna eſt. *Paulus*: Vtrumque eorum falſum
eſt, namque harum rerum diſſimilitudo ex
hoc quoque apparet: quod de pœna provo-
catio non eſt: ſimulatque enim victus quis
eſt ejus maleficii, cujus pœna eſt ſtatuta, ſta-
tim

a debetur: at multæ provocatio eſt, nec
debetur, quam aut non eſt provocatum,
provocator victus eſt, nec aliter, quam
ixit, cui dicere licet. Ex hoc quoque
n rerum diſſimilitudo apparere poterit,
pœnæ certæ ſingulorum peccatorum
multæ contra. quia ejus judicis pote-
ſt, quantam dicat, niſi cum lege eſt
itutum, quantam dicat.

245. *Pomponius* libro 10 Epiſtolarum.

atuæ affixæ baſibus ſtructilibus, aut ta-
læ relegatæ catenis, aut erga parietem
æ, aut ſi ſimiliter cohærent lychni, non
ædium: ornatus enim ædium cauſa pa-
ur, non quo ædes perficiantur.

¶ Idem Labeo ait: Prothyrum, quod in
us [interim qui] fieri ſolet, ædium eſt.

246. *Idem* libro 16 Epiſtolarum.

pud Labeonem Pithanon ita ſcriptum eſt:
xhibet, qui præſtat ejus, de quo agitur,
ſentiam. nam etiam qui ſiſtit, præſtat e-
de quo agitur, præſentiam, nec tamen
n] exhibet. [&] qui mutum aut furioſum
infantem exhibet, non poteſt videri ejus
ſtare præſentiam: nemo enim ex eo ge-
e præſens ſatis apte appellari poteſt.

¶ Reſtituit, non tantum qui ſolum cor-
ſed etiam qui omnem rem conditionem-
reddita cauſa præſtet. & tota reſtitutio
s eſt interpretatio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

DE [DIVERSIS] REGVL IVRIS ANTIQVI.

1. *Paulus* [libro 16 ad Plautium.]

REgula eſt, quæ rem, quæ eſt, brevi enarrat. non ex regula jus ſumatur: ſ ex jure, quod eſt, regula fiat. Per reg lam igitur brevis rerum narratio traditur, (ut ait Sabinus) quaſi cauſæ conjectio quæ ſimul cum in aliquo vitiata eſt, per officium ſuum.

2. *Vlpianus* [libro 1 ad Sabinum.]

FOeminæ ab omnibus officiis civilibus publicis remotæ ſunt: & ideo nec judic eſſe poſſunt, nec magiſtratum gerere, n poſtulare, nec pro alio intervenire, nec p curatores exiſtere.

1 ¶ Item impubes omnibus officiis civ libus debet abſtinere.

3. *Idem* libro 3 ad Sabinum.

FIus eſt non nolle, qui poteſt velle.

4. *Idem* [libro 6 ad Sabinum.]

VElle non creditur, qui obſequitur imp rio patris, vel domini.

5. *Paulus* [libro 2 ad Sabinum.]

IN negotiis contrahendis alia cauſa habi eſt furioſorum, alia eorum, qui fari pc ſunt, quamvis actum rei non intelligere nam furioſus nullum negotium contrahe poteſt: pupillus omnia tutore auctore age poteſt.

6. V

6. *Vlpianus* [libro 7 ad Sabinum.]

On. vult hæres eſſe, qui ad alium tranſ-
ferre voluit hæreditatem.

7. *Pomponius* [libro 3 ad Sabinum.]

noſtrum non patitur eundem in paga-
, & teſtato & inteſtato deceſſiſſe. ea-
que rerum naturaliter inter ſe pugna eſt,
atus, & inteſtatus.]

8. *Idem* [libro 4 ad Sabinum.]

a ſanguinis nullo jure civili dirimi poſ-
ſit.

Vlpianus [libro quintodecimo ad Sabinum.]

mper in obſcuris, quod minimum eſt,
quimur.

10. *Paulus* [libro tertio ad Sabinum.]

cundum naturam eſt, commoda cujuſ-
que rei eum ſequi, quem ſequentur in-
commoda.

11. *Pomponius* [libro 5 ad Sabinum.]

, quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro ad
um transferri non poteſt.

12. *Paulus* [libro 3 ad Sabinum.]

teſtamentis plenius voluntates teſtan-
um interpretantur.

13. *Vlpianus* [libro 10 ad Sabinum.]

On videtur cepiſſe, qui per exceptionem
[à petitione] removetur.

14. *Pomponius* [libro 5 ad Sabinum.]

omnibus obligationibus, in quibus dies
on ponitur, præſenti die debetur.

15. *Paulus* [libro 4 ad Sabinum.]

] qui actionem habet ad rem recuperan-
dam, ipſam rem habere videtur.

16. *Vl.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

16. *Vlpianus* [libro 21 ad Sabinum.]

IMaginaria venditio non eſt pretio acci-dente.

17. *Idem* [libro 23 ad Sabinum.]

CVm tempus in teſtamento adjicitur, cr-dendum eſt, pro hærede adjectum, ni alia mens fuerit teſtatoris: ſicuti in ſtipul-tionibus promiſſoris gratia tempus adjicitu

18. *Pomponius* [libro 6 ad Sabinum.]

QVæ legata mortuis nobis ad hæredei noſtrum tranſeunt, eorum commodu per nos his, quorum in poteſtate ſumus, e-dem caſu adquirimus. aliter atque quod ſt-pulati ſumus. nam & ſub conditione ſtipulat-tes, omnimodo eis adquirimus, etiam ſi l-beratis nobis poteſtate domini conditio e-iſtat.

PAVLVS.

SI filiusfamilias ſub conditione ſtipulatus, e-mancipatus fuerit: deinde exſtiterit condi-tio: patri actio competit: quia in ſtipulation-bus id tempus ſpectatur, quo contrahimus.

19. *Vlpianus* [libro 24 ad Sabinum.]

QVi cum alio contrahit, vel eſt, vel deb-eſſe non ignarus conditionis ejus: hære-di autem hoc imputari non poteſt, cum no ſponte cum legatariis contrahit.

1 ¶ Non ſolet exceptio doli nocere his quibus voluntas teſtatoris non refragatur.

20. *Pomponius* [libro 7 ad Sabinum.]

QVotiens dubia interpretatio libertat eſt, ſecundum libertatem reſponden-dum erit.

21. *V*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

21. *Vlpianus* [libro 27 ad Sabinum.]
n debet, cui plus licet, quod minus t, non licere.

22. *Idem* [libro 28 ad Sabinum.]
rſonam ſervilem nulla cadit obligatio. ¶ Generaliter probandum eſt, ubicun- bonæ fidei judiciis confertur in arbi- domini vel procuratoris ejus conditio, oni viri arbitrio hoc habendum eſſe.

23. *Idem* [libro 29 ad Sabinum.]
ntractus quidem dolum malum dunta- t recipiunt: quidam & dolum, & cul- dolum tantum, depoſitum, & preca- dolum, & culpam, mandatum, com- tum, venditum, pignori acceptum, um, item dotis datio, tutelæ, negotia in his quidem & diligentiam. ſocie- rerum communio & dolum, & cul- recipit. ſed hæc ita, niſi ſi quid nomi- n convenit, vel plus, vel minus, in lis contractibus. nam hoc ſervabitur, initio convenit. legem enim contra- dedit. excepto eo, quod Celſus putat, valere, ſi convenerit, ne dolus præſte- hoc enim bonæ fidei judicio contrarium & ita utimur. Animalium vero caſus, es, quæque ſine culpa accedunt, fugæ orum, qui cuſtodiri non ſolent, rapinæ, ltus, incendia, aquarum magnitudines, tus prædonum à nullo præſtantur.

24. *Paulus* [libro 5 ad Sabinum.]
Vatenus cujus interſit, in facto, non in jure conſiſtit.

25. *Pom-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

25. *Pomponius* [libro 11 ad Sabinum.]

PLus cautionis in re eſt, quam in per
ſona.

26. *Vlpianus* [libro 30 ad Sabinum.]

QVi poteſt invitis alienare, multo mag
& ignorantibus & abſentibus poteſt.

27. *Pomponius* [libro ſextodecimo ad Sabinum.]

NEc ex prætorio nec ex ſolemni jure pri
vatorum conventione quicquam immu
tandum eſt, quamvis obligationum cauſ
pactione poſſint immutari & ipſo jure,
per pacti conventi exceptionem, quia actio
num modus vel lege, vel per prætorem in
troductus, privatorum pactionibus non in
firmatur: niſi tunc, cum inchoatur actio
inter eos convenit.

28. *Vlpianus* [libro 36 ad Sabinum.]

DIvus Pius reſcripſit, eos, qui ex liberal
tate conveniuntur, in id, quod facer
poſſunt, condemnandos.

29. *Paulus* [libro 8 ad Sabinum.]

QVod initio vitioſum eſt, non poteſt tra
ctu temporis convaleſcere.

30. *Vlpianus* [libro 36 ad Sabinum.

NVptias non concubitus, ſed conſenſu
facit.

31. *Idem* [libro 42 ad Sabinum.]

VErum eſt, neque pacta, neque ſtipula
tiones factum poſſe tollere: quod enim
impoſſibile eſt, neque pacto, neque ſtipula
tione poteſt comprehendi, ut utilem actio
nem, aut factum efficere poſſit.

32 *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

32. *Idem* [libro 43 ad Sabinum.]

od attinet ad jus civile, ſervi pro nul-s habentur, non tamen & jure natura-1, quod ad jus naturale attinet, omnes nes æquales ſunt.

3. *Pomponius* [libro 22 ad Sabinum.]

, quod vel is, qui petit, vel is, à quo ur, lucro facturus eſt, durior cauſa eſt ris.

4. *Vlpianus* [libro quadrageſimoquinto ad Sabinum.]

per in ſtipulationibus & in cæteris tractibus id ſequimur, quod actum t, ſi non appareat, quid actum eſt, erit quens, ut id ſequamur, quod in regio-n qua actum eſt, frequentatur. Quid ſi neque regionis mos appareat, quia s fuit? ad id, quod minimum eſt, redi-ſumma eſt.

35. *Idem* [libro 48 ad Sabinum.]

hil tam naturale eſt, quam eo genere uidve diſſolvere, quo colligatum eſt; verborum obligatio verbis tollitur: nu-nſenſus obligatio contrario conſenſu vitur.

36. *Pomponius* [libro 27 ad Sabinum.]

lpa eſt, immiſcere ſe rei ad ſe non perti-enti.

37. *Vlpianus* [libro 51 ad Sabinum.]

mo, qui condemnare poteſt, abſolve-re non poteſt.

38. *Pomponius* [libro 29 ad Sabinum.]

SIcuti pœna ex delicto defuncti hæres teneri non debeat: ita nec lucrum facere, quid ex ea re ad eum perveniſſet.

39. *Idem* libro 32 ad Sabinum.

IN omnibus cauſis pro facto accipitur id, quo per alium moræ ſit, quo minus fiat.

40. *Idem* [libro 34 ad Sabinum.]

FVrioſi, vel ejus, cui bonis interdictu ſit, nulla voluntas eſt.

41. *Vlpianus* [libro 26 ad Edictum.]

NOn debet actori licere, quod reo no permittitur.

1 ¶ In re obſcura melius eſt favere rep titioni, quam adventitio lucro.

42. *Gajus* [libro 9 ad Edictum Provinciale.]

QVi in alterius locum ſuccedunt, juſta habent cauſam ignorantiæ, an id, quo peteretur, deberetur. Fidejuſſores quoq non minus, quam hæredes, juſtam ignora tiam poſſunt allegare. Hæc ita de hære dicta ſunt: ſi cum eo agetur: non etiam agat. nam plane, qui agit, certus eſſe debe cum ſit in poteſtate ejus, quando velit, e periri: & ante debet rem diligenter explora re, & tunc ad agendum procedere.

43. *Vlpianus* [libro 28 ad Edictum.]

NEmo ex his, qui negant ſe debere, pro hibetur etiam alia defenſione uti, ni lex impedit.

1 ¶ Quotiens concurrunt plures actio nes ejuſdem rei nomine, una quis experi debet.

44. *Iden*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

44. *Idem* [libro 29 ad Edictum.]

tiens in hæredem damus de eo, quod eum pervenit, quotiens ex dolo de- convenitur, non quotiens ex ſuo.

45. *Idem* [libro 30 ad Edictum.]

que pignus, neque depoſitum, neque recarium, neque emptio, neque loca- ſuæ conſiſtere poteſt.

Privatorum conventio juri publico erogat.

Gajus libro 10 ad Edictum Provinciale.

od à quoquo pœnæ nomine exactum t, id eidem reſtituere nemo cogitur.

47. *Vlpianus* libro 30 ad Edictum.

nſilii non fraudulenti nulla obligatio . cæterum ſi dolus & calliditas inter- , de dolo actio competit.

Socii mei ſocius, meus ſocius non eſt.

48. *Paulus* [libro 35 ad Edictum.]

idquid [in] calore iracundiæ vel fit, el dicitur: non prius ratum eſt, quam rſeverantia apparuit judicium animi ideoque brevi reverſa uxor, nec diver- idetur.

49. *Vlpianus* [libro trigeſimoquinto ad Edictum.]

erius circumventio alii non præbet a- ionem.

50. *Paulus* [libro trigeſimonono ad Edictum.]

lpa caret, qui ſcit, ſed prohibere non oteſt.

51. *Gajus* [libro quintodecimo ad Edictum Provinciale.]

NOn videtur quiſquam id capere, quo ei neceſſe eſt alii reſtituere.

52. *Vlpianus* [libro 44 ad Edictum.]

NOn defendere videtur, non tantum qui latitat, ſed & is qui præſens negat defendere, aut non vult ſuſcipere actionem.

53. *Paulus* [libro 42 ad Edictum.]

CVjus per errorem dati repetitio eſt, ejus conſulto dati donatio eſt.

54. *Vlpianus* [libro 46 ad Edictum.

NEmo plus juris ad alium transferre poteſt quam ipſe haberet.

55. *Gajus* libro ſecundo de teſtamentis ad Edictum urbicum.

NVllus videtur dolo facere, qui ſuo jure utitur.

56. *Idem* libro tertio de legatis ad Edictum urbicum.

SEmper in dubiis benigniora præferenda ſunt.

57. *Idem* [libro 18 ad Edictum Provinciale]

BOna fides non patitur, ut bis idem exigatur.

58. *Vlpianus* [libro 2 Diſputationum.]

EX pœnalibus cauſis non ſolet in patrem de peculio actio dari.

59. *Idem* [libro 3 Diſputationum.]

HÆredem ejuſdem poteſtatis juriſque eſſe cujus fuit defunctus, conſtat.

60. *Idem* [libro 10 Diſputationum.]

per qui non prohibet pro ſe interveni-t mandare creditur. Sed & ſi quis ra-habuerit, quod geſtum eſt: obſtringitur lati actione.

61. *Idem* [libro 3 Opinionum.]

mum ſuam reficere unicuique licet, um non officiat invito alteri, in quod n habet.

62. *Iulianus* [libro 6 Digeſtorum.]

reditas nihil aliud eſt, quam ſucceſſio univerſum jus quod defunctus habue-

63. *Idem* [libro 17 Digeſtorum.]

i ſine dolo malo ad judicium provocat, on videtur moram facere.

64. *Idem* [libro 29 Digeſtorum.]

quæ raro accidunt, non temere [in] a-ndis negotiis computantur.

65. *Idem* libro 54 Digeſtorum.

eſt natura cavillationis, quam Græci ρείτην (id eſt, *acervalem ſyllogiſmum*) lant, ut ab evidenter veris per breviſſi-mutationes diſputatio ad ea, quæ evi-r falſa ſunt, perducatur.

66. *Idem* [libro 60 Digeſtorum.]

arcellus: Definit debitor eſſe is, qui actus eſt exceptionem juſtam, nec uitate naturali abhorrentem.

67. *Idem* [libro 87 Digeſtorum.]

otiens idem ſermo duas ſententias ex-rimit: ea potiſſimum excipiatur, quæ rendæ aptior eſt.

68. *Pau-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

68. *Paulus* libro ſingulari de dotis repetitione.

IN omnibus cauſis id obſervatur, ubi p ſonæ conditio locum facit beneficio, deficiente ea beneficium quoque deficiat. bi vero genus actionis id deſiderat : ibi, quemvis perſecutio ejus devenerit, non ficiat ratio auxilii.

69. *Idem* [libro ſingulari de adſignatione libertorum.]

INvito beneficium non datur.

70. *Vlpianus* [libro 1 de officio Proconſulis.

NEmo poteſt gladii poteſtatem ſibi tam, vel cujus alterius coërcitionis, alium transferre.

71. *Idem* libro 2 de officio proconſulis.

OMnia, quæcunque cauſæ cognitio deſiderant, per libellum expediri poſſunt.

72. *Iavolenus* [libro tertio ex poſterioribus Labeonis.]

FRuctus rei eſt vel pignori dare licere.

73. *Quintus Mucius Scævola* libro ſingulari ὅρων.

QVo tutela rediit, eo hæreditas perve niſi cum fœminæ hæredes intercedu

1 ¶ Nemo poteſt tutorem dare cuiqu niſi ei quem in ſuis hæredibus, cum mo habuit, habiturusve eſſet, ſi vixiſſet.

2 ¶ Vi factum id videtur eſſe, qua d quis, cum prohibetur, fecit clam, quod c que, cum controverſiam haberet, hab rumve ſe putaret, fecit.

Quæ in teſtamento ita ſunt ſcripta, ...elligi non poſſint: perinde ſunt, ac ſi ...a non eſſent.

Nec paciſcendo, nec legem dicendo, ...ipulando quiſquam alteri cavere poteſt.

...4. *Papinianus* [libro 1 Quæſtionum.]

...on debet alteri per alterum iniqua con...ditio inferri.

75. *Idem* [libro 3 Quæſtionum.]

...emo poteſt mutare conſilium ſuum in ...alterius injuriam.

76. *Idem* [libro 24 Quæſtionum.]

...totum omnia, quæ animi deſtinatione ...enda ſunt, non niſi vera & certa ſcientia ...ici poſſunt.

77. *Idem* [libro viceſimooctavo Quæſtionum.]

...Ctus legitimi, qui recipiunt diem, vel ...conditionem, veluti mancipatio, acce...atio, hæreditatis aditio, ſervi optio, da... tutoris, in totum vitiantur per temporis ... conditionis adjectionem. nonnunquam ...men actus ſupra ſcripti tacite recipiunt, ...e aperte comprehenſa vitium adferunt. ...n ſi acceptum feratur ei, qui ſub condi...ne promiſit, ita demum egiſſe aliquid ac...tilatio intelligitur, ſi obligationis condi... exſtiterit, quæ ſi verbis nominatim ac...tilationis comprehendatur, nullius mo...nti faciet actum.

78. *Idem* [libro 31 Quæſtionum.]

...Eneraliter, cum de fraude diſputatur, ...non quid habeat actor, ſed quid per

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

adverſarium habere non potuerit, conſiderandum eſt.

79. *Idem* [libro 32 Quæſtionum.]

FRaudis interpretatio ſemper in jure civili non ex eventu duntaxat, ſed ex conſilio quoque deſideratur.

80. *Idem* [libro 33 Quæſtionum.]

IN toto jure, generi per ſpeciem derogatur: & illud potiſſimum habetur, quod ad ſpeciem directum eſt.

81. *Idem* [libro 3 Reſponſorum.]

QVæ dubitationis tollendæ cauſa contractibus inſeruntur, jus commune non lædunt.

82. *Idem* [libro 9 Reſponſorum.]

DOnari videtur, quod nullo jure cogente conceditur.

83. *Idem* [libro 2 Definitionum.]

NOn videntur rem amittere, quibus propria non fuit.

84. *Paulus* [libro 3 Quæſtionum.]

CVm amplius ſolutum eſt, quam debebatur, cujus pars non invenitur, quæ repeti poſſit: totum eſſe indebitum intelligitur, manente priſtina obligatione.

1 ¶ Is natura debet, quem jure gentium dare oportet, cujus fidem ſecuti ſumus.

85. *Idem* [libro 6 Quæſtionum.]

IN ambiguis pro dotibus reſpondere melius eſt.

1 ¶ Non eſt novum, ut, quæ ſemel utiliter conſtituta ſunt, durent, licet ille caſus extiterit, à quo initium capere non potuerunt.

2 ¶ Quo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

¶ Quotiens æquitas deſiderii, natura-
tio aut dubitatio juris moratur: juſtis
tis res temperanda eſt.

86. *Idem* [libro 7 Quæſtionum.]

On ſolet deterior conditio fieri eorum,
qui litem conteſtati ſunt, quam ſi non:
lerunque melior.

87. *Idem* [libro 13 Quæſtionum.]

Emo enim in perſequendo deteriorem
cauſam, ſed meliorem facit. Denique
litem conteſtatam hæredi quoque pro-
eretur, & hæres tenetur ex omnibus
is.

88. *Scævola* [libro 5 Quæſtionum.]

Vlla intelligitur mora ibi fieri, ubi nulla
petitio eſt.

89. *Paulus* [libro 10 Quæſtionum.]

Vamdiu poſſit valere teſtamentum, tam-
diu legitimus non admittitur.

90. *Idem* [libro 15 Quæſtionum.]

N omnibus quidem, maxime tamen in ju-
e, æquitas ſpectanda ſit.

91. *Idem* [libro decimoſeptimo
Quæſtionum.]

Votiens duplici jure defertur alicui ſuc-
ceſſio: repudiato novo jure, quod ante
ertur, ſupererit vetus.

92. *Scævola* [libro 5 Reſponſorum.]

I librarius in transſcribendis ſtipulationis
verbis erraſſet: nihil nocere, quo minus
reus, & fidejuſſor teneatur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

93. *Mæcianus* [libro 1 Fideicom-
miſſorum.]

FIliusfamilias neque retinere, neque recuperare, neque adipiſci poſſeſſionem rei peculiaris videtur.

94. *Vlpianus* [libro 2 Fideicommiſſorum.]

NOn ſolent, quæ abundant, vitiare ſcripturas.

95. *Idem* [libro 6 Fideicommiſſorum.]

NEmo dubitat, ſolvendo videri eum, qui defenditur.

96. *Mæcianus* [libro 12 Fidei-
commiſſorum.]

IN ambiguis orationibus maxime ſententia ſpectanda [eſt] ejus, qui eas protuliſſet.

97. *Hermogenianus* [libro 3 Iuris
Epitomarum.]

EA ſola deportationis ſententia aufert, quæ ad fiſcum perveniunt.

98. *Idem* [libro 4 juris Epitomarum.]

QVotiens utriuſque cauſa lucri ratio vertitur, is præferendus eſt, cujus in lucrum cauſa tempore præcedit.

99. *Venulejus* [libro 12 Stipulationum.]

NOn poteſt improbus videri, qui ignorat, quantum ſolvere debeat.

100. *Gajus* [libro 1 Regularum.]

OMnia, quæ jure contrahuntur, contrario jure pereunt.

101. *Paulus* [libro ſingulari de
Cognition.]

VBi lex duorum menſium fecit mentionem, & qui ſexageſimo & primo die ve-

erit, audiendus eſt. ita enim & Impe-
r Antoninus cum Divo patre ſuo re-
pſit.

102. *Vlpianus* [libro 1 ad Edictum.]

Vi ante prætore fecit, hic adverſus
et...um feciſſe proprie dicitur.

¶ Ejus eſt actionem denegare, qui poſ-
it dare.

103. *Paulus* [libro 1 ad Edictum.]

Emo de domo ſua extrahi debet.

104. *Vlpianus* [libro 2 ad Edictum.]

in duabus actionibus alibi ſumma ma-
r, alibi infamia eſt, præponenda eſt
a exiſtimationis. Vbi autem æquiparant
oſa judicia, & ſi ſummam imparem ha-
, pro paribus accipienda ſunt.

105. *Paulus* [libro 1 ad Edictum.]

Bicunque cauſæ cognitio eſt, ibi prætor
deſideratur.

106. *Idem* [libro 2 ad Edictum.]

lbertas inæſtimabilis res eſt.

107. *Gajus* [libro 1 ad Edictum
Provinciale.]

Vm ſervo nulla actio eſt.

108. *Paulus* [libro 4 ad Edictum.]

re in omnibus pœnalibus judiciis, & æ-
ati, & imprudentiæ ſuccurritur.

109. *Idem* [libro 5 ad Edictum.]

Vllum crimen patitur is, qui non pro-
hibet, cum prohibere (non) poteſt.

100. *Idem* [libro 6 ad Edictum.]

eo, quod plus ſit, ſemper ineſt & mi-
s.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

1 ¶ Nemo alienæ rei expromiſſor idoneus videtur, niſi ſi cum ſatiſdatione.

2 ¶ Pupillus pati poſſe non intelligitur.

3 ¶ Vbi verba conjuncta non ſunt: ſufficit alterutrum eſſe factum.

4 ¶ Mulieribus tunc ſuccurrendum eſt, cum defendantur, non ut facilius calumnientur.

111. *Gajus* [libro 2 ad Edictum Provinciale.]

PVpillum, qui proximus pubertati ſit, capacem eſſe & furandi, & injuriæ faciendæ.

1 ¶ In hæredem non ſolent actiones tranſire, quæ pœnales ſunt ex maleficio: veluti furti, damni, injuriæ, vi bonorum raptorum, injuriarum.

112. *Paulus* [libro 8 ad Edictum.]

NIhil intereſt, ipſo jure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.

113. *Gajus* [libro 3 ad Edictum Provinciale.]

IN toto & pars continetur.

114. *Paulus* [libro 9 ad Edictum.]

IN obſcuris inſpici ſolet, quod veriſimilius eſt, aut quod plerumque fieri ſolet.

115. *Idem* [libro 10 ad Edictum.]

SI quis obligatione liberatus ſit, poteſt videri cepiſſe.

1 ¶ Non poteſt videri accepiſſe, qui ſtipulatus poteſt exceptione ſummoveri.

116. *Vlpianus* [libro 11 ad Edictum.]

NIhil conſenſui tam contrarium eſt, qui & bonæ fidei judicia ſuſtinet, quam vis atque

e metus: quem comprobare, contra bo-
mores eſt.

¶ Non capitur, qui jus publicum ſe-
ur.

¶ Non videntur, qui errant conſentire.

117. *Paulus* [libro 11 ad Edictum.]
ætor bonorum poſſeſſorem hæredis loco
omni cauſa habet.

118. *Vlpianus* [libro 12 ad Edictum.]
Vi in ſervitute eſt, uſucapere non poteſt.
nam cum poſſideatur, poſſidere non vi-
r.

119. *Idem* [libro 13 ad Edictum.]
On alienat, qui duntaxat omittit poſ-
ſeſſionem.

120. *Paulus* libro 12 ad Edictum.
Emo plus commodi hæredi ſuo relin-
quit, quam ipſe habuit.

121. *Idem* [libro 13 ad Edictum.]
Vi non facit, quod facere debet: vide-
tur facere adverſus ea, quia non facit. Et
acit, quod facere non debet: non vide-
acere id, quod facere juſſus eſt.

122. *Gajus* [libro 5 ad Edictum Provinciale.]
bertas omnibus rebus favorabilior eſt.

123. *Vlpianus* [libro 14 ad Edictum.]
Emo alieno nomine lege agere poteſt.

1 ¶ Temporaria permutatio jus pro-
iæ non innovat.

124. *Paulus* [libro 16 ad Edictum.]
Bi non voce, ſed præſentia opus eſt:
mutus, ſi intellectum habet, poteſt vi-
deri

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

deri reſpondere. Idem in ſurdo. hic quidem [&] reſpondere poteſt.

1 ¶ Furioſus abſentis loco eſt. & ita Pomponius libro primo Epiſtolarum ſcribit.

125. *Gajus* [libro 5 ad Edictum Provinciale.]

FAvorabiliores rei potius, quam actores, habentur.

126. *Vlpianus* [libro 15 ad Edictum.]

NEmo prædo eſt, qui pretium numeravit.

1 ¶ Locupletior non eſt factus, qui libertum adquiſierit.

2 ¶ Cum de lucro duorum quæratur melior eſt cauſa poſſidentis.

127. *Paulus* [libro 20 ad Edictum.]

CVm prætor in hæredem dat actionem quatenus ad eum pervenit, ſufficit, ſi vel momento ad eum pervenit ex dolo defuncti.

128. *Idem* [libro 19 ad Edictum.]

IN pari cauſa poſſeſſor potior haberi debet.

1 ¶ Hi, qui in univerſum jus ſuccedunt, hæredis loco habentur.

129. *Idem* [libro 21 ad Edictum.]

NIhil dolo creditor facit, qui ſuum recipit.

1 ¶ Cum principalis cauſa non conſiſtit: ne ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

130. *Vlpianus* [libro 18 ad Edictum.]

NVnquam actiones, præſertim pœnales de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

131. *Paulus* [libro 22 ad Edictum.]

QVi dolo deſierit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia pro poſſeſſione doleſt.

132. *Gajus* [libro 7 ad Edictum Provinciale]

Imperitia culpæ adnumeratur.

133. *Idem* [libro 8 ad Edictum Provinciale.]

MElior conditio noſtra per ſervos fieri poteſt: deterior fieri non poteſt.

134. *Vlpianus* [libro 21 ad Edictum.]

NOn fraudantur creditores, cum quid non adquiritur à debitore: ſed cum quid bonis diminuitur.

1 ¶ Nemo ex ſuo delicto meliorem ſuam conditionem facere poteſt.

135. *Idem* [libro 23 ad Edictum.]

EA, quæ dari impoſſibilia ſunt, vel quæ in rerum natura non ſunt, pro non adjectis habentur.

136. *Paulus* [libro 18 ad Edictum.]

BOna fides tantundem poſſidenti præſtat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non eſt.

137. *Vlpianus* libro 25 ad Edictum.

QVi auctore judice comparavit, bonæ fidei poſſeſſor eſt.

138. *Paulus* [libro 27 ad Edictum.]

OMnis hæreditas, quamvis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur.

1 ¶ Nunquam creſcit ex poſtfacto præteriti delicti æſtimatio.

139. *Ga-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

139. *Gajus* [libro ad Edictum prætoris urbani.

OMnes actiones, quæ morte, aut tempore pereunt, ſemel incluſæ judicio, ſalva permanent.

1 ¶ Non videtur perfecte cujuſque id eſſe, quod ex caſu auferri poteſt.

140. *Vlpianus* [libro 56 ad Edictum.]

ABſentia ejus, qui reipublicæ cauſa abeſt, neque ei, neque alii damnoſa eſſe debet.

141. *Paulus* [libro quinquageſimoquarto ad Edictum.]

QVod contra rationem juris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentia.

1 ¶ Vni duo pro ſolido hæredes eſſe non poſſunt.

142. *Idem* [libro 56 ad Edictum.]

QVi tacet, non utique fatetur: ſed tamen verum eſt, eum non negare.

143. *Vlpianus* [libro 62 ad Edictum.]

QVod ipſis, qui contraxerunt, obſtat: & ſucceſſoribus eorum obſtabit.

144. *Paulus* [libro 62 ad Edictum.]

NOn omne, quod licet, honeſtum eſt.

1 ¶ In ſtipulationibus id tempus ſpectatur, quo contrahimus.

145. *Vlpianus* [libro 66 ad Edictum.]

NEmo videtur fraudare eos, qui ſciunt, & conſentiunt.

146. *Paulus* [libro 62 ad Edictum.]

QVod quis, dum ſervus eſt, egit: proficere libero facto non poteſt.

147. *Gajus* [libro viceſimoquarto ad Edictum Provinciale.]

...mper ſpecialia generalibus inſunt.

148. *Paulus* [libro 16 brevis edicti.]

...Vjus effectus omnibus prodeſt, ejus & partes ad omnes pertinent.

149. *Vlpianus* [libro 67 ad Edictum.]

... qua perſona quis lucrum capit, ejus fa-...tum præſtare debet.

150. *Idem* [libro 68 ad Edictum.]

...rem eſſe conditionem oportet ejus, qui ...uid poſſideat, vel habeat, atque ejus, ...s dolo malo factum ſit, quo minus poſ-...ret, vel haberet.

151. *Paulus* [libro 64 ad Edictum.]

...Emo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere jus non habet.

152. *Vlpianus* [libro 69 ad Edictum.]

...Oc jure utimur: ut, quidquid omnino per vim fiat, aut in vis publicæ, aut [in privatæ crimen incidat.

¶ Dejicit, & qui mandat.

¶ In maleficio ratihabitio mandato ...paratur.

¶ In contractibus, quibus doli præſta-...vel bona fides ineſt, hæres in ſolidum te-...ur.

153. *Paulus* [libro ſexageſimoquinto ad Edictum.]

...re quibuſcunque modis obligamur, iiſ-...em in contrarium actis liberamur: cum ...bus modis adquirimus iiſdem in contra-...n actis amittimus. Vt igitur nulla poſ-ſeſſio

ſeſſio adquiri niſi animo & corpore poteſt: ita nulla amittitur, niſi in qua utrumque in contrarium actum ſit.

154. *Vlpianus* [libro ſeptuageſimo ad Edictum.]

CVm par delictum eſt duorum, ſemper oneratur petitor, & melior habetur poſſeſſoris cauſa, ſicuti fit, cum de dolo excipitur petitoris. neque enim datur talis replicatio petitori, *Aut ſi rei quoque in ea re dolo actum ſit.*

1 ¶ Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipſam non incidit.

155. *Paulus* [libro ſexageſimoquinto ad Edictum.]

FActum cuique ſuum, non adverſario nocere debet.

1 ¶ Non videtur vim facere, qui jure ſuo utitur, & ordinaria actione experitur.

2 ¶ In pœnalibus cauſis benignius interpretandum eſt.

156. *Vlpianus* libro ſeptuageſimo ad Edictum.

INvitus nemo [rem] cogitur defendere.

1 ¶ Cui damus actiones, eidem & exceptionem competere multo magis quis dixerit.

2 ¶ Cum quis in alius locum ſucceſſerit: non eſt æquum ei nocere hoc, quod adverſus eum nocuit, in cujus locum ſucceſſit.

3 ¶ Plerumque emptoris eadem cauſa eſſe debet circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris.

4 ¶ Quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

¶ Quod cuique [pro eo] præſtatur, eo non tribuitur.

157. *Idem* [libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.]

De ea, quæ non habent atrocitatem facinoris vel ſceleris, ignoſcitur ſervis, ſi dominis, vel his, qui vice dominorum ſunt, (veluti tutoribus, & curatoribus) obtemperaverint.

¶ Semper, qui dolo fecit, quominus haberet, pro eo habendus eſt, ac ſi haberet.

¶ In contractibus ſucceſſores ex dolo eorum, (quibus) ſucceſſerunt, non tantum in id quod pervenit, verum etiam in ſolidum tenentur: hoc eſt, unuſquiſque pro ea parte, qua hæres eſt.

158. *Gajus* libro viceſimoſexto ad Edictum Provinciale.

Creditor, qui permittit rem venire, pignus dimittit.

159. *Paulus* [libro ſeptuageſimo ad Edictum.]

Non ut ex pluribus cauſis deberi nobis idem poteſt, ita ex pluribus cauſis idem poſſit noſtrum eſſe.

160. *Vlpianus* [libro ſeptuageſimoſexto ad Edictum.]

Aliud eſt vendere, aliud vendenti conſentire.

¶ Refertur ad univerſos, quod publice fit per majorem partem.

¶ Abſurdum eſt, plus juris habere eum,] cui legatus ſit fundus, quam hæredem, aut ipſum teſtatorem, ſi viveret.

161. *Idem* [libro ſeptuageſimoſeptimo ad Edictum.]

IN jure civili receptum eſt, quotiens per eum, cujus intereſt conditionem non impleri, fiat, quo minus impleatur, perinde haberi, ac ſi impleta conditio fuiſſet. quod ad libertatem, & legata, & ad hæredum inſtitutiones perducitur. quibus exemplis ſtipulationes quoque committuntur, cum per promiſſorem factum eſſet, quo minus ſtipulator conditioni pareret.

162. *Paulus* [libro ſeptuageſimo ad Edictum.]

QVæ propter neceſſitatem recepta ſunt, non debent in argumentum trahi.

163. *Vlpianus* [libro quinquageſimoquinto ad Edictum.]

CVjus eſt donandi: eidem & vendendi, & concedendi jus eſt.

164. *Paulus* [libro quinquageſimoprimo ad Edictum.]

POenalia judicia ſemel accepta, in hæredes tranſmitti poſſunt.

165. *Vlpianus* [libro quinquageſimotertio ad Edictum.]

CVm quis poſſit alienare, poterit & conſentire alienationi. Cui autem donare non conceditur, probandum erit, nec ſi donationis cauſa conſenſerit, ratam ejus voluntatem habendam.

166. *Paulus* [libro quadrageſimooctavo ad Edictum.]

QVi rem alienam defendit, nunquam locuples habetur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

167. *Idem* [libro quadrageſimonono ad Edictum.]

NOn videntur data, quæ eo tempore, quo dantur, accipientis non fiunt.

1 ¶ Qui juſſu judicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, qui parere neceſſe habet.

168. *Idem* [libro primo ad Plautium.]

FAcienda occaſio eſt, quæ præbet benignius reſponſum.

1 ¶ Quod factum eſt, cum in obſcuro ſit, ex affectione cujuſque capit interpretationem.

169. *Idem* libro ſecundo ad Plautium.

Is damnum dat, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa eſt, cui parere neceſſe ſit.

1 ¶ Quod pendet, non eſt pro eo quaſi ſit.

170. *Idem* libro 4 ad Plautium.

Actum à judice, quod ad officium ejus non pertinet, ratum non eſt.

171. *Idem* libro quarto ad Plautium.

NEmo ideo obligatur, quia recepturus eſt ab alio, quod præſtiterit.

172. *Idem* [libro quinto ad Plautium.]

IN contrahenda venditione ambiguum pactum contra venditorem, interpretandum eſt.

1 ¶ Ambigua autem intentio ita accipienda eſt, ut res ſalva actori ſit.

173. *Idem* libro ſexto ad Plautium.

IN condemnatione perſonarum, quæ in id, quod facere poſſunt, damnantur, non totum quod habent, extorquendum

 eſt:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

eſt: ſed & ipſarum ratio habenda eſt, ne egeant.

1 ¶ Cum & verbum *Reſtituas* lege invenitur, etſi non ſpecialiter de fructibus additum eſt, tamen etiam fructus ſunt reſtituendi.

2 ¶ Vnicuique ſua mora nocet, quod & in duobus reis promittendi obſervatur.

3 ¶ Dolo facit, qui petit, quod redditurus eſt.

174. *Idem* [libro octavo ad Plautium.]

QVi poteſt facere, ut poſſit conditioni parere: jam poſſe videtur.

1 ¶ Quod quis, ſi velit, habere non poteſt: id repudiare non poteſt.

175. *Idem* [libro undecimo ad Plautium.]

IN his, quæ officium per liberas fieri perſonas leges deſiderant, ſervus intervenire non poteſt.

1 ¶ Non debeo melioris conditionis eſſe, quam auctor meus, à quo jus in me tranſit.

176. *Idem* [libro 13 ad Plautium.]

NOn eſt ſingulis concedendum, quod per magiſtratum publice poſſit fieri: ne occaſio ſit majoris tumultus faciendi.

1 ¶ Infinita æſtimatio eſt libertatis, & neceſſitudinis.

177. *Idem* [libro 14 ad Plautium.]

QVi in jus vel dominium alterius ſuccedit: jure ejus uti debet.

1 ¶ Nemo videtur dolo exſequi, qui ignorat cauſam, cur non debeat petere.

178. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

178. *Idem* [libro quintodecimo ad Plantium.]

CVm principalis cauſa non conſiſtat, plerumque ne ea quidem, quæ ſequuntur, cum habent.

179. *Idem* [libro ſextodecimo ad Plautium.]

IN obſcura voluntate manumittentis favendum eſt libertati.

180. *Idem* [libro ſeptimodecimo ad Plautium.]

QVod juſſu alterius ſolvitur: pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet.

181, *Idem* [libro 1 ad Vitellium.]

SI nemo ſubiit hæreditatem, omnis vis teſtamenti ſolvitur.

182. *Idem* [libro tertio ad Vitellium.]

QVod nullius eſſe poteſt, id ut alicujus fieret, nulla obligatio valet efficere.

183. *Marcellus* [libro tertio Digeſtorum.]

ET ſi nihil facile mutandum eſt ex ſolennibus: tamen, ubi æquitas evidens poſſit, ſubveniendum eſt.

184. *Celſus* [libro ſeptimo Digeſtorum.]

VAni timoris juſta excuſatio non eſt.

185. *Idem* [libro octavo Digeſtorum.]

IMpoſſibilium nulla obligatio eſt.

186. *Idem*]libro 12 Digeſtorum.]

NIhil peti poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolvi poſſit. Et cum ſolvendi tempus obligationi additur: niſi eo præterito peti non poteſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

187. *Idem* [libro 16 Digeſtorum.]

SI quis prægnantem uxorem reliquit, non videtur ſine liberis deceſſiſſe.

188. *Idem* [libro ſeptimodecimo Digeſtorum.]

VBi pugnantia inter ſe in teſtamento juberentur, neutrum ratum eſt.

1 ¶ Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata ſunt.

189. *Idem* [libro decimotertio Digeſtorum.]

PVpillus nec velle, nec nolle in ea ætate, niſi adpoſita tutoris auctoritate, creditur: nam quod animi judicio fit, in eo tutoris auctoritas neceſſaria eſt.

190. *Idem* [libro viceſimoquarto Digeſtorum.

QVod evincitur, in bonis non eſt.

191. *Idem* [libro trigeſimotertio Digeſtorum.]

NEratius conſultus, an quod beneficium dare ſe quaſi viventi Cæſar reſcripſerat, jam defuncto dediſſe exiſtimaretur, reſpondit, non videri ſibi principem, quod ei, quem vivere exiſtimabat, conceſſiſſet, defuncto conceſſiſſe. quem tamen modum eſſe beneficii ſui vellet, ipſius æſtimationem eſſe.

192. *Marcellus* [libro viceſimonono Digeſtorum.]

EA, quæ in partes dividi non poſſunt, ſolida à ſingulis hæredibus debentur.

1 ¶ In re dubia benigniorem interpreta-

tio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

nem ſequi, non minus juſtius eſt, quam
ius.

193. *Celſus* [libro trigeſimooctavo Digeſtorum.]

OMnia fere jura hæredum perinde habentur, ac ſi continuo ſub tempus mortis hæredes exſtitiſſent.

194. *Modeſtinus* [libro ſexto Differentiarum.]

QVi per ſucceſſionem quamvis longiſſimam defuncto hæredes conſtiterunt, non minus hæredes intelliguntur, quam qui principaliter hæredes exiſtunt.

195. *Idem* [libro ſeptimo Differentiarum.]

EXpreſſa nocent, non expreſſa non nocent.

196. *Idem* [libro octavo Regularum.]

PRivilegia quædam cauſæ ſunt, quædam perſonæ. & ideo quædam ad hæredem tranſmittuntur, quæ cauſæ ſunt. quæ perſonæ ſunt, ad hæredem non tranſeunt.

197. *Idem* [libro ſingulari de ritu nuptiarum.]

SEmper in conjunctionibus non ſolum quid liceat, conſiderandum eſt: ſed & quid honeſtum ſit.

198. *Iavolenus* [libro tertiodecimo ex Caſſio.]

NEque in interdicto, neque in cæteris cauſis pupillo nocere oportet dolum tutoris: ſive ſolvendo eſt, ſive non eſt.

199. *Idem* libro ſexto Epiſtolarum.

NOn poteſt dolo carere, qui imperio magiſtratus non paruit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

200. *Idem* libro ſeptimo Epiſtolarum.

QVotiens nihil ſine captione inveſtigari poteſt: eligendum eſt, quod minimum habeat iniquitatis.

201. *Idem* [libro decimo Epiſtolarum.]

OMnia, quæ ex teſtamento proficiſcuntur, ita ſtatum eventus capiunt, ſi initium quoque ſine vitio ceperint.

202. *Idem* [libro undecimo Epiſtolarum.]

OMnis definitio in jure civili periculoſa eſt, parum eſt enim, ut non ſubverti poſſit.

203. *Pomponius* [libro 8 ad Quintum Mucium.]

QVod quis ex culpa ſua damnum ſentit, non intelligitur damnum ſentire.

204. *Idem* [libro 28 ad Quintum Mucium.]

MInus eſt actionem habere, quam rem.

205. *Idem* [libro 39 ad Quintum Mucium.]

PLerumque fit, ut etiam ea, quæ nobis abire poſſint, proinde in eo ſtatu ſint, atque ſi non eſſent ejus conditionis, ut abire poſſent. & ideo, quod fiſco obligamus, & vindicare interdum, & alienare, & ſervitutem [in] prædio imponere poſſumus.

206. *Idem* [libro nono ex variis lectionibus.]

IVre naturæ æquum eſt, neminem cum alterius detrimento & injuria fieri locupletiorem.

207. *Vlpianus* libro 1 ad legem Iuliam & Papiam.

REs judicata pro veritate accipitur.

208. *Pau-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

208. *Paulus* [libro 3 ad legem Iuliam & Papiam.]

NOn poteſt videri deſiiſſe habere, qui nunquam habuit.

209. *Vlpianus* [libro 4 ad legem Iuliam & Papiam.]

Servitutem mortalitati fere comparamus.

210. *Lucinius Rufinus* libro ſecundo Regularum.

QVæ ab initio inutilis fuit inſtitutio, ex poſtfacto convaleſcere non poteſt.

211. *Paulus* libro qninquageſimonono ad Edictum.

Servus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

INDEX TITVLORVM SEV

Rubricarum quatuor librorum

INSTITVTIONVM IVSTINIANI.

In quo numerus prior librum, alter Titulum, poſtremus vero paginam hujus editionis demonſtrat.

A

de Acquiſitione per adrogationem 3. 11. 18
Actionibus 4. 6. 25
Ademptione legatorum & tranſlatione eorum 2. 21. 13
Adoptionibus 1. 11. 25
Adſignatione libertorum 3. 9. 178
Attiliano tutore & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur 1. 20. 35
Auctoritate tutorum & curatorum 1. 21. 4

B

de Bonorum poſſeſſionibus 3. 10. 17

C

de Capitis deminutione 1. 16. 3
Codicillis 2. 25. 147
Curatoribus 1. 23. 44

D

de Diviſione ſtipulationum 3. 19. 197
Donationibus. 2. 7. 79
Duobus reis ſtipulandi & promittendi 3. 17 195

E de

E

...ptione & venditione 3.24.208
...i libertatis cauſa bona addicuntur 3.12.186
...tionibus 4.13.281
...ſationibus tutorum vel curatorum 1.25.47
...redatione liberorum 2.13.99

F

...eicommiſſariis hæreditatibus & ad S.C.
...bellianum 2.23.138
...eſſoribus 3.21.205
...iaria 1.19.39

G

...adibus cognationum 3.6.169

H

...redibus inſtituendis 2.14.104
...ditatibus quæ ab inteſtato deferuntur. 3.1.149
...dum qualitate & differentia 2.19.117
... qui ſui vel alieni juris ſunt 1.8.18

I

...genuis 1.4.12
...riis 4.4.245
...icioſo teſtamento 2.18.115
...rdictis 4.15.286
...ilibus ſtipulationibus 3.20.193
...er quos agere poſſumus 4.10.275
...naturali, gentium & civili 1.2.7
...perſonarum 1.3.11
...atia & jure 1.1.6

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

L

de Legatis 2. 20. 1
Lege Aquilia 4. 3. 2
Lege Falcidia 2. 22.
Lege Fuſia Caninia tollenda 1. 7.
Leg tima adgnatorum ſucceſſione 3. 2. 1
Legitima adgnatorum tutela 1. 15.
Legitima parentum tutela 1. 18.
Legitima patronorum tutela 1. 17.
Libertinis 1. 5.
Literarum obligationibus 3. 22. 2
Locatione & conductione 3. 25. 2

M

de Mandato 3. 27. 2
Militari teſtamento 2. 11.

N

de Noxalibus actionibus 4. 8. 2
Nuptiis 1. 10.

O

de Obligationibus 3. 14. 1
Obligationibus ex conſenſu 3. 23. 2
Obligationibus quæ quaſi ex contractu naſcuntur 3. 28. 2
Obligationibus, quæ ex delicto naſcunt 4. 1. 2
Obligationibus quaſi ex delicto 4. 5. 2
Officio judicis 4. 17. 2

P

de patria poteſtate 1. 9.
Perpetuis & temporalibus actionibus 4. 12. 2
Per quas perſonas cuique adquiritur 2. 9.

P

uas Perſonas nobis obligatio adquiritur 3.29.225
temere litigantium 4.16.291
cis judiciis 4.18.296
llari ſubſtitutione 2.16.109

Q

us alienare licet, vel non 2.8.83
us ex cauſis manumittere non licet 1.6.15
us modis jus patriæ poteſtatis ſolvitur 1.12.28
bus modis re contrahitur obligatio 3.15.190
bus modis teſtamenta infirmentur 2.17.112
bus modis tollitur obligatio 3.30.226
bus modis tutela finitur 1.22.42
bus non eſt permiſſum facere teſtamentum 2.12.97
teſtamento tutores dari poſſunt 1.14.34
d cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur 4.7.268

R

Rebus corporalibus & incorporalibus 2.2.69
licationibus 4.14.284
um diviſione, & adquirendo ipſarum dominio 2.1.54

S

Satiſdatione tutorum vel curatorum 1.24.45
iſdationibus 4.11.276
natuſconſulto Orphitiano 3.4.166
natuſconſulto Tertulliano 3.3.163

Servili

Servili cognatione 3. 7. 1
Servitutibus prædiorum 2. 3.
Singulis rebus per fideicommiſſum relictis 24. 1
Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur 4. 2
Societate 3. 26. 2
Stipulatione ſervorum 3. 18. 1
Succeſſione Cognatorum 3. 5. 1
Succeſſione libertorum 3. 8. 1
Succeſſionibus ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex Senatuſconſu Claudiano 3. 13. 1
Suſpectis tutoribus, vel curatoribus 1. 26.

T

de Teſtamentis ordinandis 2. 10. 9
Teſtamento militari 2. 11. 9
Tutelis 1. 13.

V

de Verborum obligationibus 3. 16. 1
Vi bonorum raptorum 4. 2. 2
Vſucapionibus, & longi temporis præſcriptionibus. 2. 6.
Vſu & habitatione 2. 5. 7
Vſufructu 2. 4.
Vulgari ſubſtitutione 2. 15. 10

De verborum ſignificatione 30
De regulis juris 36

F I N I S.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

VERBORVM COLLECTIO

juxta ordinem Alphabeti
ex Tit. Digeſtor.

De verborum ſignificatione.

Per *P. C. B.*

ABeſſe	*l.* 13, ¶ 1 *& ul. l.* 14. *in pr. l.* 173, ¶ 1. *l.* 199
Abrogare	*l.* 102
…ens	*l.* 173, ¶ 1. 199
…idere	*l.* 162, ¶ *fin.*
…ipere	*l.* 71
…ὀρδρυα	*l.* 236, ¶ *fin.*
…a	*l.* 58
…ionis verbo	*l.* 8, ¶ 1. *l.* 34. 178, ¶ 2
…u	*l.* 225. *in fin.*
…ulter	*l.* 225
…ulterium	*l.* 101
…vena	*l.* 293, ¶ 4
…es uti optimæ maximæ	*l.* 90
…ificia urbana, ruſtica	*l.* 211
…ificii ap.	*l.* 242, ¶ 2
…ium appellatio	*l.* 211. *l.* 242, ¶ *fin.* 245
…is appel.	*l.* 159
…s alienum	*l.* 213, ¶ 1
…s ſuum	*ibid.*
…fectus animi	*l.* 225
…ger	*l.* 27. 115, ¶ 1. *l.* 211
…ere	*l.* 19
…i	*l.* 235

Aleator

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Aleator *l.* 21
Alienationis verbo *l.* 2
Alienatum *l.* 6
Aliquorum *l.* 96. ¶ *fin*
Ambigue loquens *l.* 12
Amici *l.* 223, ¶
Amittere *l.* 14, ¶ *fin*
Amphora *l.* 20
Amplius *l.* 8
Angiportum *l.* 59. *in fin*
Anniculus *l.* 132, 13
Anulus ſignatorius *l.* 74. *in fin*
Annus civilis *l.* 234. *in fin*
Ante & poſt *l.* 3
Ἄποικος *l.* 239, ¶
Apoſtoli *l.* 10
Ἀποτέλεσμα *l.* 5, ¶ *fin*
Apud te *l.* 6
Arbitratu fieri *l.* 68
Area *l.* 21
Arma *l.* 42
Armentorum ap. *l.* 89. *in pr.*
Artemon *l.* 24
Adſignare libertum *l.* 107
Atteſtari *l.* 35
Aut *l.* 12

B

Βέλος *l.* 233, ¶ *fin*
Biſſextilis annus *l.* 98. *in pr*
Bona *l.* 21, 39 ¶ 2. *l.* 83. 182
Bona civitatis *l.* 15
Bona hæreditatis *l.* 138
Bonis quid proprium *l.* 182

…norum appell.	*l.* 49, 208
…norum poſſeſſio	*l.* 319, 128
…ves	*l.* 89

C

…Æpiſſe	*l.* 140
Cætera & cæterorum	*l.* 44, 160
…lumniari	*l.* 233. *in pr.*
…pere	*l.* 71 *in pr.*
…pitalis	*l.* 103
…rbonum appell.	*l.* 167
…ivillatio	*l.* 177, 233. *in pr.*
…utum	*l.* 188. ¶ *fin.*
…dere diem	*l.* 213. *in pr.*
…nſere	*l.* 111
…nſor	*ibid.*
…ntum in funus conſtitutis	*l.* 202
…ivitates	*l.* 16
…gnoſcere	*l.* 56. *in pr.*
…llegarum ap.	*l.* 173. *in pr.*
…llegium	*l.* 85
…mmendare	*l.* 186
…mmodum cum erit	*l.* 125
…mmune	*l.* 239. *in fin.*
…ncedere bona	*l.* 21
…njuncta pro disjunctis	*l.* 29, *l.* 53
…njunctio	*l.* 142
…ntinentes provinciæ	*l.* 9, ¶ 9
…ntractus	*l.* 19. *verſ.* 2
…ntrahere	*l.* 19. 20
…ntubernales	*l.* 184
…oram facere	*l.* 209
…reditor *l.* 10, 11, 12, 55 conditionalis	*l.* 54
temporalis	*l.* 55

C c Culpa

Culpa *l.* 226, lata. *l.* 213 ¶ *fin.* magna *l.* 226
Cum fari poterit *l.* 227
Cum commodum erit *l.* 125
Cum potuero dabo *ibid.*
Cuſtodiæ verbo *l.* 224

D

DEducto ære alieno *l.* 39 ¶ 1 *l.* 165
Debere *l.* 178. ¶ *fin.*
Debitor *l.* 108
Decurio unde *l.* 239 ¶ 5
Dediſſe *l.* 53 *in pr. l.* 76
Delata hæreditas *l.* 151
Derogare *l.* 102
Deterius jus fundi factum non eſſe *l.* 126
Deteſtari *l.* 39. ¶ 2
Deteſtatio *l.* 40
Deteſtatum *l.* 238 ¶. 1
Diei pars major *l.* 2 ¶ 1
Dimiſſoriæ literæ *l.* 106
Disjunctum *l.* 53 *in pr. l.* 124
Diſpungere *l.* 56. *in pr.*
Divortium *l.* 501 ¶ 1. *l.* 191
Dolia *l.* 206
Dolus *l.* 226, malus *l.* 69
Dominus ubi cujuſque *l.* 302 *in pr.*
Donatio *l.* 53 *in pr. l.* 67 ¶ *fin.*
Donum *l.* 194, 214

E

EDere rationes *l.* 89 ¶ 2
Emancipatus *l.* 195
Emptor bonæ fidei *l.* 109
Erro *l.* 225
Erit *l.* 123

Eſt

l. 123
 acta pecunia l. 187
cisus l. 141
hibere l. 22, 246 *in pr.*
legibus l. 6 ¶ *fin.*

F

Abri ignarii, tignarii & lignarii l. 235 ¶ *fin.*
Facere l. 218
cere oportere l. 189. ad Faces paratum l. 167
ciendi verbo l. 175
miliæ ap. l. 4 ¶ *fin.* 95. 196
milia urbana, ruſtica l. 166 *in pr.*
lſum l. 221
rri l. 235 *in pr.*
iarum appellatio l. 164 *in pr.*
ii appellatio l. 84, 201, 220 ¶ *fin.*
ii filiuſve l. 116
io filiiſque l. 122
ium habere l. 141
ius exciſus ibid.
nita l. 229, 230
aus l. 131 *in pr.*
uges l. 77
umentum *ibid.*
uſtrari l. 233. *in pr.*
gitivus l. 225
ndus l. 60 *in pr. & fin.* 115, 211
r l. 225
rem non eſſe l. 174
rto noxaque ſolutum *ibid.*

G

Eneri appell. l. 136
Gerere l. 19. 20

Geſtum *l.* 19 *in fin.* *l.* 53 *in pr.*
Glandis appellatione *l.* 236 ¶ *fin.*
Glans caduca *l.* 30 ¶ 4

H

HAbere *l.* 143, 164 ¶ *fin.* *l.* 188 ¶ 1
Habere filium *l.* 141
Hæredem eſſe oportet *l.* 227. *in pr.*
Hæredis appell. *l.* 65, 170
Hæreditatis appell. *l.* 3 ¶ 1, *l.* 24, 119, 138, 178 ¶ 1
Hæreditas legitima, teſtamentaria *l.* 130
delata *l.* 131
Hominis appellatio *l.* 152
Hoſtes *l.* 118, 234 *in pr.*

I

ILle aut ille *l.* 124
Impenſæ neceſſariæ, utiles, voluptariæ *l.* 79
Immiſſum *l.* 242 ¶ 1
Immunitas *l.* 18
Incertus poſſeſſor *l.* 39 ¶ *fin.*
Incola *l.* 239 ¶ 2
Indicare reum *l.* 197
In diebus *l.* 217 ¶ *fin*
Inſtrumentorum appell. *l.* 99 ¶ *fin*
Integra terra *l.* 30 ¶ 2
Inteſtatus *l.* 64
Intra diem mortis *l.* 13
In utero exiſtens *l.* 133, 25
Iter diei *l.* 3
Iumentorum appel. *l.* 89 *in pr*

K

KAlendis biſſext. *l.* 98 *in pr*
Kalendariũ ante vel poſt diem *l.* 132 *in pr*

L La-

L

Atrones *l.* 11. *in fin.*
'Legare *l.* 120
gatorum petitio generalis *l.* 80
gum appell. *l.* 6 ¶ 1
berorum appell. *l.* 56 ¶ 1, 220 *in pr.*
beros habere *l.* 148, 149
berationis verbo *l.* 47
berti appel. *l.* 172, 245
berti noſtri *l.* 58 ¶ *fin.*
bertorum libertatem appell. *l.* 105 *l.* 172 *l.* 243
ignorum appel. *l.* 167, 168
ignum coctum *l.* 167
is *l.* 36
iteræ dimiſſoriæ *l.* 106
ittus publicum *l.* 96, 112
ocuples *l.* 234 ¶ 2
ocus *l.* 60 *in pr.* ¶ 1
uſcus *l.* 101 ¶ 2

M

MAgiſtratus *l.* 57 *in pr.*
Magiſtri *ibid.*
Mangones *l.* 207
Major pars anni *l.* 156
Malum *l.* 242 *in pr.*
Maſculorum appell. *l.* 195 *in pr.*
Materfamilias *l.* 46 ¶ 1
Medicamentum *l.* 236
Menſis intercalaris *l.* 98 *in fin.*
Meorum tuorum appell. *l.* 91
Mercis appel. *l.* 66, 207
Meum totum *l.* 25 *in pr.*
Mille paſſus *l.* 154
Minus ſolutum *l.* 12 ¶ *fin.* *l.* 32, 82, 117

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Mobilium & Moventium appel. *l.* 66. *l.* 93
Modius iniquus *l.* 221
Morari *l.* 233
Morbus *l.* 101 ¶ 2
Morbus ſonticus *l.* 113
Mortis tempore eſſe *l.* 153
Mortui apud hoſtes hæreditas *l.* 3. ¶ *fin.*
Mortuus natus *l.* 129
Mulcta *l.* 131 ¶ 1. *l.* 244
Mulier *l.* 195 ¶ *fin.*
Mulieris appellatione *l.* 13
Municipes *l.* 18 *in fin.* *l.* 228
Munificus *l.* 18
Munus *l.* 18, 194, 214
Munus publicum *l.* 239 ¶ 3

N

NAſciturus *l.* 231
Natorum appellatio *l.* 104 ¶ 1
Navis appellatio *l.* 242 *in pr.*
Negativa duo *l.* 237
Negligentia magna *l.* 226
Nominis appellatio *l.* 4. *l.* 6
Noſtri liberti *l.* 58 ¶ *fin.*
Noſtrum totum *l.* 25 *in pr.*
Notionis appellatio *l.* 92
Novalis terra, ager *l.* 30 ¶ 2
Noxiæ appellatio *l.* 238
Noxiis ſolutum præſtare *ibid.*
Nupta dum erit *l.* 89 ¶ 1
Nurus appellatio *l.* 50

O

OFficium *l.* 18
Ope, conſilio *l.* 53 ¶ 1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Operis appellatio *l.* 5 ¶ *fin.*
Oportebit *l.* 8
Oportere *l.* 7
Oppidum *l.* 39 ¶ 7
Opprobrium *l.* 42
Optimus maximus *l.* 126, 163, 169
Orationis nec disjunctivæ nec conjunctivæ interpretatio *l.* 28 ¶ *fin.*
Ornamenti appell. *l.* 74
Oſtentum *l.* 38

P

ΠΑιδίον *l.* 163 ¶ *fin.*
Palam *l.* 33
Pali *l.* 168
Παλλακὴν *l.* 144
Πάροικος *l.* 239 ¶ 2
Parentis appel. *l.* 51
Paries *l.* 157
Paterfamilias *l.* 195 ¶ 2
Partis appellatio *l.* 25 ¶ *fin.* *l.* 26
Partitionis verbo *l.* 164 ¶ 1
Partus *l.* 26
Partus monſtroſus, portentoſus, debilis *l.* 135
Paſcua ſilva *l.* 30 ¶ *fin.*
Patris appel. *l.* 201
Patroni appell. *l.* 52
Peculii proprium *l.* 182
Pecuniæ appell. *l.* 5, 88, 97, 178, 222
Pellex *l.* 144
Penes te *l.* 63
Peperiſſe *l.* 132 ¶ *fin.*
Perduelles *l.* 234
Perfeciſſe *l.* 139 ¶ *fin.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Periſſe *l.* 9
Περίσσευμα *l.* 45
Pernoctare *l.* 166 ¶ *fin.*
Perſequi *l.* 57 ¶ *fin.*
Perſecutionis verbo *l.* 178 ¶ 1
Perſona ſpecioſa *l.* 100
Perticæ *l.* 168
Pertinere *l.* 70 ¶ *fin.* *l.* 181
Perveniſſe *l.* 264 ¶ *fin.* *l.* 171
Perveniſſe ad te *l.* 171
Petitionis verbum *l.* 178 ¶ 2
Φάντασμα *l.* 38 *in fin.*
Φάρμακον *l.* 236
Pignus *l.* 238 ¶ 2
Plebs *l.* 238 *in pr.*
Plumbum *l.* 242 ¶ 2
Pluris aureorum xxx *l.* 232
Pluriſve *l.* 191
Pœna *l.* 131, 244
Pomi appell. *l.* 205
Portari *l.* 133
Portus *l.* 50
Poſſeſſio *l.* 78, 115
Poſſe, cum potuero *l.* 123
Poſt diem decimum *l.* 133
Poſthuma *l.* 164
Poſtquam fari poterit *l.* 217
Poteſtatis verbo *l.* 215
Prædia aliquorum *l.* 96. ¶ *fin.*
Prædiorum jura *l.* 86
Prædium *l.* 115 *in fin.*
Prædones *l.* 118
Præſens *l.* 173 ¶ *fin.*

eſtari recte *l.* 71 ¶ *fin.*
evaricatores *l.* 312
ctum *l.* 31
obrum *l.* 42
objectum *l.* 242 ¶ 1
onunciatum *l.* 46
ovinciales *l.* 190
oximus *l.* 91, 155, 162
blica *l.* 15, 16, 17
blicanus *l.* 16
eri appellatio *l.* 166 ¶ *fin.* *l.* 294
erpera *l.* 163 ¶ *fin.*
pillus *l.* 161. 239

Q

QVanta pecunia *l.* 97
Quanti ea res erit vel eſſe paret *l.* 179, 19
uiſquis mihi hæres erit *l.* 227
uanto minus *l.* 150
uiſquis mihi filius filiave hæres ſit. *l.* 116

R

RAptum *l.* 9
Recte *l.* 71 *in fin.* 73
eddere rationes *l.* 94
ei appellatio *l.* 6, 7 *l.* 23, 72
eliquorum *l.* 95, 160
epudium *l.* 101 ¶ 1 *l.* 191
eſtituere *l.* 22, 33, 35, 75, 246 ¶ 1
eſtitutionis verbo *l.* 81
omæ appellatio *l.* 2, 87, 139, 147
uta cæſa *l.* 241

S

SAtiſdationis appellatio *l.* 61
Separata *l.* 53

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Sequeſter *l.* 110
Seriæ *l.* 206
Servi appel. *l.* 40 ¶ 11 *l.* 101 ¶ *fin.* *l.* 239, 8,1
Servus urbanus *l.* 210
Silva cædua *l.* 30 *in pr.* paſcua. *l.* 30 ¶ 5
Συνάλλαγμα *l.* 19 *verſ.* 2
Singularis appell. *l.* 158
Si quis *l.* 1
Soceri & ſocrus appell. *l.* 146
Soluta pro ſeparatis *l.* 53
Servitus *l.* 86
Solvendo eſſe *l.* 14
Solutionis verbum *l.* 176
Solutus *l.* 48
Soluto matrimonio *l.* 240
Sonticus morbus *l.* 11
Spadonum appellatio *l.* 128
Specioſa perſona *l.* 100
Sponſio *l.* 7
Statutum *l.* 46
Stipendium *l.* 27. ¶ 1
Stragula *l.* 45
Stratum *l.* 41
Stratura *l.* 242 ¶ 4
Stuprum *l.* 10
Subdisjunctivum *l.* 124
Subſignare *l.* 39 *in pr.*
Subſtitutio vulgaris *l.* 162
Sulphurata *l.* 167
Sumptibus conſtitutis *l.* 202
Συνάλλαγμα *l.* 19
Supremus *l.* 92, 162, 163
Suum *l.* 230 ¶ *fin.*

T Ta-

T

TAberna	*l.* 183, 184
Tabernacula	*l.* 184
aberna inſtructa	*l.* 185
ἐκνα	*l.* 104
elum	*l.* 233 ¶ 2
erra integra	*l.* 30 ¶ 2
er enixa	*l.* 137
erra novalis	*l.* 30 ¶ 3
erritorium	*l.* 239 ¶ 8
eſtamentum falſum	*l.* 221
igni appell.	*l.* 62
itio	*l.* 67
oga	*l.* 180 ¶ *fin.*
otum meum	*l.* 25 *in pr.*
otum noſtrum	*ibid.*
ὄξολμα	*l.* 233 ¶ *fin.*
ranſacta	*l.* 229, 230
ributum	*l.* 27 ¶ *fin.*
ugurii appell.	*l.* 180 *in pr.*
utor falſus	*l.* 221

V

VAſa vinaria	*l.* 206
Vectigal publicum	*l.* 17 ¶ *fin.*
ecors	*l.* 242 ¶ 3
enditum	*l.* 67 *in pr.*
enenum bonum, malum	*l.* 236
enire ad hæredem	*l.* 165
enire diem	*l.* 213 *in pr.*
erba contrahentium	*l.* 219
eſanus	*l.* 242 ¶ 1
eſtis appell.	*l.* 127
ia	*l.* 157 ¶. 1

Victus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Victus nomine l. 43. 44, 45, 234 ¶ *fin.*
Vidua l. 242 ¶ 3
Villa l. 211
Vinctus l. 216
Vinculorum appell. l. 216 l. 224
Virilis appell. l. 145
Vitium l. 101 ¶ 2
Vivere l. 234 ¶ 2
Voluntas contrahentium l. 219
Vota l. 233 ¶ 1
Vrbana prædia l. 198
Vrbanum mancipium l. 210
Vrbare l. 239 ¶ 6
Vrbs l. 2, 87, 239 ¶ 6
Vrbum l. 239 ¶ 6
Vſu ſuo l. 203
Vſura l. 121
Σωρείτης l. 177

Finis Indicis in Titulum ff. De Verborum ſignificatione.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

EPITOME
REGVLARVM IVRIS,
Ex Titulo Digeſtorum ſecundum ordinem alphabeticum collecta

per P C B.

ABſentia Reipublicæ cauſa non nocet l. 140

Abundantia non vitiant ſcripturas l. 94

Actio certa, ex quibus in unam rem eligenda eſt l. 43 ¶ 1

Actio cum ſervis nulla l. 167

Actio exceptione infirmata, pro nulla l. 112

Actio in rem, pro re eſt l. 15

Actione conceſſa, & exceptio conceditur l. 156 ¶ 1

Actionem habere minus eſt, quam rem l. 204

Actio tempore peritura, lite conteſtata perpetuatur l. 139 in pr. 164

Actor certus eſſe debet l. 42 in fin.

Actori non licet, quod reo prohibetur l. 41

Aditio hæreditatis ex intervallo, cum tempore mortis continuatur l. 138 in pr. 193

Æquitas in jure ſpectanda l. 90

Æquitas mutat ſolennia l. 183

Æquitate deſiderante jus mutatur l. 85 ¶ fin.

Ætati in cauſis pœnalibus ſuccurritur l. 108

Alienare qui poteſt, & conſentire poteſt l. 165

Alterius nomine nemo lege agere poteſt l. 123

Amitti proprium tantum poteſt l. 83

Amit-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Amittitur eo modo, quo acquiritur l. 153
Arbiter in bonæ fidei judicio vir bonus accipitur. l. 22 ¶ 1

B

BEneficium ratione actionis competens actionem ſequitur l. 68 in fin.
Beneficium invito non datur l. 69, 156 ¶ 4
Beneficium perſonale cum perſona perit l. 68, 196
Bona fides bis idem non exigit l. 57
Bona fides veritati comparatur l. 136
Bonorum poſſeſſor hæredis loco eſt l. 117

C

CAptio minima ex duabus eligenda eſt l. 200
Caſus à nullo præſtatur l. 25 in fin.
Caveri alteri non poteſt l. 73 ¶ fin.
Cautio realis perſonali potior eſt l. 25
Circumventio alterius alii non parit actionem l. 49
Cognitionem quæ deſiderant, libello non expediuntur l. 71. 105
Commoda ſequuntur incommoda l. 10
Conceſſa contra jus, non habent conſequentiam l. 141
Concubitus non facit nuptias l. 30
Condemnare poteſt, qui abſolvere l. 37
Conditio contrahentium inſpicienda l. 19
Conditio impleta, *vide* Impletum
Conditio iniqua alteri non inferenda l. 74
Conditio non melior fit ex proprio delicto l. 134 ¶ fin.
Conſenſus nuptias facit l. 30

Conſi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

nſilii mutatio non præjudicat alteri l. 75
nſilii non fraudulenti nulla obligatio l. 47
nſulto dari, donatio eſt l. 53
nſtituta utiliter ex poſtfacto non vitiantur l. 85 ¶ 1
nteſtatione litis melioratur conditio l. 87
ntracta jure, contrario jure pereunt l. 35, 100, 153
ntractus legem facit l. 23 circa medi.
ntrahentium conditio inſpicienda l. 19
ntrario jure per l. 35, 100, 153
nventio dat legem contractui l. 23, circa med.
nventio privata non mutat jus l. 27
editor rem venire permittens, pignus amittit l. 158
ulpa caret, qui ſcit, ſed prohibere nequit l. 50
ulpa eſt immiſcere ſe rei alienæ l. 36
ulpa ſua damnum ſentiens, damnum non ſentit l. 203

D

DAmnum dat, qui jubet dare l. 169
Damnum ex culpa ſua ſentiens, damnum non videtur ſentire l. 203
ati per errorem, repetitio: conſulto, donatio l. 53
efenſor rei alienæ, non habetur locuples l. 166
efinitio in jure periculoſa l. 202
elicto ſuo nemo fit ditior l. 34 ¶ fin.
elictum ex poſt facto non æſtimatur l. 138 ¶ fin.

Dene-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Denegare poteſt qui concedere l. 101 ¶ fin.
Deportationis ſententia aufert ea quæ fiſci ſunt l. 97
Die in contractu omiſſo, ſtatim debetur l. 14
Disjunctivorum alterutrum factum ſufficit l. 110 ¶ 3
Dividi quæ nequeunt, ſolida debentur l. 192
Doli exceptio legatario non nocet l. 19 ¶ fin.
Dolo caret, qui utitur jure ſuo l. 55
Dolo non caruit, qui magiſtratui non paruit l. 199
Dolo non petit, qui neſcivit cur peteret l. 177 ¶ fin.
Dolo qui deſiit poſſidere pro poſſeſſore eſt l. 130, 150
Dolus pro poſſeſſione eſt l. 130
Dolus tutoris pupillo non nocet l. 198
Domo ſua nemo extrahi debet l. 103
Donare cui licet, & vendere & concedere l. 165
Dubii tollendi cauſa adjectum, non mutat jus l. 82

E

Effectus cui prodeſt, ad eum partes ejus pertinent l. 148
Emptor ejuſdem juris eſt cujus author l. 156 ¶ 3
Errantes non conſentiunt l. 116 ¶ fin.
Errore dati repetitio eſt l. 53
Error ſcriptoris, partibus non nocet l. 92
Evincendum à nobis, in bonis non eſt l. 190
Expreſſa, non tacita, nocent l. 77, 195
Expromiſſor idoneus eſt, qui ſatiſdat l. 100 ¶ 1

F

FAcienda non faciens, facit adverſus officium l. 121
Factum cuique ſuum, non adverſario nocet l. 155
Factum habetur, quod per adverſarium impeditur l. 39
Factum pacto non tollitur l. 31
Feminæ ab officiis remotæ l. 2 in pr.
Filius poſſidere rem peculiarem nequit l. 93
Fiſco obligata, niſi cum onere alienari nequeunt l. 205
Fraudari ſcientes: & conſentientes nequeunt l. 45
Fraudulentus reus ad intereſſe tenetur l. 78
Fraus civiliter tam conſilio quam eventu æſtimatur l. 79
Furioſi contractus nullus l. 5 in fin.
Furioſus abſentis loco eſt l. 124 ¶ fin.

G

GEneri per ſpeciem derogatur l. 82
Gladii poteſtas delegari nequit l. 70

H

HAbere rem non vult qui eam transfert l. 6
Hæreditas ex intervallo adita cum morte continuatur l. 183, 193
Hæreditas quo pervenit, eo tutela redit l. 73 in pr.
Hæreditas una, duobus in ſolidum dari nequit l. 141 ¶ fin.
Hæreditate omiſſa, teſtamentum petit l. 18
Hæres de dolo ſuo in ſolidum: defuncti vero

in id quod ad eum pervenit, tenetur l. 44, 127, 152 ¶ fin. l. 157 ¶ fin.
Hæres ejuſdem juris eſt cujus defunctus l. 120
Homines omnes natura æquales l. 32

I

IDem bis non exigit bona fides l. 67
Idem ex pluribus cauſis deberi poteſt l. 159
Ignorans debitum non eſt improbus l. 99
Ignorantia fidejuſſoris juſta eſt l. 42 verſ. 1
Ignorantia ſucceſſoris juſta eſt l. 42 in pr.
Imperitia culpæ annumeratur l. 132
Impletum habetur, cum impedit is cujus intereſt l. 161
Impoſſibile non cadit in pactum l. 31
Impoſſibilium nulla eſt obligatio l. 185
Impoſſibilia natura, lege non confirmantur l. 188
Impoſſibilia pro non adjectis habentur l. 135 ¶ fin.
Imprudentiæ in pœnalibus ſuccurritur l. 108
Impubes ab officiis remotus l. 2 ¶ fin.
Incommoda ſequuntur commoda l. 10
Indebitum ſolvens non obligatur l. 171
In dubio pro libertate l. 20, 179 conſuetudo ſequenda 34 circ. med. pro eo quod benignius eſt l. 56, 192 ¶ fin. pro dote l. 85 in pr. pro eo quod rei aptius eſt. l. 67. pro ſententia proferentis l. 96. pro fama l. 104 pro poſſeſſore l. 154 pro emptore. l. 172
Iniqua conditio alteri non inferenda l. 74
Initium in ſtipulationibus ſpectatur l. 19

Impari

Impari cauſa oneratur petitor l. 154
Inſtitutio initio inutilis, ex poſtfacto non convaleſcit l. 210
Intellectu carentia pro nullis ſunt l. 75 ¶ 3
Intereſſe facti, non juris eſt l. 24
Invito beneficium non datur l. 69, 156
Invito quis poteſt, ignorante & abſente poteſt l. 26
Invitus defendere nemo cogitur l. 156 in pr.
Irafactum, ratum non eſt, niſi perſeveretur l. 48
Iudicata res peo veritate habetur l. 207
Iudicis incompetentis factum pro nullo eſt l. 370
Iudicium quæ requirunt, vera & recta ſcientia perfici debent l. 76
Iura ſanguinis jure civili non dirimuntur l. 8
Ius qui ſequitur non fallitur l. 116 ¶ 1
Iuſſu meo quod ſolvitur, ipſe ſolviſſe videor l. 18
Iuſſu qui facit judicis, dolo caret l. 167 ¶ fin.

L

Legatarius plus juris non habet, quam defunctus l. 160 ¶ fin.
Legati ſervo acquiſiti commodum domino prodeſt l. 18
Legitime conſtituta, ex poſtfacto non vitiantur l. 85 ¶ 1
Leviora delicta ſervis domino obtemperantibus ignoſcuntur l. 157
Liberalitatis reus ad poſſibile tenetur l. 28
& ita ne egeat l. 173 in pr.
Libertas omnibus rebus favorabilior l. 122

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Libertas res inæſtimabilis l. 176 ¶ fin.
Libertati in dubio favetur l. 20
Libertum qui habet, non eſt ditior l. 126 ¶ 1
Licita non ſemper honeſta l. 144
Locupletari nemo cum alterius detrimento debet l. 200
Lucra turpia, ab hærede extorquenda l. 58
Lucro in pari, poſſeſſor potior eſt l. 98
Lucrum petentis durior eſt cauſa l. 33, 41 ¶ 1
Lucrum qui capit factum præſtare debet l. 149

M

Magiſtratus quod facit non permittitur ſingulis l. 176 in pr.
Major pars quod ſtatuit ad omnes refertur l. 160 ¶ 1
Mandat pro ſe, qui non prohibet l. 60
Matrimonium non licitum, ſed honeſtum eſſe debet l. 197
Metus conſenſui contrarius l. 116
Meum, amplius meum fieri nequit l. 45
Minus ei licet, cui plus licet l. 21
Mora cuique ſua nocet l. 173 ¶ 2
Mũtatio conſilii alteri nocere non debet l. 75
Mutatio temporaria, jus provinciæ non innovat l. 123 ¶ fin.
Mutus, ubi non voce ſed præſentia opus eſt, videtur reſpondere l. 124

N

Natura prohibita, lege non confirmatur l. 188 ¶ fin.
Neceſſitate factum, non trahitur in conſequentiam l. 162

Neganti debitum permittitur alia defenſio l. 43
Nolle poteſt, qui velle l. 3
Noſtrum, amplius noſtrum fieri nequit l. 159
Noſtrum quandoque alienari nequit l. 205
Noſtrum ſine facto noſtro non transfertur l. 11
Nullius quod eſſe poteſt obligari nequit l. 182

O

OBligari nequit, quod nullius eſſe poteſt l. 182
Obligata fiſco, non niſi cum onere transferuntur l. 205
Obligatione liberatus, videtur cepiſſe l. 115 in pr.
in Obſcuro veriſimilius l. 114 & benignius accipiendum l. 168
Omittens poſſeſſionem, non alienat l. 119

P

PActio privata non mutat leges l. 27, 45 ¶ fin.
Parendi neceſſitas caret culpa l. 169
Pars major quod ſtatuit, refertur ad omnes l. 160 ¶ 1
Pendentia non extant l. 169 ¶ fin.
Perſonale beneficium, cum perſona perit l. 68
Petitur inique antequam ſolvi poteſt l. 186
Pignori dare, fructus rei eſt l. 72
Plus cui licet, & minus licet l. 21
Plus transferre quis nequit, quam ipſe habet l. 54
Plus continet minus l. 110

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Pœnæ nomine exactum ſolventi non redditur l. 46
Pœnales ejuſdem rei actiones aliæ alias perimunt. l. 130
Pœnali in cauſa, benignius reſpondendum l. 155 in fin.
Pœnalis actio non tranſit ad hæredem l. 111 ¶ fin.
Pœnalis actio perſonam non tranſgreditur *l.* 58
Pœnalis actio ſemel accepta, tranſit in hæredem l. 164
Pœnam recte petit qui in ipſam non incidit l. 154 ¶ fin.
Poſſeſſor habtur qui dolo deſiit *l.* 131, 150, 157 ¶ 1
Poſſeſſor in pari lucro, præfertur l. 98, 126 ¶ fin. l. 128
Potens facere ut conditioni pareatur, poſſe videtur l. 174
Poteſtas gladii delegari nequit l. 6.
Prædo non eſt, qui pretium ſolvit l. 12
Principale cum interit, interit & acceſſorium l. 129 ¶ fin. l. 178
Privata conventio, non mutat jus l. 27, 45 ¶ fin.
Privilegia perſonalia, cum perſona: realia cum re intereunt l. 196
Provocans ſine dolo moram non facit l. 93
Pugnantium in teſtamento neutrum ratum eſt l 188
Pupillus authore tutore, rite contrahit l. 5 in fin. ex dolo tutoris non tenetur l. 198
nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

nec velle nec nolle poteſt l. 189 pati non poteſt l. 110 ¶ 2 pubeſcens furti, injuriæ capax l. 111

R

RAro accidentia non conſtituunt jus l. 64
Ratihabitio mandato comparatur l. 60 in fin.
Recepta contra jus, non habent conſequentiam l. 141
Regula vitiata perdit officium l. 1 in fin.
Repetitio favorabilior, quam lucrum adventitium l. 41 ¶ 1
Res judicata pro veritate eſt l. 207
Reus favorabilior actore l. 125
Reus fraudulentus ad intereſſe tenetur l. 78

S

SAnguinis jura, civili non dirimuntur l. 8
Scientes & conſentientes fraudari nequeunt l. 145
Scripta ſine ſenſu, non ſcripta habentur l. 73 ¶ 3
Scriptoris error partibus non nocet l. 92
Servitus mortalitati comparatur l. 209
Servo ſtipulante commodum domini eſt l. 18
Servus civili jure pro nullo eſt l. 32. domini conditionem meliorem, deteriorem facere non poteſt l. 133 in cauſa, libera intervenire nequit l. 175 in pr. non obligatur l. 22 non uſucapit l. 118 quæ fecit, ei liberto non proſunt l. 146
Socii mei ſocius, ſocius meus non eſt l. 47 ¶ fin.
Solen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Solennia niſi ex æquitate non mutantur l. 183
Solida debentur, quæ dividi nequeunt l. 192
Solvendo eſt qui defenditur l. 95
Solvens pretium, non eſt prædo l. 126
Solvitur quodque eo genere quo colligatur l. 35, 100, 153
Specialia inſunt generalioribus l. 107
Stipulationum initium ſpectatur l. 19, 144 ¶ fin.
Stipulante ſervo, commodum domini eſt l. 18
Succeſſione duplici delata, una repudiata alia valet l. 91
Succeſſor ejuſdem juris, cujus author fuit l. 143, 175 ¶ fin. 177
Surdus ubi non voce opus eſt, præſens eſſe poteſt l. 124
Suum recipiens, dolo non facit l. 129

T

Tacita non ſemper nocent l. 77, 195
Temporaria mutatio jus provinciæ non mutat l. 123 ¶ fin.
Tempus in ſtipulatione, promiſſoris cauſa adjicitur l. 17. 186 in teſtamentis, hæredis l. 17 in pr.
Tempus in ſtipulatione quod ſpectetur l. 19, 141 ¶ fin.
Teſtamentaria ſucceſſio potior legitima eſt l. 89
Teſtamentorum interpretatio plenior l. 12
Teſtamentum petit, hæreditate non adita l. 181
& va-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

& valet quod initio conſtitit. l.21
eſtatus & inteſtatus paganus eſſe nequit l.7
imor vanus, non excuſat l. 184
otum continet partem l. 113
ransferre quis non poteſt, plus quam habet l.54
utela redit eo, quo hæreditas venit l. 73 in pr.
utoris datio eſt ſuorum hæredum l. 73 ¶ 1
utoris dolus pupillo non nocet l. 198

V

VAnus timor non excuſat l. 184
Velle poteſt qui nolle l. 34
endere & vendenti conſentire diverſa l.160 ¶ in pr.
im non facit, qui utitur jure ſuo l. 155 ¶ 1
is conſenſui contraria l. 116
itioſum initio, tempore non convaleſcit l.26

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 30